

กะเทาะเปลือกเลือกเจาะแก่นใน

ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ

ดร.ไสว บุญมา อดีตเศรษฐกรอาวุโสธนาคารโลก

ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ

กะเทาะเปลือกเลือกเจาะแก่นในของไอเอ็มเอฟ

ดร. ไสว บุญมา
อดีตเลขาธิการอาวุโสธนาคารโลก

ผู้แต่ง : ไสว บุญมา
ชื่อเรื่อง : ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ
พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม 2543
ปก/รูปเล่ม : ญัฐฐา นน่อทอง
คอมพิวกราฟิก : โปรแกรมนิวซันเทคโนโลยี
สถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
พิมพ์ที่ : บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด
4 ซอย 7 ถ.สีรินธร เขตบางพลัด
กรุงเทพฯ 10700 โทร. (02) 881-9890
จัดพิมพ์จำหน่าย : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด 117-199
ถ.เฟื่องนคร พระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทร. 225-9536-39 โทรสาร 222-5188

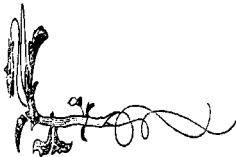
ไสว บุญมา 2543 สงวนลิขสิทธิ์
e-mail : sboonma@erols.com

ราคา 160 บาท

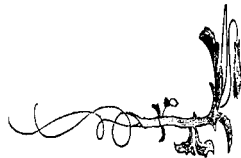
ข้อมูลสำหรับห้องสมุด

332 ไสว บุญมา.
ส996อ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ / ไสว บุญมา. --
กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, 2543.
218 หน้า ; 21 ซม.
ISBN 9747657-147
1. กองทุนการเงินระหว่างประเทศ.
2. สถาบันการเงิน. 3. ชื่อเรื่อง.

หากสารนี้มีผล
ขอมอบแต่ดวงใจ
วาริเจ็ดแหล่งน้ำ
ปีหนึ่งฝีมือพรหม
ศิริ ร้างเสร็จสม
มาศ แผ่นปิดแปดชั้น

เป็นกุศลอุทิศได้
ผู้เปี่ยมรักและภักดี
ไพหลม ดินนา
แต่งปั้น
เสกใส่ พรเอย
เป่าเพียงเป็นสมร

ถึงผู้อ่าน

ท่านผู้อ่านที่เคารพ

ท่านที่มีโอกาสอ่าน “จดหมายจากบ้านนา” คงทราบถึงความโชคร้ายของผมแล้ว สำหรับท่านที่ยังไม่ได้อ่าน ขอเรียนว่าผมเป็นคนโชคดีมากเกินคาดที่สามารถก้าวกระโดด จากความยากจนในท้องทุ่งนาเมืองนครนายกไปเป็นนักพัฒนาเศรษฐกิจระดับโลก ปัจจัยสำคัญยิ่งที่ผลักดันให้ผมหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ของความยากจนได้สำเร็จคือ การศึกษาและความเมตตาของผู้ใจบุญ ผมตระหนักในความสำคัญของการศึกษาและของผู้มีเมตตาอยู่ไม่ขาด จึงพยายามหาโอกาสส่งเสริมการศึกษาและตอบแทนความเมตตาที่นั่นเรื่อยมา

การเขียนหนังสือของผมมีจุดมุ่งหมายหลักสองประการ คือ ประการแรกเพื่อเผยแพร่ความคิดและประสบการณ์ที่ได้จากการเติบโตมาในครอบครัวชาวนา ประกอบกับการศึกษาและทำงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจทั่วโลกกว่า 30 ปี คงไม่เป็นการบังอาจเกินไป ถ้าผมจะกล่าวว่าประสบการณ์ทำนองนี้หาไม่่ง่ายนัก ประการที่สอง ถ้างานเขียนได้รับความสำเร็จ ผมจะบริจาครายได้เป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กที่ขาดแคลนเพื่อทดแทนบุญคุณของท่านที่มีเมตตาต่อผม

ผมลงทุนพิมพ์หนังสือทุกเล่มเอง สำหรับ “จดหมายจากบ้านนา” ซึ่งเป็นเล่มแรก ผมจะบริจาคทั้งต้นทุนการพิมพ์และรายได้เป็นทุนการศึกษาทั้งหมด และก็ได้บริจาคไปกว่า 150,000 บาทแล้ว สำหรับเล่มอื่น หลังจากหักต้นทุนไว้เพื่อจัดพิมพ์เล่มต่อ ๆ ไปแล้ว ผมจะอุทิศให้

เป็นทุนการศึกษาเช่นกัน

จุดมุ่งหมายหลักของการเขียน “ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ” ที่อยู่ในมือท่านนี้ยังคงเดิม นอกจากนั้น ยังมีจุดหมายเฉพาะเล่มในด้านของเนื้อหาสาระ ซึ่งได้แก่ การให้ความกระจ่างต่อเหตุการณ์ปัจจุบันต่าง ๆ ตามหลักวิชาการและประสบการณ์ของผม กองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นองค์การที่มีบทบาทสำคัญยิ่งองค์การหนึ่งในโลกปัจจุบัน แต่คนทั่วไปมักเข้าใจผิด รวมทั้งวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจเรื่องอื่น ๆ ที่ผมนำมาเสนอก็คงเช่นเดียวกัน

ผมไม่ใช่นักเขียนอาชีพ ฉะนั้นผมต้องเผชิญกับอุปสรรคใหญ่หลวงในการสรรหาและเรียบเรียงถ้อยคำให้เหมาะสมกับสิ่งที่อยู่ในใจและในห้วงความคิด ผู้เชี่ยวชาญแนะนำการเขียนให้เขียนเสมือนผมกำลังเล่าเรื่องให้เพื่อนสนิทคนหนึ่งฟัง นั่นคือที่มาของวิธีเขียนหนังสือของผมในรูปจดหมาย การเขียนในรูปนี้ช่วยให้ผมเขียนได้คล่องขึ้น แต่ก็อาจมีข้อเสียในแง่ของการนำผู้อ่านออกไปจากเนื้อหาสาระที่กำลังเขียนอยู่บ้าง ผมพยายามใช้การออกนอกเรื่องนี้ให้เป็นประโยชน์ในแง่ของการเปลี่ยนบรรยากาศให้เบาสมอง หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะไม่เสียเวลามากจนเกินควร

ขอขอบคุณท่านผู้อ่านทุกท่าน ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้จะคุ้มค่ากับเวลาและทรัพย์สินที่ท่านสละในครั้งนี้

ด้วยความปรารถนาดี

ไสว บุญมา

29 มิถุนายน 2543

สารบัญ

บทนำ	1
ภาค 1 — ไอเอ็มเอฟที่คนไทยรู้จัก (???)	
กองทุนการเงินระหว่างประเทศ	5
ภาคผนวก	
1. กลุ่มประเทศสมาชิกและจำนวนเสียง	41
2. ทองกระดาษ	53
ภาค 2 — ไอเอ็มเอฟที่คนไทยควรรู้จัก	
ต้นแค/เสาเข็ม	58
กรรม	77
ค่าของความเขลา	97
น้ำตาชาย	121
เงิน	139
ฝรั่งง	159
ภูมิปัญญาไทย	181
ภาค 3 — ไอเอ็มเอฟสากลที่ทุกคนควรรู้จัก	
สวนโมกข์/โลกแจ่ง	203
แนะนำผู้เขียน	218

บทนำ

700 ถนน 19 กรุงวอชิงตัน
สหรัฐอเมริกา

17 พฤษภาคม 2543

ประสาร เพื่อนรัก

วันนี้เป็นวันมงคล เป็นวันครบรอบ 44 ปีที่เราพบกัน ผมไม่เคยลืมวันที่ 17 พฤษภาคม 2499 ถึงแม้จะนานแสนนานแล้วก็ตาม วันนั้นโรงเรียนบ้านนา “นายกพิทยากร” เปิดภาคเรียนและเป็นวันแรกที่เราเข้าเรียนชั้นมัธยม 1 ด้วยกัน เป็นวันเริ่มต้นของความเป็นเพื่อนของเรา ผมซาบซึ้งในความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เคยเปลี่ยนแปลงของนาย ถึงแม้เราจะต้องแยกทางกันหลังจากเรียนจบ ป. กศ. ที่วิทยาลัยครูเทพสตรีด้วยกันเมื่อต้นปี 2507 นายไปเป็นครูที่บ้านเกิด ส่วนผมไปเรียนต่อและระเห่ร่อนในต่างประเทศเสียกว่า 30 ปี

ในฐานะที่เป็นผู้สูงอายุ ผมได้ส่วนลดในการซื้อของหลายอย่างที่อเมริกา อยากซื้อของดีราคาถูกลงมาให้ นาย เพื่อขอบคุณที่นายเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดมาตลอด แต่เอาไว้ถือมาตอนผมกลับมาเยี่ยมเมืองไทยคราวหน้าก็แล้วกันจะได้แน่ใจว่าไม่สูญหายหรือแตกหักเสียกลางทาง ผมยังไม่แน่ใจว่าเมื่อไรจะได้มาเมืองไทยอีก ก่อนถึงเวลานั้น ขอเขียนหนังสือเป็นของขวัญให้นายอ่าน ในทำนอง “จดหมายจากวอชิงตัน” ที่ผมเขียนมา

รวมอยู่

คุณประจักษ์ ไอน์เชฟ
 5 ซอยทองแดง
 อําเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
 Thailand 26110

ถึง “นุช” เพื่อนร่วมชั้นของเราก็แล้วกัน นายคงมีเวลาอ่านหนังสือมากขึ้นเพราะไม่ต้องไปสู้รบตบมือกับเด็กในโรงเรียนอีกแล้ว อย่างน้อยความเผ่าก็มีข้อดีตรงนี้ จริงไหม ?

“ผู้เผ่าชอบเล่าความหลัง” คงจะเป็นความจริง ขอสารภาพว่าผมเริ่มนึกถึงความหลังมากขึ้น แต่คงไม่ใช่เพราะความเผ่าอย่างเดียว คงเป็นเพราะมีเวลาว่างมากขึ้นด้วย ทุกครั้งที่อยู่คนเดียวเงียบ ๆ มักนึกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นที่อำเภอบ้านนาของเราที่ลพบุรี ที่กรุงเทพ ฯ ที่ฟิลิปปินส์ ที่แคลิฟอร์เนีย หรือที่กรุงวอชิงตัน ทุกแห่งล้วนมีความหลังทั้งนั้น เมื่อมา บ้านนา ครั้งที่แล้ว ผมได้มีโอกาสคุยกับ “แหวน โพธิ์ศรี” เพื่อนร่วมชั้นมัธยมของเรา “แหวน” ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “จิรภา” พร้อมทั้งเปลี่ยนนามสกุลเป็น “ใจรุ่ง” ด้วย ผมว่าชื่อใหม่ของเธอแสบจะไพบระ แถมยังสมกับความสวยไม่สร้างของเธอเสียอีก การคุยกับ “แหวน” ทำให้ผมนึกได้ว่า ผมใช้ชีวิตอยู่ที่วอชิงตันมากที่สุด คือเกือบ 23 ปีแล้ว ส่วนที่บ้านนาซึ่งเป็นบ้านเกิด ผมใช้ชีวิต

เพียง 17 ปี และที่ลพบุรีซึ่งผมถือเป็นเสมือนบ้านที่สอง ผมใช้ชีวิตทั้งหมดประมาณ 5 ปีเท่านั้น น้อยกว่าที่แคลิฟอร์เนีย (เกือบ 7 ปี) แต่มากกว่าที่ฟิลิปปินส์ (3 ปีครึ่ง)

ในระหว่างเวลาเกือบ 23 ปีที่วอชิงตัน ตอนกลางวัน ผมใช้เวลาที่ถนน 19 มากที่สุดเพราะเป็นที่ตั้งของธนาคารโลก นอกจากนั้น ถนน 19 ยังเป็นที่ตั้งของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือที่นายไต้ยีนคนไทยเรียกว่าไอเอ็มเอฟอีกด้วย ตามประสาผู้เฒ่าที่ชอบคิดถึงความหลังถึงแม้ผมจะเกษียณจากธนาคารโลกแล้ว ผมก็แวะไปที่ถนน 19 เป็นประจำ เพื่อพบเพื่อนบ้าง ทำธุระกระจุกกระจิกบ้าง และใช้ห้องสมุดของไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกบ้าง (สองสถาบันนี้มีห้องสมุดกลางร่วมกัน) จดหมายที่กำลังเขียนถึงนายอยู่นี้ก็เริ่มเขียนที่ห้องสมุด ณ ถนน 19 แต่คงจะไปเขียนจบที่บ้านเพราะอาจจะยืดยาวพอสมควร

เนื่องจากผมเริ่มเขียนที่ห้องสมุดร่วมของไอเอ็มเอฟและธนาคารโลก ผมคิดเอาง่าย ๆ ว่าเรื่องแรกที่เขียนจะเป็นเรื่องของไอเอ็มเอฟ เพราะไอเอ็มเอฟดูจะโด่งดังอยู่ในเมืองไทยขณะนี้ แต่ผมไม่แน่ใจว่าคนไทยส่วนมากรู้หรือเปล่าว่าไอเอ็มเอฟคืออะไร อันที่จริงเรื่องทั้งหมดที่จะเขียนนี้เกี่ยวกับไอเอ็มเอฟทั้งสิ้น หากว่าไม่ใช่ไอเอ็มเอฟหรือกองทุนการเงินระหว่างประเทศที่นายไต้ยีนเพียงอย่างเดียว เป็นไอเอ็มเอฟอื่นที่ผมคิดว่าคนไทยควรรู้จัก

อะไรคือไอเอ็มเอฟเหล่านั้น ?

ลองอ่านต่อไปนายก็จะรู้เอง

ภาค 1

ไอเอ็มเอฟที่คนไทยรู้จัก (???)

กองทุนการเงินระหว่างประเทศ

1

หลังจากวิกฤติเศรษฐกิจระเบิดขึ้นในประเทศไทยตอนกลางปี 2540 คำว่า **ไอเอ็มเอฟ** ดูจะติดอยู่ที่ริมฝีปากของคนไทย หลายครั้งที่ผมมาเยี่ยมเมืองไทยและเดินทางไปในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ผมพบว่าคนไทยพูดกันเสมือนว่ารู้จักไอเอ็มเอฟเป็นอย่างดี และส่วนมากจะพูดถึงไอเอ็มเอฟด้วยถ้อยคำและน้ำเสียงที่ไม่ค่อยเป็นมิตรหรือเป็นมงคลนัก

วันหนึ่งผมเดินไปหาชาวกินที่ตลาดลพบุรีซึ่งเป็นเมืองที่ผมรู้จักดี เพราะเคยเรียนหนังสืออยู่ที่นั่นหลายปี ผมพบร้านข้าวต้มใหม่ชื่อว่า **ข้าวต้มไอเอ็มเอฟ** ผมไม่แน่ใจว่าเจ้าของร้านมีอารมณ์ขัน หรือตั้งชื่อเฉพาะกาลนั้นขึ้นมาเพื่อดึงความสนใจของลูกค้าเพราะคาดว่าคนไทยคุ้นกับคำว่าไอเอ็มเอฟเป็นอย่างดี คิดว่าคนไทยโทษไอเอ็มเอฟที่ทำให้ประเทศไทย

ยากจน ทำให้ทุกคนต้องรัดเข็มขัด ฉะนั้นชาวลพบุรีจึงควรหันมากินข้าวต้มก๊วยราคาถูกของเขา ผมไม่ทราบว่าราคาข้าวต้มร้านนั้นถูกจริงหรือเปล่าเพราะไม่มีโอกาสไปสำรวจราคาเปรียบเทียบกับร้านอื่น ๆ แต่ผมแน่ใจว่าเจ้าของร้านข้าวต้มไอเอ็มเอฟก็เหมือนกับคนไทยเป็นส่วนมากคือ คุ่นกับชื่อไอเอ็มเอฟ แต่ไม่รู้หรือกว่าไอเอ็มเอฟหมายความว่าอะไร ได้ยินคนอื่นหรือบรรดาสื่อมวลชนพูดถึงไอเอ็มเอฟก็ไอเอ็มเอฟเยี่ยงนกเอี้ยงนกขุนทองไปอย่างนั้นแหละ

ผมเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ ฉะนั้นจึงได้เรียนเกี่ยวกับไอเอ็มเอฟตั้งแต่สมัยอยู่ในมหาวิทยาลัย ต่อมาเมื่อผมทำงานเป็นเวลา 20 กว่าปีอยู่ในธนาคารโลก ผมมีโอกาสรู้จักไอเอ็มเอฟดียิ่งขึ้นเพราะได้ทำงานอย่างใกล้ชิดกับพนักงานของสถาบันนั้น

ไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกมีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงวอชิงตัน มีตึกอยู่คนละฟากถนน 19 และมีอุโมงค์ลอดใต้ถนนสายนั้นถึงกันเพื่อให้พนักงานไปมาหากันได้สะดวก ไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกถือว่าเป็นสถาบันพี่น้องกัน มีหน้าที่รับผิดชอบต่างกันแต่ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในระยะหลัง ๆ นี้

ไอเอ็มเอฟมีพนักงานประมาณ 2,600 คน เล็กมากเมื่อเทียบกับธนาคารโลกซึ่งมีพนักงานกว่า 7,000 คน แต่ถ้าพูดกันในแง่ของความสำคัญตามหน้าที่การงานแล้ว เราอาจมองได้ว่าไอเอ็มเอฟสำคัญกว่าธนาคารโลกเพราะประเทศที่สมัครเป็นสมาชิกธนาคารโลกต้องเป็นสมาชิกของไอเอ็มเอฟก่อน การเข้าเป็นสมาชิกไอเอ็มเอฟมีเงื่อนไขที่ประเทศจะต้องยอมรับปฏิบัติ เช่น การเปิดเผยข้อมูลทางเศรษฐกิจให้

ประเทศสมาชิกอื่น ๆ รู้ ข้อมูลเหล่านี้ ธนาคารโลกต้องนำไปใช้ในการดำเนินงาน

ถึงอย่างไรก็ตาม คนส่วนมากรู้จักธนาคารโลกมากกว่าไอเอ็มเอฟ แม้แต่สนามกอล์ฟที่ซานเมืองวอชิงตันซึ่งความจริงเป็นของไอเอ็มเอฟ คนทั่วไปก็เข้าใจผิดคิดว่าเป็นของธนาคารโลก กล่าวหาว่าธนาคารโลก ใช้เงินฟุ่มเฟือย เอาใจพนักงานมากถึงกับสร้างสนามกอล์ฟให้เล่น แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ผมเองใช้สนามกอล์ฟของไอเอ็มเอฟได้ แต่ต้องจ่ายค่าสนามสูงมาก ส่วนพนักงานของไอเอ็มเอฟจ่ายเพียงนิดหน่อยเท่านั้น ดังที่เราารู้อยู่แล้ว โลกนี้บางทีก็หาความยุติธรรมยาก!

นายอาจหาหนังสือเกี่ยวกับไอเอ็มเอฟอ่านได้บ้าง แต่คงเป็นหนังสือตำราวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งไม่ค่อยมีใครอยากจับอ่านเพราะเห็นว่าเป็นวิชาหนักสมอง เข้าใจยาก และต้องการการอ่านที่ค่อนข้างเคร่งเครียด ชวนง่วงนอน ฉะนั้นผมจะไม่เขียนตำราให้นายอ่านละ แต่จะพยายามเล่าเรื่องของสถาบันนี้ในทำนองที่ผมคิดว่าเข้าใจง่าย และจะเล่าจากมุขของคนที่รู้จักการทำงานของเขาจากภายในสถาบัน ไม่ใช่จากมุขของอาจารย์วิชาเศรษฐศาสตร์ สำหรับข้อมูลบางอย่างที่อาจเป็นประโยชน์ ผมจะแนบมาเป็นภาคผนวก

2

ไอเอ็มเอฟ หรือ IMF เป็นตัวย่อจาก **International Monetary Fund** ซึ่งศัพท์ราชการไทยใช้ว่า **กองทุนการเงินระหว่างประเทศ** ผมไม่แน่ใจว่าคนไทยได้ตั้งตัวย่อเป็นภาษาไทยหรือเปล่า แต่คงยังไม่ได้ทำหรือ

ทำแล้วแต่ไม่มีคนนิยมเพราะไม่ใกล้เคียงเหมือนพูดทับศัพท์เลยว่าไอเอ็มเอฟ ผมก็จะเขียนทับศัพท์ว่าไอเอ็มเอฟเพราะรู้สึกว่ามันสั้นและทันสมัย

เหตุการณ์ที่ทำให้สถาบันนี้เกิดขึ้นคือวิกฤติเศรษฐกิจทั่วโลกที่รู้จักกันในวงการเศรษฐศาสตร์ว่า The Great Depression เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ 10 ปี เป็นวิกฤติเศรษฐกิจครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ เมื่อราคาของทองคำ ไร่นามากมายถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าจนกลับกลายเป็นป่าก็มี โรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากถูกปิด ธนาคารล้ม คนตกงานเป็นร้อยล้านคน ความอดอยากยากจนแพร่สะพัดไปทั่วโลก ฯลฯ

วิกฤตินี้เกิดขึ้นก่อนเราเกิด เราจึงไม่รู้เรื่องอะไร พ่อแม่ของเราเป็นชาวนาที่ทำนาเลี้ยงตัวเองได้ ไม่ต้องซื้อหาของจำเป็นจากตลาดมากนัก ผลกระทบจากวิกฤติจึงไม่ค่อยร้ายแรงจนถึงขั้นอดอยากมากมายกว่าปกติ สำหรับในประเทศอุตสาหกรรมที่คนเป็นจำนวนมากทำงานในโรงงานและอาศัยการซื้อหาจากตลาดเพื่อเลี้ยงครอบครัว ผลกระทบร้ายแรงมากถึงขั้นอดอยากกันทั่วไป แม้แต่ในอเมริกาเองก็มีคนเข้าแถวขอข้าวกินตามโบสถ์และตามสถานเลี้ยงคนอนาถาอยู่แทบทุกมุมเมือง สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของวิกฤติครั้งยิ่งใหญ่นี้คือการขาดความเชื่อมั่นในระบบการเงินและอัตราแลกเปลี่ยนเงินของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ความปั่นป่วนของระบบการเงินและของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศทำให้การลงทุนและการค้าทั่วโลกชะงักลง ยังผลให้ทุกอย่างชะงักตามไปด้วย

ประเทศมหาอำนาจจัดประชุมกันหลายครั้งเพื่อหาทางแก้ปัญหา แต่ยังไม่ทันได้ตกลงกันก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เสียก่อน ถึงแม้

การแสวงหาข้อตกลงไม่ได้หยุดลง แต่ก็เป็นไปได้ยากลำบาก และเชื่องช้า เมื่อสงครามยุติ ประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลกต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่อีกอย่างหนึ่งคือ ความปรักหักพังของถนนหนทาง ท่าเรือ สนามบิน โรงงาน บ้านเรือน เครื่องสาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ ประเทศมหาอำนาจจึงตกลงกันตั้งสถาบันขึ้นมาสองสถาบันเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเงินระหว่างประเทศและเพื่อเอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหายอย่างย่อยยับจากสงคราม

สถาบันที่มีหน้าที่ดูแลระบบการเงินและอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศมีชื่อว่า International Monetary Fund ซึ่งย่อเป็น IMF ที่คนไทยรู้จักนี้แหละ ส่วนสถาบันที่รับหน้าที่ทางด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจมีชื่อว่า International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามของธนาคารโลก หรือ The World Bank¹ สถาบันทั้งสองเปิดทำงานในเดือน

¹ กลุ่มองค์กรที่เรียกว่า The World Bank Group มีหน่วยงานที่รวมอยู่ด้วยกัน 5 หน่วย คือ International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) หรือธนาคารเพื่อการฟื้นฟูและการพัฒนา ซึ่งให้ประเทศสมาชิกยืมเงินเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาด้วยอัตราดอกเบี้ยตามตลาด International Development Association (IDA) หรือสมาคมการพัฒนาระหว่างประเทศ ซึ่งให้ประเทศสมาชิกที่ยากจนยืมเงินโดยปราศจากดอกเบี้ย International Finance Corporation (IFC) หรือบริษัทการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งให้ทั้งเงินกู้และร่วมลงทุนกับบริษัทเอกชนในประเทศด้อยพัฒนา Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) หรือองค์การประกันการลงทุน ซึ่งให้ประกันความเสี่ยงทางด้านการเมืองแก่บริษัทที่ไปลงทุนในประเทศด้อยพัฒนา และ International Center for Settlement of Investment Disputes หรือองค์การระหว่างประเทศเพื่อไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการลงทุน ซึ่งเป็นตัวกลางในการหาข้อตกลงระหว่างบริษัทลงทุนข้ามชาติและรัฐบาลเมื่อเกิดข้อพิพาท The World Bank ที่เรารู้จักกันโดยทั่วไปเกิดจากการรวม IBRD และ IDA เข้าด้วยกัน

พฤษภาคม พ. ศ. 2489 มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงวอชิงตัน เมืองหลวงของสหรัฐอเมริกา ตอนนั้นไอเอ็มเอฟมีสมาชิกเพียง 39 ประเทศ ในปัจจุบันนี้จำนวนสมาชิกเพิ่มเป็น 182 ประเทศ มีไม่กี่ประเทศในโลกที่ไม่เป็นสมาชิกของไอเอ็มเอฟ เช่น คิวบา และเกาหลีเหนือซึ่งยังปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์

ไอเอ็มเอฟเป็นสถาบันที่ก่อตั้งขึ้นมาด้วยความตกลงระหว่างประเทศเพื่อเป็นสภาหรือสถานที่สำหรับสมาชิกจะปรึกษากันเกี่ยวกับเรื่องการแลกเปลี่ยนเงินตราและการชำระเงิน ไอเอ็มเอฟจึงมีลักษณะเป็นสถาบันระหว่างประเทศและมีหน้าที่หลักเกี่ยวกับนโยบายที่จะช่วยให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรามั่นคงและการชำระเงินระหว่างประเทศเป็นไปด้วยความสะดวก

ความเป็นสถาบัน “ระหว่างประเทศ” มีความหมายสำคัญอย่างหนึ่งคือ สมาชิกทุกประเทศมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายของสถาบัน แต่นั่นเป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น ในทางปฏิบัติ ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจย่อมมีสิทธิ์มีเสียงมากกว่าประเทศอื่น เรื่องนี้ไม่ใช่ของแปลกอะไร ประเทศมหาอำนาจเป็นผู้ร่วมกันก่อตั้งสถาบันนี้ขึ้น แน่ละ เขาย่อมหาวิธีการให้ประเทศของเขามีสิทธิ์มีเสียง มีอิทธิพลมากกว่าประเทศอื่น ๆ (พ่อแม่พี่น้องของเราที่ทำนาอยู่ชายทุ่งอำเภอบ้านนา เคยมีสิทธิ์มีเสียงเท่าเศรษฐกิจในกรุงเทพ ฯ ไหม ?) วิธีการที่เขาใช้คือจำนวนหุ้นหรือที่เขาเรียกว่าโควตา (quota) ที่สมาชิกมีอยู่ในสถาบัน ประเทศไหนมีหุ้นมากก็มีเสียงมากในการวางนโยบายและการดำเนินงานของสถาบัน ในปัจจุบันนี้ ประเทศที่มีเสียงมากที่สุด หรือประเทศ

“พีเอ็ม” มี ดังนี้

สหรัฐอเมริกา	17.53 %
ญี่ปุ่น	6.29 %
เยอรมนี	6.15 %
ฝรั่งเศส	5.08 %
สหราชอาณาจักร (อังกฤษ)	5.08 %
รวม	40.13 %

หมายเหตุ: ประเทศไทยมีเสียงอยู่ประมาณ 0.05 % ภาคผนวก
มีรายละเอียดสำหรับเสียงของสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ

นายจะเห็นว่า 5 ประเทศที่มีเสียงมากที่สุดเป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น มีสหรัฐอเมริกาเป็นหัวเรือใหญ่ เนื่องจากในการออกเสียงเกี่ยวกับเรื่องสำคัญ ๆ จะต้องได้เสียง 2 ใน 3 ของหุ้นทั้งหมด จึงจะผ่าน ประเทศทั้ง 5 นี้จึงสามารถยับยั้งเรื่องที่เขาไม่เห็นด้วยได้อย่างสบาย ๆ เพราะเขามีเสียงรวมกันมากกว่า 40 % ของเสียงทั้งหมด ประเทศอื่นไม่สามารถรวมหัวกันเพื่อให้มีเสียง 2 ใน 3 ได้ ยิ่งบางเรื่องที่ต้องการเสียงถึง 85 % ของหุ้น เรื่องนั้นจะไม่ผ่านถ้าสหรัฐ ฯ ไม่เห็นด้วยเพราะสหรัฐ ฯ มีหุ้นมากกว่า 15 %

มีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับการจัดจำนวนหุ้นให้ประเทศต่าง ๆ ว่า ได้มาอย่างไร มีสูตรอะไร ถ้าฟังจากกระบอกเสียงไอเอ็มเอฟเองหรือของประเทศมหาอำนาจ นายจะได้ยินว่า การคิดหุ้นคิดไปตามขนาดของเศรษฐกิจของแต่ละประเทศคือ ประเทศที่มีรายได้สูงมีหุ้นมาก ประเทศที่มีรายได้ต่ำมีหุ้นน้อย แต่ความจริงมีมากกว่านั้น ประเทศมหาอำนาจ

หาทางคิดสูตรเข้าข้างตัวเองเพื่อคงอำนาจและอิทธิพลไว้ แม้แต่ในกลุ่มของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจด้วยกันเองก็ถกเถียงและต่อรองกันไม่ขาด ถ้าเราดูกันตามตัวเลขแล้ว สหรัฐอเมริกามีรายได้มากกว่าญี่ปุ่นประมาณสองเท่า แต่มีเสียงในไอเอ็มเอฟมากกว่าสามเท่า ญี่ปุ่นมีรายได้ประมาณสองเท่าของเยอรมนี แต่มีเสียงมากกว่าเยอรมนีเพียงเล็กน้อย จีนมีรายได้ประมาณสองเท่าของแคนาดา แต่มีเสียงเพียง 2.2 % น้อยกว่าแคนาดาซึ่งมีกว่า 3 % เหล่านี้เป็นต้น

จำนวนหุ้นที่สมาชิกต่าง ๆ ถืออยู่เปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราว ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง ประเทศต่าง ๆ ต้องต่อรองกันนาน เมื่อญี่ปุ่นเพิ่มหุ้นครั้งที่แล้วเพราะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นขยายไปจนล้ำหน้าประเทศอื่น ๆ มากยกเว้นสหรัฐ ฯ กว่าจะตกลงกันได้ใช้เวลาต่อรองกันเป็นปี จนมีเรื่องซุบซิบกันว่าฝรั่งรังเกียจคนผิวเหลือง ต้องใช้เวลานานกว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะยอมรับให้ญี่ปุ่นมีหุ้นมากกว่า ทั้ง ๆ ที่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นใหญ่กว่าของสองประเทศนั้นมาก (ปัจจุบันมากกว่าของสองประเทศนั้นรวมกันประมาณหนึ่งเท่าครึ่ง)

ความสามารถของสหรัฐ ฯ หรือกลุ่ม 5 ประเทศยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจที่จะยับยั้งเรื่องที่ตนไม่เห็นด้วยได้นี้ ทำให้ดูเหมือนว่าไอเอ็มเอฟเป็นเครื่องมือของประเทศมหาอำนาจ เรื่องนี้มีการวิจารณ์และถกเถียงกันไม่รู้จักจบ สำหรับผม เรื่องนี้ไม่เห็นจะเป็นสิ่งที่น่าแปลกและต้องถกเถียงกันเลย ประเทศมหาอำนาจเป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในโลกและเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันนี้ แน่ละ เขาต้องมุ่งหาประโยชน์จากสถาบันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ไม่ต่างอะไรกับนักการเมืองผู้มั่งคั่งของไทยซึ่งพยายามตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นในนามของสังคม แต่จุดหมายสำคัญยิ่ง

กว่าก็เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ให้พรรคพวกของตน มีสักกี่คนที่จะเอาผลประโยชน์ของคนจนเป็นที่ตั้ง ?

นอกจากเรื่องจำนวนหุ้นแล้ว เราจะเห็นง่าย ๆ ว่าตั้งแต่ก่อตั้งในปี 2489 ผู้จัดการใหญ่ของไอเอ็มเอฟเป็นชาวยุโรปมาตลอด ทั้งนี้เพราะฝรั่งมีข้อตกลงกันอย่างไม่เป็นทางการว่า ผู้จัดการใหญ่ของไอเอ็มเอฟจะต้องเป็นชาวยุโรป และประธานของธนาคารโลกต้องเป็นชาวอเมริกัน ญี่ปุ่นซึ่งมีขนาดเศรษฐกิจรองลงมาจากสหรัฐ ฯ เท่านั้น ทำท่าว่าอยากให้คนของตนเข้าเป็นผู้จัดการใหญ่ของไอเอ็มเอฟในการเลือกตั้งครั้งที่แล้วเมื่อต้นปี 2543 แต่ฝรั่งพากันเอาหูทวนลม ไม่ยอมรับให้คนญี่ปุ่นเป็นใหญ่ ฉะนั้นการจะไปหวังให้มหาอำนาจทำงานเพื่อเอื้อผลให้ประเทศอื่นในขณะที่เขาเองเสียประโยชน์นั้นย่อมเป็นไปได้ ผู้ที่ตะโกนว่าไม่ยุติธรรมย่อมเสียงแหบไปโดยเปล่าประโยชน์เป็นธรรมดา

ผมมีข้อสังเกตจากการทำงานเป็นเวลานานในสถาบันระหว่างประเทศว่า ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจไม่ได้ตกลงกันเองได้ทุกเรื่อง เขาก็มีผลประโยชน์ขัดกันอยู่เสมอ เช่น ในเรื่องสินค้าเกษตร สหรัฐอเมริกาจะขัดกับญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศตลาดร่วมยุโรปเสมอ เพราะสหรัฐ ฯ สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้มากและต้องการส่งไปขายในประเทศเหล่านั้นแต่มักถูกกีดกัน เรื่องนี้สหรัฐ ฯ มักเห็นตรงกันกับออสเตรเลียและไทย ฉะนั้นการคิดว่าประเทศเหล่านั้นจะร่วมมือกันกินโต๊ะประเทศเล็กหรือประเทศด้อยพัฒนาเสมอไปนั้นย่อมไม่ถูกต้องยิ่งกว่านั้น นโยบายที่เป็นผลดีต่อเขาไม่ใช่ว่าจะเป็นผลร้ายแก่ประเทศอื่นเสมอไป ในทางตรงข้าม ผมเห็นว่านโยบายส่วนมากให้ผลดีต่อประเทศที่เป็นสมาชิกของไอเอ็มเอฟทุกประเทศ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ

กับสถานการณ์ของประเทศต่าง ๆ และของสถานการณ์ของโลกในขณะนั้น ประกอบกับความสามารถของรัฐบาลแต่ละประเทศที่จะใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศของตนเองมากที่สุด แต่ละประเทศด้อยพัฒนาค่อนข้างเสียเปรียบเพราะมักมีรัฐบาลที่ไม่เอาผลประโยชน์ของประเทศเป็นที่ตั้ง มักมีนักการเมืองและผู้บริหารประเทศที่มุ่งแต่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว แต่เมื่อประเทศต้องเผชิญกับความล้มเหลวก็หาทางโทษผู้อื่น โดยเฉพาะไอเอ็มเอฟจะเป็นแพะรับบาปบ่อยที่สุดเพราะตามธรรมดาเมื่อถูกโจมตี เขาจะไม่ออกมาโต้แย้งแต่ปกป้องกันตัวเอง เหมือนกับรัฐบาลของประเทศเหล่านั้น

เงื่อนไขสำคัญสำหรับประเทศที่จะเข้าเป็นสมาชิกไอเอ็มเอฟมี 3 ข้อคือ ต้องให้ข่าวสารข้อมูลแก่ไอเอ็มเอฟเกี่ยวกับการตั้งอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราของตน ต้องงดการจำกัดการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจไปในทางเอื้ออำนวยความเจริญทางเศรษฐกิจของตนและของสมาชิกทั้งหมด

เงื่อนไขนี้มีไว้เพื่ออะไร ? คำตอบสั้น ๆ คือเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะการค้า เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้า เรื่องนี้ไม่น่าจะเข้าใจยากอะไรเนื่องจากเราเห็นอยู่ทั่วไปว่าพ่อค้ามักร่ำรวยกว่าคนที่มีอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการค้าก็เหมือนล้อที่เอื้อให้เศรษฐกิจเคลื่อนไปได้สะดวก

คุณคงจำกลอนตอนหนึ่งของกวีเอกสุนทรภู่ได้ ท่านแต่งว่า “รู้อะไร รู้กระจ่างแต่อย่างเดียว แต่ให้เขี้ยวซาญเกิดจะเกิดผล” สุนทรภู่ไม่ใช่ผู้เขี้ยวซาญทางเศรษฐศาสตร์ แต่ท่านเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์สำคัญหลัก

หนึ่งที่ปรมาจารย์เศรษฐศาสตร์ชื่อดัง สมิธ กำลังเผยแพร่ที่อังกฤษอยู่ในขณะนั้น หลักมียู่ที่ว่าให้เราแบ่งงานกันทำ ทุกคนทำในสิ่งที่ตนถนัด (รู้จักะจำงแต่อย่างเดียวจนถึงขั้นเชี่ยวชาญ) แล้วนำผลผลิตนั้นมาแลกเปลี่ยนหรือค้าขายกัน ทุกคนก็จะได้ของที่ต้องการในปริมาณและคุณภาพสูงกว่าที่จะดันทุรังผลิตเองเสียทุกอย่าง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะคนที่มีความถนัดย่อมผลิตของได้เร็วและคุณภาพสูงกว่าคนที่ไม่ถนัด แต่หลักนี้จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน

หลักเศรษฐกิจนี้เป็นที่ยอมรับในประเทศที่เจริญแล้วอย่างกว้างขวาง นักพัฒนาเศรษฐกิจจะชี้ให้เห็นอยู่เสมอว่าประเทศที่ได้รับความสำเร็จในการพัฒนาประเทศในเร็ว ๆ นี้ล้วนใช้การลงทุนจากต่างประเทศ การท่องเที่ยวและการค้าต่างประเทศเป็นหัวหอกหรือล้อเลื่อนทั้งสิ้น เช่น เกาหลี ไต้หวัน สิงคโปร์ ไชปรัส แม้แต่ไทยเราเองในระยะ 10 ปีที่เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วก่อนที่จะพบวิกฤติในกลางปี 2540 เราก็อาศัยการลงทุนจากต่างประเทศ การท่องเที่ยวและการค้ากับต่างประเทศเป็นหัวหอก

สรุปได้ว่าไอเอ็มเอฟไม่ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มประเทศมหาอำนาจเท่านั้น แต่ให้แก่ทุกประเทศที่สามารถใช้โอกาสให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่

3

ในระหว่างเวลา 50 กว่าปีหลังจากการก่อตั้งไอเอ็มเอฟเมื่อ พ.ศ. 2489 เศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงไปมาก ในขณะเดียวกันประเทศ

สมาชิกก็ปรับเปลี่ยนความรับผิดชอบของไอเอ็มเอฟให้เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ของโลกอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันนี้ งานของไอเอ็มเอฟอาจแยกได้เป็น 3 ด้านคือ

1. ดูแลการแลกเปลี่ยนและชำระเงินตราของสมาชิกให้อยู่ในกฎเกณฑ์
2. ให้บริการทางด้านเทคนิคและการฝึกข้าราชการของสมาชิก
3. ให้ประเทศสมาชิกยืมเงินเมื่อจำเป็น

ผมแน่ใจว่าคนไทยส่วนมากได้ยินเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการให้ยืมเงินแก่สมาชิก ผมขอขยาย สองด้านแรกสักเล็กน้อยก่อนจะพูดถึงเรื่องการให้ยืมเงิน

การดูแลนโยบายการแลกเปลี่ยนและชำระเงินตราของสมาชิก

ไอเอ็มเอฟมีหน้าที่สอดส่องดูแลนโยบายการแลกเปลี่ยนและชำระเงินตราต่างประเทศของสมาชิกว่าเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะอัตราแลกเปลี่ยนที่มั่นคงและการชำระเงินที่สะดวกเป็นปัจจัยสำคัญในการลงทุน การค้า และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ดังที่กล่าวแล้ว นอกจากการติดตามข่าวสารข้อมูล หรืออาจเรียกได้ว่าจับตาดูที่สำนักงานใหญ่แล้ว ตามปกติไอเอ็มเอฟจะส่งพนักงาน 4-5 คนไปยังประเทศสมาชิกทุกประเทศปีละครั้งเพื่อศึกษาความเป็นไป แนวโน้ม และนโยบายเศรษฐกิจของประเทศนั้นอย่างละเอียด

ตามข้อตกลงกัน ประเทศสมาชิกรวมทั้งมหาอำนาจเช่นสหรัฐอเมริกาด้วย จะต้องให้ข้อมูลทางเศรษฐกิจแก่พนักงานของ

ไอเอ็มเอฟเพื่อเขาจะได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าประเทศมีปัญหาอะไร รัฐบาลมีนโยบายอย่างไร และนโยบายนั้นจะมีผลพวงต่อประเทศสมาชิกเองและต่อโลกภายนอกอย่างไร ฯลฯ

นายอาจถามว่าไอเอ็มเอฟมีอำนาจมากจนสามารถเรียกเอาความลับของประเทศได้หรือไม่ หรือ ตอบว่าในบางกรณี ประเทศสมาชิกจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่เขา แต่ไม่จำเป็นต้องละเอียดไปหมดทุกอย่าง เท่าที่ผมเคยร่วมไปดูงานกับพนักงานของไอเอ็มเอฟ เขาไม่ได้ขอข้อมูลละเอียดไปทุกแง่ เช่น เขาต้องรู้งบประมาณในด้านต่าง ๆ ของประเทศ แต่ไม่มีประเทศไหนให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสืบราชการลับ แต่ถ้าเป็นกรณีที่สมาชิกอยู่ในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและไปขอความช่วยเหลือทางการเงินจากเขา เขาอาจต้องการข้อมูลมากกว่าปกติ เพื่อจะได้วิเคราะห์ว่ารัฐบาลควรลดการใช้จ่ายอะไรบ้าง ยิ่งมาในระยะหลัง ๆ นี้ เขาเห็นว่าปัญหาเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนามักมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงของนักการเมืองและข้าราชการ เขาก็ยิ่งเร่งเล็งการใช้จ่ายเงินของรัฐมากขึ้น เรื่องนี้ผมจะกล่าวถึงต่อไป

การศึกษาอย่างละเอียดนี้เป็นฐานสำหรับให้คำแนะนำแก่ประเทศสมาชิกว่าน่าจะเปลี่ยนแปลงนโยบายไปทางไหนหรือไม่ ถ้าการศึกษาพบว่าเศรษฐกิจของสมาชิกมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ปัญหาหรือรัฐบาลมีนโยบายที่ขัดกับกฎเกณฑ์ของการบริหารเศรษฐกิจที่เหมาะสม ไอเอ็มเอฟจะให้ความกดดันที่จะให้รัฐบาลเปลี่ยนนโยบาย การกระทำเช่นนี้มีประโยชน์ทั้งสำหรับประเทศสมาชิกเองและประเทศสมาชิกอื่น ประเทศสมาชิกที่ถูกศึกษาก็จะได้รับความเห็นจากคนภายนอกว่ามอง

เศรษฐกิจของตบอย่างไร การมองจากภายนอกเช่นนี้เปรียบเสมือนการส่องกระจกให้ประเทศ ถ้าแนวโน้มบ่งว่าน่าจะมีปัญหาและรัฐบาลเปลี่ยนนโยบายให้เหมาะสมทันเวลา ปัญหาจะไม่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในเมืองไทยเมื่อกลางปี 2540 ไอเอ็มเอฟได้บอกรัฐบาลถึงแนวโน้มที่จะนำไปสู่ปัญหา แต่รัฐบาลไม่เห็นด้วย แน่ละ เรา รู้ผลแล้วว่าเป็นอย่างไร

การแนะนำให้ประเทศสมาชิกหนึ่งประเทศเปลี่ยนนโยบายมีประโยชน์แก่สมาชิกอื่นอย่างไร ? เรื่องนี้เห็นจะดูได้จากตัวอย่างว่า ถ้าเมืองไทยเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจแต่เนิ่นๆ และไม่ประสบปัญหาวิกฤติในปี 2540 เมืองไทยก็ยังคงมีรายได้เพื่อซื้อสินค้าต่าง ๆ จากประเทศอื่นมากมาย เมื่อวิกฤติทำให้เราต้องซื้อสินค้าจกเขา น้อยลง เขาย่อมเสียประโยชน์แน่นอน สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในกรณีเช่นนี้คือปฏิภริยาลูกโซ่ เมื่อเราหยุดซื้อของจากประเทศหนึ่ง ประเทศนั้นก็มียาได้น้อยลง เมื่อเขามีรายได้น้อยลงเขาก็ซื้อของจากเราและจากประเทศอื่นน้อยลง ต่อ ๆ กันไป ทำให้หลาย ๆ ประเทศได้รับผลพวงในทางลบไปด้วย ในทางตรงข้าม ถ้าเราร่ำรวยขึ้น ซื้อของจากต่างประเทศมากขึ้น เขาย่อมรวยขึ้นและซื้อของจากเราและจากประเทศอื่น ๆ มากขึ้นต่อไปเป็นลูกโซ่ในทางบวกด้วย

ไอเอ็มเอฟรวมเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาประเทศต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และทุก 6 เดือนจะพิมพ์การวิเคราะห์แนวโน้มหรือภาพรวมทางเศรษฐกิจของโลกออกมาเผยแพร่ การวิเคราะห์ของเขานี้เป็นข้อมูลทีประเทศสมาชิกอาจนำไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบายของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของโลก โดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนาหรือ

ประเทศเล็ก ๆ ที่ขาดศักยภาพที่จะหาข้อมูลจากทั่วโลกด้วยตัวเอง การวิเคราะห์ของไอเอ็มเอฟอาจเป็นทางเดียวที่จะมองเห็นภาพกว้าง ๆ ของความเป็นไปของโลกเศรษฐกิจภายนอก

นอกจากนั้น ไอเอ็มเอฟยังพิมพ์ข้อมูลทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ และผลจากการวิจัยของพนักงานของเขาเองและจากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ออกเผยแพร่ ข้อมูลเหล่านี้มักจะหาที่อื่นไม่ได้ จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจและประเทศสมาชิกที่จำเป็นต้องใช้

การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคและการฝึกข้าราชการของสมาชิก

ประเทศสมาชิกที่ขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ เช่น การคลัง และการธนาคาร หรือต้องการความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ใช่คนของตนเอง สามารถขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟได้ ไอเอ็มเอฟจะส่งพนักงานของสถาบันเองหรือไม่ก็จ้างผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกให้ไปช่วยเหลือ

นอกจากส่งพนักงานหรือผู้เชี่ยวชาญออกไปประจำอยู่ในประเทศสมาชิกแล้ว ไอเอ็มเอฟยังมีสถาบันเพื่อสอนข้าราชการของประเทศสมาชิกอีกด้วย ข้าราชการที่ได้รับการฝึกมักไปจากกระทรวงการคลัง ธนาคารชาติ และสถาบันการเงินของรัฐ สถาบันนี้ตั้งขึ้นในปี 2507 รับผิดชอบข้าราชการของประเทศสมาชิกปีละประมาณ 400 คน ข้าราชการไทยก็ไปเรียนที่ไอเอ็มเอฟเป็นประจำ

ความช่วยเหลือทางการเงิน²

การให้สมาชิกยืมเงินไม่ใช่งานสำคัญที่สุดของไอเอ็มเอฟ แต่เป็นงานที่คนทั่วไปได้ยินมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการยืมเงินจากไอเอ็มเอฟเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกประสบวิกฤติทางเศรษฐกิจซึ่งกระทบกระเทือนทุกคนในสังคมจนบางที่เกิดการประท้วงและการจลาจล ทำให้เป็นข่าวใหญ่ก่อนพูดเรื่องนี้ ผมขอบอกที่มาของเงินที่ไอเอ็มเอฟให้สมาชิกยืมอย่างคร่าว ๆ เงินส่วนมากมาจากค่าหุ้นหรือโควตาที่สมาชิกใส่ไว้กับไอเอ็มเอฟ เงินที่ใส่ไว้นี้เป็นเงินประจำชาติเสีย 75 % และเป็นเงินตระกูลสำคัญ ๆ เช่น เงินเหรียญสหรัฐ ฯ เงินเยนญี่ปุ่น และทองคำอีก 25 %

ในปัจจุบันนี้ ตามค่าของหุ้น ไอเอ็มเอฟมีทุนให้ประเทศสมาชิกยืมถึง 193,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ แต่ธรรมดาไอเอ็มเอฟจะให้ประเทศสมาชิกยืมทั้งหมดไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมีเงินบางสกุลที่สมาชิกไม่ต้องการยืมมากนัก เช่น เงินกิบของลาว เป็นต้น เท่าที่เป็นมา ไอเอ็มเอฟจะมีทุนให้สมาชิกยืมได้เพียงประมาณ 100,000 ล้านดอลลาร์เท่านั้น นอกจากเงินค่าหุ้น ไอเอ็มเอฟสามารถยืมเงินจำนวนหนึ่งจากประเทศสมาชิกสำคัญ ๆ ได้อีกประมาณ 40,000-45,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ

ที่มาของเงินอีกทางหนึ่งคือดอกเบี้ยที่สมาชิกจ่ายเมื่อยืมเงินของไอเอ็มเอฟ ค่าดอกเบี้ยนี้ไม่แพง ตามปกติจะต่ำกว่าดอกเบี้ยในตลาดโลกเล็กน้อย

² การทำ "ทองคำกระดาษ" เป็นการช่วยเหลือประเทศสมาชิกแบบหนึ่งและเป็นการช่วยแบบเกือบ "ให้เปล่า" คือไม่ต้องใช้คืน ยกเว้นจะต้องจ่ายดอกเบี้ยเท่านั้น แต่การช่วยแบบนี้ไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ดูรายละเอียดได้ในภาคผนวก 2

สำหรับประเทศที่ยากจนจริง ๆ ที่ต้องการเปลี่ยนนโยบายเพื่อให้ประเทศหลุดพ้นจากปัญหาที่ทำให้ประเทศจมปลักอยู่เป็นเวลานาน ไอเอ็มเอฟยังมีเงินให้ยืมอีกกองทุนประมาณ 20,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ เงินนี้ได้มาจากกลุ่มประเทศสมาชิกที่ร่ำรวย ไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกร่วมมือกันเป็นพิเศษในการให้ยืมเงินจากกองทุนนี้ ทั้งนี้เพราะปัญหาของประเทศเหล่านั้นเป็นปัญหาระยะยาวทางโครงสร้าง เศรษฐกิจที่ธนาคารโลกมีความเชี่ยวชาญกว่าไอเอ็มเอฟ

สาเหตุที่สมาชิกต้องยืมเงินจากไอเอ็มเอฟอาจมีที่มาหลายอย่าง ในสมัยก่อน สาเหตุที่สมาชิกไปขอความช่วยเหลือบ่อย ๆ มักเป็นเรื่องรายได้เงินตราต่างประเทศตกต่ำลงอย่างกะทันหัน อาจจะเป็นเพราะภัยธรรมชาติหรือเพราะราคาสินค้าตกต่ำก็ได้ เช่น เกิดน้ำท่วมทำให้ข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกสำคัญของประเทศเสียหายมาก หรือราคาข้าวในตลาดโลกตกฮวบลงมาทันทีทันใด ประเทศผู้ส่งข้าวออกเป็นสินค้าหลักไม่มีเงินพอซื้อสินค้าที่จำเป็นจากต่างประเทศจนกว่าจะถึงฤดูเก็บเกี่ยวต่อไป จึงขอยืมเงินจากไอเอ็มเอฟชั่วคราว

ในระยะหลัง ๆ นี้ สาเหตุที่ประเทศสมาชิกไปขอยืมเงินจากไอเอ็มเอฟมักเป็นเรื่องหนี้สินต่างประเทศที่หนักจนไม่มีเงินตราต่างประเทศพอที่จะชำระตรงตามกำหนดได้ ในกรณีของไทย เราเป็นหนี้สินมาก นายทุนต่างประเทศพยายามถอนเงินออก เงินบาทถูกโจมตีจากนักค้าเงินต่างชาติและจากคนไทยด้วยกันเอง (กรุณาดูที่บท “ฝรั่งง” ในภาค 2) เราใช้เงินสำรองจนหมดเพื่อป้องกันค่าเงินบาท ทำให้ต่างประเทศขาดความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจของเรา รัฐบาลไทยต้องไปยืม

เงินจากไอเอ็มเอฟมาแทนเงินสำรองส่วนหนึ่งที่สูญไป ในกรณีนี้ นายอาจถามว่า ทำไมไม่ได้หรือ เพราะยืมมาก็ไม่ได้ใช้ เอามาเก็บไว้เฉย ๆ เรื่องนี้บางทีก็อธิบายยากสักหน่อย สาเหตุที่เราต้องมีเงินตราต่างประเทศไว้ในมือจำนวนหนึ่งเพราะเราค้าขายกับต่างประเทศ เรามีหนี้สินที่ต้องชำระ เราต้องมีเงินสำรองไว้จำนวนหนึ่งเมื่อยามจำเป็น ถ้าหากรายได้ของเราต้องลดลงชั่วคราว เช่น ประเทศที่ซื้อสินค้าหลักจากเราชำระเงินให้เราเข้าไปสองสัปดาห์ การมีเงินสำรองสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักธุรกิจที่ค้าขายกับเราว่าเรามีเงินจ่ายเขาแน่

ตามธรรมดา ไอเอ็มเอฟจะให้ยืมเงินจำนวนหนึ่งในระยะเวลา 3 ถึง 5 ปี เงินที่ให้ยืมก็ไม่ได้ให้มาทีเดียวทั้งหมด จะให้เป็นงวด ๆ ก่อนที่จะให้แต่ละงวด ไอเอ็มเอฟต้องส่งพนักงานไปตรวจสอบความเป็นไปของเศรษฐกิจและนโยบายของประเทศที่ยืม ในระหว่างการตรวจสอบนี้ รัฐบาลต้องบอกเขาว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อไร เพื่อแก้ปัญหาของประเทศ รัฐบาลเสนอสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ในเอกสารที่นายอาจได้ยินเสมอคือ “จดหมายเจตจำนง” หรือ Letter of Intent แต่ครั้งที่เขาส่งคนมาตรวจสอบซึ่งอาจจะเป็นทุกสามเดือน รัฐบาลต้องทำจดหมายเจตจำนงให้เขา ถ้าเขาพอใจ เขาก็จะให้เงินงวดต่อไป

สำหรับประเทศที่เผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจ ความสำคัญของไอเอ็มเอฟไม่จำกัดอยู่ที่การให้ยืมเงินชั่วคราวเท่านั้น การที่ประเทศมีข้อตกลงกับไอเอ็มเอฟสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักธุรกิจและนักลงทุนทั่วโลก ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่าไอเอ็มเอฟจะเป็นผู้สร้างวินัยในการใช้จ่ายของประเทศนั้นให้อยู่ในขอบเขต และนโยบายเศรษฐกิจที่ประเทศดำเนินนั้นจะนำไปสู่การฟื้นตัวในที่สุด เมื่อเขามีความเชื่อมั่น เขาย่อมเข้าไปลง

ทุนมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันนักโจมตีค่าเงินด้วยการเก็งกำไรก็จะถอยตัวออกไป สิ่งเหล่านี้บางทีจะมีค่ามากกว่าเงินจำนวนที่ไอเอ็มเอฟให้ยืมเสียด้วยซ้ำ

4

นายคงได้ยินแล้วว่า ไม่ว่าไอเอ็มเอฟจะเข้าไปที่ไหนจะถูกต่อต้านไปเสียทุกแห่ง ทั้ง ๆ ที่ไอเอ็มเอฟเข้าไปเพื่อช่วยเหลือประเทศที่กำลังประสบวิกฤติทางเศรษฐกิจ ไม่ได้ยกกองทัพเข้าไปโจมตี หรือเข้าไปก่อการร้ายแต่อย่างใด ในบางประเทศการต่อต้านรุนแรงถึงขนาดเกิดการจลาจล ตึกรามบ้านช่องถูกเผา ทรัพย์สินเสียหายเป็นจำนวนมาก บางครั้งการต่อต้านรุนแรงถึงกับมีคนบาดเจ็บมากมายหรือเสียชีวิต

เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น ?

ก่อนที่จะให้คำตอบ ผมขอเท้าความถึงประเทศที่ขอให้ไอเอ็มเอฟเข้าไปช่วยเหลือนั้น เป็นประเทศที่กำลังเผชิญกับวิกฤติอย่างร้ายแรง แน่ละ ในภาวะเช่นนั้นประชาชนย่อมกำลังได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนักอยู่แล้ว ไม่ว่าจะ เป็นภาวะฉุกเฉินอันเกิดจากน้ำท่วมหรือราคาสินค้าออก ตกทันทีทันใด หรือจากภาวะอื่นที่ทำให้งบประมาณของรัฐและการค้าต่างประเทศขาดดุลเป็นเวลานาน สินค้าขึ้นราคาอย่างรวดเร็วที่เรียกว่าเงินเฟ้อ สินค้าขาดตลาด รายได้ตกต่ำ คนตกงาน ฯลฯ ในภาวะเช่นนี้ คนเป็นจำนวนมากมีความรู้สึกเดือดดาลเป็นทุน

พร้อมที่จะปะทุออกมาเมื่อไรก็ได้ พอได้รับผลพวงจากมาตรการที่รัฐบาลตกลงกับไอเอ็มเอฟซึ่งเพิ่มความเดือดร้อนให้อีก ความเดือดดาลนั้นก็ระเบิดออกมาในรูปของการต่อต้านซึ่งอาจลุกลามเป็นจลาจลได้ง่าย ๆ

สำหรับมาตรการที่รัฐบาลตกลงกับไอเอ็มเอฟ ผมเห็นจะต้องสาธยายละเอียดสักหน่อยเพราะต้องย้อนไปถึงที่มาของวิกฤติเศรษฐกิจด้วย

สาเหตุของวิกฤติเศรษฐกิจมีมากมาย แต่ในระยะหลัง ๆ นี้มักเกิดจากการดำเนินนโยบายผิดพลาดติดต่อกันเป็นเวลานาน ทำให้เกิดการสั่งสมของสิ่งเลวร้ายในทำนองดินพอกหางหมู ในระยะที่ผมทำงานอยู่ในธนาคารโลก 20 กว่าปีและได้ทำงานใกล้ชิดกับไอเอ็มเอฟ สาเหตุใหญ่ที่เห็นเป็นประจำ ได้แก่

1. รัฐบาลใช้จ่ายสูงเกินกว่ารายได้จนทำให้งบประมาณของรัฐบาลดุลติดต่อกันเป็นเวลานาน
2. การซื้อสินค้าจากต่างประเทศเกินกว่ารายได้ อันเกิดจากการขายของให้ชาวต่างประเทศ ทำให้การค้าและการชำระเงินขาดดุลอย่างยืดเยื้อ
3. การกู้ยืมเงินจากชาวต่างประเทศมากมาย ทำให้หนี้สินทับถมขึ้นจนไม่สามารถจ่ายคืนตามกำหนดได้

เมื่อประเทศที่กำลังประสบภาวะวิกฤติไปขอความช่วยเหลือทางการเงินจากไอเอ็มเอฟ เราจะต้องไม่ลืมว่าการช่วยเหลือนั้นไม่ใช่ของได้เปล่า เป็นการกู้ยืมที่ต้องใช้คืนตามเวลากำหนดเวลา 3-5 ปี ฉะนั้นไอเอ็มเอฟจะต้องแน่ใจว่ามาตรการที่ตกลงกับประเทศที่กู้ยืมจะต้อง

นำเศรษฐกิจของประเทศนั้นออกไปพ้นภาวะวิกฤติ และมีเงินตราต่างประเทศเหลือพอที่จะชำระหนี้ของไอเอ็มเอฟได้ หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า มาตรการต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่จะเพียงจัดการขาดดุลทางงบประมาณของรัฐ การขาดดุลทางการค้าและการชำระเงินต่างประเทศเท่านั้น หากยังต้องนำไปสู่การเกินดุลอีกด้วย แม้ละ การเปลี่ยนจากภาวะขาดดุลมาก ๆ และเรื้อรังมานานให้เป็นภาวะเกินดุลในเวลาอันสั้นย่อมต้องการมาตรการที่เข้มงวดจริง ๆ จึงจะสำเร็จ

ก่อนเล่าต่อไป ผมขอชี้แจงนิดหนึ่งว่า ถ้าเราพูดกันอย่างเคร่งครัดตามตัวบทกฎหมายแล้ว มาตรการต่าง ๆ ที่ผมจะกล่าวถึงนี้ไม่ใช่มาตรการของไอเอ็มเอฟตามที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่เป็นมาตรการของประเทศที่ขอความช่วยเหลือเอง ทั้งนี้เพราะประเทศที่ขอความช่วยเหลือเป็นเอกราช มีสิทธิ์ที่จะทำอะไรก็ได้ ไอเอ็มเอฟไม่สามารถบังคับให้รัฐบาลของประเทศนั้นทำสิ่งที่ตนไม่ยอมทำ แต่ในทางปฏิบัติ ไอเอ็มเอฟมักจะเป็นผู้เสนอมาตรการต่อฝ่ายรัฐบาล ถ้าสองฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกันก็ต้องต่อรองกันจนกว่าจะตกลงกันได้ สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้ไอเอ็มเอฟได้เปรียบในการต่อรองก็คือเขามีเงิน ถ้าเขาไม่พอใจในมาตรการของรัฐบาล เขาก็ไม่ให้กู้เงิน ถ้าไม่ได้เงินกู้จากเขา วิกฤติเศรษฐกิจก็จะยืดเยื้อต่อไป ฉะนั้นรัฐบาลมักไม่มีทางเลือก ต้องถูกมัดมือชกและยอมรับเงื่อนไขหรือมาตรการที่ไอเอ็มเอฟเสนอ

สำหรับทางด้านงบประมาณ การลดการขาดดุลมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ ที่รัฐต้องลดการใช้จ่ายลง ทหารายได้เพิ่ม หรือทำทั้งสองอย่างพร้อม ๆ กันไป

ทางด้านการค้าต่างประเทศ มาตรการที่ใช้แพร่หลายที่สุดคือ การลดค่าเงินตราของประเทศที่กำลังประสบภาวะวิกฤติ เช่น เงินบาท เป็นต้น

สาเหตุที่ทำให้ประชาชนต่อต้านมาตรการที่รัฐบาลตกลงกับ ไอเอ็มเอฟก็เพราะมาตรการทุกอย่างมักมีทั้งผู้ได้และผู้เสีย ถ้าผู้เสียมีจำนวนมากและได้รับความเดือดร้อนอย่างรุนแรง การต่อต้านก็มักจะรุนแรงตามไปด้วย ผมขอยกตัวอย่างมาตรการที่ใช้บ่อย ๆ และบางที่นำไปสู่การจลาจล มาตรการนี้มักเกี่ยวกับการลดการใช้จ่ายของรัฐ

รัฐบาลส่วนมากที่ประสบวิกฤติมักมีงบประมาณอุดหนุนหรือ สงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น รัฐตั้งราคาอาหารบางอย่างต่ำกว่า ต้นทุนการผลิตและใช้เงินงบประมาณของรัฐทดแทนผู้ผลิตที่ต้อง ขาดทุน หรือรัฐตั้งราคาค่ารถประจำทางต่ำกว่าต้นทุนเดินรถและใช้เงิน งบประมาณทดแทนผู้ประกอบการเดินรถที่ต้องขาดทุน การคุมราคาสินค้าต่าง ๆ เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ราคาไฟฟ้า ราคาน้ำประปา ฯลฯ ให้ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตก็มักตกอยู่ในจำพวกเดียวกัน ในบางกรณีรัฐเป็นผู้ประกอบการเสียเองโดยตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้น เมื่อรัฐวิสาหกิจขาดทุนก็ดึงเงินงบประมาณไปทดแทนให้ โครงการเงินอุดหนุนจำพวกนี้มักเริ่มต้นด้วยความปรารถนาดี เช่น รัฐต้องการช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน โครงการเช่นนี้มีทั้งผู้ได้และผู้เสีย ผู้ได้ก็คือผู้บริโภคที่สามารถซื้อหาสินค้าได้ในราคาต่ำ ส่วนผู้เสียคือผู้ที่เสียภาษีให้รัฐ **ผู้ได้ผลประโยชน์นี้แหละจะเป็นผู้ต่อต้านเมื่อรัฐต้องการเปลี่ยนนโยบายเพื่อลดการใช้จ่ายลง**

ในบางกรณี โครงการเงินอุดหนุนเริ่มขึ้นเพราะผู้นำหวังผลทางการเมืองด้วยการเอาใจประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าจะเริ่มต้นด้วย

ความปรารถนาดีหรือด้วยการเล็งผลเลิศทางการเมือง โครงการชนิดนี้มักนำไปสู่ปัญหาการเมืองในที่สุด แม้แต่การขึ้นราคาอาหารที่ควบคุมหรือขึ้นราคาค่าธรรมเนียมทางเป็นครั้งคราว ซึ่งมีความจำเป็นเพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้นไปตามภาวะเศรษฐกิจโลกก็มักได้รับการต่อต้าน รัฐบาลไหนกล้าทำก็มักถูกไล่ออกจากตำแหน่งไป ในประเทศที่มีโครงการชนิดนี้ เมื่อพบวิกฤติเศรษฐกิจและรัฐบาลไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ มาตรการแรกที่ไอเอ็มเอฟเสนอให้รัฐบาลทำก็คือลดเงินอุดหนุนเพื่อลดค่าใช้จ่ายของรัฐบาล การลดเงินอุดหนุนจะทำได้ก็ต่อเมื่อรัฐยอมให้ขึ้นราคาสินค้า

โครงการที่มักนำไปสู่การต่อต้านอย่างรุนแรงจนเกิดจลาจลบ่อยที่สุดเห็นจะเป็นการให้เงินอุดหนุนเพื่อคุมราคาอาหารหลัก เช่น ขนมปัง ประเทศที่มีโครงการชนิดนี้อย่างกว้างขวางต้องเผชิญกับปัญหาการต่อต้านอย่างรุนแรงทุกประเทศ ทั้ง ๆ ที่บางทีประชาชนเองก็เข้าใจว่าราคาสินค้านั้นต่ำกว่าต้นทุนมาก เรื่องนี้ผมได้เห็นมาด้วยตาตัวเองในหลายประเทศ ขอยกตัวอย่างเรื่องประเทศอียิปต์

ในระหว่างที่ผมไปศึกษาประเทศอียิปต์เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมพบว่าขนมปังในอียิปต์แถวหนึ่งราคาเพียง 35 สตางค์ซึ่งเป็นราคาที่คงที่มาเป็นเวลานานทั้ง ๆ ที่ราคาของทุกอย่างสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ รัฐบาลคุมราคาขนมปังและให้เงินงบประมาณอุดหนุนให้ขนมปังมีราคาถูกด้วยจุดมุ่งหมายที่จะช่วยคนจน แต่ทุกคนไม่ว่าจนหรือรวยมีสิทธิ์ซื้อได้ การที่ขนมปังราคาถูกมาก ทำให้คนอียิปต์ไม่เพียงซื้อไปให้คนกินอย่างทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ เท่านั้น หากยังซื้อเอาไปเลี้ยงสัตว์อีกด้วย การกระทำเช่นนี้ทำให้ดูเหมือนว่าคนอียิปต์กินขนมปังมากที่สุดในโลก คือ เฉลี่ยแล้วกินขนม

บ่งมากกว่าประเทศที่กินขนมปังเป็นอาหารหลักอื่น ๆ กว่าสองเท่า

การลดเงินอุดหนุนและขึ้นราคาสินค้ามักมีผลเห็นทันตา แต่ยังมี การลดการใช้จ่ายของรัฐอีกมากที่มีผลพวงทางลบที่อาจไม่ปรากฏทันที เช่น การลงทุนสร้างถนนของรัฐ การลดเงินลงทุนนำไปสู่การลดค่าจ้าง แรงงานก่อสร้าง คนที่ตกงานและมีกำลังซื้อน้อยลงย่อมซื้อของน้อยลง แน่ละ เมื่อขายได้น้อยลง ผู้ผลิตต้องลดการผลิต การลดการผลิตนำไปสู่ การลดการจ้างงานซึ่งนำไปสู่การลดกำลังซื้อ ต่อ ๆ ไปเป็นลูกโซ่จนเกิด สิ่งที่เรียกว่าการถดถอยทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การลดการสร้าง ถนนของรัฐย่อมมีผลเสียต่อศักยภาพทางการผลิตของประเทศใน อนาคตด้วย รัฐบาลไม่ได้สร้างถนนอย่างเดียว หากยังสร้างท่าเรือ สนามบิน เชื้อนก้าน้ำเพื่อการชลประทานและการผลิตไฟฟ้า โรงเรียน สถานือนามัย ฯลฯ การลดการลงทุนเพื่อก่อสร้างสิ่งจำเป็นเหล่านี้มี ผลกระทบต่อความเจริญทางเศรษฐกิจในอนาคตทั้งสิ้น

ลองหันมาดูทางด้าน การเพิ่มรายได้ของรัฐบ้าง นอกจากใน ประเทศที่มีน้ำมันดิบเหลือเฟือแล้ว รายได้ที่สำคัญที่สุดของรัฐมาจาก เงินภาษีที่เก็บจากประชาชน ตามธรรมดาการเก็บภาษีก็ได้รับการต่อต้าน อยู่แล้ว เมื่อรัฐเสนอเก็บภาษีเพิ่มในภาวะที่ประชาชนกำลังได้รับความ เดือดร้อนจากวิกฤติเศรษฐกิจ แน่ละ ประชาชนย่อมเดือดดาลมากขึ้น

ในด้านมาตรการเพื่อลดการขาดดุลการค้าและการชำระเงิน ซึ่งผมจะเรียกรวมกันว่าการขาดดุลกับชาวต่างประเทศ สิ่งทีไอเอ็ม เอฟเสนอให้รัฐบาลทำเป็นอันดับแรกมักเป็นการลดค่าเงิน

ทำไมจึงต้องลดค่าเงิน ?

ต้องลดค่าเงินเพราะการขาดดุลกับชาวต่างประเทศ ส่วนมาก มีรากฐานมาจากรัฐบาลตั้งค่าเงินของประเทศไว้สูงกว่าที่ควรจะเป็น การตั้งค่าเงินไว้สูงมากนี้ทำให้ราคาสินค้าจากต่างประเทศถูกกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้ประชาชนบริโภคสินค้าต่างประเทศมากขึ้น ในขณะเดียวกันค่าเงินที่สูงกว่าพอดีนั้นก็ทำให้สินค้าออกของประเทศแพงกว่าที่ควรจะเป็น มีผลทำให้ชาวต่างประเทศซื้อของจากประเทศนั้นน้อยลง แน่ละ ทั้งสองอย่างนี้ย่อมนำไปสู่การขาดดุลกับชาวต่างประเทศมากขึ้น การลดค่าเงินจึงเป็นทางออกที่จะนำไปสู่ภาวะตรงกันข้าม คือ สินค้าต่างประเทศจะแพงขึ้นทำให้คนบริโภคน้อยลง และในขณะเดียวกันสินค้าที่ส่งออกต่างประเทศก็ถูกลงทำให้ชาวต่างประเทศซื้อมากขึ้น เมื่อผลสองอย่างนี้เกิดขึ้น การขาดดุลกับชาวต่างประเทศย่อมหมดไป

การลดค่าเงินมีผลพวงค่อนข้างร้ายแรง มีผู้ได้ผู้เสียมากมาย ฉะนั้นจึงมักได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงเป็นประจำ

ผู้ได้ประโยชน์ย่อมไม่ต่อต้าน เช่น ผู้ผลิตสินค้าส่งออกที่ขายของได้มากขึ้น และมีรายได้ดีขึ้น แม้แต่พี่น้องของนายและของผมซึ่งยังทำนาอยู่ที่อำเภอบ้านนา ก็มักได้ประโยชน์จากการลดค่าเงินบาท ทั้งนี้เพราะประเทศไทยผลิตข้าวเพื่อขายให้ชาวต่างประเทศ

ขออธิบายนิดหนึ่งว่าพี่น้องของเราได้ประโยชน์อย่างไร เมื่อค่าของเงินบาทอยู่ที่ 25 บาทต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐ ฯ ถ้าชาวไทยที่ขายในต่างประเทศราคาตันละ 300 เหรียญ เราคิดเป็นเงินไทยได้ 7,500 บาท หลังจากที่รัฐบาลปล่อยเงินบาทลอยตัวและค่าเงินบาทตกลงเหลือ 40

บาทต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐ ๑ ชาวที่ส่งออกหนึ่งตันมีค่าเป็นเงินไทยถึง 12,000 บาททันที ชาวนามักจะได้รับผลส่วนหนึ่งจากราคาข้าวที่สูงขึ้นเมื่อราคาข้าวสูงขึ้น ชาวนาที่มีรายได้อ่อนโยมทำให้มีกำลังซื้อมากขึ้นซึ่งจะมีผลพวงในทางบวก เมื่อชาวนาใช้เงินซื้อของมากขึ้นทำให้พ่อค้าและผู้ผลิตของอื่นมีกำไรมากขึ้นเป็นลูกโซ่ต่อ ๆ ไป

ส่วนผู้เสียประโยชน์มีมากมาย เมื่อของที่ทำในต่างประเทศมีราคาสูงขึ้น ผู้ซื้อย่อมต้องจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเป็นธรรมดา ผลกระทบนี้อาจเห็นได้โดยตรง เช่น ผู้ซื้อน้ำหอมฝรั่งเศส รองเท้าอิตาลี หรือ กางเกงยีนอเมริกันต้องจ่ายเงินบาทเพิ่มทันที แต่ผลกระทบบางอย่างอาจมองไม่เห็นทันที โดยเฉพาะราคาสินค้าที่ต้องเพิ่มขึ้นเพราะใช้วัตถุดิบที่นำมาจากต่างประเทศ เช่น น้ำมันดิบที่ราคาสูงขึ้น

สำหรับในประเทศที่มีภาวะเงินเฟ้อหรือของขึ้นราคาอย่างรวดเร็วอยู่แล้ว การลดค่าเงินย่อมมีผลผลักดันให้ของขึ้นราคาเร็วขึ้นไปอีก ทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อนเพิ่มขึ้น

ผู้ที่เสียประโยชน์โดยตรงกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่มีหนี้สินต่างประเทศ กลุ่มนี้อาจรวมทั้งรัฐบาลเองด้วย ทั้งนี้เพราะจะต้องมีเงินมากขึ้นเพื่อใช้หนี้ เรื่องนี้เห็นจากตัวอย่างง่าย ๆ คือ เมื่อเงินบาทมีค่า 25 บาทต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐ ๑ ผู้มีหนี้ใช้เงินเพียง 2,500 บาทเพื่อใช้หนี้ต่างประเทศ 100 เหรียญสหรัฐ ๑ แต่เมื่อค่าของเงินบาทลดลงไปที่ 40 บาทต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐ ๑ ผู้มีหนี้ต้องใช้เงินถึง 4,000 บาทเพื่อใช้หนี้ 100 เหรียญสหรัฐ ๑ นั้น นอกจากรัฐบาลเองแล้ว ลูกหนี้เหล่านี้เป็นห้างร้านบริษัทใหญ่และผู้มีเงิน ฉะนั้นการต่อต้านอาจจะไม่รุนแรงถึงขนาดการเดินขบวน แต่ก็มักมีน้ำหนักรวมเช่นกัน (มักมีข่าวลือเสมอว่า พวกนี้อาจมี

ส่วนในการดูแลให้คนอื่นเดินขบวน ผมคิดว่าไม่น่าจะเป็นไปได้)

มาตรการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของรายการที่รัฐบาลต้องทำและมักมีผลเห็นได้ชัด ยังมีมาตรการอื่น ๆ อีก เช่น การขึ้นดอกเบี้ย การลดเงินกู้จากต่างประเทศ การจำกัดสินเชื่อธนาคาร มาตรการเหล่านี้อาจไม่เห็นผลทันทีแต่จะมีส่วนทำให้เศรษฐกิจถดถอยซึ่งมีผลกระทบต่อทุกคนในประเทศเช่นกัน

เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้ว มาตรการที่รัฐบาลตกลงกับไอเอ็มเอฟซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนไปในทางลบจะเห็นได้ทันที ส่วนผลในทางบวกจะเห็นยากและคนได้รับผลก็จะได้แต่นั่งยิ้มบนอนยิ้ม และบางทีหลบหน้าเสียด้วยซ้ำเพราะกลัวจะเสียภาษีมากขึ้น นี่แหละคือสาเหตุของการต่อต้านที่ไอเอ็มเอฟได้รับไม่ว่าจะเข้าไปช่วยประเทศไหน

5

สำหรับในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ถ้านักการเมืองส่วนมากเป็นประชาธิปไตยแต่ปากหากจิตใจและการกระทำไม่มีความเป็นประชาธิปไตยแต่อย่างใด สาเหตุของการต่อต้านอีกอย่างหนึ่งได้แก่ พรรคฝ่ายค้านมักฉวยโอกาสที่ประชาชนเดือดดาลนี้ยุยงหรือหนุนให้ประชาชนออกเดินขบวนต่อต้านรัฐเพื่อหวังผลทางการเมือง พวกนี้มักยกแต่ผลเสียมาอ้าง ละเลยที่จะพูดว่าถ้ารัฐบาลไม่ไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟและปล่อยให้

เศรษฐกิจเน่าเฟะต่อไปแล้วผลจะเป็นอย่างไร ตัวอย่างมีให้เห็นอยู่แล้วว่า ประเทศที่ไม่ยอมใช้มาตรการที่จำเป็นเพื่อแก้วิกฤติ เช่น ประเทศชูดาน พบกับความหายนะถึงกับผู้คนอดตายจำนวนมากทีเดียว

นายอาจได้ยินแล้วว่าบางที่มาตรการที่ไอเอ็มเอฟเสนอและประเทศยอมรับก็มีความผิดพลาด เรื่องนี้ไม่น่าจะเป็นของแปลกอะไร โดยเฉพาะถ้าเรามองจากความสลับซับซ้อนของภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ และของเวลาที่ไอเอ็มเอฟใช้วิเคราะห์ภาวะนั้น

เรื่องของความสลับซับซ้อนเกิดจากการเกี่ยวเนื่องของตัวแปรมากมายที่รวมกันเป็นระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละประเทศซึ่งมักมีคนเป็นสิบเป็นร้อยล้านคน แต่ละคนมีบทบาทมากมาย ทั้งเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค เจ้าหนี้ ลูกหนี้ ลูกจ้าง นายจ้าง ฯลฯ แต่ละคนมีส่วนได้รับผลดีและผลเสียจากนโยบายของรัฐซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานาน นอกจากนั้นแต่ละประเทศยังติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศ เป็นโอกาสให้ได้รับผลจากพฤติกรรมของชาวต่างประเทศอีกด้วย เช่น การซื้อของ และการเข้าไปท่องเที่ยวในประเทศที่กำลังประสบวิกฤติ การแข่งขันในตลาดสินค้าโลก ฯลฯ

เรื่องสำคัญที่คนส่วนมากมองข้ามคือ ตามธรรมชาติประเทศที่มีปัญหาเศรษฐกิจจะไม่ไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟจนกว่าจะพบว่าไม่มีทางออกอย่างอื่นอีกแล้ว ถ้าเป็นคนไข้ก็เรียกว่าเข้าชั้นหยอดข้าวต้มหยอดน้ำเกลือกันทีเดียวละ

เมื่อไอเอ็มเอฟส่งพนักงานไปดูสถานการณ์และเสนอมาตรการแก้ไข พนักงานของเขาจะมีเวลาวิเคราะห์สาเหตุของวิกฤติเพียงจำกัดเท่านั้น ฉะนั้นการวิเคราะห์อาจผิดพลาดได้ และในภาวะที่มีเวลาจำกัดนี้

ทางออกของพนักงานไอเอ็มเอฟก็คือมักเสนอให้ประเทศใช้มาตรการที่ได้มาจากตำราหรือที่ใช้มากับประเทศอื่น ๆ แล้ว ในบางกรณีมาตรการเหล่านี้ถูกนำมาใช้ทั้งดุ้นโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ท้องถิ่นเท่าที่ควร พอเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่ง ไอเอ็มเอฟจึงรู้ว่ามาตรการเหล่านั้นไม่เหมาะสมจนเข้าทำนองคนไข้จะตายด้วยฤทธิ์ยามากกว่าด้วยโรคนั้น

นายอาจแปลกใจว่าทำไมวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีผู้เชี่ยวชาญขนาดได้รับรางวัลโนเบลเป็นเงินหลายสิบล้านบาททุกปีนั้น ไม่มีใครมีความสามารถเข้าใจและออกแบบมาตรการแก้วิกฤติเศรษฐกิจได้ถูกต้องและไม่มีผลกระทบจนสร้างความเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเสียหรือ ?

เรื่องนี้ผมขอชี้แจงถึงธรรมชาติของวิชาเศรษฐศาสตร์นิดหนึ่งว่าวิชานี้ไม่ใช่ศาสตร์ที่แน่นอนเหมือนกับศาสตร์บางอย่าง ไม่มีความแน่นอนเหมือน $2+2 = 4$ ในวิชาเลขคณิต (ฐาน 10) ทั้งนี้เพราะเป็นศาสตร์เกี่ยวกับตัวแปรมากมาย เฉพาะจำนวนคนในโลกอย่างเดียวซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดก็มากกว่า 6 พันล้านคนแล้ว คนอาจมีพฤติกรรมต่างกันแม้จะเผชิญกับสถานการณ์เดียวกัน เช่น เมื่อของขึ้นราคามาก ๆ บางคนอาจจะซื้อน้อยลง แต่อีกคนหนึ่งอาจซื้อมากขึ้นเพื่อหวังเก็บตุนไว้ใช้หรือขายเอากำไรต่อไป หรือเพราะเห็นว่าของนั้นมีค่ามากขึ้น นอกจากนั้นบางทีคน ๆ เดียวกันก็มีพฤติกรรมต่างไปแม้จะเผชิญกับสถานการณ์ทำนองเดียวกัน บางทีคนเราตัดสินใจด้วยเหตุผล แต่บางทีก็ตัดสินใจด้วยอารมณ์ ทำให้วิชาเศรษฐศาสตร์ยุ่งยากขึ้นไปอีก

การเลื่อนไหลได้ของวิชาเศรษฐศาสตร์ทำให้เกิดการถกเถียง

กันมากในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐศาสตร์ด้วยกัน บางครั้งแม้แต่พนักงานของธนาคารโลกเองก็ไม่เห็นด้วยกับมาตรการของไอเอ็มเอฟ แต่เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรเพราะผู้เชี่ยวชาญเองก็มักมีความเห็นแตกต่างกันในด้านของสาเหตุของวิกฤติ มาตรการที่เหมาะสม และผลที่จะตามมา ความเห็นแตกต่างของผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐศาสตร์นี้ไม่จำกัดอยู่ที่การแก้วิกฤติเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ เท่านั้น หากเป็นเรื่องธรรมดาที่เขามักเห็นไม่พ้องกันในนโยบายเศรษฐกิจหลาย ๆ ด้าน ทั้งในภาวะปกติและในภาวะวิกฤติ

ผมขอสารภาพว่าถึงแม้จะรำเรียนมากสักเท่าไร พรรคพวกของผมที่มีอาชีพเป็นนักเศรษฐศาสตร์ก็ไม่มีความรู้ละเอียดดิบไปทุกอย่าง เพราะความสลับซับซ้อนอันเกิดจากตัวแปรจำนวนมากเหล่านี้ (ถ้าใครบอกนายว่า เขารู้ว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แน่นอนทุกอย่าง นายตราหน้าเขาได้เลยว่าเขาขี้โม้!) ฉะนั้นเครื่องมือของนักเศรษฐศาสตร์หรือมาตรการต่าง ๆ ที่เราเสนอเพื่อแก้วิกฤติเศรษฐกิจจะเป็นเสมือนมิดซีทือซึ่งเมื่อนำมาใช้ผ่าตัดหรือฟันเอาเนื้อร้ายออกจะทำให้เนื้อรอบ ๆ บริเวณที่ถูกตัดบอบช้ำไปด้วย แต่ทางเลือกของประเทศเอกราชที่ประสบวิกฤติก็มีเพียงสองทางคือปล่อยให้วิกฤติเน่าเฟะต่อไปเรื่อย ๆ หรือลองเสี่ยงเข้ารับการผ่าตัด ซึ่งย่อมนำความเจ็บปวดมาให้อย่างแน่นอน (สิ่งที่น่าคิดคือ การผ่าตัดนี้ไม่มีโอกาสใช้ยาสลบเพราะเราหยุดเวลาไม่ได้ เราต้องกิน ต้องใช้ทุกวัน)

นายอาจเคยได้ยินบ่อย ๆ จากพวกที่ต่อต้านการทำงานของไอเอ็มเอฟว่า ประเทศที่ไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟไม่เคยได้รับความสำเร็จในการแก้ปัญหาวิกฤติ เรื่องนี้เป็นกรกล่าวหาที่ค่อนข้างเกินความ

เป็นจริงเพราะบางประเทศที่ไอเอ็มเอฟให้ยืมเงินสามารถแก้ปัญหาได้ แต่บางประเทศก็มีปัญหาเรื้อรังต่อไปอีก ผมมีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเรื่องนี้

ข้อแรกคือการวัดความสำเร็จ ถ้าเราตั้งเป้าไว้สูงมาก แน่ละไม่ว่าไอเอ็มเอฟจะเข้าไปช่วยหรือไม่ ประเทศนั้นทำไม่สำเร็จแน่ เช่น ถ้าประเทศไทยเราตั้งเป้าว่าหลังจากปี 2542 แล้ว เศรษฐกิจของไทยเราต้องขยายตัวไม่ต่ำกว่าที่เคยเป็นมาก่อนเกิดวิกฤติ 10 ปี คือขยายตัวอย่างน้อยปีละ 7.5 % ผมแน่ใจว่าเราทำไม่สำเร็จ ถ้าเราตั้งเป้าการขยายตัวไว้เพียง 1 % โอกาสที่เราจะทำสำเร็จย่อมมีมากขึ้น

ข้อสอง เราไม่รู้ว่าจะถ้าประเทศที่มีปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่ไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟแล้วจะเป็นอย่างไร เช่น ในกรณีเมืองไทย ถ้าเราไม่ไปขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟแล้วอะไรจะเกิดขึ้น เรื่องนี้เป็นสิ่งน่าคิด แต่เราไม่สามารถจะทดสอบได้ว่าถ้าเราไม่ขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟแล้วประเทศจะล่มจมหรือไม่ แต่เราไม่กล้าเสี่ยง

ข้อสาม เรื่องเวลา เท่าที่ผมเห็นมา บรรดาผู้ที่กล่าวว่าปีหนึ่งหรือสองปีแล้วยังไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น ผมเห็นว่าถ้าปัญหาเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดวิกฤติเกิดเพราะเหตุปัจจุบันทันด่วน เช่น น้ำท่วมทำให้ไร่นาล่มทั้งประเทศ เราควรจะหวังได้ว่าในปีต่อไปเมื่อไรนาได้ผลผลิตเป็นปกติ เศรษฐกิจของประเทศนั้นน่าจะฟื้นตัวและอีกไม่นานก็จะใช้หนี้คืนได้ แต่ในกรณีที่สาเหตุของวิกฤติเป็นเรื่องเรื้อรัง สัมสมมานานชนิดดินพอกหางหมู เช่น ผู้นำเข้าควบคุมประเทศเพื่อหาประโยชน์ให้ตนเองและพรรคพวก เป็นเวลานานจนทำให้โครงสร้างของเศรษฐกิจผิดแปลกไปจากที่ น่าจะเป็น และทุกอย่างขาดประสิทธิภาพ การใช้งบประมาณหรือการค้าและ

การชำระเงินกับต่างประเทศขาดดุลเรื้อรังทำให้หนี้สินพอกพูน เราไม่น่าจะหวังว่าปัญหาจะหมดไปภายในปีสองปี แต่นักการเมืองไม่ว่าในประเทศไทยหมักมอมข้ามความจริงข้อนี้ โดยเฉพาะในประเทศที่ขาดวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดี ฝ่ายค้านที่อยากขึ้นครองอำนาจอีกจะตอกย้ำแต่เรื่องเลวร้ายอยู่ตลอดเวลา ไม่ตอกย้ำอย่างเดียว ในบางประเทศจะหาทางยุบหย้ให้ประชาชนออกต่อต้านรัฐบาลเสียอีก ฉะนั้นในประเทศที่ประชาชนขาดการศึกษา ไม่เข้าใจความจริง ไม่ทันเหตุการณ์ ซึ่งรวมเรียกว่าเซล่า ย่อมถูกหลอกได้ง่าย ทำให้การแก้ปัญหายากขึ้นไปอีก

สำหรับเรื่องการพูดถึงไอเอ็มเอฟในทางที่ไม่เป็นมิตรจิตหรือไม่เป็นมงคลนัก สิ่งที่คุณทั่วไปไม่ค่อยสังเกตอย่างหนึ่งก็คือตามธรรมดาไอเอ็มเอฟจะไม่ออกมาตอบโต้เมื่อถูกกล่าวหาต่าง ๆ นานาปล่อยให้ตัวเองถูกประณามแทนรัฐบาล เหตุที่เขายอมเป็นแพะรับบาปเพราะมันเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การต่อต้านรัฐบาลลดความรุนแรงลง วิธีการเช่นนี้ ธนาคารโลกก็ใช้เหมือนกัน เมื่อการต่อต้านลดความรุนแรงลง โอกาสที่มาตรการแก้ไขปัญหาก็สำเร็จย่อมจะมีมากขึ้น มองจากมุมนี้แล้ว เราน่าจะชมไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกเสียด้วยซ้ำที่ยอมเป็นแพะรับบาปแทนรัฐบาลที่ดำเนินนโยบายผิดพลาดต่อเนื่องกันเป็นเวลานานจนทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น

ที่พูดอย่างนี้อาจทำให้นายคิดว่า การทำงานกับองค์การระหว่างประเทศคงเปลี่ยนแปลงไปมาก ผมกลายเป็นกระบอกเสียงให้ไอเอ็มเอฟไปแล้วหรือ? ผมเชื่อว่านายรู้จักผมดีกว่านั้น รู้ว่าผมไม่เคยเป็นกระบอก

เสี่ยงให้ใครทั้งสิ้น ถ้าผมไม่เชื่อในสิ่งที่ผมพูดถึงอย่างแท้จริง แต่ผม
 แน่ใจ 100 % ว่า ไอเอ็มเอฟไม่ได้เป็นผู้ก่อวิกฤติเศรษฐกิจให้ประเทศ
 สมาชิก ไม่ได้เป็นเหตุเบื้องต้นของเศรษฐกิจถดถอย ไม่ได้เป็นเหตุให้
 คนจำนวนมากตกงาน ไม่ได้เป็นเหตุให้สถาบันการเงินต้องล้มละลาย
 ไม่ได้เป็นสาเหตุของความหายนะของประเทศสมาชิก ทั้งนี้เพราะวิกฤติ
 ส่วนมากเกิดขึ้นจากสาเหตุที่รัฐบาลดำเนินนโยบายไม่เหมาะสมมาเป็น
 เวลานาน จะด้วยเพราะความหลงผิด เพราะการเล็งผลเลิศทางการเมือง
 หรือเพราะความปรารถนาดีก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง ไอเอ็มเอฟไม่สามารถ
 เข้าไปบงการในประเทศสมาชิกถ้าไม่ได้รับคำเชิญ การโทษไอเอ็มเอฟ
 เป็นทางออกที่ง่ายเกินไป และจะไม่ช่วยแก้ปัญหาแต่อย่างใด

ในทางตรงข้าม ประชาชนน่าจะหันมาดูพฤติกรรมของตนเอง
 ของรัฐบาลและขององค์กรภายในประเทศซึ่งอาจเรียกรวมกันเป็น
 ภาษาอังกฤษว่า Insiders ดูว่าได้ทำอะไรผิดพลาดที่เรียกว่า Faults
 หรือไม่ โดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนา ในหลาย ๆ กรณี มีการฉ้อฉล
 คดโกง ทำผิดกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า Frauds อย่างร้ายแรงและแพร่หลาย
 ขนาดเข้าขั้นที่ฝรั่งเรียกว่า Massive หรือเปล่า นั่นคือ ลองหันมา
 พิจารณาอย่างถี่ถ้วนไอเอ็มเอฟ ที่ย่อมาจาก Insiders' Massive Faults
 หรือ Frauds ถ้าเรามีใจเป็นธรรม ไม่เข้าข้างตัวเอง เราอาจจะพบว่า
 ไอเอ็มเอฟ ตัวนี้ต่างหากที่เป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่ ไอเอ็ม
 เอฟ ที่ย่อมาจาก International Monetary Fund ผมเชื่ออย่างแน
 แน่พันว่า ประเทศจะแก้ปัญหาไม่สำเร็จถ้าประชาชนยังหลงผิดคิดว่า
 ปัญหาทั้งปวงนั้นเกิดจากปัจจัยภายนอก ไม่ยอมรับว่าตัวเองนั้นแหละ
 คือต้นตอของปัญหา

สำหรับในประเทศไทยของเรา คนไทยน่าจะหันมาดูตัวเองในหลาย ๆ ด้าน อย่างมุ่งแต่จะโทษไอเอ็มเอฟหรือนักโจมตีค่าเงิน เช่น นายยอร์ช โซโรส ถามตัวเองว่าเราขายเสียงให้นักการเมืองในการเลือกตั้งหรือเปล่า ? นักการเมืองนั้นเอาเงินมาแต่ไหนเพื่อซื้อเสียง และเขาหาทางเอาทุนคืนโดยวิธีใด ? เราบริโภคอย่างเมามันหรือใช้จ่ายเกินกว่ารายได้จนต้องเป็นหนี้เป็นสินมากมายหรือเปล่า ? เราซื้อที่ดิน คอนโด สมาชิกสนามกอล์ฟ หุ่น สร้างบ้าน สร้างคอนโด สร้างสนามกอล์ฟ เพื่อเก็งกำไรหรือเปล่า และเงินที่นำมาใช้เพื่อการนี้นั้นก็ยืมคนอื่นมาด้วยหรือไม่ ? เรารู้บ้างไหมว่านักการเมืองและข้าราชการบางคนทำชั่ว นอกจากฉ้อราษฎร์บังหลวงแล้วยังเข้าไปก้าวก่ายในการทำงานของสถาบันการเงินเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก ? เรารู้ไหมว่าสถาบันการเงินบางแห่งขาดจรรยาและทำผิดกฎหมายอย่างร้ายแรงเพราะผู้บริหารได้ผลประโยชน์จากการให้กู้เงินโดยไม่มีหลักประกันอย่างเพียงพอ ? ฯลฯ

นายคงได้ยืมการวิพากษ์มาจนเบื่อแล้ว แต่อาจยังไม่มีโอกาสอ่านข้อความที่ปกหลังของหนังสือชื่อ *บันทึกประวัติศาสตร์ รายงาน ศปร. มูลเหตุเศรษฐกิจไทยเกือบล้มละลาย* (สำนักพิมพ์น้ำฝน) จึงขอยกมาให้อ่านดังนี้

...มีผู้คนจำนวนมากที่บูชาเงินเป็นพระเจ้าในภาวะที่เศรษฐกิจกำลังบูม เมืองใหญ่ขยายตัวอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยจนเคยตัวก่อให้เกิดหนี้สินตามมา หายนะจากการแตกของฟองสบู่ในประเทศไทยได้ปรากฏออกมาในรูปของวิกฤตการณ์ระบบเงินอันมีผลมาจากการขาดสภาพคล่องของสถาบันทางการเงินและปัญหาหนี้เสีย

จนทางการต้องประกาศปิดกิจการสถาบันการเงินไปกว่าครึ่ง ทั้ง ๆ ที่ส่วนหนึ่งของวิกฤติการณ์ระบบการเงินในครั้งนี้อาจมาจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังที่ไม่ประสานกันและผิดแนวทางที่ควรจะเป็น จนกลายเป็นชนวนจุดภาวะเศรษฐกิจให้ทรุดหนักยิ่งขึ้น ในอีกด้านหนึ่งปัญหา ก็มาจากความโลภความไร้ประสิทธิภาพที่ไม่ระมัดระวังในการบริหารเงินและการปล่อยสินเชื่อของตัวสถาบันทางการเงินเอง...

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว นายจะโทษ ไอเอ็มเอฟ ที่ย่อมาจาก International Monetary Fund คือกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอเอ็มเอฟ ที่ย่อมาจาก Insiders' Massive Faults (หรือ Frauds) ซึ่งมีความหมายง่าย ๆ ว่าความผิดพลาดหรือฉ้อฉลอย่างมหันต์ของคนไทยเอง ?

ภาคผนวก

1. กลุ่มประเทศสมาชิกไอเอ็มเอฟและจำนวนเสียง
2. ทONGคำกระดาศ

กลุ่มประเทศสมาชิกไอเอ็มเอฟและจำนวนเสียง

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
I. กลุ่ม “พีเอ็ม”¹			
1. สหรัฐอเมริกา	371,373	371,373	17.53
2. ญี่ปุ่น	133,378	133,378	6.29
3. เยอรมนี	130,332	130,332	6.15
4. ฝรั่งเศส	107,635	107,635	5.08
5. สหราชอาณาจักร	107,635	107,635	5.08
II. กลุ่มรอง “พีเอ็ม”²			
1. ซาอุดีอาระเบีย	70,105	70,105	3.31
2. รัสเซีย	59,704	59,704	2.82
3. จีน	47,122	47,122	2.22

¹ ประเทศในกลุ่มนี้แต่งตั้งตัวแทนของตนไปนั่งในคณะกรรมการ (Board) ของกองทุน ฯ โดยไม่ต้องรวมตัวกับประเทศอื่น

² ประเทศในกลุ่มนี้ตามทฤษฎีควรรวมตัวกับประเทศอื่นเพื่อเลือกตัวแทนไปนั่งในคณะกรรมการของกองทุน ฯ แต่ความสำคัญทางการเงินและทางการเมืองระหว่างประเทศทำให้สามารถเลือกตัวแทนได้โดยไม่ต้องรวมกับใคร

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
--	-------------------------	------------------------	---

III. กลุ่มอื่น ๆ³

กลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ⁴		68,229	3.22
1. บรูไน	1,750		
2. เขมร	1,125		
3. ฟิลิปปินส์	953		
4. อินโดนีเซีย	21,043		
5. ลาว	641		
6. มาเลเซีย	15,116		
7. พม่า	2,834		
8. เนปาล	963		
9. สิงคโปร์	8,875		
10. ไทย	11,069		
11. ตองกา	319		
12. เวียดนาม	3,541		
กลุ่มเอเชียใต้		52,112	2.46
1. บังกลาเทศ	5,583		

³ แต่ละกลุ่มเลือกตัวแทนไปนั่งในคณะกรรมการได้หนึ่งคน

⁴ ระหว่างปี 2543-44 ตัวแทนของกลุ่มนี้เป็นคนไทยคือ ดร.เกลียวทอง เทตระกุล

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
2. ภูฏาน		313	
3. อินเดีย		41,832	
4. ศรีลังกา		4,384	
<i>กลุ่มเกาะทะเลใต้</i>		72,397	3.41
1. ออสเตรเลีย		32,614	
2. คิริบาสต์		306	
3. เกาหลี		16,586	
4. หมู่เกาะมาร์แชล		275	
5. ไมโครนีเชีย		285	
6. มองโกเลีย		761	
7. นิวซีแลนด์		9,196	
8. พาลัว		281	
9. ปาปัวนิวกินี		1,566	
10. ฟิลิปปินส์		9,049	
11. ซามัว		366	
12. เซเชล		338	
13. เกาะโซโลมอน		354	
14. วานอตู		420	

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
<i>กลุ่มยุโรป 1</i>		105,412	4.97
1. อาร์มีเนีย		1,170	
2. บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา		1,941	
3. บัลกาเรีย		6,652	
4. โครเอเชีย		3,901	
5. ไชปรัส		1,646	
6. จอร์เจีย		1,753	
7. อิสราเอล		9,532	
8. มาซิโดเนีย		939	
9. มอลโดวา		1,482	
10. เนเธอร์แลนด์		51,874	
11. โรมาเนีย		10,552	
12. ยูเครน		13,970	
<i>กลุ่มยุโรป 2</i>		95,231	4.49
1. ออสเตรีย		18,973	
2. เบลารุส		4,114	
3. เบลเยียม		31,273	
4. สาธารณรัฐเชค		8,443	
5. ฮังการี		10,634	

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
6. คาซัคสถาน	3,907		
7. ลักเซมเบิร์ก	1,605		
8. สาธารณรัฐสโลวาเกีย	3,825		
9. สโลวีเนีย	2,567		
10. ตุรกี	9,890		
<i>กลุ่มยุโรป 3⁵</i>		90,566	4.27
1. อัลบาเนีย	737		
2. กรีซ	8,480		
3. อิตาลี	70,805		
4. มอลตา	1,270		
5. ปอร์ตุเกส	8,924		
6. ชานมารีโน	350		
<i>กลุ่มยุโรป 4</i>		76,089	3.59
1. เดนมาร์ก	16,678		
2. เอสโตเนีย	715		

⁵ ในกลุ่มนี้ อิตาลีคุ้มครองการเลือกตั้งตัวแทนจึงมักส่งคนของตนไปเป็นคณะกรรมการ เป็นการคงอำนาจทางหนึ่งในฐานะสมาชิกกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหญ่ที่เรียกว่า G7

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
3. ฟินแลนด์	12,888		
4. ไอล์แลนด์	1,426		
5. ลัทเวีย	1,518		
6. ลิทัวเนีย	1,692		
7. นอร์เวย์	16,967		
8. สวีเดน	24,205		
<i>กลุ่มยุโรปและเอเชีย</i>		56,628	2.67
1. อาเซอร์ไบจาน	1,859		
2. สาธารณรัฐเคอร์กีซ	1,138		
3. โปแลนด์	13,940		
4. สวิตเซอร์แลนด์	34,835		
5. ทาจิกิสถาน	1,120		
6. เตอร์กเมนิสถาน	730		
7. อุซเบกิสถาน	3,006		
<i>กลุ่มตะวันออกกลาง</i>		60,509	2.85
1. บาห์เรน	1,600		
2. อียิปต์	9,687		
3. อิรัก	5,290		

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
4. จอร์แดน	1,955		
5. คูเวต	14,061		
6. เลบานอน	1,710		
7. ลิเบีย	11,487		
8. มัลดีฟส์	332		
9. โอมาน	2,190		
10. กาตาร์	2,155		
11. ซีเรีย	3,186		
12. สหรัฐอาหรับ	4,171		
13. เยเมน	2,685		
<i>กลุ่มเอเชียแอฟริกา</i>		51,793	2.44
1. อัลจีเรีย	12,797		
2. กานา	3,940		
3. อิหร่าน	15,222		
4. มอริออคโค	6,132		
5. ปากีสถาน	10,587		
6. ตูนิเซีย	3,115		

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
<i>กลุ่มแอฟริกา 1</i>		67,652	3.19
1. อังโกลา	3,113		
2. บอตสวานา	880		
3. บุรุนดี	1,020		
4. อิริเทรีย	409		
5. เอธิโอเปีย	1,587		
6. แกมเบีย	561		
7. เคนยา	2,964		
8. ลีโซโท	599		
9. ไลบีเรีย	963		
10. มาลาวี	944		
11. โมแซมบิก	1,386		
12. แนนีเบีย	1,246		
13. ไนจีเรีย	17,782		
14. เซียร์ราลีโอน	1,287		
15. แอฟริกาใต้	18,935		
16. สวาซีแลนด์	757		
17. แทนซาเนีย	2,239		
18. อุกันดา	2,055		
19. แซมเบีย	5,141		

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
20. ซิมบับเว	3,784		
<i>กลุ่มแอฟริกา 2</i>		25,169	1.19
1. เบนิน	869		
2. เบอร์คินาฟาโซ	852		
3. คาเมรูน	2,107		
4. เคปเวอร์ดี	346		
5. สาธารณรัฐ แอฟริกากลาง	807		
6. แซด	810		
7. โคโมโรส	339		
8. สาธารณรัฐคองโก	1,096		
9. โคติวารี	3,502		
10. จิบูตี	409		
11. อีควีตอเรียลกินี	576		
12. กาบอน	1,793		
13. กินี	1,321		
14. กินี-บิเซา	392		
15. มาดากัสการ์	1,472		
16. มาลี	1,183		

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
17. มอริเทเนีย	894		
18. นอริเชียส	1,266		
19. นิเจอร์	908		
20. รวันดา	1,051		
21. เซาโทเมและปรินซิเป	324		
22. ซินีกาล	1,868		
23. โตโก	984		
<i>กลุ่มหมู่เกาะคาริเบียนและแคนาดา⁶</i>		80,205	3.78
1. แอนทีกัวและบาร์บูดา	385		
2. บาฮามา	1,199		
3. บาร์เบโดส	925		
4. เบลีซ	438		
5. แคนาดา	63,942		
6. โดมินีกา	310		
7. เกรนาดา	335		
8. ไอร์แลนด์	8,634		
9. จาไมกา	2,985		

⁶ แคนาดาซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่ม G7 คุ่มกลุ่มนี้

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
10. เซนต์คิตส์และเนวิส	339		
11. เซนต์ลูเชีย	403		
12. เซนต์วินเซนต์และเกรนาดีน	310		
<i>กลุ่มอเมริกากลางและสเปน</i>		92,425	4.36
1. คอสตาริกา	1,891		
2. เอลซาลวาดอร์	1,963		
3. กัวเตมาลา	1,788		
4. ฮอนดูรัส	1,545		
5. เม็กซิโก	26,108		
6. นิคารากัว	1,550		
7. สเปน	30,739		
8. เวเนซุเอลา	26,841		
<i>กลุ่มอเมริกาใต้ 1</i>		53,422	2.52
1. บราซิล	30,611		
2. โคลัมเบีย	7,990		
3. สาธารณรัฐโดมินิกัน	2,439		
4. อีเควดอร์	3,273		
5. กายอานา	1,159		

	จำนวนเสียง ของประเทศ	จำนวนเสียง ของกลุ่ม	%
6. ไฮติ	857		
7. ปานามา	2,316		
8. สูรินัม	1,171		
9. ทริनिแดดและโทเบโก	3,606		
<i>กลุ่มอเมริกาใต้ 2</i>		42,583	2.01
1. อาร์เจนตินา	21,421		
2. โบลิเวีย	1,965		
3. ชิลี	8,811		
4. ปารากวัย	1,249		
5. เปรู	6,634		
6. อุรุกวัย	2,503		

ที่มา : International Monetary Fund, Annual Report 1999, หน้า 194-97

ทองคำกระดาษ

“เงินสำรอง” มีความจำเป็นสำหรับการค้าต่างประเทศ นอกจากจะนำออกมาใช้ได้ใยามฉุกเฉินแล้ว เงินสำรองยังสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่ค้าของประเทศที่ถือเงินนั้นอีกด้วย เงินสำรองมีเอกลักษณ์สำคัญคือ เป็นที่ยอมรับของทุกประเทศทั่วโลกว่าใช้ชำระหนี้ได้ ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ทองคำเป็น “เงิน” ชนิดเดียวที่ยอมรับกันทั่วโลกซึ่งใช้ชำระหนี้ระหว่างประเทศและเป็นเงินสำรองมาเป็นเวลานาน เงินสกุลต่าง ๆ เช่น เงินดอลลาร์ของสหรัฐอเมริกาและเงินเยนของญี่ปุ่น เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และใช้เป็นเงินสำรองของประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบัน แต่จำนวนและสถานภาพของเงินชนิดนี้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่ออกเงิน อาจมีมากหรือน้อยเกินความจำเป็นก็ได้ ถ้าประเทศที่เป็นเจ้าของเงินหมดอำนาจทางเศรษฐกิจเงินนั้นก็หมดความนิยมไป

ทองคำมีปัญหาสำคัญคือเป็นแร่ธาตุที่มีอยู่อย่างจำกัดและในไม่กี่ประเทศเท่านั้น ฉะนั้นเมื่อการค้าระหว่างประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ พบว่าจำนวนทองคำไม่เพิ่มตามไปด้วย เป็นเหตุให้เงินสำรองระหว่างประเทศไม่พอเพียง จนจะทำให้การค้าระหว่างประเทศชะงักลง ประเทศต่าง ๆ จึงปรึกษากันเพื่อหาทางออก และตกลงกันทำ “เงิน” สกุลใหม่ขึ้นในกรอบของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เงินสกุลใหม่นี้มีชื่อว่า Special Drawing Rights (SDRs) ซึ่งอาจแปลเป็นไทยตรง ๆ ได้ว่า “สิทธิถอนพิเศษ”

เงินนี้ไม่มีตัวตนที่เราจับได้เหมือนเหรียญหรือธนบัตรกระดาษ ดังที่เราคุ้นเคยกัน มันเป็นเพียงตัวเลขในบัญชีของประเทศต่าง ๆ และองค์การระหว่างประเทศบางแห่งเท่านั้น ลักษณะพิเศษของ “สิทธิ์ถอนพิเศษ” นี้ทำให้มีใครต่อใครเรียกมันว่าเป็น “ทองคำกระดาษ” หรือ Paper Gold ทั้ง ๆ ที่มันไม่ใช่กระดาษเลย ตามข้อตกลงระหว่างประเทศ สมาชิกของกองทุนการเงินระหว่างประเทศสามารถใช้ “ทองคำกระดาษ” นี้เพื่อเป็นทุนสำรองระหว่างประเทศ หรือเพื่อแลกเปลี่ยนสกุลอื่นที่ตนต้องการ และนำเงินนั้นไปซื้อของหรือชำระหนี้ได้ เช่น ประเทศไทยสามารถใช้ “ทองคำกระดาษ” นี้แลกเปลี่ยนเพื่อนำไปซื้อของหรือชำระหนี้ญี่ปุ่นได้

“สิทธิ์ถอนพิเศษ” หรือ “ทองคำกระดาษ” นี้ถูกสร้างขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2513 และแจกจ่ายไปในหมู่สมาชิกของกองทุนการเงินระหว่างประเทศตามสัดส่วนของจำนวนหุ้นที่ประเทศมีอยู่ในองค์การนั้น หลังจากนั้น ก็มีการสร้างและแจกจ่ายกันอีกหลายครั้ง จนในปัจจุบันนี้มี “ทองคำกระดาษ” นี้ทั้งหมด 21,433,330,200 หน่วย หรือ SDRs แต่ละหน่วยมีค่าประมาณ 1.33 ดอลลาร์สหรัฐ ๑ และ 50.67 บาท เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2543 (ค่าของ “ทองคำกระดาษ” นี้ขึ้นอยู่กับตะกร้าเงิน 5 สกุลของ “พีเอ็ม” คือ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมัน สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส)

ประเทศสมาชิกที่ใช้ “ทองคำกระดาษ” นี้แลกเปลี่ยนสกุลอื่นจะเพื่ออะไรก็ตามแต่จะต้องจ่ายดอกเบี้ยตามอัตราที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศตั้งไว้ ประเทศที่ได้รับ “ทองคำกระดาษ” ก็จะได้ดอกเบี้ยนั้น อัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับดอกเบี้ยในประเทศ “พีเอ็ม” ทั้ง 5 เช่นกัน เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2543 อัตราดอกเบี้ยอยู่ที่ 4.29 %

การที่ประเทศต่าง ๆ สามารถใช้ “ทองคำกระดาษ” นี้แลกเงินสกุลอื่นได้และจ่ายดอกเบี้ยตามอัตราที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศตั้งขึ้น เป็นเสมือนประเทศเหล่านี้ “ยืม” เงินไปใช้ซื้อของได้ หักมูลค่าข้างล่างนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งประเทศพัฒนาแล้วและประเทศด้อยพัฒนาใช้ “ทองคำกระดาษ” กันอย่างแพร่หลาย เช่น ในกลุ่มประเทศ “พีเอ็ม” ฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรใช้ไปเกือบหมด ส่วนสหรัฐ ฯ ญี่ปุ่น และเยอรมนีรับไว้เกินกว่าที่ได้รับแจกมา ในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา ไทยเรารับไว้เกินส่วนที่ได้รับแจกมา ส่วนบราซิลใช้ไปเกือบหมด

ตัวอย่าง
ประเทศที่ได้รับแจก “ทองคำกระดาษ”
และ
รับไว้เพิ่มหรือใช้ไปจนเกือบหมด

ประเทศ	จำนวน ที่ได้รับแจก(A)	มีอยู่เมื่อ เมษายน 2542 (B)	B/A (%)
สหรัฐอเมริกา	4,899,530	7,129,555	145.5
ญี่ปุ่น	891,690	1,829,816	205.2
เยอรมนี	1,210,760	1,471,368	121.5
ฝรั่งเศส	1,079,870	149,561	13.8
สหราชอาณาจักร	1,913,070	265,485	13.9
แคนาดา	779,290	335,987	43.1
อิตาลี	702,400	86,640	12.3
บราซิล	358,670	3,084	0.9
จีน	236,800	504,429	213.0

ประเทศ	จำนวน ที่ได้รับแจก(A)	มีอยู่เมื่อ เมษายน 2542 (B)	B/A (%)
ชิลี	121,924	8,158	6.7
อาร์เจนตินา	318,370	61,477	19.3
อินเดีย	681,170	5,827	0.9
อินโดนีเซีย	238,956	13,818	5.8
คองโก	86,309	0	0
ชูดาน	52,192	0	0
อิรัก	68,464	0	0
มาเลเซีย	139,048	49,341	35.5
ฟิลิปปินส์	116,595	18,114	15.5
สิงคโปร์	16,475	78,138	474.3
ตุรกี	112,307	3,050	2.7
ไทย	84,652	256,493	303.0

ที่มา : *International Monetary Fund, Annual Report 1999*, หน้า 153-57

ภาค 2

ไอเอ็มเอฟที่คนไทยควรรู้จัก

ตันแค/เสาะเข็ม

1

อะไรคือการพัฒนา ? อะไรเป็นความเจริญ ? อะไรเป็นเครื่องวัดว่าประเทศนั้นประเทศนี้พัฒนาแล้ว เจริญแล้ว ? ประเทศนั้นพัฒนาดีกว่าประเทศนี้ เจริญกว่าประเทศนี้ ? อะไรทำให้ประเทศนั้นพัฒนาหรือเจริญกว่าประเทศนี้ ?

ผมแน่ใจว่าทุกคนมีความนึกคิดหรือมองเห็นภาพราง ๆ ในใจว่าอะไรคือการพัฒนา อะไรคือความเจริญ แต่เมื่อให้เจาะจงลงไปแน่นอนจริง ๆ ก็บอกไม่ได้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร จะวัดได้อย่างไร โดยเฉพาะคนทั่วไปเท่านั้นที่ไม่แน่ใจว่าจะวัดความพัฒนาได้อย่างไร บางทีผู้ที่คลุกคลีอยู่กับการพัฒนายังไม่ค่อยแน่ใจเหมือนกันและบางที่ยังถกเถียงกันว่าอะไรคือตัววัดที่เหมาะสม หลายสิ่งหลายอย่างเป็นส่วนประกอบหรือดัชนีในการชี้บ่งถึงการพัฒนาหรือความเจริญ เช่น รายได้ของประชาชน การศึกษา

การมีน้ำสะอาดดื่ม การมีสิ่งแวดล้อมที่ถูกละเลย การปราศจากโรค การมีอายุยืน การอ่านหนังสือพิมพ์ การมีโทรทัศน์ ธนาคารโลกใช้สิ่งเหล่านี้เพื่อวัดระดับความพัฒนาของประเทศต่าง ๆ เหมือนกัน แต่ในการตัดสินใจว่าจะให้ประเทศใดมีเงินเพื่อการพัฒนาหรือไม่ ธนาคารโลกใช้รายได้ต่อบุคคลของประเทศ หรือที่ฝรั่งเรียกว่า per capita income เป็นเกณฑ์

ในระหว่างที่ผมทำงานอยู่ที่ธนาคารโลก ผมมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการให้ประเทศกรีกและประเทศไซปรัสหยุดมีเงิน เพราะทั้งสองประเทศ “พัฒนาแล้ว” หรือ “เจริญแล้ว” สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้ธนาคารโลกเริ่มพิจารณาว่าจะให้เงินหรือไม่ คือรายได้ต่อบุคคลซึ่งขยายตัวไปสูงถึงจุดหนึ่ง ในการพิจารณา พนักงานของธนาคารโลกก็ศึกษาตัวประกอบอื่น ๆ พร้อมกันไปด้วย แต่เกณฑ์ที่สำคัญที่สุดยังเป็นรายได้ต่อบุคคล

อะไรคือรายได้ต่อบุคคล ?

คำถามนี้ตอบอย่างกำปั้นทุบดินได้ว่า รายได้ต่อบุคคลคือผลที่ได้จากการนำรายได้ของประเทศทั้งหมดมาหารด้วยจำนวนคนในประเทศนั้น แต่การตอบอย่างกำปั้นทุบดินนี้ไม่กระจ่างพอเพราะตัวเลขที่แสดงรายได้ของประเทศแฝงอะไร ๆ ไว้มากมายที่จะต้องเจาะลึกลงไปอีกจึงจะกระจ่าง

นักเศรษฐศาสตร์วัดรายได้ของประเทศด้วยการตีค่าของผลผลิตและการบริการออกมาเป็นตัวเงิน การตีค่าของผลผลิตและการบริการ

มีเทคนิคค่อนข้างสลับซับซ้อน เช่น การตีค่าของข้าวที่พี่น้องของเราที่อำเภอบ้านนา ผลิตออกมาหนึ่งถัง พี่น้องเราอาจขายข้าวเปลือกหนึ่งถังได้ 40 บาท แต่นักเศรษฐศาสตร์ไม่นับทั้งหมด 40 บาทเป็นรายได้ของประเทศ เขาต้องหักส่วนที่ใช้เป็นทุนในการผลิตข้าวหนึ่งถังนั้นออก เช่น ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่ายาฆ่าแมลง ฯลฯ ทั้งนี้ เพราะเขาได้นับสิ่งเหล่านั้นครั้งหนึ่งแล้วเมื่อปุ๋ยและยาฆ่าแมลงออกมาจากโรงงาน และเมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์หรือที่เราเรียกกันว่า ข้าวปลูก เมื่อฤดูที่แล้ว นักเศรษฐศาสตร์จะไม่นับสิ่งเหล่านั้นซ้ำอีก ส่วนค่าบริการ เช่น ค่าตัดผม ค่าเสริมสวย ค่าแต่งเล็บ ฯลฯ เขานับเข้าไปในรายได้ของประเทศทั้งหมด

สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์ไม่นับเข้าเป็นรายได้ของประเทศก็มีมากมาย ที่ถกเถียงกันมากหน่อยเห็นจะได้แก่การทำงานของแม่บ้าน ทั้ง ๆ ที่งานแม่บ้านเป็นงานหนักและมีค่าไม่น้อยเขาก็ไม่นับ สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเช่นนั้นเพราะค่าแรงของแม่บ้านตีราคายาก การไม่ตีค่าแรงงานของแม่บ้านออกมาเป็นเงินและนับเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ของประเทศนี้ เป็นเรื่องที่น่าอ้ออ้าวเพราะเขาจะพวกผมที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์ได้ ทั้งนี้เพราะในภาวะเช่นเดียวกัน เช่น ผมกับเพื่อนออกไปทำงานและแม่บ้านของเราอยู่บ้านเลี้ยงลูกและทำงานบ้าน

นักเศรษฐศาสตร์นับรายได้ของผมและของเพื่อนเข้าเป็นรายได้ของประเทศ แต่ไม่นับงานที่แม่บ้านของเราทำในบ้าน แต่ถ้าแม่บ้านของเราแล่งงานกันทำ คือของผมไปทำบ้านเพื่อนและรับเงินค่าจ้างจากเพื่อน และของเพื่อนมาทำงานบ้านผมและรับค่าแรงจากผม นักเศรษฐศาสตร์นับค่าแรงของแม่บ้านทั้งสองคนเป็นส่วนหนึ่งของ

รายได้ของประเทศทั้ง ๆ ที่ผลที่ออกมาไม่ต่างกันเลย รายจ่ายที่ผมและเพื่อนต้องจ่ายเพิ่มขึ้นก็หักลบกันไป ไม่ทำให้รายได้ในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด นำชาติไม้น้อยไหมล่ะ ? ผมต้องยอมรับสารภาพว่าพวกผมที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์อาชีพก็มีอะไร ๆ แปลกอยู่เหมือนกัน

เมื่อหารรายได้ของประเทศด้วยจำนวนประชากรแล้ว เราได้ตัวเลขซึ่งเป็นรายได้ต่อบุคคลของประเทศ ตัวเลขนี้มีหน่วยเป็นเงินประจำชาติ เช่น ของไทยก็เป็นเงินบาท ของลาวก็เป็นเงินกีบ ของฟิลิปปินส์ก็เป็นเปโซ และของสหรัฐอเมริกาก็เป็นเงินเหรียญหรือดอลลาร์ ฉะนั้นเราเปรียบเทียบประเทศต่าง ๆ ไม่ได้ว่าใครมีรายได้ต่อบุคคลสูงกว่าใคร ใคร “พัฒนา” หรือ “เจริญ” กว่าใคร เราจะเปรียบเทียบกันได้ก็ต่อเมื่อเราเปลี่ยนหน่วยเงินเป็นอย่างเดียวกัน ตามธรรมชาติจะเปลี่ยนหน่วยที่นับเป็นเงินสกุลอะไรก็ได้ โดยใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินที่แต่ละประเทศกำหนด แต่ที่นิยมกันมากที่สุดและที่ธนาคารโลกใช้คือเปลี่ยนทุกอย่างเป็นเงินเหรียญสหรัฐ ฯ แล้วนำผลมาเปรียบเทียบกัน เช่น ในปี พ. ศ. 2541 รายได้ต่อบุคคลของไทยคือ 2,200 เหรียญ ของลาวคือ 330 เหรียญ ของฟิลิปปินส์คือ 1,050 เหรียญ และของสหรัฐ ฯ คือ 29,340 เหรียญ จากตัวเลขนี้ เราสรุปอย่างคร่าว ๆ ว่าสหรัฐ ฯ “พัฒนา” หรือ “เจริญ” มากกว่าไทย ไทยพัฒนามากกว่าฟิลิปปินส์ และฟิลิปปินส์พัฒนามากกว่าลาว

นายอาจจำได้ที่ผมเคยเล่าให้นายฟังแล้วว่าถึงแม้ผมจะมีรายได้สูงกว่านาย แต่ผมต้องใช้จ่ายสูงกว่านายมาก ผมเคยยกตัวอย่างเรื่องค่าตัดผม ในเมืองไทย ถ้าเราตัดผมที่ร้านลมโซยตามหมู่บ้านของเราที่

อำเภอบ้านนา ค่าตัดคงไม่เกิน 20 บาท แต่ถ้าเราเข้าไปตัดในเมืองที่มีห้องปรับอากาศ ค่าตัดอาจเป็น 50 บาท สำหรับในอเมริกา ถ้าผมตัดตามร้านตัดผมที่ซานเมืองใกล้ ๆ บ้านผม ค่าตัดก็ประมาณ 450 บาท ถ้าผมเข้าไปในเมือง ค่าตัดอาจเป็น 550 บาทหรือมากกว่านั้น ทั้ง ๆ ที่การบริการเหมือนกัน แต่ค่าบริการต่างกันมาก (อันที่จริง การตัดผมที่เมืองไทยดีกว่าที่อเมริกามาก ช่างไทยให้ความพึงพิถันกว่าช่างอเมริกันหลายเท่า นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่คนไทยทำได้ดีกว่าคนอเมริกันอย่างมาก)

เมื่อผมกินกล้วยเดี่ยวในเมืองไทย ผมจ่ายชามละ 15-25 บาท แต่เมื่อผมกินกล้วยเดี่ยวที่วอชิงตัน ผมต้องจ่ายราว ๆ 250 บาท จากตัวอย่างนี้ ผมพูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถึงแม้ผมจะมีรายได้เป็น 10 เท่าของนายเราคงมีความสุขพอ ๆ กันเพราะเมื่อผมซื้อของอย่างเดียวกับนาย ผมต้องจ่ายเป็น 10 เท่าที่นายจ่าย

ปัญหานี้ทำให้นักเศรษฐศาสตร์หาวิธีปรับความแตกต่างของราคาของเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบมีความหมายเพิ่มขึ้นอีก วิธีปรับของเขา ค่อนข้างสลับซับซ้อน ผมจะไม่อธิบายละ ขอบอกแต่ว่าเมื่อเขาปรับแล้วรายได้ต่อบุคคลของไทยในปี 2541 กลายเป็น 5,840 เหรียญสหรัฐ ๆ ส่วนของสหรัฐ ๆ เท่าเดิม คือ 29,340 เหรียญ จากตัวเลขนี้ เราอาจสรุปว่า รายได้ต่อบุคคลของสหรัฐ ๆ ไม่ใช่ 13 เท่าของคนไทย (29,340 หาดด้วย 2,200) แต่เป็นเพียง 5 เท่าของคนไทยเท่านั้น (29,240 หาดด้วย 5,840) นั่นคือ จากตัวเลขนี้ ผมต้องมีเงินเดือนมากกว่านายถึง 2.65 เท่าจึงจะสามารถซื้อของได้เท่ากับนาย (5,840 หาดด้วย 2,200) ทั้งนี้ โดยเฉลี่ยแล้วราคาของที่อเมริกาแพงเป็น 2.65 เท่าของราคาของในเมืองไทย

นอกจากผมจะต้องซื้อของที่แพงกว่าในเมืองไทยแล้ว ผมและคนอเมริกันส่วนมากยังจะต้องใช้จ่ายอย่างอื่นเพิ่มอีก เช่น ค่าเสื้อผ้ากันหนาว หนาว ๆ ค่าทำความร้อนในบ้านในฤดูหนาว สิ่งเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นในเมืองไทย แต่ที่อเมริกาจำเป็นมากเพราะเนื้อที่ประเทศของเขาเป็นส่วนมากอยู่ในเขตหนาว ถ้าไม่ใช่เสื้อผ้าหนาว ๆ และทำความร้อนในบ้าน ก็หนาวตาย เนื่องจากของราคาแพงและประชาชนจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายบางอย่างมาก รัฐบาลสหรัฐ ฯ จึงจัดว่า โดยเฉลี่ยแล้วในครอบครัวที่มีสมาชิก 4 คนซึ่งอาจประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก 2 คน ถ้ารายได้ของครอบครัวต่ำกว่าเดือนละประมาณ 56,000 บาท หรือ 14,000 ดอลลาร์ต่อคน เขาจัดครอบครัวนั้นว่ายากจนมาก รัฐบาลให้ความช่วยเหลือ¹ สำหรับในเมืองไทย คนที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ ผมค่อนข้างแน่ใจว่ารายได้เดือนละ 56,000 คงพอเลี้ยงครอบครัวที่มีสมาชิก 4 คนได้ ไม่ผิดเคืองนักแต่อาจจะไม่เหลือใช้ ถ้าเป็นในชนบทเช่นที่อำเภอบ้านนาของเรา รายได้เดือนละ 56,000 บาท น่าจะเป็นรายได้ที่สูงเหลือใช้สำหรับในครอบครัว

¹ จากการสำรวจประชากร รัฐบาลสหรัฐ ฯ พบว่าประชาชนสหรัฐ ฯ ประมาณ 34.5 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 12.7 ของประชากรทั้งหมด มีรายได้น้อยและตกอยู่ในภาวะยากจนตามเกณฑ์ที่เขาตั้งขึ้น จากความจริงข้อนี้ เราสรุปได้ว่าคนอเมริกันไม่ได้ร่ำรวยไปหมดทุกคนดังที่คนไทยส่วนมากเข้าใจ อันที่จริงผมพยายามชี้แจงเรื่องนี้อยู่เสมอ และได้เขียนไว้ในหนังสือที่พิมพ์ขึ้นเมื่อต้นปี 2543 ชื่อว่า *จดหมายจากวอชิงตัน* แต่ไม่ค่อยแน่ใจนักว่ามีคนเชื่อมากน้อยแค่ไหน

ซึ่งมีสมาชิก 4 คน²

2

การพัฒนาที่ประเทศต่าง ๆ พยายามทำมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มรายได้ต่อบุคคลให้สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่ธนาคารโลกเริ่มเก็บข้อมูลเรื่องรายได้ต่อบุคคลมา 30 กว่าปีแล้ว ประเทศ “ด้อยพัฒนา” หรือที่มีรายได้ต่อบุคคลต่ำได้เพิ่มรายได้ให้สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นประเทศ “พัฒนาแล้ว” หลายประเทศ เช่น กรีซและไซปรัสที่ผมกล่าวถึง ใกล้เคียง ๆ บ้านเราก็มีสิงคโปร์และเกาหลีที่ทำสำเร็จ ประเทศอีกจำนวนมาก รวมทั้งไทย ได้รับความสำเร็จพอสมควรในระยะ 30 ปีมานี้ในการเพิ่มรายได้ต่อบุคคลหรือพัฒนาไปเรื่อย ๆ บางประเทศทำสำเร็จไปได้ระยะหนึ่ง แต่ต้องประสบปัญหาพัฒนาต่อไปไม่ได้ มีอีกหลายสิบประเทศที่ไทย

² ประเทศไทยเราก็พยายามจะสำรวจว่ามีคนยากจนจริง ๆ ลักเท่าไรเหมือนกัน ตามรายงานของหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ฉบับวันที่ 29 พฤษภาคม ค. ศ. 2000 ที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติบอกว่าคนไทยประมาณ 7.9 ล้านคนหรือ 13 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด (น่าสงสัยว่าทำไมสัดส่วนคล้ายของสหรัฐ ฯ เสียจริง !) จัดอยู่ในจำพวกยากจนที่มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพ เขาตั้งขีดความยากจนไว้ที่ 886 บาทต่อเดือนต่อคน ถ้าใครมีรายได้น้อยกว่านี้ถือว่าไม่พอเลี้ยงชีพ เขาบอกว่าคนจนส่วนมากเป็นชาวไร่ชาวนาซึ่งไม่น่าแปลกอะไร ถ้าเอาตัวเลขขีดความยากจนของสหรัฐ ฯ (14,000 บาทต่อเดือน) และของไทย (886 บาทต่อเดือน) มาเทียบกัน คนสหรัฐ ฯ ต้องมีรายได้ถึง 15.8 เท่าของคนไทยจึงจะพอเลี้ยงตัวได้ เรื่องนี้ชี้ให้เห็นความแตกต่างสองอย่างคือ ความแตกต่างในราคาของเครื่องอุปโภคบริโภค (ของเขาแพงกว่าแต่ส่วนมากคุณภาพก็สูงกว่าของเรา) และมาตรฐานในการครองชีพ (ของเขาตั้งไว้สูงกว่าของเรามาก)

ประสบความล้มเหลวและถอยหลังเข้าคลองมาเป็นเวลานาน

นักพัฒนาเศรษฐกิจ นักสังคมวิทยา และผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา ถกเถียงกันไม่หยุดหย่อนว่าทำไมบางประเทศพัฒนาสำเร็จ แต่ทำไมหลายประเทศต้องล้มลุกคลุกคลาน และอีกหลายประเทศต้องถอยหลังเข้าคลอง สาเหตุที่ทำให้ต้องถกเถียงกันมากเพราะปัจจัยของการพัฒนามีมากมายหลายอย่าง บางคนเห็นว่าปัจจัยนี้สำคัญกว่าปัจจัยนั้น แต่บางคนเห็นเป็นอย่างอื่น และที่สำคัญที่สุดปัจจัยเป็นจำนวนมากวัดออกมาเป็นตัวเลขไม่ได้ เช่น การเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ ความสามารถในการทำธุรกิจของประชาชน การฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการและนักการเมือง การอยู่เหนือกฎหมายของอภิสิทธิ์ชนเป็นบางกลุ่ม หรือการตรวจสอบการทำงานของคนบางกลุ่มไม่ได้ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนา แต่เป็นสิ่งที่วัดไม่ได้ว่ามีอิทธิพลเท่าไร โดยเฉพาะถ้าจะเอามาเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศยิ่งยากขึ้นไปอีก

ผมไม่ค่อยแน่ใจว่าเคยเล่าความเชื่ออย่างหนึ่งของผมให้นาย ฟังหรือยัง ที่ไม่ค่อยแน่ใจไม่ใช่เพราะความซราที่กำลังคืบคลานเข้ามา หากเป็นเพราะได้พูดกับใครต่อใครจนจำไม่ได้หมดว่าพูดกับใครบ้าง ผมเชื่อว่า เริ่มจากในสมัยที่เราเรียนมัธยมคือราว พ. ศ. 2500 มาจนไม่นานมานี้ ประเทศในเอเชียหลายประเทศปกครองด้วยระบบเผด็จการในรูปใดรูปหนึ่ง ประเทศที่ผมนำมาเปรียบเทียบกันเป็นประจำได้แก่ เกาหลีใต้ ฮ่องกง ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และไทย เกาหลีเริ่มด้วยการปกครองของนายพลปึกจุง ฮี ใต้หวันเริ่มด้วยเจียงไคเช็ค ฟิลิปปินส์มีเฟอร์ดินัน มาร์คอส อินโดนีเซียมีซูฮาร์โต สิงคโปร์มีลีควนยู และ

ไทยเริ่มที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อด้วยจอมพลอื่น ๆ อีก ในกลุ่มนี้ นักพัฒนาถือว่าสิงคโปร์ ใต้หวัน และเกาหลี ได้รับความสำเร็จมากที่สุด ในการพัฒนา จนได้สมญาว่าเป็น “เสือของเอเชีย” หรือ “Asian Tigers” ที่เราได้ยินกันเป็นประจำ ประเทศที่ได้รับความสำเร็จน้อยที่สุดได้แก่ ฟิลิปปินส์ จนครั้งหนึ่งได้รับสมญาว่าเป็น “คนป่วยของเอเชีย” หรือ “Sick Man of Asia” ส่วนอินโดนีเซีย และไทยตกอยู่ในระหว่างกลาง

ผมเคยตั้งข้อสังเกตว่า ที่สิงคโปร์ ใต้หวัน และเกาหลี พัฒนาได้ สำเร็จมากกว่าประเทศอื่นเพราะผู้นำของเขาเข้มแข็ง ทำตัวเป็นตัวอย่าง ที่ดี ไม่ได้เข้าบริหารประเทศเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกเป็นที่ตั้ง คดโกงน้อย พยายามกำจัดอภิสิทธิ์ชน ฯลฯ ผู้นำเหล่านี้หลังจากหมดอำนาจไปแล้วจึงไม่มีข่าวว่าร่ำรวยผิดปกติจนรัฐบาลต้องไปติดตามเอาทรัพย์สินที่เขาโยกยอกหรือโกงชาติไป

ในทางตรงกันข้าม ประธานาธิบดีมาร์คอสได้โกงทรัพย์สินของชาติ ไปมากมายในระหว่างที่ปกครองประเทศอยู่ 22 ปี (หมดอำนาจเพราะประชาชนปฏิวัติ) รัฐบาลฟิลิปปินส์ต้องไปติดตามเอาเงินที่นายมาร์คอส ไปฝากไว้ในต่างประเทศเป็นพัน ๆ ล้านเหรียญสหรัฐฯ ฯ ไทยเราก็มีเหตุการณ์เรื่องรัฐบาลต้องยึดทรัพย์สินของผู้นำหลังจากพวกเขาหมดอำนาจไปแล้ว

ส่วนอินโดนีเซีย นายซูฮาร์โตเพิ่งจะหมดอำนาจไปเร็ว ๆ นี้ และกำลังมีเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับการคดโกงในระหว่างที่มีอำนาจอยู่ 32 ปี เรื่องนี้ยังไม่จบและยังไม่มีตัวเลขออกมา แต่จากที่ผมติดตามอ่านความเป็นมาของความร่ำรวยของครอบครัวและพรรคพวกของนายซูฮาร์โต

ผมแน่ใจว่าอีกไม่นานรายละเอียดจะออกมาว่าเขาคิดโกงมาก สาเหตุที่อินโดนีเซียมีปัญหาทางการเมืองยุ่งเหยิงอยู่ขณะนี้ ส่วนหนึ่งมาจากความยากจนและความไม่เสมอภาคที่เกิดจากนายซูฮาร์โตและพรรคพวกซึ่งทำตัวเป็นปลิงสูบเลือดของประเทศชาติเป็นจำนวนมากไปเป็นของตัวเอง อินโดนีเซียยังจะนำเฟะไปอีกนานเพราะเหตุนี้

ผมเคยตั้งข้อสังเกตไว้อีกด้วยว่า การโกงของผู้นำของไทยในสมัยเผด็จการกับของนายเฟอร์ดินัน มาร์คอสแห่งฟิลิปปินส์นั้นต่างกัน จึงทำให้ไทยเราไม่ต้องล้มลุกคลุกคลานมากเหมือนฟิลิปปินส์ ผมคิดว่าประเทศไทยของเราค่อนข้างโชคดีที่ผู้นำโกงไม่มากนัก เมื่อเทียบกับนายมาร์คอส การโกงเป็นเพียงเล็มกินขอบนอก ๆ ของเศรษฐกิจ ยังไม่ได้เจาะลึกเข้าไปทำลายส่วนกลางหรือส่วนลึกของสังคม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้นำเผด็จการของเราอยู่ในอำนาจไม่นาน หรืออาจเป็นเพราะไทยเรามีสถาบันและฐานของสังคมที่มั่นคงกว่าของฟิลิปปินส์ เมื่อหมดอำนาจไป ผู้นำไทยมีทรัพย์สินเป็นร้อยล้านบาท ส่วนนายมาร์คอสนั้นกินแบบหนอนบ่อนไส้คือทำลายถึงหัวใจของเศรษฐกิจและสังคมทีเดียว ตัวอย่างง่าย ๆ มีดังนี้ ฟิลิปปินส์เคยเป็นผู้ผลิตมะพร้าวเป็นอันดับ 1 ของโลก และผลิตอ้อยติดระดับสูง ๆ ของโลก การผลิตมะพร้าวและอ้อยเป็นอาชีพหลักของชาวฟิลิปปินส์ เมื่อขึ้นเถลิงอำนาจ นายมาร์คอสก็เข้าควบคุมการผลิตและการค้ามะพร้าวและอ้อยจนทำให้ตนเองร่ำรวย ในขณะที่ชาวนาต้องยากจนลง จะเรียกได้ว่ามาร์คอสทำนาบนหลังคนก็คงไม่ผิด นอกจากนั้นนายมาร์คอสกับพรรคพวกยังเข้าควบคุมธุรกิจเกือบทุกอย่าง ใครไม่เห็นด้วยก็ถูกรังแก และถูกริบทรัพย์สินในนามของประเทศชาติ เมื่อหมดอำนาจ นายมาร์คอสจึงมีทรัพย์สินเป็นพัน ๆ ล้านเหรียญสหรัฐ ๆ ซึ่ง

นำไปฝากไว้ในต่างประเทศ

จากการสังเกตนี้ ผมสรุปเอาคร่าว ๆ ว่าความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ขึ้นอยู่กับฐานของสังคมและการเมืองที่มั่นคง ถ้าฐานของสังคมยังคงคลอนแคลน ประเทศพัฒนาเศรษฐกิจไปได้ไม่มาก การพัฒนาจะไม่ยั่งยืน ผมเคยกล่าวในการไปร่วมสัมมนาในที่ต่าง ๆ หลายครั้งว่าเหตุที่ประเทศไทยต้องประสบวิกฤติเศรษฐกิจซึ่งเริ่มจากกลางปี 2540 ก็เพราะฐานของสังคมและการเมืองของเราไม่แข็งแกร่งพอที่จะทำให้เราเจริญทางเศรษฐกิจไปมากกว่านั้น การพัฒนาเศรษฐกิจก็เหมือนการสร้างตึก ตึกยิ่งสูงก็ยิ่งต้องการเสาเข็มที่ยาวมากขึ้นฉนั้น เศรษฐกิจระดับสูงก็ต้องการฐานของสังคมและการเมืองที่แข็งแกร่งมากขึ้นฉนั้น เศรษฐกิจของเราต้องล้มครืนลงเพราะเราพัฒนาเกินแบบต้นแค นายเห็นไหมว่าตามบ้านเรานั้น พอมีพายุที่ไรต้นแคเป็นต้องล้มก่อนต้นไม้อื่น ทั้งนี้เพราะต้นแคไม่มีรากแก้ว ส่วนต้นตาลนั้น ถึงแม้จะสูงกว่าต้นแคหลายเท่าก็ไม่เคยล้ม เศรษฐกิจเราไม่มีรากแก้วเพราะนักการเมืองและข้าราชการส่วนหนึ่งละเลยหน้าที่ บางพวกใช้อำนาจหน้าที่ฉ้อโกงเอาดีอ ๆ คนเป็นจำนวนมากต้องการรวยทางลัดโดยการยืมเงินต่างประเทศมาเก็งกำไรที่ดินและหุ้น แม้แต่การเลือกตั้งก็มีการซื้อและขายเสียงกันอย่างแพร่หลายก็มีส่วนเป็นชนวนให้เกิดความหายนะทางเศรษฐกิจครั้งนี้

3

ข้อสังเกตของผมวัดเป็นตัวเลขไม่ได้ จึงยากแก่การพิสูจน์ให้เห็นอย่างแน่ชัดว่าใกล้เคียงความเป็นจริงแค่ไหน ในปัจจุบันนี้ ไม่เฉพาะผมเท่านั้นที่สนใจเรื่องในทำนองนี้ มีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจอย่างจริงจังและได้ตั้งสถาบันขึ้นเพื่อศึกษาเรื่องการฉ้อโกงในประเทศทั่วโลกขึ้นที่ประเทศเยอรมัน สถาบันนี้มีชื่อว่า **Transparency International** ถ้าจะแปลเป็นภาษาไทยอาจเป็น **สถาบันวิจัยความโปร่งใสระหว่างประเทศ** หรืออะไรทำนองนั้น งานหลักชิ้นหนึ่งของสถาบันนี้คือการค้นคว้าเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือที่เรียกว่าคอร์รัปชันในประเทศต่าง ๆ เขาใช้วิธีออกแบบสอบถามนักธุรกิจ นักวิเคราะห์ความเสี่ยงในการลงทุน และคนทั่วไปว่ามีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ในเรื่องการคอร์รัปชัน เขาใช้ดัชนีจาก 10 ถึง 0 ประเทศที่ไม่มีคอร์รัปชันได้รับดัชนีเป็น 10 ประเทศที่มีคอร์รัปชันมาก ๆ ได้รับดัชนีใกล้ ๆ เลข 0 ผลของการวิจัยปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ประเทศ	ดัชนีการฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๖)
เดนมาร์ค	10	33,260
ฟินแลนด์	9.8	24,110
นิวซีแลนด์	9.4	24,760
สวีเดน	9.4	25,620

ประเทศ	ดัชนี การฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๑)
แคนาดา	9.2	20,020
ไอซ์แลนด์	9.2	28,010
สิงคโปร์	9.1	30,060
เนเธอร์แลนด์	9.0	24,760
นอร์เวย์	8.9	34,330
สวิตเซอร์แลนด์	8.9	40,080
ลักเซมเบิร์ก	8.8	43,570
ออสเตรเลีย	8.7	20,300
สหราชอาณาจักร	8.6	21,300
เยอรมนี	8.0	25,850
ฮ่องกง	7.7	23,670
ไอร์แลนด์	7.7	18,340
ออสเตรเลีย	7.6	26,850
สหรัฐอเมริกา	7.5	29,340
ชิลี	6.9	4,810
อิสราเอล	6.8	15,940
ปอร์ตุเกส	6.7	10,690
ฝรั่งเศส	6.6	24,940
สเปน	6.6	14,080
บอทสวานา	6.1	3,600

ประเทศ	ดัชนี การฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๑)
ญี่ปุ่น	6.0	32,380
สโลวีเนีย	6.0	9,760
เอสโตเนีย	5.7	3,390
เบลเยียม	5.3	25,380
แนมมีเบีย	5.3	1,940
ฮังการี	5.3	4,510
คอ스타ริกา	5.1	2,780
มาเลเซีย	5.1	3,600
อัฟริกาใต้	5.0	2,280
ทูนิเซีย	5.0	2,050
กรีซ	4.9	11,650
มอริเชียส	4.9	10,899
อิตาลี	4.7	20,250
สาธารณรัฐเชค	4.6	5,040
เปรู	4.5	2,460
จอร์แดน	4.4	1,520
อูรุกวัย	4.4	6,180
มองโกเลีย	4.3	400
โปแลนด์	4.2	3,900
บราซิล	4.1	4,570

ประเทศ	ดัชนี การฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๖)
มาลาวี	4.1	200
มอรอคโค	4.1	1,500
ซิมบับเว	4.1	610
เอลซาลวาดอร์	3.9	1,850
จาไมกา	3.8	1,680
ลิธัวเนีย	3.8	2,440
เกาหลีใต้	3.8	7,970
สาธารณรัฐสโลวัก	3.7	3,700
ฟิลิปปินส์	3.6	1,050
ตุรกี	3.6	3,160
โมแซมบิก	3.5	210
แซมเบีย	3.5	330
เบลารุส	3.4	2,200
จีน	3.4	750
ลัทเวีย	3.4	2,430
เม็กซิโก	3.4	3,970
ซีนีกาล	3.4	530
บัลแกเรีย	3.3	1,230
อียิปต์	3.3	1,290
กานา	3.3	390

ประเทศ	ดัชนี การฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๖)
มาเซโดเนีย	3.3	1,290
โรเมเนีย	3.3	1,390
กัวเตมาลา	3.2	1,640
ไทย	3.2	2,200
อาร์เจนตินา	3.0	8,970
โคลัมเบีย	2.9	2,600
อินเดีย	2.9	430
โครเอเชีย	2.7	4,520
ไอวอรีโคสต์ (โคติวาร์)	2.6	700
มอลโดวา	2.6	410
ยูเครน	2.6	850
เวเนซุเอลา	2.6	3,500
เวียดนาม	2.6	330
อาร์มีเนีย	2.5	480
โบลิเวีย	2.5	1,000
อีเควดอร์	2.4	1,530
รัสเซีย	2.4	2,300
อัลเบเนีย	2.3	810
จอร์เจีย	2.3	930
คาซัคสถาน	2.3	1,310

ประเทศ	ดัชนี การฉ้อโกง	รายได้ต่อบุคคลปี 2541 (เหรียญสหรัฐ ๑)
สาธารณรัฐเคอร์กีส์	2.2	350
ปากีสถาน	2.2	480
อุกันดา	2.2	320
เคนยา	2.0	330
ปารากวัย	2.0	1,760
แทนซาเนีย	1.9	210
ฮอนดูรัส	1.8	730
อุสเบกิสถาน	1.8	870
อาเซอร์ไบจาน	1.7	490
อินโดนีเซีย	1.7	680
ไนจีเรีย	1.6	330
คาเมรูน	1.5	610

ที่มาของข้อมูลคือ ดัชนีการฉ้อโกงมาจาก *Transparency International* ตามที่เผยแพร่ทาง *Internet* ปี 1999 รายได้ต่อบุคคลมาจากธนาคารโลกตามที่พิมพ์ใน *World Development Report 1999/2000*

จากดัชนีนี้ เราอาจอ่านได้ว่า นักธุรกิจ นักวิเคราะห์ความเสี่ยงในการลงทุน และประชาชนทั่วไปที่สถาบันนี้ขอความเห็นบอกว่าเดนมาร์คมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงน้อยที่สุด (ดัชนี = 10) ส่วนไทยเราเขาเห็นว่า

มีการคดโกงค่อนข้างมากทีเดียว (ดัชนี = 3.2) และตกอยู่เป็นอันดับที่ 68 จาก 96 ประเทศ

ผมค่อนข้างแน่ใจว่าคนไทยส่วนมากไม่รู้หรือกว่าฝรั่งมองเมืองไทยว่ามีคอร์รัปชันมากที่สุด และผมไม่แน่ใจว่าคนไทยส่วนมากมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ตามที่ผมได้พูดคุยกับคนที่คุ้นเคยเป็นจำนวนมาก ในระหว่างที่ผมมาอยู่เมืองไทยครั้งละหลาย ๆ เดือนในระยะสองปีมานี้ ผมรู้สึกว่าคุณไทยส่วนมากเชื่อว่าเมืองไทยมีการคอร์รัปชันระดับสูงมากและเอือมระอาเกี่ยวกับเรื่องนี้มากที่สุด ผมค่อนข้างวิตกเมื่อได้อ่านว่าฝรั่งไม่ค่อยเชื่อถือผู้นำไทยนักและคนไทยเองก็เห็นด้วย ผมวิตกเพราะกลัวเมืองไทยจะพัฒนาไปไม่สำเร็จ ถ้าผู้นำไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะการพัฒนาต้องการการลงทุนทั้งจากต่างประเทศและจากคนไทยเอง ถ้าผู้ที่มีเงินและศักยภาพในการลงทุนคิดว่าผู้นำของประเทศฉ้อโกงสูงมาก เขาจะต้องลังเลและทำให้การลงทุนน้อยลงกว่าที่ประเทศต้องการ เมื่อการลงทุนมีน้อย อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจย่อมลดลงด้วย นั่นคือการพัฒนาต้องชะลอลง

4

ผมนำเอาดัชนีของเขานี้ไปเทียบกับรายได้ต่อบุคคลล่าสุดที่ธนาคารโลกพิมพ์ออกมาเพื่อจะดูว่าประเทศที่โลกลงความเห็นว่ามีฉ้อโกงมากน้อยนั้นเป็นประเทศที่เจริญมากเจริญน้อยปานใด ผมใช้รายได้ต่อบุคคลวัดความเจริญหรือการพัฒนา คือ รายได้สูงซึ่งมีความเจริญ

หรือการพัฒนาสูง เมื่อนำมาเทียบกันแล้ว ผมก็คิดหาความสัมพันธ์ของดัชนีทั้งสองนี้ ผลปรากฏว่าดัชนีทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กัน (ที่ฝรั่งเรียกว่า Correlation Coefficient) สูงมากถึง 0.86

จากการสังเกตและการวิเคราะห์นี้ ผมอยากสรุปง่าย ๆ ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถพัฒนาไปจนเทียบเท่ากับประเทศที่เจริญแล้วได้ ต้องล้มลุกคลุกคลาน หรือต้องถอยหลังเข้าคลองคือ ไอเอ็มเอฟ แต่ ไอเอ็มเอฟ ในที่นี้ไม่ได้ย่อมาจาก International Monetary Fund ที่ใครต่อใครชอบกล่าวโทษ ชอบด่า หากย่อมาจาก Insufficient Moral Foundation ซึ่งหมายความว่าฐานทางศีลธรรมจรรยาของประเทศเหล่านี้ยังไม่แน่นพอที่จะสนับสนุนให้ประเทศเจริญไปกว่าที่เป็นอยู่ได้ หรือพูดได้อีกนัยหนึ่งว่าการพัฒนาที่มุ่งไปที่วัตถุอย่างเดียวอาจประสบความสำเร็จถึงระดับหนึ่ง แต่จะไม่ยั่งยืนและพัฒนาต่อไปไม่ได้ ถ้าไม่ทำไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางจิตใจซึ่งได้มาจากการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมจรรยา การพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้นเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของความมั่นคงของสังคมและการเมือง

กรรม

1

เราถูกสอนมาตลอดว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอนนอกจาก “ความตาย” เราหนีความตายไม่พ้น ชาวอเมริกันก็มีคำพูดทำนองเดียวกัน แต่เขาเพิ่มคำว่า “ภาษี” เข้าไปด้วยเป็น “เราหนีความตายและภาษีไม่พ้น” อย่างไรก็ตาม เขามักกล่าวถึงคำพูดนี้ไปในทางกึ่งขบขัน ทั้งนี้เพราะเขาตีความหมายมันเป็นสองนัยคือ ในนัยหนึ่ง ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของเขานั้น ทุกคนต้องเสียภาษีให้รัฐ และในอีกนัยหนึ่ง ไม่มีใครตายเพื่อเลี่ยงภาษีได้เพราะรัฐเก็บภาษีมรดก ฉะนั้นใคร ๆ อาจตายเพื่อหนีนี้ได้ แต่อย่าคิดตายเพื่อหนีภาษี!

ผมคงแย้งคำพูดนี้ไม่ได้เพราะถึงแม้จะร่ำรวยและซื้ออะไรต่อมิอะไรได้สารพัด แต่ชาวอเมริกันก็ซื้อชีวิตไม่ได้ เขาก็หนีความตายไม่พ้นเหมือนคนจนเช่นเรานั้นแหละ เรื่องนี้เราพูดได้เต็มภาคภูมิว่าเรา

เท่าเทียมกับคนอเมริกัน อีกอย่างหนึ่งคนอเมริกันทุกคนเสียภาษีกันมากมายหลายอย่าง รวมทั้งภาษีรายได้ ภาษีอสังหาริมทรัพย์ ภาษีซื้อขาย ฯลฯ ในฐานะที่ได้ร่ำเรียนมาทางเศรษฐศาสตร์ ผมอยากจะเพิ่มเติมว่าเราหนีไม่พ้นอีกสองอย่างคือ หลักเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “ไม่มีของเปล่า” และ “โลกยุคโลกาภิวัตน์” ผมคิดว่าทุกคน ไม่เฉพาะผู้เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์เท่านั้น จะได้ประโยชน์จากความเข้าใจในสองสิ่งนี้อย่างถ่องแท้

ถึงแม้เหตุการณ์จะผ่านมากกว่า 44 ปีแล้ว ผมแน่ใจว่านายยังจำเรื่องการสอบชิงทุนชั้นมัธยมของเราได้ นายสอบชนะผมและได้รับทุนปีละ 600 บาทเป็นเวลา 6 ปีเพื่อเรียนชั้น ม. 1 ถึง ม. 6 (ป. 5 ถึง ม. 4 ในสมัยปัจจุบัน) เงิน 600 บาทนั้นเป็นทุนประเภท “ได้เปล่า” นั่นคือไม่มีข้อผูกพันใด ๆ ทั้งสิ้น นายจะนำไปใช้อย่างไรก็ได้ และไม่ต้องใช้คืน ผมแน่ใจว่าในสายตาของทุกคนในอำเภอบ้านนา ทุน 600 บาทนั้นเป็นของประเภท “ได้เปล่า” หรือที่ทุกคนดูจะใช้คำฝรั่งติดปากว่า “ของฟรี” คือได้มาโดยที่นายไม่ต้องมีอะไรหรือทำอะไรเป็นการแลกเปลี่ยนหรือตอบแทน ในทำนองเดียวกัน เมื่อเรากินก๋วยเตี๋ยวร้านเฮียโย่งแล้วเฮียโย่งมั่วแต่ยุ่งจึ่งทอนสตางค์เกินมาให้เรา เราก็พูดกันว่าวันนี้ได้กิน “ของฟรี” เราไม่เคยคิดว่าความจริงแล้ว โลกนี้ไม่มี “ของเปล่า” หรือ “ของฟรี” ลองไปถามเฮียโย่งดูซิว่าทำไมก๋วยเตี๋ยวชามนั้นไม่ใช่ “ของฟรี” หรือลองไปถามคนที่เสียภาษีให้รัฐบาลซิว่า ถ้าเงิน 600 นั้นไม่ถูกรัฐริบมาให้ นาย เขาจะนำไปซื้ออะไรได้บ้าง

ผมเองก็คิดว่าทุนปีละ 600 บาทที่นายได้รับเป็นของ “ได้เปล่า”

จนกระทั่งได้ร่ำเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์จึงเข้าใจความจริงที่ฝรั่งพูดกันติดปากว่า “There is no such a thing as a free lunch.” ซึ่งอาจแปลได้ง่าย ๆ ว่าไม่มีอะไรในโลกนี้เป็นของได้เปล่า ทุกอย่างมีต้นทุน ทุกอย่างมีค่า ผมจะพยายามอธิบายว่าพรรคพวกนักวิชาการเศรษฐศาสตร์ของพวกเราหมายความว่าอะไร และหลักที่ว่า “ไม่มีอะไรได้เปล่า” “ทุกอย่างมีต้นทุน” หรือ “ทุกอย่างมีค่า” นั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ในหลาย ๆ ด้านได้อย่างไร

สาเหตุที่ไม่มีของเปล่าหรือทุกอย่างมีต้นทุนก็เพราะว่า **ทรัพยากรมีจำกัด** แต่เราสามารถนำมันไปใช้ได้หลายอย่าง นายรู้ไหมว่านี่แหละคือหัวใจของเศรษฐศาสตร์ ขอย้ำอีกทีนะ เพราะมันสำคัญจริง ๆ **ทรัพยากรมีจำกัด** แต่เราสามารถนำมันไปใช้ได้หลายอย่าง ง่ายนิดเดียวจริงไหม ? แต่คนเรียนเศรษฐศาสตร์ส่วนมากจะคิดว่ามันยากและสอปกกันเป็นทิวแถว (นายอาจจะเหมือนคนทั่วไปซึ่งมักเถียงว่าอากาศและน้ำทะเลมีไม่จำกัด ถ้าคิดอย่างนั้นจริง กรุณาอ่านบท “ค่าของความเขลา” ถ้ายังไม่อ่านก็ขอให้เชื่อผมไปก่อนก็แล้วกันว่าอากาศและน้ำทะเลมีจำกัด) ขอยกตัวอย่างเรื่องเวลา นายกับผมมีเวลาเท่ากันในแต่ละวันคือ 24 ชั่วโมง นักเศรษฐศาสตร์ถือว่าเวลาเป็นทรัพยากร แบ่งเวลาจำกัด นายสามารถใช้เวลา 24 ชั่วโมงนี้ทำอะไรได้หลาย ๆ อย่าง เช่น นอน กิน อ่านหนังสือ นั่งสูบบุหรี่ฟังคนวันดูเล่น แอ้วสาว ฟังเพลง ฯลฯ แต่เมื่อใช้เวลาทำอย่างหนึ่งแล้วก็ใช้ทำอย่างอื่นไม่ได้ นายจึงได้ยินประโยคซึ่งอาจพูดในแง่ขบขันแต่มีความหมายทางเศรษฐศาสตร์ว่า “เวลานอนก็ไม่ได้นอน เวลานอนก็ไม่ได้กิน” นักเศรษฐศาสตร์อธิบายว่าเวลาที่นายใช้ไปเที่ยวแอ้วสาวอาจเป็นเวลาที่นายใช้นอนหรือเวลาที่ใช้กินข้าวได้

ถ้าแอว์กันขนาดติดพันและทุ่มเท ต้นทุนก็อาจเป็นผลของการ “ไม่ได้กิน ไม่ได้นอน” ที่เดียวละ

พูดถึงการฟังเพลง ผมชอบฟังทั้งเพลงลูกทุ่งและเพลงคลาสสิกฝรั่ง เช่น ของโมซาร์ท และซิลปินทูนวก เบโรวิน เพลงลูกทุ่งทำให้นึกถึงสมัยเป็นเด็กในท้องทุ่งนา ผมจึงมีแผ่นเพลงทูล ทองใจ อยู่บ้าง เพลงคลาสสิกทำให้ใจสบาย ผมจึงสะสมแผ่นไว้บ้างเช่นกัน วันไหนพอมีเวลาว่าง อยากรับฟังเพลง ผมมักมีปัญหาว่าจะฟังอะไรดี ถ้าเปิด ทูล ทองใจ ก็ไม่ได้ฟังโมซาร์ท แต่ถ้าเปิด โมซาร์ท ก็ไม่ได้ฟัง ทูล ทองใจ เข้าทำนองรักพี่ เสียดายน้องนั่นแหละ วันไหนผมตัดสินใจฟัง ทูล ทองใจ ต้นทุนของความเพลิดเพลินที่ได้รับจากการคิดถึงความหลังในทุ่งนาของผมในวันนั้นก็มีความสุขใจที่จะได้จากการฟังเพลงของโมซาร์ท ในทางตรงข้าม ถ้าผมฟังโมซาร์ท ผมก็ไม่ได้ความเพลิดเพลินจากการคิดถึงบ้านนา

อย่าเพิ่งงง ผมจะยกตัวอย่างเพิ่มอีก สมมุติว่าทั้งเนื้อทั้งตัวนายมีเงินอยู่ 20 บาท (จำได้ไหมว่าเมื่อสมัยเราเรียนหนังสือด้วยกัน อย่าวว่าแค่ 20 บาทเลย บางทีบาทเดียวก็ไม่มี !) เป็น 20 บาทสุดท้ายซึ่งนายอาจใช้ซื้อข้าวราดแกงหนึ่งจานได้ หรือนายอาจใช้ซื้อบุหรีก็ได้ ถ้านายติดบุหรีอมแถมจนอดไม่ได้ จำเป็นต้องใช้เงิน 20 บาทนั้นซื้อ นักเศรษฐศาสตร์จะบอกว่าต้นทุนของบุหรีสำหรับนายไม่ใช่เงิน 20 บาทนั้น แต่เป็นคุณค่าที่นายจะได้จากการกินข้าวราดแกงหนึ่งจาน ในทำนองเดียวกัน สาวที่นายแอว์เป็นประจำก็มีเงิน 20 บาทสุดท้ายเช่นกัน ถ้าเธอนำเงินนั้นไปซื้อแป้งผัดหน้าเพื่อจะแต่งตัวให้งามด้วยหวังจะให้นายหลงเสน่ห์เพิ่มขึ้น ทั้ง ๆ ที่เธอรู้สึกว่แสนจะหิวข้าว สำหรับ

เธอต้นทุนของแป้งนั้นไม่ใช่ 20 บาท แต่เป็นคุณค่าทางอาหารที่อาจจะได้จากการซื้อข้าวกินเช่นกัน

เรื่องใกล้ตัวของเราอาจเป็นเรื่องการเลือกอยู่เป็นโสดของนาย และการเลือกมีเมียของผม การอยู่เป็นโสดทำให้นายมีอิสระแก่ตัวเอง ซึ่งคงเป็นความสุขอย่างหนึ่งเพราะไม่ต้องมีคุณนาย (หรือเจ้านาย) ซึ่งอาจชอบบงการ ชี้นับ หรือชี้หิ้ง แต่นายก็ไม่มีโอกาสลิ้มรสความสุขของการมีเมียมีลูก (หรือนายไปแอบมีไว้ซึ่งผมไม่รู้ ?) นั่นเป็นต้นทุนของการอยู่เป็นโสด สำหรับผม ต้นทุนของการมีเมียมีลูกก็คืออิสรภาพของความเป็นโสด จะทำอะไรหรือไปไหนมาไหนตามใจอีกไม่ได้ ต้องคิดถึงว่าจะมีผลกระทบต่อกลูกต่อเมียอย่างไร ฯลฯ

เรื่องนี้อาจพูดต่อไปได้ถึงสาวงามซึ่งมีหนุ่มบงการรักอยู่สองคน ถ้าเธอเลือกร่วมหอลงโรงกับคนหนึ่ง ต้นทุนของความสุข (หรือทุกข์ !) ที่ได้รับจากหนุ่มนั้นก็คือความสุข (หรือทุกข์ !) ซึ่งอาจจะได้รับจากอีกคนหนึ่ง ถ้าหากเธอเลือกฝ่ายหลังนี้

อีกตัวอย่างหนึ่งก็ได้ ในสมัยที่นายกับผมยังทำนาและเลี้ยงควาย อยู่ชายทุ่งอำเภอบ้านนา เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วเราก็เก็บฟางกองไว้เพื่อเป็นอาหารควายในฤดูฝน วันหนึ่งมีเพื่อนสมองใสมาชวนนายให้เพาะเห็ดฟางขาย และนายก็ทำตาม ค่าหรือต้นทุนของฟางนั้นไม่ใช่เป็นศูนย์ ถึงแม้นายจะได้มันมาจากทุ่งนาโดยไม่ต้องซื้อหากก็ตาม ค่าของฟางนั้นคือสิ่งที่นายจะต้องหามาให้ควายกินแทนฟาง อาจจะเป็นเวลาและแรงงานที่นายต้องใช้เกี่ยวหญ้าในทุ่งนา หรือข้าวเปลือกที่นายต้องใช้แลกหญ้าปล้องจากชาวบ้านที่เกี่ยวหญ้าปล้องใส่เรือมาหาแลกข้าว

ในระดับจังหวัด ถ้าผู้แทนราษฎรของจังหวัดนครนายกของเรามี

ความสามารถเป็นพิเศษคือกันเงินงบประมาณมาส่วนหนึ่งแล้วนำไปสร้างสนามบินทำให้ทุกอำเภอได้ตามที่สัญญาไว้ในสมัยหาเสียง ชาวนครนายกอาจคิดว่าได้สนามบินมาแล้ว ๆ ไม่ต้องลงทุนอะไร ความจริงแล้วไม่ใช่ ต้นทุนของสนามบินอาจเป็นผลผลิตที่จะได้เพิ่มขึ้นถ้าเงินนั้นนำไปใช้สร้างเขื่อนกั้นน้ำเพื่อการเกษตร จะเป็นในจังหวัดนครนายกหรือที่อื่นในประเทศก็ได้ (ในฐานะเพื่อน ผมอยากบอกด้วยว่า นายจงดรรระวังของที่ “ได้เปล่า” จากนักการเมือง ไม่ว่าจะเงินซื้อเสียง ศาลาหลบแดดตามป้ายรถประจำทางที่มีชื่อนักการเมืองเขียนอยู่บนหลังคา ฯลฯ ของพวกนั้นนอกจากไม่ได้เปล่าแล้ว ยังอาจ “แพง” ขนาดที่เราคิดไม่ถึงอีกด้วย)

ในระดับประเทศ ถ้าประเทศมีเงินตราต่างประเทศอยู่ 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๆ ซึ่งเราอาจใช้ซื้อเครื่องบินขับไล่ F-15 ได้หนึ่งลำ หรืออาจใช้ซื้อคอมพิวเตอร์มาใช้ในโรงเรียนได้ 20,000 เครื่อง ถ้าเราเลือกใช้เงินนั้นซื้อเครื่องบิน ต้นทุนของ F-15 ลำนั้นไม่ใช่ 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๆ แต่เป็นคอมพิวเตอร์ 20,000 เครื่อง ในอีกนัยหนึ่ง ค่าของการป้องกันประเทศที่ได้จาก F-15 นั้นไม่ใช่ 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๆ แต่เป็นความสามารถเพิ่มขึ้นที่เด็กจำนวนหนึ่งจะได้รับถ้าพวกเขาได้ฝึกกับคอมพิวเตอร์ 20,000 เครื่อง

หลักนี้ดูจะค่อนข้างไกลจากสิ่งที่เราพบหรือได้ยินเกี่ยวกับคำว่า “ทุน” เป็นประจำ เช่น ต้นทุน เท่าทุน ขาดทุน ลงทุน นายทุน ฯลฯ อันที่จริงถ้าพิจารณากันจริง ๆ แล้วจะไม่ไกลกันเลย ขอยกต้นทุนของเสื้อหนึ่งตัวซึ่งร้านขายเสื้ออาจรับมาด้วยราคา 400 บาท ก่อนที่เสื้อตัวนั้นจะออกมาเป็นเสื้อได้จะต้องใช้ทรัพยากรในการผลิตหลายอย่าง

และทรัพยากรนั้นสามารถนำไปใช้อย่างอื่นได้ เช่น เวลาของคนงานที่ตัดและเย็บเสื้อผ้าและด้ายที่เขาอาจใช้ทำอย่างอื่นได้ ส่วนผ้านั้นก็ได้มาจากสิ่งอื่น เช่น เวลาของคนงานทอผ้า ที่ดินที่ใช้ปลูกฝ้ายซึ่งสามารถปลูกข้าวได้ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้รับการตีค่าออกมาเป็นเงินแล้วในแต่ละชั้น และรวมกันหลาย ๆ ทอดจนกลายเป็น “ต้นทุน” ของเสื้อผ้าตัวนั้น

ถ้ามาถึงตอนนี้แล้วถ้านายยังงงอยู่ก็ไม่ใช่ไร เชื่อผมก็แล้วกันว่า “โลกนี้ไม่มีของเปล่า” !

เรื่องต้นทุนมีความสำคัญยิ่ง นอกจากเป็นสิ่งหนึ่งที่เราหนีไม่พ้นเหมือนกรรมแล้ว ยังมีความสำคัญในการอยู่รอดของตัวเราเอง ของธุรกิจต่าง ๆ และอาจเป็นของประเทศด้วย โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่เราเรียกว่าเสียเพราะพริ้งว่ายุคโลกาภิวัตน์

2

โลกาภิวัตน์อาจเป็นคำใหม่ แต่ไม่ใช่ของใหม่ เราเรียนเรื่องวิวัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ กันมามากบ้าง น้อยบ้างแล้ว โลกาภิวัตน์ก็คือกระบวนการวิวัฒนาการนั่นเอง โลกยุคโลกาภิวัตน์เป็นผลของกระบวนการวิวัฒนาการมาถึงจุดหนึ่งในขณะนี้ มีความหมายเฉพาะซึ่งได้แก่ลักษณะพิเศษอันเกิดจากการที่เทคโนโลยีสามารถทำให้มนุษย์ติดต่อ ค้าขาย และไปมาหาสู่กันได้สะดวกตลอดทั้งโลก จนดูเหมือนว่าโลกนี้ไม่มีพรมแดนอีกแล้ว

โลกไม่มีพรมแดนนี้แหละเป็นสิ่งที่เราหนีไม่พ้นไม่ว่าจะเป็นในแง่ไหน จะว่าเป็นคู่กรรมใหม่ของเราก็ได้ ในระดับบุคคล เราสามารถติดต่อกัน ได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนทั่วโลกด้วยเครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ผมสามารถยกหูโทรศัพท์ที่บ้านนอกกรุงวอชิงตันพูดกับนายที่ **บ้านทองหลาง** อำเภอบ้านนา ได้ทันที เมื่อไม่นานมานี้เอง เราต้องติดต่อกันทางจดหมายซึ่งใช้เวลาเดินทางอย่างน้อยหนึ่งสัปดาห์จึงจะถึงปลายทาง ในมุมตรงกันข้าม เราก็ไม่สามารถที่จะเสี่ยงจากการรบกวนของโลกภายนอกได้ แม้แต่พระสงฆ์ที่เข้าไปจำพรรษาอยู่ในป่าห่างไกลก็หนีการรบกวนไม่พ้น ในทำนองเดียวกัน ชาวป่าเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในดงดิบลึก ๆ แถวป่าบิวินิกินีและในอเมริกาใต้ก็ถูกคนภายนอกเข้าไปศึกษา ไปถ่ายรูปของพวกเขาซึ่งยังแก้ผ้าล่อนจ้อนมาออกโทรทัศน์ให้คนทั่วโลกดู ที่ทำอย่างนั้นได้เพราะใคร ๆ ก็บุกป่าเข้าไปได้เนื่องจากมีเครื่องอำนวยความสะดวกและยาป้องกันโรคในป่าดงดิบ

ไม่มีใครหนีพ้นจากสินค้าและวัฒนธรรมที่ทะลักเข้ามาจากภายนอกทุกสารทิศ หลายน ๆ อย่างดูเหมือนเป็นสิ่งไม่จำเป็น เราไม่ต้องการ แต่เราก็ถูกยัดเยียดให้รับไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคลหรือในระดับประเทศ ถึงแม้เราจะเลือกปิดประเทศ เราก็หนีสิ่งเหล่านั้นไม่พ้น เพราะหลายสิ่งหลายอย่างสามารถเข้ามาได้ตามคลื่นวิทยุ ตามสัญญาณโทรทัศน์ ซึ่งส่งลงมาจาดาวเทียมและไม่เคารพในขอบเขตหรือพรมแดนของประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น

ทุกคนที่ได้เรียนถึงระดับชั้นมัธยมจะรู้เรื่องของนักวิทยาศาสตร์ชื่อดัง ชาร์ล ดาร์วิน เราอาจจะจำหนังสือสำคัญที่ท่านเขียนไม่ได้ (On the Origin of Species พิมพ์ พ. ศ. 2402) แต่เราอาจจำ

กฎสำคัญกฎหนึ่งที่ท่านเสนอได้ว่า สัตว์พันธุ์ไหนที่ปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมได้ดี สัตว์พันธุ์นั้นจะอยู่รอด ในทางตรงกันข้าม สัตว์ที่ปรับตัวไม่ได้จะสูญพันธุ์ไปจากโลกในที่สุด ตามกฎของชาร์ล ดาร์วิน ถ้าเราไม่ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายความถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี เราก็จะสูญพันธุ์ไปในที่สุด แต่การสูญพันธุ์ในที่นี้อาจจะไม่ใช่การตายของคนทั้งเผ่าพันธุ์ หากเป็นการตายของวัฒนธรรม เช่น ของความเป็นไทย ของความเป็นลาว ของความเป็นจีน ของความเป็นเขมร ของความเป็นพม่า ฯลฯ เทคโนโลยีเป็นหัวจักรขับเคลื่อนของโลกยุคโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีนี้แหละกำลังสร้างปัญหาในการปรับตัวของชนชาติต่าง ๆ

ปัญหาใหญ่เกิดจากความความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีทำให้ชนชาติต่าง ๆ ปรับตัวไม่ทัน ในสมัยก่อนเทคโนโลยีเปลี่ยนไปอย่างเชื่องช้า ในสมัยหินซึ่งคนยังอยู่ในป่า ในถ้ำ การทำมาหากินได้จากการเก็บของจากป่าและการล่าสัตว์ เทคโนโลยีที่ใช้เป็นแบบง่าย ๆ ใช้แรงคนเป็นปัจจัยสำคัญ ต่อมาเมื่อมนุษย์รู้จักทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เทคโนโลยีก็อาศัยแรงงานจากคนและสัตว์เป็นเวลานาน ในสมัยเราเป็นเด็ก เรายังได้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ นี้อยู่บ้าง เช่น ปู่ย่าตายายของเราโกนหัวด้วยควายและใช้ไถไม้ที่ได้มาจากป่า ต่อมาพ่อแม่ของเราก็โกนหัวด้วยควายและใช้ไถชนิดเดียวกัน เท่าที่ผมทราบจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายของท่านก็ทำนาด้วยเทคโนโลยีเดียวกันนั้น เราจะเห็นว่าในอย่างน้อยสามชั่วคน เทคโนโลยีไม่ได้เปลี่ยนเลย พ่อแม่เราไม่ต้องเรียนการใช้เทคโนโลยีใหม่ในการทำนาตลอดชีวิต

ในสมัยนี้ ในช่วงชีวิตการทำงาน ทุกคนต้องเรียนการใช้เทคโนโลยีใหม่หลายครั้ง นายเป็นครูประถมในชนบท นายยอมสังเกตแล้วว่า ครูแก่ ๆ ที่สอนเราในชั้นประถมใช้เทคโนโลยีการสอนแบบชอล์คเขียนกระดานดำตลอดชีวิตของท่าน ท่านเขียนรายงานด้วยมือ มาในสมัยนายเป็นครูใหม่ ๆ ชอล์กกับกระดานดำยังมีใช้อยู่มากและการเขียนรายงานก็ทำด้วยมือเช่นกัน ต่อจากนั้น เครื่องมืออย่างอื่นเริ่มเข้าไปในชนบท ไม่ว่าจะเป็นเครื่องฉายภาพ เครื่องฉายหนัง เครื่องคิดเลข เครื่องพิมพ์ดีด สิ่งเหล่านี้นายต้องหัดใช้ทั้งนั้น ในปัจจุบัน เครื่องคอมพิวเตอร์เข้าไปถึงโรงเรียนในชนบทแล้ว (ยกเว้นโรงเรียนที่ได้รับเคราะห์อันเนื่องมาจากการคดโกงในกระทรวงศึกษาธิการ ?) นายต้องเรียนใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนการสอนและการทำงาน ในช่วงชีวิตการทำงานของนาย เทคโนโลยีในการเรียนการสอนและการทำงานเปลี่ยนไปหลายหน ไม่เหมือนสมัยครูประถมของเราซึ่งไม่ได้เปลี่ยนเลย

เทคโนโลยีใหม่นี้ส่วนมากเกิดขึ้นในประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมสูง หรืออาจพูดได้ว่าในประเทศที่ร่ำรวยแล้วก็ได้ จุดมุ่งหมายสำคัญของการเสาะแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา อาจมีหลายอย่าง เช่น เพื่อการทหาร เพื่อการเข้าใจธรรมชาติรอบด้านเพื่อการแพทย์ ฯลฯ สำหรับในमुखของเศรษฐกิจ จุดมุ่งหมายหลักของการเสาะแสวงหาเทคโนโลยีใหม่คือ การลดต้นทุนของสินค้าต่าง ๆ การที่ทุกคน ทุกธุรกิจ และทุกประเทศ ต้องการลดต้นทุนก็เพราะในปัจจุบันนี้โลกเกือบทั้งหมดใช้ระบบนายทุนและการค้าแบบเสรีเป็นหลัก ในกระบวนการที่โลกกำลังวิวัฒนาการไปสู่ความไร้พรมแดน การแข่งขันค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น ๆ และเป็นพลังผลักดันให้ทุกคนต้องเพิ่ม

ความพยายามที่จะหาเทคโนโลยีใหม่มาลดต้นทุนการผลิตสินค้า ความพยายามนั้นทำให้ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทวีความเร็วขึ้นทุกวัน เป็นลูกโซ่ต่อ ๆ กันไป

ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีไม่เฉพาะทำให้การแข่งขันทางเศรษฐกิจทวีความเข้มข้นขึ้นเท่านั้น หากเป็นเครื่องเอื้ออำนวยให้การแข่งขันทางวัฒนธรรมเข้มข้นขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา ดนตรี ศิลปะ อาหาร ประเพณี การดำเนินชีวิต ฯลฯ

ในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและการแข่งขันอย่างเข้มข้นนี้ ประเทศด้อยพัฒนาเสียเปรียบเกือบทุกประการ ทำไมจึงเสียเปรียบ ? เหตุผลมีมากมาย เช่น

* **ความยากจน** เทคโนโลยีใหม่ก็เหมือนของทุกอย่างคือไม่ใช่ของได้เปล่า เป็นของที่มีต้นทุน และหลาย ๆ อย่างมีต้นทุนสูงมาก เป็นผลของการวิจัยและพัฒนาระยะยาวซึ่งเกินกำลังทรัพย์และศักยภาพของประเทศด้อยพัฒนา เรื่องนี้เข้าทำนองเงินต่อเงิน ถ้าไม่มีเงินเป็นทุนอยู่บ้างแล้ว โอกาสที่จะค้นพบเทคโนโลยีใหม่น้อยมาก

* **การศึกษา** เทคโนโลยีต้องการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ระดับสูง ต้องการนักวิทยาศาสตร์เป็นจำนวนมาก ประเทศด้อยพัฒนาส่วนมากขาดทั้งคนทั้งความรู้ คนของประเทศด้อยพัฒนาส่วนมากนอกจากจะมีความรู้ร่น้อยแล้ว ยังไม่ค่อยกระตือรือร้นที่จะเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อีกด้วย แม้แต่หนังสือก็ไม่ชอบอ่าน

* **นโยบายด้านเทคโนโลยี** รัฐบาลในประเทศด้อยพัฒนาส่วนมากไม่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องบทบาทของเทคโนโลยีในการพัฒนา

ประเทศ ไม่มียุทธการและนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับการใช้และการพัฒนาเทคโนโลยีของตนเอง

* **ยุทธการพัฒนาและนโยบายเศรษฐกิจ** ประเทศด้อยพัฒนาเป็นจำนวนมากขาดยุทธการและนโยบายที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศ บางประเทศเขียนยุทธการไว้สวยหรูก็จริง แต่การปฏิบัติมักห่างไกลจากสิ่งที่เขียนเอาไว้

* **การเมืองปราศจากเสถียรภาพ** ขาดวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดี ผู้นำเข้าบริหารประเทศเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพรรคพวกมากกว่าเพื่อส่วนรวม

* **คนด้อยคุณภาพ** นอกจากจะด้อยความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นทุนอยู่แล้ว คนในประเทศด้อยพัฒนายังด้อยอย่างอื่นที่สำคัญอีก เช่น การไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม การไม่ตรงต่อเวลา (นายลิมหรือยังว่าเวลาเป็นทรัพยากรที่ทุกคนมีจำกัด ?)

ความเสียเปรียบนี้ จะทำให้ประเทศด้อยพัฒนาปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมไม่ทัน แน่ละ ตามกฎของดาร์วิน ประเทศเหล่านี้คงสูญความเป็นเอกลักษณ์และอิสรภาพไปในที่สุด

3

การเสาะแสวงหาเทคโนโลยีใหม่มาลดต้นทุนการผลิตสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ยากยิ่ง เป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาเสียเปรียบประเทศเจริญจนเกือบไม่มีทางสู้อยู่แล้ว แต่ร้ายยิ่งไปกว่านั้น ประเทศด้อยพัฒนา

ยังเสียเปรียบที่ระบบสังคมและการเมืองที่มักเป็นเหตุทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แทนที่จะลดลงอีกด้วย จนเข้าทำนองที่ท่านกวีเอกสุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองว่า “ทั้งโรคซ้ำกรรมชดวิบัติเป็น” ที่เดียวละ

พฤติกรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดเห็นจะได้แก่การคดโกงและฉ้อราษฎร์บังหลวงซึ่งมีอย่างกว้างขวางในวงราชการและการเมืองของประเทศด้อยพัฒนา (กรุณาดูบท “ต้นแค/เสาชემ”) ขณะนี้องค์การระหว่างประเทศใหญ่ ๆ เช่น ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ยอมรับแล้วว่า การคดโกงและการฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการและนักการเมืองซึ่งเรามักเรียกตามฝรั่งว่าคอร์รัปชันเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ แต่เขาพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำจำพวกนี้ และหาคำอื่นมาแทน เช่น คำว่าธรรมรัฐ (Good Governance) ความโปร่งใส (Transparency) ฯลฯ

การคดโกงและฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการและนักการเมืองเพิ่มต้นทุนของสินค้าอย่างไร ?

เรื่องนี้คงตอบได้มากมายหลายด้าน และบางด้านอาจมองไม่เห็นชัดนักเพราะเป็นต้นทุนทางอ้อม

สำหรับการผลิตเสียซึ่งประเทศด้อยพัฒนาจำนวนมากมักผลิตได้เหมือน ๆ กับประเทศที่เจริญแล้ว และการแข่งขันค่อนข้างจะกว้างขวางทั่วโลก ในประเทศที่ข้าราชการคดโกงมาก ๆ ผู้ประกอบการอาจต้องเสียเงินรายทางให้แก่ผู้มีอำนาจเพื่อซื้อความสะดวก เริ่มจากการขออนุญาตก่อตั้งธุรกิจ การก่อสร้างโรงงานหรือสถานที่ประกอบการ

การติดตั้งน้ำ ไฟฟ้าและโทรศัพท์ การทำเอกสารเพื่อส่งออก การขนส่งที่ทำเรือ ฯลฯ นี้ยังไม่นับการเสียเวลาที่ผู้ประกอบการต้องใช้ไปในความพยายามที่จะได้มาซึ่งความสะดวกเพราะกฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจไม่แน่นอนเสมอไป แน่ละ เงินรายทางและเวลาที่เสียไปเพิ่มต้นทุนให้แก่เสียทั้งสิ้น

ประเทศด้อยพัฒนาเป็นจำนวนมากมีรัฐวิสาหกิจเพื่อผลิตไฟฟ้า ในประเทศที่นักการเมืองและข้าราชการผู้ใหญ่ส่งลูกหลานและคนของตนเองเข้าไปทำงานมาก ๆ จนล้นงาน หรือ ใช้ความกดดันให้ผู้จัดการจ้างคนที่ไร้ประสิทธิภาพ ต้นทุนการผลิตไฟฟ้าย่อมสูงขึ้น

ในการสร้างถนนและท่าเรือซึ่งใช้ในการขนส่งเสีย ในประเทศที่บริษัทก่อสร้างต้องจ่ายสินบนให้นักการเมืองหรือข้าราชการ ทำให้ถนนและท่าเรือมีราคาแพง และสร้างได้น้อยกว่าที่ควรจะเป็น รัฐต้องเก็บภาษีมากกว่าประเทศที่ไม่มีความชั่วเช่นนี้ ภาษีเป็นส่วนหนึ่งของการทำธุรกิจและเป็นต้นทุนของการผลิตเสียแน่นอน นอกจากนั้น ถนนอาจไร้คุณภาพทำให้การขนส่งล่าช้า และอาจทำให้พาหนะ เช่น รถยนต์เสียหายต้องเสียค่าซ่อมบ่อยขึ้น

จากตัวอย่างนี้ การจ่ายเงินรายทางของผู้ผลิตเสียเป็นต้นทุนเฉพาะของเขาเท่านั้น แต่ต้นทุนที่สูงขึ้นเพราะการคดโกงในโรงไฟฟ้า ในการสร้างถนนและท่าเรือ เป็นการเพิ่มต้นทุนให้ผู้ประกอบการอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ทุกคนได้รับผลกระทบไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตเพื่อส่งออกหรือผู้ผลิตเพื่อขายในประเทศ สำหรับผู้ผลิตเพื่อขายในประเทศจะต้องเสียเปรียบต่อสินค้าเข้าที่มาจากประเทศที่มีการคดโกงน้อย

การคดโกงและการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นส่วนหนึ่งของการไม่ทำ

ตามกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างแพร่หลายในประเทศด้อยพัฒนา เป็นอุปสรรคในการทำธุรกิจ และเป็นการเพิ่มต้นทุนของสินค้าทุกอย่าง ผู้ประกอบการต้องแบ่งเวลา แบ่งทรัพย์สิน และแบ่งความพยายามมาเอาชนะอุปสรรคด้านนี้ แทนที่จะไปทุ่มเทให้กับการทำธุรกิจโดยตรง

ผมกล่าวถึงเมื่อตอนต้นว่าเวลาเป็นทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ทุกสังคมจะเข้าใจเรื่อง “เวลาและวารี ไม่ยินดีจะคอยใคร” แต่ในประเทศด้อยพัฒนา คนมักไม่ตรงต่อเวลา บางครั้งการนัดหมายแทบไม่มีความหมาย คนเสียเวลากันมาก ไม่ทำเวลาให้มีประโยชน์เหมือนในประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้จะ การเสียเวลา การผัดนัด การรอคอย เป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตทั้งสิ้น ประเทศที่เจริญแล้วพยายามค้นหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อลดเวลาในการผลิตสิ่งต่าง ๆ ลงเพราะเขาตระหนักดีว่า “เวลาเป็นเงินเป็นทอง” ไม่เหมือนทรัพยากรอย่างอื่นซึ่งอาจหาแทนได้ คนในประเทศด้อยพัฒนาไม่ค่อยได้คิดเรื่องนี้ ยิ่งถ้าเรานับความหวั่นเสียของผู้รอคอยเข้าไปด้วยแล้ว การไม่ตรงต่อเวลาสร้างความเสียหายเกินคณานับ

ในฐานะที่เป็นครูเก่าและสนใจทางการศึกษามาด้วยกัน ขอเขียนเกี่ยวกับระบบการศึกษาของเราว่าเพิ่มต้นทุนอย่างไรเมื่อเทียบกับประเทศที่เจริญแล้ว สิ่งที่มีมองเห็นง่ายที่สุดคือคุณภาพของการศึกษาโดยทั่วไป ปัจจัยหลายอย่างทำให้คุณภาพของเราด้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เรื่องนี้เป็นปัญหาของความด้อยพัฒนาอย่างหนึ่งที่ต้องใช้เวลาแก้กันในระยะยาว

สิ่งที่น่าวิตกในปัจจุบันเห็นจะเป็นค่านิยมในการแสวงหาปริญญา แต่ไม่แสวงหาความรู้ความสามารถและความคิดไปพร้อมกันด้วย ปัจจุบันนี้เราผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีปีหนึ่งเป็นหมื่นเป็นแสนคน สถานศึกษามากมายเปิดเรียนเปิดสอนกันทุกวัน ไม่มีวันหยุด จนมีผู้ลั่นทักตรณืพูดอย่างขบขันว่า ทำงานกันแบบร้าน 7-Eleven ของฝรั่ง จนคนมีปริญญาตรีดูจะล้นเมืองและหางานทำกันไม่ได้แล้ว ทุกหนทุกแห่งที่ผมมีโอกาสไปสัมผัส ครูบาอาจารย์บนแทบเป็นเสียงเดียวกันว่า บัณฑิตที่ผลิตออกไปนั้นไม่ได้อะไรออกไปมากมายนักเพราะเขาทำอะไร ๆ เพียงพอสอบได้ ไม่ได้ฝึกฝนหาความรู้ความสามารถอย่างจริงจัง สี่ปีที่ลงทุนไปทั้งเงินและทั้งเวลาแทนที่จะได้ความรู้ความสามารถครบสี่ปีก็อาจได้ไปเพียงเทียบเท่ากับสามปีเท่านั้น แน่ละ บัณฑิตเหล่านี้มีต้นทุนสูงกว่าควรจะเป็น และเมื่อออกไปทำงานย่อมทำงานได้น้อยกว่าที่ควรจะเป็นเช่นกัน ทำให้สิ่งที่เขาผลิตมีต้นทุนสูงขึ้นเป็นลูกโซ่ต่อไปด้วย

ค่านิยมแบบนี้มองได้อีกมุขหนึ่งคือ การเรียนปริญญา นั้นเรียนเพื่อเอามาบริโภค เรียนเอาใบปริญญามาแขวนข้างฝาอวดคนอื่นว่าฉันก็จบปริญญาเหมือนกัน ไม่ใช่เรียนเอามาเพื่อผลิตสิ่งต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการลงทุน ในระดับประเทศโดยรวม เรามีทุนจำกัดจำเขี่ยเมื่อเทียบกับประเทศที่ร่ำรวย ฉะนั้นจึงไม่ควรที่จะนำทรัพย์สินนั้นมาบริโภคมากมายขนาดนั้น ควรจะนำมาลงทุนเพื่อการผลิตมากกว่า ในระดับครอบครัวที่ค่อนข้างยากจน การใช้ทรัพย์สินจำกัดซึ่งอาจรวมทั้งการขายไร่ขายนาเพื่อส่งลูกให้เรียน เพื่อเอาปริญญา เพื่อเพียงนำมาแขวนไว้ดูเล่นไม่น่าจะทำกันเลย แต่ค่านิยมทำให้เราตาบอด มองไม่เห็นความจริงข้อนี้

เรื่องคุณภาพของการศึกษาและค่านิยมของปริญญานี้ผมเคย

เผชิญมาโดยตรงในการมาเยี่ยมเมืองไทยครั้งที่แล้ว จึงขอเล่านิดหนึ่ง วันหนึ่งผมไปกินข้าวเย็นในร้านอาหารแห่งหนึ่งในลพบุรี ไปกับเพื่อนหลายคนซึ่งเคยเรียนที่สถาบันราชภัฏเทพสตรีด้วยกัน หลังจากเสร็จแล้ว มีฝรั่งเข้ามาแนะนำตัว บอกว่าเขาเป็นชาวเยอรมัน เป็นสามีของเจ้าของร้านอาหาร และมีบริษัทบริการทางด้านคอมพิวเตอร์หลายแห่งทั่วโลก รวมทั้งที่กรุงเทพฯ ด้วย เราคุยกันหลายเรื่องโดยเฉพาะเรื่องการศึกษาเพราะเพื่อน ๆ ของเราเป็นครูกันทั้งนั้น สิ่งที่ทำให้ผมหน้าชาและไม่รู้จะตอบโต้เขาอย่างไรได้แก่คำพูดของเขาที่ว่า เขาผิดหวังที่จ้างบัณฑิตไทยเพราะมาตรฐานของบัณฑิตต่ำมากเมื่อเทียบกับคนงานของเขาในต่างประเทศ เช่น ที่เยอรมัน และที่ออสเตรเลีย ที่ร้ายสุดคือคำพูดของเขาเต็มไปด้วยความดูถูกเหยียดหยาม

การมาเมืองไทยครั้งละนาน ๆ ทำให้ผมมีโอกาสนคุยกับใครต่อใครหลายคน เมื่อคุยกันไปนานา ๆ หลายคนมักถามว่าทำไมลูกสาวของผมไม่เรียนต่อปริญญาโท ผมตอบว่าลูกสาวยังไม่รู้ว่าเขาจะเรียนไปเพื่ออะไรสักวันหนึ่งข้างหน้าถ้าเขารู้แน่นอนว่าจะเรียนไปเพื่ออะไร เขาคงจะเรียน คำตอบของผมดูจะสร้างความงงงวยให้เพื่อนคนไทยอย่างยิ่ง ทั้งนี้คงเป็นเพราะการเรียนปริญญาโทนั้นดูจะเป็นค่านิยมไปแล้ว ไม่ได้เรียนมาเพื่อหวังหาความรู้ความสามารถเอาไปประกอบอาชีพ นอกจากนั้น ผมยังทราบว่ามีหลายต่อหลายคนเรียนปริญญาโทเพราะหางานทำไม่ได้! โชคร้ายที่จบปริญญาตรีตอนประเทศประสบวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่รู้จะทำอะไร พ่อแม่พอมีเงินส่งเสียให้เรียนปริญญาโทได้ และสถาบันการศึกษาที่มุ่งผลิตปริญญาโทกันเป็นการค้า ก็เลยเรียนเพื่อฆ่าเวลา ขอสารภาพว่าผมค่อนข้างตื่นตันใจเมื่อเรียนรู้ความจริงข้อนี้ ไม่กล้าที่จะสนทนาเรื่อง

นี้ต่อไป

อุตสาหกรรมใหญ่ทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ได้แก่ การกวดวิชา จะไม่พูดถึงว่าทำไมวัฒนธรรมการกวดวิชาจึงแพร่หลายและสร้างความร่ำรวยให้ผู้ประกอบธุรกิจเป็นจำนวนมาก เพราะผมมีอคติเป็นเบื้องต้นต่อกิจกรรมนี้ด้วยเหตุผลหลายประการมานานแล้ว ในด้านของการเพิ่มต้นทุน เราคงมองเห็นไม่ยากเมื่อดูจากจำนวนเงินที่พ่อแม่ของเด็กแต่ละคนต้องจ่ายให้ผู้ประกอบการ นอกจากนั้น เวลาที่เด็กต้องใช้ในการกวดวิชา ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางหรือการเข้าห้องเรียน เป็นต้นทุนทั้งนั้น เด็กกำลังเติบโต เวลานั้นอาจใช้ไปในการพัฒนาด้านอื่นซึ่งจะทำให้เขาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น แทนที่จะใช้ไปเพื่อให้สมองเต็มไปด้วยตัวเลขและสูตรต่าง ๆ เพื่อสอบเข้าเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ผมอดสงสัยไม่ได้ว่า เราได้ศึกษากันอย่างถ่องแท้หรือยังว่าผลของการกวดวิชานั้นจะทำให้เด็กมีความสามารถเพิ่มขึ้น และจะมีผลต่อไปทำให้ประเทศเจริญเร็วขึ้นหรือไม่ ที่ผมรู้แน่นอนคือประเทศที่เจริญแล้วไม่ค่อยมีการกวดวิชา เด็กของเขาเรียนในโรงเรียนพอแล้ว และใช้เวลาที่เหลือทำกิจกรรมมากกว่าที่จะไปสนใจจ่ายเงินเพื่อทำแบบฝึกหัดหรือท่องสูตรต่าง ๆ เพิ่มเติมอีก

ปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่ง คือ การฝากเด็กเข้าเรียนในหลาย ๆ ระดับซึ่งดูจะแพร่หลายมากทีเดียว ผมพยายามพูดให้ใครต่อใครฟังว่าเรื่องนี้เป็นการเพิ่มต้นทุน แต่ดูจะสร้างความมั่งงวยให้แก่คู่สนทนามากกว่าก่อให้เกิดความกระจ่าง ในบางกรณีทำให้การสนทนาขาดความราบรื่นและดูเหมือนจะเป็นการสร้างความเป็นมิตรเสียด้วยซ้ำ

การฝากเด็กเข้าเรียนไม่สร้างปัญหา ถ้าเด็กที่ได้รับโอกาสมีสติ

ปัญญาเหมาะสมที่จะได้เข้าเรียนในสถานศึกษานั้น แต่ถ้าหากเด็กนั้น ปัญญาทึบและไปแย่งที่เรียน แย่งโอกาส ของเด็กที่มีสติปัญญาเบื้องต้น สูงกว่า เราจะต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากผลิตเด็กซึ่งฉลาดน้อยคน นั้นออกมาให้ประเทศชาติ แ่นละ ต้นทุนในการผลิตเขาย่อมสูงกว่าใน กรณีที่เด็กฉลาดกว่าได้เข้าเรียน เรื่องนี้เป็นสิ่งสังสม เมื่อเราผลิตคน เป็นจำนวนมากด้วยต้นทุนสูง เราย่อมเสียเปรียบคู่แข่งซึ่งมีระบบที่ผลิต คนได้ด้วยต้นทุนต่ำ ยิ่งถ้าเราได้คนที่ฉลาดน้อยไปเป็นผู้นำและปกครอง ประเทศด้วยแล้ว โอกาสที่จะแข่งขันกับประเทศอื่นในยุคโลกาภิวัตน์ได้ สำเร็จยังมีน้อยลง

เรื่องนี้ผมเคยเล่าแล้วใน **จดหมายจากวอชิงตัน** แต่เห็นว่าสำคัญ ยิ่ง จึงขอนำมากล่าวซ้ำอีกที่ว่า สหรัฐอเมริกามีระบบการศึกษาที่ส่งเสริม ผู้ที่มีสติปัญญาเบื้องต้นให้พัฒนาตัวเองไปจนถึงขีดสุด นอกจากเขาจะ ส่งเสริมคนของเขาเองแล้ว เขายังไปเสาะแสวงหาคนชาติอื่นที่มีสติ ปัญญาเป็นเลิศมาส่งเสริมอีกด้วย ฉะนั้นสหรัฐ ฯ มีผู้เชี่ยวชาญในระดับ ชำนาญของโลกมากมายในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยีซึ่งเป็น หัวจักรขับเคลื่อนของโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ เขาสามารถค้นหาเทคโนโลยี ใหม่ได้เร็วกว่าคนอื่น ทำให้เขาสามารถลดต้นทุนการผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้ ก่อน ฉะนั้นเขาจะชนะในการแข่งขันในตลาดโลกในหลาย ๆ ด้าน ใน ทางตรงข้าม ประเทศด้อยพัฒนาจะตั้งอกตั้งใจเดินสวนทางกับเขา นั่น คือมีพฤติกรรมที่มีแต่จะเพิ่มต้นทุนมากกว่าลดต้นทุนของสินค้า แ่นละ ประเทศด้อยพัฒนาย่อมพ่ายแพ้ในการแข่งขันกับเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะว่าเป็นกรรมก็เป็นกรรม เพราะการกระทำนั้น ตนทำเอง ไม่มีใคร บังคับ

นี่เราพูดกันเฉพาะการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ยังมีการแข่งขันทางด้านวัฒนธรรมอีก แต่ผมจะไม่ขอกล่าวถึงมากไปกว่าจะพูดว่า แนวโน้มที่เห็น ๆ อยู่บ่งว่า ในการแข่งขันทางวัฒนธรรม ประเทศด้อยก็คงสู้ประเทศที่เจริญแล้วไม่ได้เช่นกัน

นายอาจถามว่าเขียนมาเสียยืดยาว ยังไม่เห็นเลยว่าเรื่องนี้ไปเกี่ยวกับ ไอเอ็มเอฟ ได้อย่างไร อ้อ เกี่ยวแน่ ! ถ้านายเห็นด้วยกับกฎของเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “ไม่มีของเปล่า” “ไม่มีของฟรีในโลก” “ทุกอย่างมีต้นทุน” หรือ “ทุกอย่างมีค่า” และ “โลกาภิวัตน์” และการแข่งขันในยุคนี้ ประเทศด้อยพัฒนาเกือบไม่มีทางสู้ประเทศที่เจริญแล้ว เป็นความจริงที่เราไม่สามารถหนีพ้นได้ ในทำนองเดียวกันกับเราหนีความตายหรือภาษีของรัฐไม่พ้น ไอเอ็มเอฟ ในที่นี้อาจย่อมาจาก Inescapable Mean Facts ซึ่งแปลง่าย ๆ ว่า “ความจริงอาจเป็นสิ่งโหด ถึงแม้จะโหดก็หนีไม่พ้น” หรือจาก Inescapable Man's Fate ซึ่งหมายความว่า “กรรมย่อมตามคน”

คำของความเขลา

1

ความคิดถึงบ้านเป็นปัญหาใหญ่ของผมหลังจากทิ้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เพื่อรับทุนไปเรียนที่วิทยาลัยชายแคลร์มอนท์ เมื่อปลายเดือนกันยายน 2511 ผมสมัครลงเล่นฟุตบอลให้วิทยาลัยเพื่อลดความคิดถึงบ้าน ถึงแม้จะเล่นไม่เก่งและได้เป็นเพียง “คู่ซ้อม” ให้ชุดใหญ่ของวิทยาลัย ผมก็ตั้งใจที่ได้ทำกิจกรรมที่ชอบ ได้ออกกำลังกายเกือบทุกวันและได้เพื่อน ทำให้ลืมคิดถึงบ้านได้ครั้งละนาน ๆ ครั้งแรกที่ลงเล่นฟุตบอล ผมแปลกใจว่าทำไมรู้สึกสบายตา และเมื่อวิ่งไปได้ไม่นานก็เกิดแน่นหน้าอก หายใจไม่ค่อยออก และไอ ต้องหยุดเล่น ผมรู้ว่านั้นเป็นอาการของหัวใจกำลังจะวาย แต่ก็แน่ใจว่าหัวใจของผมอยู่ในสภาพดีเยี่ยมเพราะนอกจากจะยังหนุ่มเต็มตัวตามประกาศนอายุ 23 ปีแล้ว ก่อนไปอเมริกา หมอได้ตรวจร่างกายอย่างถี่ถ้วนและบอกว่าสุขภาพผม

ดีเยี่ยม ครั้งแรกผมคิดว่าคงเป็นเพราะร่างกายยังไม่แข็งแรงพอ แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นอีกเมื่อเล่นต่อ ผมจึงถามพรรคพวกที่ทำหน้าที่เป็นพยาบาลของคณะฟุตบอล เขาตอบว่าอาการของผมเกิดจากอากาศเสียที่เขาเรียกว่า “smog”

ในตอนนั้น ภาษาอังกฤษของผมยังงู ๆ ปลา ๆ อยู่ เขาว่า smog ก็เออออว่า smog กับเขาไปด้วย หาเข้าใจไม่ว่ามันหมายความว่าอะไร แต่จะบอกเขาว่าไม่เข้าใจมันก็เสียเหลี่ยม ต่อมาเมื่อมีโอกาสผมจึงไปแอบศึกษาว่าเจ้า smog นั้นคืออะไรแน่ คำตอบที่ผมได้รับทำให้ผมแปล smog ว่า “หมอกควัน” ซึ่งอาจไม่ตรงกับผู้แปลคนอื่นนัก “หมอกควัน” นั้นเป็นอากาศเสีย ชาติออกซิเจน มีพิษทำให้คนเป็นส่วนมากมีอาการดังกล่าว

สาเหตุของการเกิดหมอกควันมีหลายอย่างประกอบกัน ประการแรก เมืองที่ผมอยู่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อที่ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายกระทะคือ เป็นแอ่งและมีภูเขาอยู่รอบ ประการที่สอง เขตนั้นเป็นที่ตั้งของนครลอสแอนเจลิส (Los Angeles ซึ่งแปลว่า “กรุงเทพ” เหมือนกรุงเทพ ฯ ของเรานี้แหละ) และปริมาณพลซึ่งมีคนแออัด ประการที่สาม คนอเมริกันในแถบนั้นร่ำรวยมาก มีรถเก๋งคันใหญ่ ๆ กันบ้านละหลายคันและก็ขับรถกันอย่างไม้อั้นเพราะยุคนั้นน้ำมันยังราคาถูก ประการที่สี่ รถคันโต ๆ นั้นไม่มีเครื่องกรองควันเสียแต่อย่างใด และประการที่ห้า โรงงานต่าง ๆ ยังไม่มีเครื่องกรองควันเสีย ต่างก็ปล่อยควันนั้นออกมาตามใจชอบเช่นกัน ในภาวะเช่นนี้ วันไหนที่ลมนิ่ง ควันเสียจะสั่งสมขึ้นทำให้เป็นสีสลัว ๆ คล้ายหมอกอยู่รอบด้าน ในขณะที่อากาศกำลังเป็นพิษ

การที่ “กรุงเทพ” ของเขากลายเป็นเมืองในหมอกควันจนคนหายใจไม่ออก เป็นตัวกระตุ้นสำคัญให้ชาวอเมริกันสนใจปัญหาอากาศและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษกันอย่างจริงจัง ผมก็เป็นคนหนึ่งเริ่มสนใจเพราะตัวเองได้รับผลกระทบโดยตรงที่ทำให้งอแงอยู่นาน อันที่จริงอากาศเสียที่นั่นยังไม่เป็นเรื่องที่โลดโผนจนพาดหัวข่าวและดึงความสนใจของชาวอเมริกันเท่าเรื่อง “แม่น้ำเป็นไฟ” ซึ่งเกิดที่แม่น้ำคูยาโฮกะ ในรัฐโอไฮโอ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2512 เรื่องนี้ถ้าเกิดในเมืองไทย หนังสือพิมพ์คงพาดหัวข่าวว่า “พระแม่คงคาพิโรธ” หรืออะไรในทำนองนั้น และบางทีอาจมีคนไปขอหวยหรือดูวันไฟออกมาเป็นตัวเลขอีกด้วย ที่พระแม่คงคาท่านพิโรธเพราะมนุษย์สองเท้าชาวอเมริกันปล่อยปฏิกูลจำนวนมากลงแม่น้ำนั้นอย่างไม่หยุดหย่อน มูลฝอยและสวะที่ลอยเป็นแพผสมกับน้ำมันเก่า ๆ ที่ถูกปล่อยลงไปด้วยทำให้เป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ทำให้แม่น้ำลุกเป็นไฟได้เมื่อใครสักคนโยนกำบวมที่ขี้ยังไม่ดับลงไป

เริ่มต้นทีเดียว กลุ่มคนอเมริกันที่สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและออกมาเดินรณรงค์เดินกาเพื่อดึงความสนใจของสังคม มักเป็นพวกคนหนุ่มสาวที่มีพฤติกรรมไปในทางต่อต้านสังคม คนอเมริกันให้ชื่อพวกนี้ว่า Hippies ซึ่งผมแปลว่า “กลุ่มรักอิสระ” หนุ่มสาวกลุ่มนี้มักเป็นพวก “5 ย” คือ สวมกางเกงยีน ใส่เสื้อยืด สะพายถุงย่าม สวมรองเท้ายาง และไว้ผมยาว นอกจากนั้นยังสนับสนุนการสูบกัญชา การพลอดรักกันอย่างอิสระ ฟังเพลงจังหวะเร้าร้อนดัง ๆ และต่อต้านผู้ใหญ่อีกด้วย พฤติกรรมเหล่านี้ชวนกระแสสังคมทั่วไปของอเมริกันในขณะนั้น ทำให้คนอเมริกันไม่ฟังสิ่งที่พวกเด็กหนุ่มสาวนี้พยายามบอก แต่สังคมอเมริกันเป็นสังคมเปิด เป็นสังคมที่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ฉะนั้นอีกไม่นาน

ต่อมา ชาวอเมริกันก็ตื่นตัวในปัญหาของสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

ผมไม่ใช่สมาชิกกลุ่มรักอิสระ ไม่เคยมีพฤติกรรมเกี่ยวกับ “5 ย” หรืออย่างอื่นของเขาทั้งสิ้น (ทั้ง ๆ ที่ในสมัยเป็นหนุ่มชอบความคิดเรื่องรักอิสระของคนกลุ่มนี้มาก !) แต่ผมสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเพราะนอกจากจะได้รับผลกระทบโดยตรงแล้ว มันดูเป็นเรื่องรอบตัวที่ใหม่และค่อนข้างแปลก เมื่อผมเรียนเศรษฐศาสตร์แตกชั้น ก็พยายามเอาหลักวิชาเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ พอดีอาจารย์ที่สอนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ท่านหนึ่งใจกว้าง ท่านเห็นด้วยที่ผมอยากศึกษาให้ลึกลงไปในด้านนั้น บอกผมว่า “เออไอว ดีจริง ดีจริง !” และให้ผมทำรายงานให้ท่านอ่าน ผมเป็นคนค่อนข้างขี้ขลาดอยู่แล้ว ก็เลยทำการวิเคราะห์ให้ท่าน ความขี้ขลาดคราวนั้นเป็นผลดี นอกจากได้ความรู้แล้วยังทำให้ผมสอบได้ A อีกด้วย !

แต่ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษของผมมีผลเสียอยู่บ้าง

ขอพูดถึงผลเสียสั้น ๆ เพราะเป็นเรื่องฝังใจ ผมเคยเล่าเรื่องนี้ครั้งหนึ่งแล้วใน **จดหมายจากบ้านนา** เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อผมเรียนจบปริญญาเอกก็สมัครเข้าทำงานที่ธนาคารโลก เขาสนใจผมมากทีเดียว สัมภาษณ์ผมหลายขั้นตอนและมีท่าทีว่าจะจ้างผมแน่ แต่ผมลืมหุताหรณ์ที่ว่า “ปลาหมอตายเพราะปาก” ก่อนจากกัน ผมถามผู้สัมภาษณ์ว่าธนาคารโลกนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาอย่างไรในการให้ประเทศด้อยพัฒนา กู้เงิน เขาสะอึก พูดไม่ออกอยู่ชั่วครู่ และตอบอ้อมแอ้มอย่างขอไปที ในขณะนั้นผมไม่ทราบหรอกว่า ยังไม่มีใครในธนาคารโลกคิดเรื่องนี้ ซึ่งคนส่วนมากยังถือว่าเป็นเรื่องของพวกเขาที่รักอิสระ ผมถูกตราหน้าว่าเป็นพวกนั้นด้วยโดยปริยาย ผลพวงคือธนาคารโลกไม่จ้างผม

ดั่งที่พระท่านสอน “กรรมดีย่อมมีผลดี” อีกเพียงสี่ปีต่อมา ธนาคารโลกมีการเป็นกลุ่มรักอิสระของผมอย่างสิ้นเชิงและจ้างผมเข้าทำงานด้วยเงินเดือนในระดับสูงพอควร ความสนใจและความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งก็ไม่ลึกซึ่งนักช่วยในการทำงานของผมมากทีเดียวเมื่อธนาคารโลกเริ่มต้นตัวในเรื่องนี้ ในปัจจุบันนี้ผมกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า ธนาคารโลกได้เปลี่ยนทัศนคติต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมชนิดจากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นเรื่องสำคัญและเป็นงานในระดับแนวหน้าของสถาบันนี้แล้ว นอกจากจะทุ่มเทเงินจ้างผู้เชี่ยวชาญมาศึกษาและช่วยงานแล้ว ธนาคารโลกเริ่มหยุดสนับสนุนโครงการใหญ่ ๆ ที่อาจมีผลพวงทางลบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ปฏิเสธที่จะให้ยืมเงินเพื่อสร้างเขื่อนใหญ่ในอินเดียและในเมืองจีน นี่เป็นพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับเมื่อก่อนอย่างสิ้นเชิง ในสมัยก่อน ธนาคารโลกเห็นเขื่อนไม่ได้ จะต้องยัดเยียดให้กู้เงินทันที

2

นายคงยังไม่ลืมเรื่องที่ผมพูดในบท “กรรม” ว่า อากาศและน้ำทะเลเป็นทรัพยากรที่เรามีอยู่อย่างจำกัด เรื่องนี้คงเข้าใจไม่ยาก ถ้าเรามองจากความจริงว่า โลกของเราเป็นดาวพระเคราะห์ซึ่งหุ้มด้วยอากาศชนิดต่าง ๆ คล้ายเปลือกไข่ แต่คนส่วนมากไม่ค่อยรู้เรื่องนี้หรือที่รู้จักไม่ค่อยใส่ใจคิดนัก และสิ่งที่เรามักไม่เข้าใจคือ อากาศรอบตัวเรามีความสามารถในการดูดซึมและฟอกของเสียอย่างจำกัด ความเขลาของเรานี่เองที่ทำให้เราปล่อยควันเสียมากมายออกสู่อากาศ เราคิดว่าอากาศ

มีไม่จำกัด และเป็น “ของเปล่า” เราจึงบริโภคและใช้เป็นวัตถุบางอย่าง ฟุ่มเฟือย นี่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ถ้าคิดว่าตัวเองไม่ต้อง “จ่าย” ละก็ใช้อย่างไม่อัน นายจะเห็นง่าย ๆ เวลาไปกินอาหารแบบตักเอง (ที่ใคร ๆ ชอบเรียกตามฝรั่งว่าแบบบุฟเฟต์) ในที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานสังสรรค์ เกือบทุกคนจะตักอะไรต่อมิอะไรกันจนล้นจาน และน้อยคนที่จะกินหมด ทำให้ชาวบ้านแถบบ้านผมเรียกว่าเป็นลักษณะหนึ่งของการกิน “เพื่อหมา” ผมเชื่อแน่ว่าไม่มีใครทำเช่นนี้ที่บ้านของตนเอง

การกระทำอันเกิดจากความคิดที่ว่า “ได้ของเปล่า” ผิดหลักเศรษฐศาสตร์อย่างร้ายแรง และก็มีผลเสียอย่างร้ายแรงเช่นกัน

การหายใจของเราเป็นการบริโภคอากาศอย่างหนึ่ง ในปัจจุบันนี้ คน 6 พันกว่าล้านคนในโลกยังไม่ทำให้อากาศเสียเพราะธรรมชาติสามารถดูดซึมและฟอกอากาศที่เราหายใจ (หรือหายใจ) ออกมาให้กลับเป็นอากาศดีได้ทัน เราไม่ต้องกรองอากาศเสียของเราก่อนที่จะปล่อยออกไป การปล่อยไอเสียจากรถยนต์ออกสู่อากาศก็เป็นการบริโภคอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามีรถไม่มากนัก ธรรมชาติสามารถดูดซึมและฟอกควันเสียที่รถพ่นออกมาได้ทัน อากาศเป็นพิษจึงไม่เกิดขึ้น แต่ในเมืองใหญ่ ๆ เช่นในกรุงเทพฯ ของเรา และ “กรุงเทพฯ” ของฝรั่ง (นครลอสแอนเจลิส) จำนวนรถมีมากเสียจนอากาศในบริเวณนั้น ๆ ไม่สามารถดูดซึมและฟอกควันเสียที่รถปล่อยออกมาได้ทัน ทำให้เกิดหมอกควันซึ่งมีพิษร้ายขึ้น

มองจากด้านเศรษฐศาสตร์ การที่เราไม่มีเครื่องฟอกหรือกรองควันเสียเป็นการลด “ต้นทุน” การบริโภคของเรา หรืออาจเรียกว่าเราใช้รถยนต์ได้ในราคาถูก นี่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ทุกคนต้องการใช้ของดีราคาถูก ถ้าคนอื่นจ่ายให้ก็ยิ่งดี เหมือน ๆ เพื่อนเราบางคนซึ่งไม่ค่อยยอม

ควักกระเป๋าเวลาออกไปกินข้าวด้วยกัน

ในทำนองเดียวกัน อากาศเป็นวัตถุดิบในการผลิตของโรงงานต่าง ๆ เพราะถ้าเขาไม่สามารถปล่อยควันออก เขาก็ไม่สามารถผลิตหลายสิ่งหลายอย่างได้ การที่โรงงานปล่อยควันเสียออกมามากมายโดยไม่ต้องกรองให้สะอาดเสียก่อนเป็นการลดต้นทุนของเขา ช่วยให้เขาสามารถขายของแข่งกับคนอื่นได้ในราคาที่ต่ำกว่า “ต้นทุน” ที่เขาลดได้นั้นมีค่าเท่า ๆ กับการใส่เครื่องกรองเข้าไปที่ปล่อยควัน แต่การที่เขาไม่มีเครื่องกรองทำให้คนทั่วไปต้อง “จ่าย” ค่าเครื่องกรองควันเสียแทนเขา คือเมื่อใดอากาศไม่สามารถดูดซึมและฟอกควันเสียได้ทัน เมื่อนั้นทุกคนที่อยู่รอบ ๆ โรงงานต้องสูดอากาศพิษซึ่งอาจทำให้แสบตา หายใจไม่สะดวก ไอ และมีผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวที่จะทำให้ต้องเสียค่ารักษาพยาบาลและอายุสั้นได้ในบางกรณี

ในระหว่างที่ผมเรียนหนังสืออยู่นอกนครลอสแอนเจลิส ชาวอเมริกันยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องนี้นัก จึงปล่อยควันเสียออกสู่อากาศกันอย่างไม่ต้องคิดอะไร เขายังนึกว่าอากาศเป็น “ของฟรี” อยู่ แต่เดี๋ยวนี้เขาเข้าใจดีแล้ว เขาลงทุนมากมายเพื่อป้องกันไม่ให้อากาศเสียเกิดขึ้นอีกรถยนต์และโรงงานต้องใส่เครื่องฟอกอากาศ ใครไม่ทำถูกปรับ ถูกยึดรถ ถูกปิดโรงงาน หรืออาจเข้าตะราง ผมเข้าใจว่ารัฐบาลไทยและคนกรุงเทพฯ ฯ ของเราก็เข้าใจเรื่องสาเหตุของอากาศเสียแล้ว แต่การจะจับเจ้าของรถยนต์และเจ้าของโรงงานที่ปล่อยควันดำยังมีปัญหาอยู่มาก เรื่องนี้ไม่ใช่ของแปลก เป็นปัญหาของความด้อยพัฒนา คือ คนจำนวนมากยังไม่เคารพกฎหมาย และเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็ยังไม่เลือกปฏิบัติอย่างแพร่หลายในการใช้กฎหมายนั้น

ในด้านน้ำทะเล ผมมีเรื่องเล่าที่กึ่งขำหน้ากึ่งเศร้าใจคือ ครั้งที่ผมพาครอบครัวมาเยี่ยมญาติที่เมืองไทยในปี 2537 เมื่อถึงกรุงเทพฯ เราต้องแยกกันชั่วคราว ผมมีธุระต้องรีบทำที่อำเภอบ้านนา ส่วนครอบครัวไปเที่ยวกับญาติทางจังหวัดภาคตะวันออก รวมทั้งได้แวะไปเพื่อหวังจะพักผ่อนที่หาดพัทยาด้วย อีกหลายวันต่อมา พบพบหน้ากันที่กรุงเทพฯ ๑ ผมก็กอดลูกสาวคนเล็กและถามอย่างเอาอกเอาใจว่า

“ไปเที่ยวพัทยาสุนัขไหมลูก?”

“ไม่สนุกเลยพ่อ” ลูกสาวตอบอย่างหน้าบูด ๆ

“อ้าว! ทำไมล่ะ ก็ลูกชอบเล่นน้ำไม่ใช่หรือ?” ผมถาม

“หนูไม่กล้าลงน้ำจะพ่อ เพราะหนูเห็นมีสวะลอยอยู่แยะเขียว และก็มีปลาตายลอยอยู่ด้วย ทำไมเป็นอย่างนั้นล่ะพ่อ? ที่บ้านเราที่อเมริกาไม่เป็นเป็นอย่างนี้เลย!”

ผมจนปัญญา ไม่รู้จะอธิบายให้ลูกสาวอายุ 10 ขวบฟังได้อย่างไร ผมเศร้าใจที่หลังจากนั้นลูกสาวไม่ค่อยกระตือรือร้นที่จะมาเมืองไทยอีก แก่ผิดหวังที่ไม่ได้เล่นน้ำทะเล ได้เห็นความสกปรกของชายหาดพัทยาและอีกหลาย ๆ แห่ง แก่ยังไม่เข้าใจว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของความด้อยพัฒนาของเรา ผมได้แต่หวังว่าวันหนึ่งเมื่อแก่โตมากกว่านั้น แก่จะเข้าใจ และรู้ว่าเมืองไทยยังมีอย่างอื่นดี ๆ อีกมาก ไม่ใช่มีแต่สิ่งจำพวกที่แก่เห็นที่หาดพัทยา

ถึงแม้จะอายุ 10 ขวบ ลูกสาวคนเล็กของผมเข้าใจแล้วว่าการโยนขยะลงทะเลหรือในที่ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องไม่ทำเด็ดขาดเพราะจะสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่แกก็ยังเหมือนคนเป็นจำนวนมากที่ยังไม่เข้าใจหรือกว่าน้ำทะเลนั้นมีจำกัด ถึงแม้มหาสมุทรจะกว้างใหญ่ไพศาลสุด

ลูกทูลูกตา แต่ก็เหมือนอ่างไบใหญ่ เมื่อเราหยดหมึกลงน้ำในอ่างมาก ๆ แล้วทำให้น้ำเปลี่ยนสีได้ฉับไฉ การปล่อยของเสียของเราลงทะเลย่อมทำให้น้ำทะเลเป็นพิษได้ฉับนั้น

ไม่เฉพาะน้ำในทะเลเท่านั้นที่ถูกบังคับให้รับปฏิภูลอย่างไม้อันแม่น้ำลำคลอง และห้วยหนองคลองบึงก็เหมือนกัน เรื่องนี้คงไม่ต้องสาธยายเพราะนายคงได้ข่าวเรื่องน้ำเน่าปลาตายตามแหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นประจำอยู่แล้ว

ถ้าพูดกันในแง่ของหลักเศรษฐศาสตร์ น้ำมีศักยภาพในการดูดซึมของเสียได้อย่างจำกัด เมื่อของเสียมีมากเกินไป แน่ละ น้ำย่อมเป็นพิษทำให้ปลาตาย การปล่อยของเสียของเราและของโรงงานลงน้ำโดยไม่กรองให้สะอาดเสียก่อน เป็นการลดต้นทุนการบริโภคของเราและการผลิตของโรงงาน ผู้ที่จะ “จ่าย” แทนเราและแทนโรงงานต่อไปคือคนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำสกปรกและเป็นพิษ อาจจะเป็นชาวประมงที่จับปลาได้น้อยลง คนกินปลาที่มีสารเคมีเข้าไปแล้วเกิดเจ็บป่วยต้องเสียค่ารักษาพยาบาลหรือเสียเวลาทำงาน หรืออาจตาย ผู้ประกอบธุรกิจตามชายหาดมีรายได้ลดลง ชาวบ้านต้องซื้อน้ำดื่มมาใช้เพราะแหล่งน้ำถูกทำลาย ฯลฯ

นอกจากทิ้งของเสียลงน้ำแล้ว มนุษย์เรายังทิ้งปฏิภูลต่าง ๆ ลงดินอีก บางทีโรงงานอุตสาหกรรมเก็บสารเคมีซึ่งเป็นอันตรายจำนวนมากใส่ถังแล้วนำไปฝังดิน (บางทีก็ไม่ได้ใส่ถังและบางทีก็ไม่ได้ฝังเสียด้วยซ้ำ) นานเข้าถึงนั้นผู้ทำให้สารเคมีไหลไปทั่ว ก่อให้เกิดดินและน้ำเป็นพิษอย่างร้ายแรง เมื่อเร็ว ๆ นี้ (เมษายน 2543) มีข่าวว่าบริษัทใหญ่แห่งหนึ่งในเมืองไทยนำเอาสารเคมีใส่ถังใหญ่ ๆ เป็นจำนวนมากไปทิ้งไว้แถวเขต

บางเขนของกรุงเทพ ฯ และที่อำเภอลำลูกกาของจังหวัดปทุมธานี ก่อนนั้นไม่นานก็มีข่าวติดต่อกัน (กุมภาพันธ์—เมษายน 2543) เรื่องเกี่ยวกับบริษัทใหญ่ถึงถึงสารโคบอลท์ซึ่งมีกัมมันตภาพรังสีร้ายแรงมากไว้แถวสมุทรปราการ คนงานของร้านเก็บเศษเหล็กชายไม่รู้เรื่อง เมื่อผ่าถังออกก็ได้รับกรรมทำให้เสียชีวิตไปถึงสามคน เรื่องเหล่านี้รู้ไปถึงเมืองนอก เพราะสมัยนี้ข่าวสารข้อมูลเผยแพร่ไปได้เร็วและกว้างขวางขึ้น นอกจากความเป็นความตายแล้ว ชาวจำพวกนี้สร้างภาพลักษณ์ทางไม่ค่อยดีนักให้ประเทศของเรา

กิจกรรม เช่น การปล่อยควันเสียออกสู่อากาศ การทิ้งขยะและปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำต่าง ๆ และการฝังสารเคมีใต้ดิน เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำกันอย่างแพร่หลาย ทำเพราะต้องการลดต้นทุนการบริโภคและการผลิตของตัวเอง ครั้งแรก ๆ ก็ทำเพราะความเขลาคิดว่าธาตุทั้งสามคือดิน น้ำ และอากาศ สามารถรับของเสีย หรือ “ต้นทุน” เหล่านั้นได้ไม่จำกัด ทหารู้ไม่ว่าวันหนึ่งคนอื่นต้องมาชดใช้ “ต้นทุน” นั้นในรูปของ “ความเสียหาย” เมื่อดิน น้ำ และอากาศเป็นพิษ ปัจจุบันนี้เรารู้แล้วว่า เราต้องชดใช้ต้นทุนนั้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เงินเพื่อซื้อน้ำสะอาด ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเป็นโรคต่าง ๆ และในบางกรณีความสูญเสียอันเกิดจากความตาย ถึงอย่างไรก็ตามเราไม่สามารถจะคำนวณได้ว่า “ต้นทุน” หรือ “ความเสียหาย” จริง ๆ นั้นเท่าไร เพราะชีวิตคนเพียงชีวิตเดียวก็มีค่าเกินที่จะคำนวณออกมาเป็นเงินได้ (ผมได้ข่าวว่าในแดนสุวรรณภูมิของเราเนี่ย เราสามารถจ้างฆ่าคนได้ด้วยราคาไม่กี่หมื่นบาท จริงหรือเปล่าไม่ทราบ ?) ฉะนั้นผมจึงกล่าวได้แต่เพียงว่ามันเป็นผลของกรรม เป็น

ผลของ ไอเอ็มเอฟ อย่างหนึ่ง แต่อย่าไปโทษ ไอเอ็มเอฟ ที่ย่อมาจาก International Monetary Fund นะ เรื่องนี้เขาไม่เกี่ยว ในที่นี้ ไอเอ็มเอฟ ของผมย่อมาจาก Inestimable Man's Follies ซึ่งแปลง่าย ๆ ว่า “ความเสียหายซึ่งเกิดจากความเชลาของมนุษย์อันสุดที่จะหยั่งได้”

3

ถึงแม้โดยรวมเราจะไม่สามารถวัด “ต้นทุน” หรือ “ความเสียหาย” ที่มนุษย์เราปล่อยออกไปในสิ่งแวดล้อมได้ แต่หลังจากเราเริ่มเข้าใจและหาทางป้องกัน เราพอรู้ต้นทุนจำพวกนี้อยู่บ้าง เช่น การติดตั้งเครื่องฟอกอากาศเสียในรถยนต์ หรือที่ปล่อยโรงงาน ในสหรัฐอเมริกา รัฐต่าง ๆ มีกฎหมายให้รถยนต์มีมาตรฐานการฟอกอากาศต่างกัน รัฐแคลิฟอร์เนียมีมาตรฐานสูงสุดเพราะเป็นรัฐที่มีความคิดค่อนข้างก้าวหน้ากว่ารัฐอื่น นอกจากนั้นยังมีรถยนต์และอากาศเสียมากที่สุดอีกด้วย ส่วนรัฐเวอร์จิเนียที่ผมอยู่ไม่เคร่งเท่านั้น แต่รถทุกคันก็ต้องมีเครื่องฟอกไอเสีย ซึ่งจะต้องได้รับการตรวจสอบทุกปีจากผู้ที่มิใบอนุญาต เราจ่ายค่าตรวจเองซึ่งคิดเป็นเงินไทยก็ประมาณ 1,000 บาท และการตรวจนี้โกงยาก เราจะไม่มีโอกาสให้สินบนแก่ผู้ตรวจเลยเนื่องจากเครื่องตรวจของผู้นั้นมีสายตรงต่อไปที่คอมพิวเตอร์กลางของรัฐบาล คนตรวจจึงไม่มีทางที่จะเปลี่ยนข้อมูลได้

เครื่องฟอกไอเสียนั้นติดมากับรถยนต์เมื่อตอนออกจากโรงงาน ถ้าเราทำเสียและต้องซื้อใหม่ ราคาเครื่องหนึ่งคิดเป็นเงินไทยก็หลายพันบาท ถ้าขนาดใหญ่ก็อาจเป็นหมื่น เราอาจประเมินง่าย ๆ ว่าราคานี้เป็น

“ต้นทุน” หรือค่าของความสามารถในการดูดซึมและฟอกควันเสียของอากาศรอบตัวเรา

พูดถึงเรื่องความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ทำให้ผมนึกถึงเรื่องคริกโครมเรื่องหนึ่งซึ่งปะทุออกมาตอนที่ผมเข้าทำงานในธนาคารโลกเมื่อปี 2521 ผมสนใจด้านสิ่งแวดล้อมอยู่แล้วจึงติดตามอย่างใกล้ชิดมาตลอด นอกจากนั้น เรื่องนี้เกิดขึ้น ณ สถานที่ซึ่งมีชื่อค่อนข้างน่าสนใจอยู่ในตัวด้วย คือ “ช่องพิศवास” อย่าคิดสกปรกนะ เพราะคำนี้ผมแปลตรงมาจาก “Love Canal” ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากน้ำตกงามบันลือโลกของสหรัฐอเมริกาที่ใคร ๆ ก็รู้จักในนามของ น้ำตกไนแองการา เรื่องนี้ดังระเบิดเพราะเป็นครั้งแรกที่ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาออกประกาศภาวะฉุกเฉิน และรัฐออกเงินให้ประชาชนอพยพออกจากที่นั่นทันทีเพราะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ชาวเรื่องนี้สร้างความสนใจให้คนทั่วโลกจนกลายเป็นตัวกระตุ้นสำคัญให้เกิดความตื่นตัวในปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างแพร่หลายเนื่องจากเป็นเรื่องใหญ่เรื่องแรก (ใหญ่กว่าเรื่องแม่น้ำดีดีพีเมื่อ 10 ปีก่อนหน้านั้นมาก) ทั้งฝ่ายรัฐและเอกชนได้ศึกษาและติดตามปัญหาอย่างละเอียดในทุกแง่ทุกมุม ทำให้ได้ความรู้และเอกสารมากมายจนต้องชนกันเป็นรถยนต์ที่เดียวละ แต่นายคงไม่สนใจถึงขนาดอยากรู้หมดทุกแง่ทุกมุมอย่างละเอียด จึงขอนำมาเล่าเพียงคร่าว ๆ เท่านั้น

คำว่า “Love Canal” หรือ “ช่องพิศवास” มีที่มาจากนามสกุลของนักธุรกิจหัวแหลมชื่อ William Love (คำว่า Love อาจแปลได้เป็นสองแง่สองมุมว่าความรัก หรือ พิศवास ก็ได้) นายพิศवासคนนี้มองเห็นช่องทางหาเงินถ้าเขาสามารถหา “ช่อง” ให้เรือเดินเลี่ยงน้ำตก

ในแง่การารซึ่งอยู่ระหว่าง ทะเลสาบอีรี และ ทะเลสาบออนทARIO ได้
 ในทำนองทำถนนเลียงเมืองแล้วเก็บเงินค่าผ่านอย่างนั้นแหละ
 (การเสนอขุดคอคอดกระก็มีหลักอยู่ในทำนองเดียวกันนี้) เขาจึงลงทุน
 ขุดช่องนั้นเมื่อปี พ. ศ. 2435 ตอนเหนือของน้ำตกไปประมาณ 6 กม.
 แต่ขุดยังไม่เสร็จก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้เขาต้องละทิ้งโครงการซึ่งขณะนั้น
 เป็นคูกว้างเกือบ 20 เมตร และยาวกว่า 1 กม. ต่อมาคูนั้นถูกขายไป
 เป็นที่ทิ้งขยะ บริษัทเคมีใหญ่บริษัทหนึ่งถือโอกาสใช้เป็นี่ฝังของเสีย เมื่อ
 คูนั้นเต็มในปี 2496 เขาก็เอาดินเหนียวกลบแล้วก็ขายต่อให้รัฐบาลท้องถิ่น
 เป็นเงินเพียง 1 เหรียญสหรัฐ ๕

หลังจากนั้น รัฐอนุญาตให้ประชาชนสร้างบ้านกว่า 1,000 หลังคา
 เรือน และได้สร้างโรงเรียนขึ้นตรงนั้นด้วย โดยไม่ได้บอกให้ชาวบ้านรู้
 ว่าที่ตรงนั้นฝังสารเคมีอันตรายไว้มากมาย แต่ไม่นานชาวบ้านก็เริ่มได้
 กลิ่นเหม็นและเห็นดินเปลี่ยนสี เมื่อไปร้องเรียน รัฐบาลท้องถิ่นก็
 จ้างบริษัทที่ปรึกษามาตรวจสอบปัญหา แต่ก็ไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่าหา
 ดินมากลบบางส่วนของเนื้อที่นั้น จนกระทั่งหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
 ขุดเรื่องออกมาตีพิมพ์อย่างครึกโครมในตอนต้นปี 2521 จึงทำให้ชาวบ้าน
 รู้เรื่องจริงและออกกร้องเรียนอย่างรุนแรงขึ้น รัฐบาลทุกระดับตอบสนอง
 ด้วยการศึกษาดิน น้ำและอากาศในบริเวณ “ช่องพิศवास” นั้นอย่าง
 จริงจัง

การศึกษาพบสารเคมีอันตรายฝังไว้มากถึงเกือบ 160,000 ตัน ซึ่ง
 เป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาพหลายอย่าง รวมทั้งการแท้งลูก ทารกผิด
 ปกติ หอบหืด โรคเกี่ยวกับช่องปัสสาวะ ลมบ้าหมู ผิวพุพอง และ
 มะเร็ง

เมื่อเห็นดังนั้น รัฐบาลก็ประกาศภาวะฉุกเฉิน ปิดโรงเรียน ย้ายชาวบ้าน ในแถบนั้นออกไปอยู่ที่อื่น และเริ่มทำความสะอาดบริเวณด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งขุดลอกดินเสียออกเป็นบางส่วนแล้วนำไปเผา ทาดินใหม่ มาใส่แทน ขุดคูลึกแล้วสร้างกำแพงไต่ดินรอบสถานที่เพื่อไม่ให้น้ำเสีย ไหลออกได้ สูบน้ำไต่ดินส่วนหนึ่งออกเป็นประจำเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำ พาสารพิษซึ่งอาจมีหลงเหลืออยู่ไต่ดินขึ้นมาบนผิวดิน ฯลฯ

แน่ละ กิจกรรมทุกอย่างต้องใช้เงิน รัฐต้องใช้จ่ายไปในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการทำความสะอาดเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ รวมกันแล้วเป็นเงินเกือบ 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ (ประมาณ 11,000 ล้านบาท) ต่อมารัฐบาลได้รับคำสั่งใช้ส่วนหนึ่งจากบริษัท เคมีที่ฝังสารอันตรายไว้ ถ้าเราคิดกันคร่าว ๆ เงิน 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ นั้นเป็น “ต้นทุน” ที่บริษัทไม่ยอมจ่ายตั้งแต่เริ่มต้น พยายาม ฝังไว้ พยายามปิดไปให้คนอื่น ต้นทุนนั้นในที่สุดวัดออกมาได้ในรูปของ “ความเสียหาย” ที่ตามมา แต่ “ความเสียหาย” นี้ไม่รวมถึงผลกระทบ ทางร่างกายและจิตใจของคนที่มีบ้านช่องอยู่ในละแวกนั้น เช่น เด็กพิการ ต้องการคนและค่าเลี้ยงดูตลอดชีวิต การมีลูกพิการโดยไม่ใช้ความผิดของ พ่อแม่เลยนั้น คงวัดเป็นเงินไม่ได้ว่าทำลายจิตใจพ่อแม่ขนาดไหน และ เรื่องนี้ยังไม่จบเพราะการสัมผัสกับสารเคมียังจะมีผลระยะยาวต่อไปอีก

4

ในช่วงเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมา นี้ ทุกประเทศทั่วโลกตื่นตัวกับปัญหา สิ่งแวดล้อมเป็นพิษแล้ว ปัญหานี้ไม่ได้เป็นเรื่องของพวกต่อต้านสังคม

หรือพวกกลุ่มนักรักอิสระอีกต่อไป หากเป็นเรื่องที่สังคมโดยรวมยอมรับว่าเป็นของตน แต่ระดับของความตื่นตัว ความเข้าใจปัญหา การหาทางป้องกันและแก้ปัญหาต่างกันมาก แน่ละ คนในประเทศที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมสูงย่อมตื่นตัวและเข้าใจมากกว่าคนในประเทศด้อยพัฒนา ความร่ำรวยของประเทศที่เจริญแล้วทำให้เขาสามารถทุ่มเททรัพย์เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาได้มาก เช่น การใช้จ่ายประมาณ 11,000 ล้านบาทเพื่อแก้ปัญหาที่ “ช่องพิศวาส” ของสหรัฐ ฯ นั้น มีไม่กี่ประเทศที่ทำได้ ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมของประเทศที่เจริญแล้วนับวันจะดีขึ้น

สำหรับในอเมริกา ทุกอย่างดีขึ้นมากในระยะ 30 ปีที่ผ่านมา อากาศในย่านนครลอสแอนเจลิสดีขึ้นมากจนไม่ทำให้เสบตาบอย ๆ อีกแล้ว ทว่าอเมริกา ถึงแม้ประชากรจะเพิ่มขึ้นกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ การขับรถเพิ่มขึ้นกว่าสองเท่า แต่ควันเสียหลายอย่างที่ปล่อยออกมากล้นลดลงกว่าครึ่งของเมื่อ 30 ปีที่แล้ว แม่น้ำคูยาโฮกะ ซึ่งครั้งหนึ่งสกปรกจนถึงติดไฟ ขณะนี้สะอาดขึ้นและได้รับเกียรติให้เป็นสมบัติสำคัญของชาติ แหล่งน้ำส่วนมากของอเมริกาก็สะอาดขึ้น แม้แต่ แม่น้ำโบโตแมค ซึ่งไหลผ่านเมืองหลวงวอชิงตัน เมื่อ 30 ปีที่แล้ว สกปรกมากจนรัฐบาลเตือนประชาชนว่าอย่ากินปลาที่จับได้ แต่ปัจจุบันนี้สะอาดมากจนมีคนตกปลากินทุกวัน แม้แต่ที่ “ช่องพิศวาส” ซึ่งครั้งหนึ่งแสนเหม็นก็มีประชาชนกลับเข้าไปอยู่ได้แล้ว

ถึงอย่างไรก็ตาม การรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมในประเทศพัฒนาแล้ว ก็ยังมีต่อไป และกลุ่มที่นำในการรณรงค์ได้เปลี่ยนไปจากกลุ่มนักรักอิสระ ซึ่งได้สลายตัวไปตามกาลเวลา ปัจจุบันผู้นำรณรงค์มักเป็นกลุ่มองค์กร

อิสระที่บางทีหนังสือพิมพ์ไทยชอบเรียกทับศัพท์ว่าเอ็นจีโอ (NGO ซึ่งย่อมาจาก Non-Governmental Organizations และผมแน่ใจว่าคนอ่านหนังสือพิมพ์จำนวนหนึ่งไม่รู้หรือกว่าคืออะไร) องค์กรอิสระนี้มีมากมาย บางกลุ่มมีเงินมากทีเดียว นายอาจได้ยินพวก **สันติสีเขียว** (Green Peace) ซึ่งมักส่งเรือลำใหญ่ของตนออกไปขัดขวางการจับปลาวาฬในทะเลลึก ขณะนี้กลุ่มนี้มีสมาชิกและทรัพย์มากจนตั้งเป็นพรรคการเมืองที่ประเทศเยอรมนีได้

สำหรับในอเมริกา องค์กรอิสระมีมากมาย แต่บางทีการรณรงค์ก็ทำเพียงคนสองคน และบางครั้งวิธีการค่อนข้างแปลก การรณรงค์ที่แปลกที่สุดเห็นจะได้แก่การขึ้นไปอยู่บนต้นไม้เพื่อขัดขวางการตัดต้นไม้ของบริษัทต่าง ๆ มีองค์กรอิสระกลุ่มหนึ่งที่ชอบใช้วิธีนี้ เรื่องที่ได้รับความสนใจที่สุดเห็นจะได้แก่สาวงามอายุ 23 ปีคนหนึ่งขึ้นไปนั่งนอนอยู่บนต้นไม้ที่เธอไม่ต้องการให้บริษัททำป่าไม้โค่นอยู่ 2 ปี ไซ้แล้ว ! เธอขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ใหญ่อายุ กว่า 1,000 ปีเป็นเวลากว่า 2 ปี โดยไม่ลงมาเลยเรื่องนี้เกิดขึ้นทางตอนเหนือของรัฐแคลิฟอร์เนียเมื่อปลายปี 2540 เมื่อบริษัทสัมปทานป่าไม้แสดงความจำนงว่าจะโค่นไม้แดงยักษ์ (Redwood) ในป่าแถบนั้น ไม้พวกนี้อายุเป็นพันปี และมีลำต้นใหญ่มาก (นายอาจเคยเห็นรูปถนนที่เขาตัดผ่ากลางลำต้นไม้ชนิดนี้แล้ว) สาวน้อยคนนั้นเป็นสมาชิกขององค์กรเอกชนซึ่งต่อต้านการตัดไม้ เธออาสาขึ้นไปทำกระท่อมขนาดพอนอนได้อยู่บนยอดไม้ซึ่งสูงเท่ากับตึก 20 ชั้น เธอทนหนาว ทนร้อน ทนฝนทนความไม่สะดวก ทนความว่าเทวอยู่สองปีกับหนึ่งสัปดาห์จึงยอมลงมา เมื่อบริษัทยินยอมไม่ตัดต้นไม้ั้นและ

ต้นอื่นในบริเวณรอบ ๆ ในเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่

นายอาจถามว่าเธออยู่ได้อย่างไร ครั้งแรกผมก็แปลกใจเหมือนกัน จึงติดตามเรื่องของเธoreื่อยมา เนื่องจากต้นไม้ที่ใหญ่มาก เธอจึงสามารถสร้าง “แคร่” ขนาดกว้างยาวประมาณ 2.5 เมตรได้ แล้วใช้ผ้าใบเป็นหลังคา แถบนั้นมีฝนตกเป็นประจำ เธอจึงรองน้ำฝนใช้ แต่ก็มักอาบน้ำด้วยการใช้ฟองน้ำเช็ดตัว อาหารของเธอก็เป็นผักและผลไม้ดิบที่ผู้สนับสนุนส่งขึ้นไปโดยใช้ลูกรอก ในทำนองเดียวกันเธอก็ถ่ายใส่ถังแล้วส่งลงมาทางลูกรอกให้ผู้สนับสนุนนำไปกำจัด ! เธอติดต่อกับโลกภายนอกด้วยโทรศัพท์มือถือ และนาน ๆ จะมีผู้ขึ้นไปเยี่ยม โดยเฉพาะพวก นักข่าวซึ่งไปจากทั่วโลกจะขอขึ้นไปถ่ายรูปเธออยู่ตลอดเวลา เธอออกกำลังกายด้วยการไต่ไปตามกิ่งไม้และเขียนกลอนเพื่อแก้เหงา

บางทีการรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมออกมาในรูปของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมและประเทศด้อยพัฒนา ประเทศอุตสาหกรรมมีมาตรฐานทางด้านสิ่งแวดล้อมสูง ฉะนั้นต้นทุนการผลิตบางอย่างมักสูงกว่าการผลิตในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมักปล่อยของเสียหลายอย่างลงสู่สิ่งแวดล้อมเป็นการลดต้นทุนการผลิต บางทีการโวยวายของกลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศที่เจริญแล้วก็มีเหตุผลถูกต้อง แต่บางทีเขาก็ใช้ปัญหาสิ่งแวดล้อมบังหน้าเพื่อต้องการจำกัดการแข่งขันจากประเทศด้อยพัฒนา

ความขัดแย้งอีกอย่างหนึ่งเกิดจากประเทศอุตสาหกรรมต้องการให้ประเทศด้อยพัฒนาในเขตร้อนที่มีป่าดงดิบสงวนป่าไว้เพื่อเป็น “ปอด” ของโลก แต่เมื่อประเทศด้อยพัฒนาต้องการค่าชดใช้ในรูป

ต่าง ๆ แทนรายได้ที่สูญเสียไปเพราะไม่สามารถใช้ทรัพยากรของตนได้ ประเทศอุตสาหกรรมก็มักบิดเบือน ไม่ยอมจ่าย หรือจ่ายน้อยมาก อ้างเหตุผลต่าง ๆ แต่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของเขาคืออยากจะได้ “ของฟรี”

5

สำหรับในประเทศด้อยพัฒนา แนวโน้มดูจะบ่งว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนับวันจะเลวร้ายลงไปอีก เรื่องนี้ผมไม่สามารถวาดออกมาเป็นตัวเลขได้ แต่ได้จากการสังเกตในการเดินทางไปในประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก ที่ผมเชื่อเช่นนั้นเพราะเหตุ 3 ประการ

ประการแรก ความยากจน ความจนทำให้คนต้องกระเสือกกระสนหาเลี้ยงชีพ ความจำเป็นเพื่อการอยู่รอดทำให้คนคิดถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของตนน้อยลง ในระดับประเทศ นั่นละ การขาดทรัพยากรยอมทำให้ศักยภาพในการทำทุกอย่างได้น้อยลง และเท่าที่ผมสังเกต รัฐบาลจะมีเรื่องใช้ทรัพยากรเพื่ออย่างอื่น มากกว่าเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาลingkungan (นายคงยังไม่ลืมหัวใจของเศรษฐศาสตร์ที่ว่า ทรัพยากรมีจำกัดและก็สามารถใช้ทำหลายอย่างได้)

ประการที่สอง การศึกษาและการมีวินัยในการทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมซึ่งมีอยู่ต่ำในประเทศด้อยพัฒนา ผมคิดว่าปัญหาใหญ่อยู่ที่ว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำได้ในระยะยาวเท่านั้น แต่การเพิ่มการผลิตและการบริโภคทำได้รวดเร็วกว่ามากในยุคโลกาภิวัตน์นี้ (ถ้ายังผลิตเองไม่ได้ก็ยืมของคนอื่นมาบริโภคก่อน เรื่องนี้เป็นชนวนสำคัญของปัญหาหนี้สินท่วมทันของเพื่อนครูทั่วประเทศของนาย) ฉะนั้นเมื่อคนที่ยังขาดการศึกษา

และขาดความเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคมพยายามลด “ต้นทุน” ในการบริโภค เช่น ทิ้งขยะในที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่ควรทิ้ง ย่อมทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

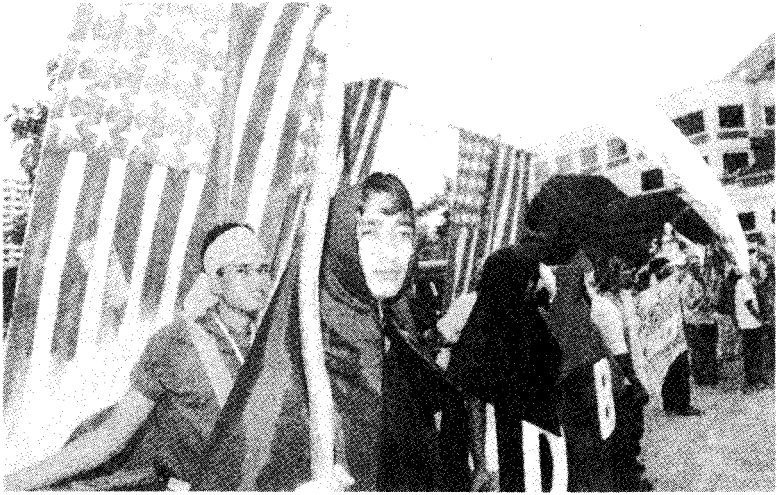
ประการที่สาม การเรียนแบบการบริโภคของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีแนวโน้มที่จะบริโภคเกินความจำเป็นมากขึ้น เขาบริโภคกันอย่างฟุ่มเฟือยเพราะมีศักยภาพในการผลิตสูง สหรัฐอเมริกาประเทศเดียวมีคนไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์ของโลก แต่บริโภคทรัพยากรของโลกกว่า 25 เปอร์เซ็นต์ คนในประเทศด้อยพัฒนาพยายามเลียนแบบการบริโภคของอเมริกันเพราะส่วนหนึ่งได้รับการกระตุ้นจากตัวอย่างที่สื่อต่าง ๆ นำไปเผยแพร่ สิ่งที่สร้างปัญหาคือบริโภคแบบเขา แต่ไม่พยายามเลียนแบบการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเหมือนเขา ยังพยายามบริโภคของดีราคาถูกด้วยการลด “ต้นทุน” โดยวิธีที่ง่าย เช่น โยนถุงพลาสติกลงข้างถนน ปล่อยน้ำโสโครกลงคลอง และไม่ยอมติดเครื่องฟอกควันเสียให้รถยนต์ ฯลฯ

ประเทศด้อยพัฒนามีแนวโน้มที่ตืออย่างหนึ่งคือ ส่วนมากยอมรับการทำงานขององค์กรอิสระแล้ว ไม่กลั่นแกล้งหรือฆ่าสมาชิกขององค์กรเหล่านี้เหมือนในสมัยก่อน ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้องค์กรพวกนี้มีเครือข่ายทั่วโลก สามารถหาแรงสนับสนุนทางเทคนิคและทางการเงินได้ง่ายขึ้น แต่ที่ผมเห็นมาในหลาย ๆ ประเทศองค์กรอิสระเหล่านี้มักสนใจณรงค์แต่ในเรื่องที่จะได้รับการพาดหัวข่าวแน่ละ ! เรื่องใหญ่ทำให้เกิดความสนใจอย่างแพร่หลาย แต่บางที่เป็นเรื่องชั่วคราวและไม่มีผลยั่งยืน

ผมขอยกตัวอย่างการต่อต้านการถ่ายภาพยนตร์เรื่อง The Beach

ที่ เกาะพีพี ของเมืองไทยเมื่อปีที่แล้ว เรื่องนี้พาดหัวข่าวเพราะมีดาราสื่อดังมาร่วมด้วย การสร้างฉากอาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแถว ๆ ชายหาดมาทยา บ้าง แต่ผมคิดว่าไม่มากและเป็นการชั่วคราว สิ่งที่กำลังมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากและเป็นระยะยาวได้แก่ขยะต่าง ๆ ที่พ่อค้าแม่ขายและนักท่องเที่ยวนำไปทิ้งในละแวกนั้นทุกวันต่างหาก มีรายงานข่าวเป็นประจำว่าปัจจุบันนี้ชายหาดเต็มไปด้วยถุงพลาสติก ขวดเปล่า กระดาษห่อของ ฯลฯ แถวร้านขายของตามข้างถนนมีขยะและน้ำเสียส่งกลิ่นเหม็นคloyง โรงงานเผาขยะของเกาะซึ่งสร้างขึ้นด้วยเงินหลายล้านบาทไม่ทำงาน แต่พวกองค์กรอิสระดูไม่ให้ความสนใจที่จะรณรงค์ให้ผู้คนเลิกทิ้งขยะไม่ถูกที่ ปล่อยน้ำเสียที่ไหนก็ได้ ฯลฯ เพราะคงเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ไม่ได้รับการพาดหัวข่าว ไม่เป็นเรื่องดังแบบจุดพลุ

อีกตัวอย่างหนึ่ง องค์กรอิสระชุมนุมประท้วงอย่างรุนแรงในการประชุมขององค์การการค้าระหว่างประเทศ ของธนาคารโลก ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และของธนาคารพัฒนาเอเชีย กล่าวหาว่าสถาบันเหล่านี้สร้างความยากจนให้ประเทศด้อยพัฒนา ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำงานกับสถาบันเหล่านี้อย่างใกล้ชิด ผมรู้ว่าในบางกรณีโครงการของธนาคารโลกและธนาคารพัฒนาเอเชียมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจริง แต่เขาเข้ามาบังคับให้ประเทศด้อยพัฒนาเืมเงินไม่ได้ เจ้าของประเทศเป็นเจ้าของโครงการ อีกอย่างหนึ่ง การกระทำของเขามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเมื่อเทียบกับการกระทำของคนในประเทศด้อยพัฒนาเอง ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะและของเสียลงสู่น้ำลำคลอง การใช้รถที่มีควันดำ ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นทุกวันและอย่างกว้าง

ขวางทั่วประเทศ

สำหรับเรื่องของความยากจนในประเทศด้อยพัฒนา การฉ้อราษฎร์บังหลวงของผู้นำและนโยบายที่ผิดพลาดในหลายสิบประเทศก่อให้เกิดความยากจนในประเทศเหล่านั้น ไม่ใช่สถาบันทั้งสี่ที่กล่าวถึง สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างหนึ่งที่ไม่มีใครคอยนึกถึงคือ เมื่อสถาบันการเงินเหล่านี้ให้ยืมเงินทำอะไรสักอย่าง เช่น สร้างโรงเรียน เจ้าของประเทศซึ่งเคยคิดว่าจะสร้างโรงเรียนด้วยเงินของตนเองก็สามารถเอาเงินนั้นไปใช้อย่างอื่นได้ และบางทีก็นำไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์นัก แต่ถ้าสถาบันการเงินเหล่านี้ไปบอกว่า “อย่าทำ” ประเทศเหล่านี้ก็หาว่าเขาเข้าไปแทรกแซงเรื่องภายในของประเทศ ตัวอย่างล่าสุดซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่องค์กรอิสระประท้วงการประชุมของธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศเมื่อเดือนเมษายน 2543 คือเรื่องการยกเลิกหนี้ให้ประเทศยูกันดาซึ่งยากจนมากที่สุดประเทศหนึ่งในแอฟริกา พอเจ้าหน้าที่

ยกหนี้ให้ ประธานาธิบดีของเขาก็เอาเงินที่ไม่จำเป็นต้องนำไปใช้หนี้เขาต่อไปนั้นไปซื้อเครื่องบินประจำตำแหน่งงามหรูราคาเกือบ 1,400 ล้านบาทให้ตัวเอง เขายกกว่าเครื่องบินนั้นจำเป็นแก่งานอันสำคัญยิ่งของเขาเพราะเขาเป็นรัฐบุรุษระดับโลก !

ไม่มีองค์กรอิสระยกเรื่องชนิดนี้ขึ้นมาประท้วงเพราะไม่สะดวกไม่เป็นข่าวใหญ่ และในบางกรณีกลัวหวัชขาด จึงไปประท้วงในที่ซึ่งมีความสะดวกและปลอดภัย เช่น ในกรุงวอชิงตัน ในเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ใช่ ณ ที่ต้นตอของปัญหา

จากความสนใจที่มีมา เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเริ่มได้รับความสนใจเมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว และจากประสบการณ์ด้านพัฒนาประเทศเกือบทั่วโลก ผมเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องแก้จากปัจจัยหลัก 3 ด้าน **ด้านแรกคือเศรษฐกิจ** ถ้าคนส่วนมากอยู่ดีกินดี โอกาสที่เขาจะทำลายสิ่งแวดล้อมย่อมน้อยลง แต่การพัฒนาเศรษฐกิจก็ต้องไม่ทำอย่างหลับทูลับตาซึ่งทำให้เกิดวิกฤตติดที่เห็นอยู่ในหลายส่วนของโลกในปัจจุบัน ต้องพัฒนาอย่างมีสติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุณาดูบท “ภูมิปัญญาไทย”)

ด้านที่สองเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบบการเมืองการปกครองแบบเลือกปฏิบัติอย่างแพร่หลาย ยังมีอภิสิทธิ์ชนที่มักทำอะไร ๆ อยู่เหนือกฎหมายได้ โอกาสที่สิ่งแวดล้อมจะถูกทำลายย่อมสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่า การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานลงแม่น้ำ การปล่อยสิ่งโสโครกจากโรงแรมลงทะเล ล้วนเป็นสิ่งที่ทำกันแพร่หลายในประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบนี้

คนป่าที่หนีโลกาภิวัตน์ไม่พ้น

ความจน

นายกคงเดาใจผมได้โดยไม่ต้องอ่าน **ด้านที่สามคือเรื่องการศึกษา** แต่การศึกษาในใจผมนี้กว้างมาก ไม่ใช่เฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น ผมเห็นว่าการศึกษาที่เด็กได้รับในบ้านสำคัญยิ่ง กว่าการศึกษาในโรงเรียน นายเป็นครู นายอาจจะไม่เห็นด้วยกับความเห็นของผมที่ว่า การอบรมของพ่อแม่และการเป็นตัวอย่งที่ดีให้ลูกเห็นทุกวัน สำคัญกว่าการศึกษาที่เด็กจะได้รับจากโรงเรียน

สำหรับการศึกษาในโรงเรียน ผมคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะสอนให้คนเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นที่ผมกล่าวถึง ต้องรวมเศรษฐศาสตร์เข้าไปในหลักสูตรของทุกระดับ ที่ผมพูดเช่นนี้ไม่ใช่เพราะผมเรียนเศรษฐศาสตร์และเขียนตำราขาย ผมยังไม่ได้เขียนตำราถึงแม้บางทีจะรู้สึกคันมือเมื่อเห็นเพื่อนนักเศรษฐศาสตร์เขียนตำราซึ่งทำวิซาง่าย ๆ นี้ให้เป็นวิชายาก น่าเบื่อหน่าย จนไม่มีใครอยากเรียน หากผมแน่ใจว่าถ้าเราไม่เข้าใจว่า “ทรัพยากรทุกอย่างมีจำกัด” และ “ไม่มีของเปล่าในโลกนี้” เสียแล้ว ความเขลาของเรานี้แหละจะเป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อมของเราอย่างวัดค่ามิได้ทีเดียว

น้ำตาชาย

1

ผมมีความลับจะสารภาพ ผมชอบฟังเพลงของ ทูล ทองใจ มาตั้งแต่สมัยยังเลี้ยงควายอยู่ที่ปลายทุ่งอำเภอบ้านนา แต่เพิ่งมาเข้าใจความหมายบางอย่างของเนื้อเพลงที่ว่า “... น้ำตาผู้ชายที่ไหลริน หมายถึงความสูญเสียอันถอนถอน ...” เรื่องเริ่มจากตอนมาเมืองไทยครั้งก่อน เมื่อผมได้รับเชิญไปร่วมวงอาหารกับหนุ่มวัยทองหลายท่าน แต่ละท่านได้เกษียณจากราชการแล้วหลายปี ถึงแม้ผมจะเกษียณจากงานที่ธนาคารโลกแล้วก็ตาม แต่ตอนนั้นผมอายุเพียง 53 ปี ซึ่งเรียกได้ว่าหนุ่มพ้อทีเดียวเมื่อเทียบกับสมาชิกร่วมโต๊ะอาหาร เราตกลงเลือกสั่งอาหารคนละอย่าง ผมเห็นว่าท่านอื่น ๆ สั่งอาหารจำพวกปลา เนื้อ ไก่ และกุ้งกันมากแล้ว ผมจึงเลือกสั่งอาหารผักไปหนึ่งจาน

“เฮ้ย ไหว ! มะเชื่อเผาก็มีอยู่ตั้งหลายลูกแล้ว ยังไม่พออีกหรือ ?”

เพื่อนร่วมโต๊ะท่านหนึ่งถามอย่างยิ้ม ๆ

“หมายความว่าอะไรไม่ทราบครับ ?” ผมถามย้อนไป

“อ้าว ! นายไม่รู้หรือว่าก่อนจะยามะเขือยาว เขาต้องเผามันให้สุก และตอนนั้นมันจะเหี่ยวเหมือนอะไรสักอย่าง ?”

เพื่อนร่วมโต๊ะหัวเราะกันฮาครืน ทำให้ผมงงขึ้นอีก “อะไรเหี่ยวครับ ?”

“พูดอย่างนี้ แสดงว่านกเขายังขັນดีอยู่” ผู้ร่วมโต๊ะอีกท่านถึงสอตขึ้นมา

มะเขือเผา ? นกเขารขัน ? ผมงง

การไปอยู่เมืองนอกเมืองนาเสียนานมีผลพวงอย่างหนึ่งคือ ผมตามบทชบขันของเพื่อนคนไทยไม่ค่อยทัน เช่น กว่าจะเข้าใจว่า “ประเทือง” ในเพลง ๆ หนึ่งหมายความว่าอะไร ผมก็ปล่อยไ้ไ้โด้งไปหลายตัว และกว่าจะถึงบางอ้อเรื่อง “มะเขือเผา นกเขารขัน” ก็เป็นที่หัวเราะของผู้ร่วมวงอาหารอยู่นาน

ตอนนั้นยังไม่เคยคิดเลยว่าเมื่ออายุมากขึ้นจะทำให้ตัวเองไร้สมรรถภาพทางเพศ ขอสารภาพอย่างไม่อายว่า จริงอยู่ บางครั้งบางครั้งผมก็รู้สึกว่ามีปัญหาเหมือนกันเมื่อคนรักทำตาหวานให้แล้วผมไม่สามารถตอบสนองได้ทันท่วงที แต่ก็คิดว่าคงเป็นเพราะสาเหตุอื่น เช่น มัวกังวลกับเรื่องงาน หรือการแข่งกอล์ฟนัดสำคัญในวันรุ่งขึ้น ไม่เคยคิดว่าตัวเองเริ่มจะหมดความหนุ่ม แน่ละ ความรักก็ทำให้เศร้าใจได้เป็นครั้งคราวเหมือนกันโดยเฉพาะเมื่อไม่สามารถทำให้คนรักสนใจ มีความรู้สึกที่ตัวเองไร้ประโยชน์ ไม่มีค่า นายเคยพบปัญหาทำนองนี้ไหม ?

เหตุการณ์ในวันนั้นคงคุ้ยความสนใจของผม เพราะจากนั้นรู้สึกว่

มีคนพูดถึงเรื่องมะเขือเผาจนเขาขันบ่อยขึ้น ผมเป็นคนอยากรู้อยากเห็น เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (นายจะว่าชอบเสือกก็คงไม่ผิดนัก!) เมื่อได้ยินคนอื่นพูดถึงอยู่เรื่อย ๆ ก็เลยเก็บเอาไปทำเป็นการบ้านที่อเมริกา การศึกษาทำให้พบสิ่งน่าสนใจหลายอย่าง และเมื่อคิด ๆ ดูก็พบว่าน่าจะนำมาเล่าให้คนอื่นฟัง เพราะคงจะเป็นเรื่องที่มีประโยชน์บ้างและก็เกี่ยวกับ ไอเอ็มเอฟ และเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองที่ผมสนใจอยู่ ไม่น้อยทีเดียว

ใช่แล้ว! ความขรมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายหมดสมรรถภาพ ทำให้เกิดภาวะ “มะเขือเผา นกเขาไม่ขัน” แต่เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องขบขันเลย เป็นเรื่องคุณภาพของชีวิตไม่น้อยไปกว่าการกินดีอยู่ดี และการปราศจากโรคภัย ผมไม่แน่ใจว่าคนไทยเป็นอย่างไร อาจจะไม่เป็นเหมือนฝรั่ง เพราะผู้แก่ผู้เฒ่าของเราดูจะชอบมีบ้านเล็กบ้านน้อยกันมากทีเดียว สำหรับที่อเมริกา การวิจัยพบว่า ผู้ชายโดยเฉลี่ยมีอัตราความไร้สมรรถภาพประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ และความไร้สมรรถภาพจะเพิ่มขึ้นตามอายุ ตาราง 1 ข้างล่างนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่ออายุ 55 ปีหรือเท่า ๆ กับพวกเรานี้แหละ กว่าครึ่งของผู้ชายอเมริกันเริ่มมีปัญหาแล้ว ประมาณ 1 ใน 10 คนจะหมดสภาพอย่างสมบูรณ์คือ นกเขาไม่ขันอีกเลยไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นอย่างไร เขาบอกว่าชายอเมริกันประมาณ 30 ล้านคน และคนทั่วโลกอีก 140 ล้านคนมีปัญหาเรื่องนี้ ไม่ทราบว่าคุณข้อมูลของเขาเชื่อถือได้แค่ไหน และรวมคนไทยเข้าไปด้วยหรือเปล่านั้นถ้าผู้ชายเองและคู่รักไม่เข้าใจเรื่องนี้ ไม่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและหาทางเข้าใจกันละก็ อาจจะทำให้ปัญหาลุกลามต่อไปเป็นเรื่องใหญ่โตได้

ตาราง 1 ระดับของสมรรถภาพทางเพศของชายอเมริกัน
(เปอร์เซ็นต์)

อายุ (ปี)	ไร้สมรรถภาพ อย่างสมบูรณ์	ไร้สมรรถภาพ อยู่เรื่อย ๆ	ไร้สมรรถภาพ เป็นครั้งคราว	ปกติทุกอย่าง
40	5	17	17	61
45	7	21	17	56
50	8	23	17	52
55	10	26	17	47
60	12	28	18	43
65	13	32	18	37
70	15	34	18	33

ที่มา **Impotence: Causes and Solutions**, WebMD, Inc., ตามที่
เผยแพร่ทาง Internet, May 3, 2000

ในสมัยก่อน เข้าใจกันว่าความไร้สมรรถภาพของผู้ชายมีสาเหตุทาง
จิตใจ ไม่ใช่ทางร่างกาย แต่การศึกษาต่อมาพบว่า ปัญหานี้มีเหตุทาง
ร่างกายมากถึง 70 % ส่วนจิตใจเป็นเหตุเพียง 30 % เท่านั้น

สำหรับในทางจิตใจ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ชายไร้สมรรถภาพได้แก่
ความเครียด ความกังวล และความโศกเศร้า นอกจากนั้น สิ่งที่น่า

แปลกอย่างหนึ่งคือ ความรู้สึกที่ตัวเองจะต้องทำให้คนรักสมหวังให้จงได้ อาจทำให้เกิดผลตรงกันข้ามคือ ไม่สามารถทำได้ ผมเคยอ่านพบปัญหาไม่น่าเชื่อของดาราในฮอลลีวูด (ถิ่นสร้างภาพยนตร์ของอเมริกา) เรื่องหนึ่ง เขาเล่าว่ามีโอกาสพลอดรักกับดาราสาวสวยชั้นนำในวงการภาพยนตร์ แต่ความสวยอันเลิศเลอของเธอทำให้เขาประหม่าเสียจนจำนวกเขาของเขาบินหนีเข้าป่าไป ไม่ยอมชน ไม่ทราบว่าจะจริงเท็จแค่ไหน แต่ก็อาจเป็นไปได้เพราะความประหม่าอาจทำให้เกิดอะไร ๆ ที่คาดไม่ถึงได้

ส่วนสาเหตุทางร่างกายมีมากมายหลายอย่าง เช่น

- * การผ่าตัดมะเร็งที่ต่อมลูกหมาก ที่กระเพาะปัสสาวะ ที่ลำไส้ใหญ่ และที่ทวารหนัก
- * เส้นเลือดแข็ง
- * เบาหวาน
- * โรคประสาท
- * ยาลดความดัน ยาลดความเครียด
- * การติดบุหรี่
- * โรคพิษสุราเรื้อรัง
- * ความไม่สมดุลของฮอร์โมน

เมื่อเห็นสาเหตุแล้ว ผมเชื่อว่านายพองจะ निकออกกว่าทางป้องกันมีอะไรบ้าง ตามคำของแพทย์ ทางป้องกันมีดังนี้

- * ออกกำลังกายเป็นประจำ
- * กินอาหารที่มีไขมันและโคเลสเตอรอลน้อยลง
- * ดื่มของมีแอลกอฮอล์แต่พอประมาณ
- * ไม่สูบบุหรี่

เมื่อมีปัญหาก็ต้องมีทางแก้ เพื่อนผมคนหนึ่งบอกผมว่า “บางทีผมก็มีปัญหาเหมือนกัน เมื่อจะเข้าพระเช้านางกับนางเอกซึ่งแต่งงานกันมา 30 ปีแล้ว แต่ผมไม่เคยมีปัญหาเลยถ้าเป็นคนใหม่กลืนใหม่” ผมไม่แน่ใจว่าเรื่องนี้จะจริงไปทุกกรณีหรือเปล่า อาจจริงอยู่บ้างเพราะความนิยมมีบ้านเล็กบ้านน้อยของคนไทยคงเป็นการทำ “คนใหม่ กลืนใหม่” ซึ่งทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่กระดับกระแฉ่งขึ้นอีก เรื่องนี้ที่ **หวาด** ของผมซึ่งดูจะเข้าใจชีวิตในหลายแง่คล้ายนักปราชญ์ได้พูดเป็นปริศนาไว้เกี่ยวกับโรคเบื่ออาหารว่า “ไม่จริง ... การที่คนแก่รู้สึกเบื่ออาหารก็เพราะกับข้าวซ้ำซากหรือไม่อร่อยต่างหาก !” ผมลืมนามเพื่อนคนนั้นว่าเคยลองให้นางเอกคนเดิมใส่น้ำหอมกลิ่นใหม่หรือเปล่านั้นและได้ผลเป็นอย่างไร ได้แต่คิดว่า ถ้าวันไหนตัวเองมีปัญหาแน่นอน อาจจะต้องลองวิธี “เปลี่ยนตัว เปลี่ยนกลิ่น” ดูบ้าง แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะได้รับความยินยอมจากนางเอกหรือไม่ เรื่องเปลี่ยนกลิ่นคงไม่เป็นปัญหา แต่เรื่องเปลี่ยนตัวคงจะยากสักหน่อย ยังไม่กล้าเสี่ยงกับการถูกตัดผลประโยชน์ให้เบ็ดกิน !

ก่อนที่จะบอกได้จากประสบการณ์ตรงของตัวเองว่าได้ผลหรือไม่ ขอบอกเรื่องที่แพทย์อเมริกันแนะนำ เขาบอกว่าการแก้ปัญหาคงบรรลุผลเร็วถ้าทั้งหญิงและชายหันหน้าเข้าปรึกษากัน การศึกษาของเขาพบว่าเมื่อผู้ชายมีปัญหา คู่รักบางคู่อาจจะไม่ยอมรับว่ามีปัญหา โทษอีกฝ่าย

หนึ่ง โทษตัวเอง ไม่ยอมพูดกัน บางคู่ยอมรับปัญหาแต่ไม่คิดหาทางแก้ ปล่อยเลยตามเลย และที่ร้ายสุดคือผู้หญิงบางคนหาคู่ควงใหม่ไปเลย แพทย์บอกว่ำนั่นไม่ใช่ทางออกที่ดี เรื่องนี้ควรถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตรัก ถ้าคูร์ักไม่พูดกัน ไม่ฟังกัน ไม่ยอมรับปัญหา ไม่หาทางแก้ด้วยกันและไม่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเสียแล้ว โอกาสจะแก้ปัญหาลำเร็จมีน้อยมาก

สมกับยุคโลกาวัตน์ซึ่งมีเทคโนโลยีเป็นล้อลั่น ในสมัยนี้ผู้ชายที่ไร้สมรรถภาพอาจไม่ต้อง “หลังน้ำตา” กันอีกต่อไปแล้วเพราะการแพทย์มีเทคโนโลยีหลายอย่าง ในอเมริกา วิธีกระตุ้นให้หนักเขาซันที่เผยแพร่อ่างกว้างขวางอยู่ในขณะนี้ได้แก่

- * การใช้เครื่องสูบลูญญากาศให้หนักเขา
- * การฉีดยาให้หนักเขา
- * การฝังของเทียม
- * ยาไวอากรา

ผมจะไม่เขียนรายละเอียดแต่ละวิธีเพราะถ่านายมีปัญหามือไร นายควรจะไปปรึกษาหมอก่อนที่จะหาทางแก้ด้วยตัวเองเพราะเรื่องนีสำคัญมาก เท่าที่ทราบแต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสีย และที่ควรคิดไว้เสมอคือ หลักเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “ไม่มีของเปล่า” ซึ่งหมายความว่าทุกอย่างมีผลกระทบทางใดทางหนึ่งที่เราไม่สามารถมองเห็นล่วงหน้าได้

ใน 4 อย่างที่กล่าวมานี้ ยาไวอากราเป็นวิธีการล่าสุดและสร้างความฮือฮาที่สุดในอเมริกา ได้ข่าวว่าในเมืองไทยก็ตื่นเต้นกันมากเช่นเดียวกัน แต่ก็ได้ข่าวอีกว่าะมีนักฉวยโอกาสหาของเก็มาขายด้วยราคาถูกทำให้ใครต่อ

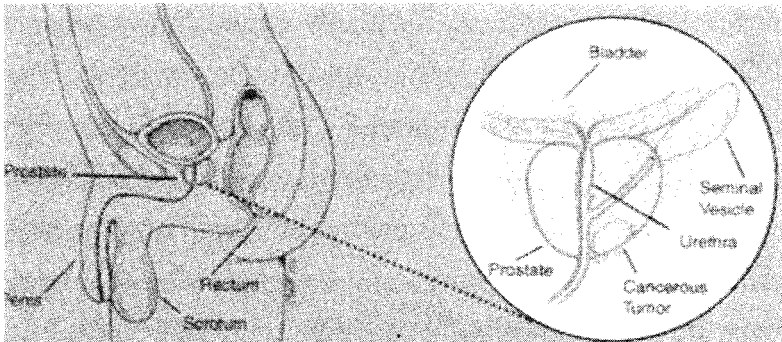
ใครถูกหลอกกันเป็นทิวแถว ถึงแม้จะสามารถซื้อของจริงได้ คนใช้ควรระวังให้มาก เช่น อย่าใช้เกินหนึ่งเม็ดต่อวัน คนที่เป็นโรคหัวใจหรือกินยาอย่างอื่นอยู่แล้วอาจตายได้ (มีเรื่อง “ตายบนอก” ออกมาทันทีเมื่อยานี้ออกมาสู่ตลาดใหม่ ๆ เพราะคนใช้พยายามหักโหมเพื่อ “ชดเชย” เวลาที่สูญเสียไปเมื่อตนเองไร้สมรรถภาพอยู่หลายปี ข้อมูลเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2543 บ่งว่า ตั้งแต่ยานี้ออกมาเมื่อปี 2541 คนอเมริกันตายบนอกหลังจากกินยาไวอากราไปแล้ว 130 คน) และต้องรู้ว่ายานี้อาจมีผลข้างเคียงอย่างร้ายแรง เช่น ปวดหัว อาหารไม่ย่อย และตาฟาง นอกจากนี้ยานี้เป็นของใหม่ ทางแพทย์ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าผลข้างเคียงในระยะยาวจะเป็นอย่างไร แต่ก็มีข่าวดีว่าในไม่ช้าจะมียาจำพวกนี้ออกมาอีก ซึ่งอาจช่วยให้คนเป็นโรคหัวใจสามารถใช้ได้โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการตายบนอกมากนัก

2

การศึกษาเรื่องนกเขาไม่ขันนำไปสู่เรื่องน่าสนใจไม่น้อยอีกเรื่องหนึ่งคือ มะเร็งที่ต่อมลูกหมาก เรื่องนี้ผมไม่ทราบว่ามีคนไทยตื่นตัวกันมากน้อยแค่ไหน อาจจะน้อยกว่าที่อเมริกาเพราะข้อมูลบ่งว่าคนในเอเชียเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมากน้อยกว่าคนในอเมริกาเหนือถึงอย่างไรก็ตาม ผมยังคิดว่าเรื่องนี้ผู้ชายทุกคนควรจะต้องรู้ไว้บ้าง ในทำนอง “รู้ไว้ชัวร์ว่า ใส่บ่าแบกหาม”

ต่อมลูกหมากอยู่รอบท่อปัสสาวะระหว่างทวารหนักและกกของ

นกเขาหรืออวัยวะเพศชาย (รูป 1) ผู้หญิงได้เปรียบน้อยกว่าในเรื่องนี้เพราะไม่มีต่อมลูกหมาก แต่ช่างเถอะ ให้ผู้หญิงได้เปรียบบ้างเพราะธรรมชาติผู้หญิงเสียเปรียบผู้ชายในหลาย ๆ ด้านอยู่แล้ว เช่น ต้องมีประจำเดือน ต้องอุ้มท้อง ต้องออกลูก ฯลฯ ผู้ชายอเมริกันเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมากมากที่สุดรองลงมาจากมะเร็งผิวหนัง ปีหนึ่ง ๆ จะตรวจพบว่าชายอเมริกันกว่า 180,000 คนเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมาก และราว 32,000 คน จะตายด้วยโรคนี้นี้ ซึ่งรองลงมาจากตายด้วยมะเร็งที่ปอดเท่านั้น

รูป 1 ตำแหน่งของต่อมลูกหมาก

คนมีชื่อเสียงเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมากกันหลายคน เช่น นักกอล์ฟชื่อดัง อาร์โนลด์ ปาล์มเมอร์ แม่ทัพชื่อดังนายพลเอกนอร์แมน ซวอสคอฟ ซึ่งนำกองทัพพันธมิตรบุกอิรัก นักลงทุนชื่อดัง ไมเคิล มิลิเคน ซึ่งเคยมีรายได้ปีหนึ่งเกือบ 20,000 ล้านบาท ตัวแทนของพรรครีพับลิกันเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดีของอเมริกาเมื่อปี 2539 ชื่อ บ็อบ โดล และนายกเทศมนตรีนครนิวยอร์กคนปัจจุบัน ที่ใกล้ตัวผมที่สุดได้แก่ นายพลนอกราชการเพื่อนบ้านผมคนหนึ่งซึ่งพบว่า เป็นมะเร็งขั้นต้นที่ต่อมลูกหมากและได้รับการผ่าตัดเมื่อต้นปีนี้

ทางการแพทย์ยังไม่แน่ใจว่าอะไรเป็นสาเหตุให้เกิดมะเร็งที่ต่อมลูกหมาก ทำให้ไม่แน่ใจว่าจะให้หาทางป้องกันอย่างไร นอกจากให้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ อย่าให้อ้วนมาก และอย่ากินอาหารจำพวกไขมันมาก สิ่งเหล่านี้หมอก็บอกให้ทำอยู่แล้วเพื่อรักษาสุขภาพให้ดี แต่เขาก็ค้นพบบางสิ่งบางอย่างแน่นอนแล้ว เช่น มะเร็งนี้เป็นกรรมพันธุ์ คือถ้าพ่อเป็นลูกมีโอกาสเป็นด้วย ชาวนิโกรเป็นมากกว่าฝรั่งผิวขาว ประมาณสองเท่า เป็นกันมากในอเมริกาเหนือและยุโรปทางตะวันตกเฉียงเหนือ แต่ในทวีปเอเชียพบว่าเป็นกันน้อยกว่า เป็นมากในหมู่คนซึ่งมีอายุย่างเข้าสู่วันทองคือเกิน 50 แล้ว ประมาณ 80 % เกิดในชายที่อายุ 65 ปีขึ้นไป ที่สำคัญยิ่งเห็นจะได้แก่ มะเร็งชนิดนี้ขยายตัวช้ามากและอาจจำกัดอยู่ที่ต่อมลูกหมากเท่านั้น จนผู้ที่เป็นอาจตายด้วยโรคอื่นหรือตายเพราะความชราไปเอง ไม่ใช่เพราะโรคนี้นี่

เราจะรู้ได้อย่างไรว่าเราเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมากหรือไม่ ? เรื่องนี้ทางแพทย์บอกไว้ว่าถ้าเราปัสสาวะกระปริดกระปรอย หรือปวด

บัสสาวะบ่อย ๆ ละก็ควรปรึกษาหมอ และสำหรับพวกเราซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ้วยทอง เราควรจะให้หมอดตรวจปีละครั้ง การตรวจที่ทำกันมากที่สุด มีสองอย่างคือ ตรวจเลือดชนิดที่เรียกว่า PSA (ย่อมาจาก Prostate-Specific Antigen blood test) หมอจะรู้จากผลการตรวจว่าเราน่าจะ ได้รับการตรวจอย่างละเอียดเพื่อหาเจ้ามะเร็งตัวนี้ต่อไปหรือไม่ อีกอย่าง หนึ่งคือการให้หมอดตรวจทางทวารหนักเพื่อคลำดูว่าต่อมนี้โตหรือไม่

ถ้าการตรวจพบว่าเราเป็นมะเร็งที่ต่อมลูกหมาก การรักษา มี 4 วิธี ได้แก่

- * ปลอ่ยไว้เฉย ๆ
- * ฉายแสง
- * กินยา
- * ผ่าตัด

เนื่องจากมะเร็งชนิดนี้ขยายตัวช้ามาก บางทีหมอจะบอกให้เรา พิจารณาปลอ่ยมันไว้เฉย ๆ เพราะเราคงแก่ตาย หรือตายด้วยโรคอื่นก่อน ที่มันจะฆ่าเรา

เท่าที่ผมทราบ ผู้ป่วยหลายคนเลือกการผ่าตัด นายพลเพื่อนบ้าน ของผมก็เช่นเดียวกัน เขาบอกว่าแพทย์สมัยนี้เชี่ยวชาญมาก ฉะนั้น การผ่าตัดไม่เสี่ยงมากนัก แต่การผ่าตัดก็มีผลพวงคือมักจะทำให้ผู้ชาย หมดสมรรถภาพ ในสมัยนี้ ยาไวอากรา มีส่วนช่วยให้คนกล้าผ่าตัดมากขึ้น นายบ็อบ โดล ถึงกับออกมาโฆษณาขายนี้ด้วยตัวเอง แต่ผมก็ไม่กล้า ถามเพื่อนบ้านผมหรือกว่า ประสบการณ์ของเขาเป็นอย่างไรเพราะเห็น ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวซึ่งไม่น่าจะถามเขา

มาถึงตอนนี้ นายอาจถามผมว่า “แล้วเรื่องนี้มันเกี่ยวกับไอเอ็มเอฟ และการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองอย่างไร ?”

อ้อ ! เกี่ยวแน่ การที่نگเขาไม่ขึ้นแม้แต่เพียงครั้งคราว ทำให้ผม รู้สึกว่าตัวเองไร้ประโยชน์อย่างสิ้นเชิง มีความรู้สึกว่าการนี้ช่างอยู่นอกเหนือจากความสามารถของเราที่จะทำอะไรได้ ทำให้เราผิดหวัง ท้อแท้หมดกำลังใจไร้ความหวัง ผมเคยถามผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งยอมรับว่าنگเขาไม่ขึ้นเลยว่ามีความรู้สึกเช่นนี้หรือเปล่า ก็ได้รับคำตอบว่าเหมือนกัน ข้อมูลที่อเมริกาบ่งว่าคนของเขาก็มีความรู้สึกอย่างนั้น ผมจึงสรุปว่าปรากฏการณ์นี้มีอยู่ทั่วไป เป็น ไอเอ็มเอฟ อย่างหนึ่ง แต่ ไอเอ็มเอฟ ในที่นี้ไม่ได้ย่อมาจาก International Monetary Fund หากย่อมาจาก Impotent Man's Feelings ถ้าจะแปลให้สละสลวยก็อาจแปลว่า “น้ำตาชาย”

นายอาจถามต่อว่า “อ้าว ! แล้วมันไปเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเมืองอย่างไร ?”

เกี่ยวแน่ เพราะคำว่า Man แปลว่ามนุษย์ก็ได้ ไม่ได้แปลว่าผู้ชายเท่านั้น ฉะนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองที่ปล่อยให้คนเป็นจำนวนมากมีความรู้สึกที่ไม่สามารถมีส่วนร่วมเลยจะทำให้คนมีความรู้สึกผิดหวัง ไร้ประโยชน์ ท้อแท้ หมดอาลัยตายอยาก ทุกอย่างดูจะอยู่สุดเอื้อม หมดหวัง ซึ่งเป็นความรู้สึกของคนไร้สมรรถภาพ

3

วิวัฒนาการของประเทศไทยในระยะ 20 กว่าปีมานี้บ่งว่าคนไทยมีส่วนร่วมในการเมืองของประเทศมากขึ้น มีการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย (แบบไทย) ทั่วประเทศหลายครั้งและมีการเลือกตั้งท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย รัฐบาลปัจจุบันก็มาจากการเลือกตั้ง แม้แต่วุฒิสภาก็เปลี่ยนไป จากวิธีแต่งตั้งไปเป็นวิธีเลือกตั้ง

ในด้านเศรษฐกิจ คนส่วนมากอยู่ดีกินดีขึ้น ถึงอย่างไรก็ตาม ยังมีคนไทยอีกจำนวนมากที่ได้รับผลของการพัฒนาน้อยมาก ทั้งนี้เพราะผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปตกอยู่ในมือคนรวยเสียเป็นส่วนมาก ผมสรุปเรื่องนี้จากตัวเลขของธนาคารโลกคือ ในปี 2518-19 คนรวยที่สุด 10 % ของประเทศมีส่วนในรายได้ของชาติประมาณ 34 % พอมาถึงปี 2531 คนรวยสุด 10 % แบ่งรายได้ไปมากกว่า 35 % และต่อมาในปี 2535 กลุ่มคนรายนั้นแบ่งรายได้ของชาติไปกว่า 37 % (ตัวเลขมาจาก World Development Report ปี ค. ศ. 1986 1994 และ 1999/2000)

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ผลของการพัฒนาของเราทำให้เรามีลักษณะใกล้เคียงประเทศกลุ่มลาตินอเมริกาและแอฟริกามากกว่ากลุ่มประเทศเอเชีย ผมสรุปเรื่องนี้จากตัวเลขดังที่เห็นใน ตาราง 2 ซึ่งแสดงถึงการกระจายรายได้ของประเทศที่ตกอยู่ในมือของกลุ่มคนจนสุดและกลุ่มคนรวยสุดของประเทศ เป็นที่รู้กันมานานแล้วว่า ในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา คนรวยมากมีส่วนในรายได้ของชาติมากที่สุด หรือในอีกนัยหนึ่งมีความเลื่อมล้ำต่ำสูงของสังคมมากกว่ากลุ่มประเทศอื่น ตัวเลขในตาราง 2

ก็ยืนยันอย่างนั้นอีกครั้งหนึ่ง เพราะจะเห็นว่าโดยเฉลี่ยกลุ่มคนรวยสุด 10 % แบ่งรายได้ของชาติไปถึง 41 % ส่วนกลุ่มคนจนสุดได้ไป เพียง 1.3 % เท่านั้น

ตัวเลขการกระจายรายได้บ่งว่าในจำนวน 18 ประเทศในเอเชีย มีเพียงมาเลเซียและปาปัวนิวกินีเท่านั้นที่คนรวยมีส่วนแบ่งในรายได้ของชาติสูงกว่าของไทย แม้แต่ฟิลิปปินส์ซึ่งมีลักษณะบางอย่างคล้ายประเทศกลุ่มลาตินอเมริกาเพราะเคยเป็นเมืองขึ้นของสเปนเหมือนกัน และเคยมีประธานาธิบดีจอมฉ้อฉล เฟอร์ดินัน มาร์คอส ปกครองประเทศอยู่ถึง 22 ปี ก็ยังมีตัวเลขที่บ่งว่าความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างคนรวยกับคนจนไม่เลวร้ายเท่าประเทศไทย (ผมเคยเล่าใน **จดหมายจากวอชิงตัน**)

ตาราง 2 รายได้ของชาติที่ตกอยู่ในกลุ่มคนจนสุด 10 % และคนรวยสุด 10 % ของประเทศ (เปอร์เซ็นต์)

	คนจนสุด 10 %	คนรวยสุด 10 %
กลุ่มประเทศลาตินอเมริกา	1.3	41.0
กลุ่มประเทศแอฟริกา	2.2	34.5
กลุ่มประเทศเอเชีย	3.1	29.3
ไทย	2.5	37.1
มาเลเซีย	1.9	37.9
ปาปัว นิวกินี	1.7	40.5
ฟิลิปปินส์	2.4	33.5

กลุ่มประเทศลาตินอเมริกา ได้แก่ Bolivia Brazil Chile Colombia Costa Rica Dominican Republic Ecuador El Salvador Guatemala Honduras Mexico Nicaragua Panama Paraguay Peru และ Venezuela **กลุ่มประเทศแอฟริกา** ได้แก่ Algeria Burkina Faso Egypt Ethiopia Ghana Guinea Kenya Lesotho Madagascar Mali Mauritania Morocco Niger Nigeria Rwanda Senegal Sierra Leone South Africa Tanzania Tunisia Uganda Zambia และ Zimbabwe **กลุ่มประเทศเอเชีย** ได้แก่ Bangladesh China India Indonesia Jordan Kazakhstan Kyrgyz Republic Lao Malaysia Mongolia Nepal Pakistan Papua New Guinea Philippines Sri Lanka Turkmenistan Vietnam และ Yemen **ที่มา** ได้แก่ **“World Development Report 1999/2000”** ของธนาคารโลก

สิ่งที่น่าวิตกอย่างหนึ่งคือ ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ โอกาสที่คนจนจะสามารถช้บคนรวยให้ใกล้เข้าไปดูจะมีน้อยลง นั่นคือ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนนับวันจะกว้างขึ้น เรื่องนี้คล้ายที่ผมเขียนไว้ในบท “กรรม” คือ ความเสียเปรียบของประเทศด้อยพัฒนาในการพยายามจะช้บประเทศที่ร่ำรวยแล้วในด้านเทคโนโลยี โอกาสที่จะทันมีน้อย ในทางตรงกันข้าม เทคโนโลยีซึ่งเปลี่ยนอย่างรวดเร็วมากนับวันจะเพิ่มช่องว่างระหว่างประเทศสองกลุ่มนี้ขึ้นอีก

เป็นไปได้ไหมว่า ถ้าเราไม่มียุทธการที่จะแก้ปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนอย่างได้ผล การพัฒนาของเราวันหนึ่งจะนำไปสู่ปัญหา

เหมือนของประเทศลาตินอเมริกา ? นั่นคือ ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมจะก่อให้เกิดความแตกแยกชั้นรุนแรงจนทำให้การพัฒนาต้องหยุดชะงักและเศรษฐกิจต้องถดถอย นายอาจจะไม่เคยได้ยินเกี่ยวกับการลุกฮือของคนจนในประเทศเล็ก ๆ ในลาตินอเมริกา เช่น กัวเตมาลา นิคารากัว และ เอลซาลวาดอร์ แต่ผมเชื่อแน่ว่านายได้ยินการลุกฮือของคนจนทางตอนใต้ของเม็กซิโกในปี 2536 วันหนึ่งถ้าพอหาเวลาได้ ผมจะนำรายละเอียดของการพัฒนาในประเทศเหล่านี้มาเล่าว่าทำไมคนจนจึงลุกฮือขึ้น อยากให้คนไทยอ่านประวัติศาสตร์เพราะอาจจะได้บทเรียนที่จะทำให้ตระหนักว่าถ้าแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น วันหนึ่งชาวไร่ชาวนาที่ยากจนอาจจะลุกฮือขึ้นเพื่อความเป็นธรรมในสังคมก็ได้ ในปัจจุบันนี้ก็มีการประท้วงกันบ้างประปรายแล้ว แต่ยังไม่ใช้การลุกฮือขึ้นเช่นในลาตินอเมริกา

อันที่จริงเรื่องนี้เข้าใจไม่ยากเพราะการพัฒนาที่ทำให้คนส่วนหนึ่งสามารถตีมเหล่าฝูงชนขดลระแสนบาทเพื่ออวดคนอื่นได้อย่างเอิกเกริก ในขณะที่คนอื่นก็เป็นล้าน ๆ คนต้องกระเสือกกระสนหาเช่ากินค่า แทบไม่มีส่วนร่วมในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเลย แน่ละ กลุ่มคนจนจะมีความรู้สึกว่าตัวเองอยู่คนละโลก ผิดหวัง หมดอาลัยตายอยากอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ ความอยู่ดีกินดีนั้นอยู่สุดเอื้อม หมดหวัง ไร้สมรรถภาพที่จะทำอะไรได้ ความรู้สึกนี้เกิดจากภาวะไร้สมรรถภาพหรือที่ฝรั่งเรียกว่า Impotent นายมีโอกาสสัมผัสกับคนจนในชนบทอยู่เป็นประจำแล้วผมแน่ใจว่านายพบคนที่อยู่ในภาวะนี้อยู่ไม่ขาด

ผมมีความรู้สึกอย่างนี้เมื่อมาเมืองไทยครั้งที่แล้วเพื่อมาออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ผมลงทุนบินมาจากอเมริกาเพื่อจะมาดูด้วยตา

ตัวเองว่าคนไทยได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปตามเจตจำนงของรัฐธรรมนูญใหม่หรือไม่ เมื่อเห็นแล้ว ผมผิดหวัง หมดอาลัยตายอยากกับการเมืองของเรา เพราะดูเหมือนว่าคนไทยไม่ได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวกเลย การซื้อเสียงขายเสียงและการหาทางโกงการเลือกตั้งยังมีอยู่อย่างดาษดื่น จนคณะกรรมการการเลือกตั้งต้องแฉวงการเลือกตั้งไปเกือบครึ่งหนึ่ง ดังที่นายรัฐดีอยู่แล้ว แม้แต่ที่จังหวัดนครนายกของเราซึ่งผมคิดว่าเจริญกว่าหลายส่วนของประเทศ ก็ซื้อเสียงขายเสียงกันจนต้องถูกแฉจนเช่นกัน ประเทศต้องเสียเงินอีกเป็นพันล้านบาทเพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ ผมเองก็เสียเงินเสียเวลามาร่วมออกเสียงด้วยอีกครั้ง .

เท่าที่ผมได้ยินมา แม้แต่ในจังหวัดที่ไม่มีการแฉจนก็เชื่อว่าจะสะอาดบริสุทธิ์ไปเสียทั้งหมด หากเป็นเพราะการคดโกงนั้นแบบยลจนกรรมการจับไม่ได้คาหนังคาเขามากกว่า และการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ก็ยังมีทุจริตเช่นกัน จนต้องเลือกอีกเป็นครั้งที่ 3 - 4 - 5 เมื่อเห็นอย่างนี้ซ้ำอีก ก็ยิ่งทำให้ผมรู้สึกผิดหวัง หมดอาลัยตายอยากกับการพัฒนาทางการเมืองของเมืองไทยมากขึ้นไปอีก ไม่ต่างอะไรกับความรู้สึกเมื่ออกเขาไม่ขันคือสิ่งที่อยากได้ซึ่งได้แก่การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น อยู่สุดเอื้อม ตัวเองหมดอำนาจที่จะทำอะไรได้ ก่อให้เกิดภาวะส่วนลึกที่เรียกว่า **ไอเอ็มเอฟ** ซึ่งย่อมาจาก Impotent Man's Feelings

ก่อนบินกลับไปอเมริกา ผมมีโอกาสดูคุยกับคนไทยหลายกลุ่มจากหลายส่วนของประเทศ รวมทั้งผู้เคยสมัครสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ชาวไร่ชาวนา นักศึกษา ครูบาอาจารย์ พ่อค้าแม่ขาย คนขับแท็กซี่ กรรมกร หมอ ข้าราชการ รู้สึกว่าคนส่วนมากเอือมระอา กับ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ซึ่งมีการฉ้อฉล ใช้อิทธิพลและซื้อเสียง

ขายเสียงกันในทุกระดับอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาตำบล กำหนดผู้ใหญ่บ้าน สภาเทศบาล สภาจังหวัด และสภาระดับชาติ เรื่องนี้ทำให้ผมคิดถึง “คำสาปของเทคโนโลยี” ที่ผมเขียนไว้ในจดหมายจากบ้านนา และ จดหมายจากวอชิงตัน ถ้านายลีมไปแล้ว ขอบอกสั้น ๆ ว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นดาบสองคม ถ้าตกอยู่ในมือคนดีและใช้ไปในทางดีก็จะได้ประโยชน์มหาศาล แต่ถ้าตกไปอยู่ในมือคนเลว คนชั่วหรือใช้ไปในทางเลวก็จะเกิดผลเสียมหาศาลเช่นกัน เพราะทุกอย่างมี “คำสาป” อยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นพลังนิวเคลียร์ มีด ปืน หรือแม้แต่เครื่องสูบน้ำ

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็เป็นเทคโนโลยีอย่างหนึ่งคือเทคโนโลยีในทางการเมือง ฉะนั้นถ้าอยู่ในมือคนฉลาด คนเข้าใจ คนดี การปกครองระบอบนี้ก็จะได้ดี ไม่ว่าจะเป็นในอังกฤษ ฝรั่งเศส แคนาดา หรือสหรัฐอเมริกา แต่ถ้าตกอยู่ในมือของคนเลว ของคนเลว และเอาไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยแล้ว “คำสาป” ของมันจะสร้างปัญหาให้มากมายดังที่เราเห็นกันอยู่แล้ว

ผมอดคิดไม่ได้ว่า ในปัจจุบันนี้ผู้ชายที่หมดสมรรถภาพไม่ต้อง “หลังน้ำตา” อีกต่อไปแล้วเพราะมีเทคโนโลยีช่วยได้ทันที ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องสูบลูดยา การฉีดยาให้นกเขา หรือการกินยาไวอากรา แต่ผมยังมองไม่เห็นเลยว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองที่ทำให้คนต้อง “หลังน้ำตา” นั้นมีวิธีแก้ได้อย่างไร และถ้าไม่แก้เสียเร็ว ๆ จะนำไปสู่อะไรในที่สุด ?

เงิน

1

เมื่อกลางเดือนธันวาคม 2541 ผมโชคดีเหมือนเคย ได้ไปเที่ยวภาคใต้กับอธิการบดี **สมบูรณ์ สงวนญาติ** แห่งสถาบันราชภัฏเทพสตรี การไปครั้งนั้น ผมตื่นเต้นเป็นพิเศษเพราะได้พบ **เชาว์ ทับทิมทอง** และ **กัลยา แก้วมินทร์** (นามสกุลเดิม **ภัทรนิตย์**) เพื่อนเก่าชาววิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ซึ่งได้เป็นใหญ่เป็นโตในหน้าที่ราชการถึงระดับรองอธิการบดีอยู่ที่สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช และสถาบันราชภัฏสงขลา เป็นครั้งแรกที่ผมมีโอกาสพบเพื่อนร่วมชั้นสองคนนี้หลังจากลาออกจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาเพื่อไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนกันยายน 2511 นอกจากจะให้เวลาผมมากมายเพื่อคุยกันให้สมกับที่ไม่ได้พบกันเสีย 30 ปีแล้ว คุณกัลยายังได้กรุณาเป็นมัคคุเทศก์พาคณะของผมไปชมพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย

ทักษิณ ที่เกาะยอ สงขลา อีกด้วย

ทุกคนที่ไปด้วยกันตื่นเต้นกับกระต่ายขูดมะพร้าวเป็นจำนวนมากที่พิพิธภัณฑ์นำมาจัดแสดงไว้ ไม่ใช่เพราะได้ชมกระต่ายขูดมะพร้าว ซึ่งนับวันจะสูญหายไปเนื่องจากเครื่องขูดมะพร้าวไฟฟ้าเข้ามาแทนที่ หากเพราะกระต่ายเหล่านั้นล้วนมีลักษณะแปลก ๆ ทำเป็นรูปต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะรูปสัตว์ ตัวที่เด่นที่สุด ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางที่สุดและสร้างความขบขันให้กับผู้ชมมากที่สุด พร้อมทั้งทำให้สาว ๆ ที่ไปดูหัวเราะกันคึกคักและหน้าแดงไปตาม ๆ กัน มีรูปร่างเป็นรูปปลัดขิกหรืออวัยวะเพศของชาย ซึ่งผู้ใช้ (ตามสมมติฐานว่าคงเป็นหญิงสาว) จะต้องนั่งทับให้สิ่งนั้นโผล่ออกมาตรงตำแหน่งล่อแหลมพอดี ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์ตระหนักในความเป็นเอกลักษณ์ของกระต่ายขูดมะพร้าวตัวนั้นดี จึงแยกเอามันออกไปแสดงไว้ต่างหากเพื่อให้เป็นจุดสุดยอด (climax) ของการจัดเรื่องกระต่ายขูดมะพร้าว

ผมประทับใจในความน่าชมและเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่พิพิธภัณฑ์แห่งนั้นนำมาเสนอ นอกจากเรื่องกระต่ายขูดมะพร้าวแล้ว ผมยังประทับใจเป็นพิเศษกับการจัดแสดงเรื่องประวัติของเงินอีกด้วย ตอนผมไปชมพิพิธภัณฑ์นั้นเป็นเพียงสองสัปดาห์ก่อนขึ้นปีใหม่ซึ่งเป็นวันที่ประเทศในกลุ่มตลาดร่วมยุโรปจะนำเงิน ยูโร (Euro) ออกมาใช้ ฉะนั้นไม่ว่าจะไปไหนในช่วงเวลานั้นจะได้ยินแต่ข่าวและการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องเงินสกุลใหม่นี้ ทั้งในวงธุรกิจ การเมือง มหาวิทยาลัย และแม้แต่ในสภากาแฟ ผมไม่ค่อยตื่นเต้นกับเรื่องเงินยูโรนัก แต่ตื่นเต้นกับเงินแบบเก่า ๆ ที่พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาจัดแสดงไว้มากกว่า เงินที่เห็นในพิพิธภัณฑ์นั้นมีตัวตน เป็นเหรียญ เป็นธนบัตร และที่ผมชอบมากที่สุดคือเปลือกหอย

ใช้แล้ว ! เปลือกหอยก็เคยเป็นเงินในสมัยหนึ่ง อันที่จริงเงินยูโรซึ่งจนถึงวันนี้ก็ยังไม่มียอดเงิน ไม่เป็นเหรียญหรือเป็นธนบัตร ไม่เป็นเงินสดที่เราจะต้องได้ หากเป็นแต่ตัวเลขในคอมพิวเตอร์เท่านั้น ไม่แตกต่างอะไรกับเปลือกหอยที่ผมเห็นในวันนั้นมากนัก แต่มีค่าน้อยกว่าเปลือกหอยในบางแง่เสียด้วยซ้ำ

อย่าเพิ่งคิดว่าผมเลอะเลือนไปที่ว่าเปลือกหอยมีค่ามากกว่าเงินยูโร เปลือกหอยมีค่าเพราะนำไปใช้ทำอะไรได้หลายอย่าง เช่น เครื่องประดับตกแต่ง อาหารไก่และเบ็ด ฯลฯ ส่วนเงินยูโรเป็นแต่เพียงตัวเลขในคอมพิวเตอร์ เพราะฉะนั้นไม่มีค่าในตัวของมันเองและใช้ทำอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น แต่มันมีค่าก็เพราะชาวยุโรป 11 ชาติตั้งมันขึ้นมาแทนเงินของชาติตน¹ นอกจากนั้นยังมีคนในโลกอีกเป็นจำนวนมากยอมรับว่าตัวเลขในคอมพิวเตอร์นั้นเป็น ตัวกลางในการแลกเปลี่ยน ใช้ซื้อของ ขำระหนี้สิน เป็นหน่วยสำหรับตั้งราคาสินค้า และคิดมูลค่าของทรัพย์สินสมบัติได้ อันที่จริง “เงิน” จะเป็นอะไรก็ได้ถ้าคนยอมรับกันว่ามันมีสมบัติดังที่กล่าวนี้

¹ ออสเตรีย เบลเยียม ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี ไอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก ฮอลันดา ปอร์ตุเกส และ สเปน ซึ่งรวมตัวกันอยู่ในกลุ่มตลาดร่วมยุโรป ยังมีสมาชิกตลาด รวมอีก 4 ประเทศที่ยังไม่ได้ร่วมในโครงการเงินยูโร ได้แก่ เดนมาร์ก กรีซ สวีเดน และอังกฤษ มีการประกาศใช้เงินยูโรครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2542 ในรูปของตัวเลขในบัญชีของธนาคารตามอัตราแลกเปลี่ยนเงินของ 11 ประเทศ ณ วันนั้น ทั้ง 11 ประเทศเริ่มใช้ทั้งเงินเก่าประจำชาติของตนและเงินยูโรควบคู่กันเป็นเงินประจำชาติ การโอนเงินยูโรระหว่างบัญชีใช้วิธีอิเล็กทรอนิกส์ ตามกำหนดเงินยูโรในรูปของเหรียญและธนบัตรจะออกมาใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2545 และในวันที่ กรกฎาคม 2545 ประเทศสมาชิกทั้ง 11 ประเทศจะเลิกใช้เงินประจำชาติของตน จะใช้เฉพาะเงินยูโรเท่านั้น

เงินมีประวัติยาวนาน ก่อนมีเงิน การแลกเปลี่ยนของมนุษย์ใช้ของแลกเปลี่ยนตรง ๆ เช่น หมูป่าหนึ่งตัวแลกกับกล้วย 5 เครือ เป็นต้น แต่การเอาของมาแลกเปลี่ยนตรง ๆ นี้ไม่ค่อยสะดวกเพราะเหตุหลาย ๆ อย่าง เช่น หากคู่แลกเปลี่ยนที่มีความต้องการตรงกันยาก คนมีหมูอาจไม่ต้องการกล้วย และของที่แลกเปลี่ยนมากจะแบ่งออกเป็นส่วนย่อยไม่ได้ คนมีกล้วยอาจไม่ต้องการหมูทั้งตัว เป็นต้น มนุษย์หัวแหลมจึงแก้ปัญหาด้วยการใช้ “ตัวกลาง” หรือ “เงิน” ในการแลกเปลี่ยน แต่ก่อนที่จะมาเป็นเงินที่เรารู้จักกันในปัจจุบันนี้ คนโบราณใช้อะไรต่อมิอะไรมากมายเป็นเงิน ในสมัยผมเริ่มเรียนประวัติเศรษฐกิจ จำได้ว่าอาจารย์บอกว่าเงินหรือตัวกลางในการแลกเปลี่ยนที่มนุษย์เคยใช้มีหลากหลาย เช่น วัว ยาสูบ หนังสือตัว ขนสัตว์ น้ำมันมะกอก เหล้า เบียร์ แร่ทองแดง แร่เหล็ก แร่ทองคำ แร่เงิน เพชร เปลือกหอยหลายชนิด ฟันปลาวาฬ ก้อนหิน ก้อนบุหรี่ป่าส และแม่แต่เมีย (นักศึกษาหัวเราะกันฮาตึงเมื่ออาจารย์บอกว่าเมียก็เคยถูกใช้เป็นเงินแลกเปลี่ยน แต่พวกเราหัวเราะและตอมนั้นยังเป็นโสดกันทั้งนั้น เลยไม่ทันได้ถามว่าถ้าเมียหมดความสวยแล้วเจ้าก็เจ้าการ กลายเป็นคนขี้บ่นหรือขี้หึง ใช้แลกเปลี่ยนได้หรือเปล่า !)

สิ่งเหล่านี้แต่ละอย่างมีข้อดีและข้อเสียอยู่ในตัวเอง ส่วนมากแต่ละอย่างมีค่าในตัวเองเพราะใช้ทำอย่างอื่นได้ (รวมทั้งเมียที่หมดความสวยหรือขี้บ่นด้วย) เนื่องจากมนุษย์เราหัวแหลมมาก เมื่อพบความบกพร่องของ “เงิน” แต่ละอย่าง ก็หาทางแก้ไขเรื่อย ๆ รูปแบบของเงินจึงวิวัฒนาการมาตลอด ในปัจจุบันนี้ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกใช้เงินกัน 3 รูปแบบคือ เหรียญที่ทำด้วยโลหะ ธนบัตรทำด้วยกระดาษ และตัวเลขในบัญชีของสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร ประเทศไทยจะใช้เงินใน

รูปแบบไหนมากก็แล้วแต่ความนิยมของคนในประเทศนั้น ๆ แต่มักมีลักษณะสำคัญคือ ประเทศที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจต่ำหรือด้อยพัฒนามาก ๆ จะใช้เหรียญและธนบัตรซึ่งเรียกว่าเงินสดในอัตราสูง ใช้ตัวเลขในบัญชีธนาคารน้อย คนในประเทศด้อยพัฒนามักจะเก็บเงินสดไว้ที่บ้าน อาจจะถูกโจรได้ทีนอน ได้หมอน ไว้บนชื่อบ้าน ใส่ตู้ไว้ ผังดินไว้ ฯลฯ เวลาซื้ออะไรก็ไม่ต้องหอบเงินติดตัวไป ถ้าซื้อของใหญ่ ๆ หรือราคาแพงอาจจะแบกเงินไปเป็นถัง ๆ หรือขนใส่กระสอบไป

เมื่อเศรษฐกิจก้าวหน้าขึ้น คนจะใช้บริการของธนาคารมากขึ้น โดยฝากเงินของตนไว้ที่ธนาคาร เวลาไปไหนก็ถือแต่สมุดใบสั่งจ่ายเงินหรือเช็คไปด้วย จะซื้ออะไรก็เขียนเช็คให้คนขาย เป็นการโอนเงินจำนวนตามราคาของสิ่งที่ซื้อ คนขายอาจเอาเช็คนั้นไปขึ้นเป็นเงินสด แต่ส่วนมากมักไม่ทำอย่างนั้น หากไปโอน “ตัวเลข” เข้าบัญชีของตนเท่านั้น เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้นไปอีก การโอนเงินก็เปลี่ยนจากการเขียนเช็คไปเป็นการใช้บัตรเครดิตมากขึ้น ๆ พร้อม ๆ กันนั้น การใช้เหรียญและธนบัตรลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ในประเทศที่เจริญทางเศรษฐกิจอย่างสูง เช่น สหรัฐอเมริกาใช้เงินในรูปของเงินสดน้อยมาก คือประมาณ 3 % เท่านั้น นอกนั้นเป็นตัวเลขในบัญชีของสถาบันทางการเงินเช่นธนาคารทั้งสิ้น ฉะนั้นผมและคนอเมริกันแทบไม่เห็นตัวเงินสดในชีวิตประจำวันเลย สำหรับผม เวลาเงินบำนาญออกตอนสิ้นเดือน ธนาคารโลกก็โอนตัวเลขในบัญชีของเขาไปใส่ในบัญชีของผม ตามจำนวนเงินบำนาญรายเดือนหลังจากหักไว้ส่วนหนึ่งเป็นค่าประกันชีวิตและประกันสุขภาพ เวลาผมซื้อของก็ใช้บัตรเครดิตหรือเขียนเช็คโอนตัวเลขในบัญชีของผมให้คนขาย นาน ๆ ผมจะไปเบิกธนบัตรมาไว้ติดตัวบ้างเพื่อความสะดวก

ในการซื้อของเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งไม่คุ้มกับการใช้บัตรเครดิตหรือเขียนเช็ค มองในแง่ของเทคโนโลยี เงินเป็นเทคโนโลยีอย่างหนึ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับแกชีวิตมนุษย์ ถ้ามนุษย์ไม่ได้ประดิษฐ์เงินขึ้น โลกจะพัฒนามาถึงขนาดนี้ไม่ได้เพราะยังจะต้องแลกของกันโดยตรง ลองคิดง่าย ๆ ว่า ในสมัยเราเรียนหนังสือด้วยกัน เราต้องขนข้าวเปลือก 10 กระสอบไปจ่ายเป็นค่าเล่าเรียน หรืออุ้มไก่ไปเพื่อแลกกับปากกา ถ้าเจ็บป่วยถึงกับผ่าตัดต้องจูงควายไปจ่ายเป็นค่าหมอ ฯลฯ ฉะนั้นถ้าพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้ว เงินเป็นเทคโนโลยีระดับมหัศจรรย์อย่างหนึ่งทีเดียว แต่ก็อย่างว่านั่นแหละ เทคโนโลยีย่อมมีทั้งคุณและคำสาปซึ่งผมจะพูดถึงในตอนสุดท้าย

2

ทำไมชาวยุโรปจึงสร้างเงินยูโรขึ้นมา ?

ผลตัวอย่างหนึ่งของเงินยูโรที่เห็นง่าย ๆ คือ ประชาชนของประเทศที่ร่วมเป็นภาคีสถาบันขึ้นมามีทั้ง 11 ประเทศไม่จำเป็นต้องแลกเงินของตนให้เป็นเงินของประเทศอื่นอีก 10 ประเทศ เมื่อซื้อของในประเทศเหล่านั้นหรือไปเที่ยวที่นั่น เวลาซื้อของในที่ต่าง ๆ ก็สามารถรู้และเทียบราคาได้ทันที ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องคิดเลขเพื่อเปลี่ยนค่าเงิน การไม่ต้องแลกเงินหรือเทียบราคา ประหยัดทั้งเวลาและต้นทุนในรูปของค่าบริการแลกเปลี่ยน ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อพวกเขาไปเที่ยวประเทศอื่นนอกเหนือจากในกลุ่ม 11 ประเทศ ก็จะต้องแลกเงินยูโรเป็นเงินประจำชาติของ

ประเทศที่ไปเที่ยว สำหรับคนภายนอกซึ่งไปเที่ยวยุโรปบ่อย ๆ เมื่อเงินยูโรออกมาแทนเงินทั้ง 11 สกุล ก็ไม่จำเป็นต้องแลกเงินบ่อย ๆ ให้เป็นเงินสกุลนั้นสกุลนี้เมื่อไปเที่ยวในประเทศเหล่านั้น สำหรับคนที่ถือเงินอเมริกันเช่นผม แลกเงินดอลลาร์สหรัฐ ๆ เป็นเงินยูโรครั้งเดียวพอเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมากทีเดียว

คำถามหนึ่งซึ่งมักถามกันบ่อย ๆ คือทั้ง 11 ประเทศตั้งค่าเงินยูโรอย่างไร ? เรื่องนี้เขาตกลงกันไม่ยากนักเพราะเขามีเงินประจำชาติอยู่แล้ว และเงินประจำชาติเหล่านั้นก็ถูกแลกเปลี่ยนกันไปมาอย่างเสรีอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นเมื่อเงินยูโรออกใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2542 เขาก็กำหนดค่าต่าง ๆ ขึ้น

- ในวันนั้นหนึ่งยูโรมีค่า = 40.3399 หน่วยเงินเบลเยียม (ฟรังก์)
- = 1.95583 หน่วยเงินเยอรมนี (มาร์ค)
- = 166.386 หน่วยเงินสเปน (เปเซตา)
- = 6.55957 หน่วยเงินฝรั่งเศส (ฟรังก์)
- = 0.787564 หน่วยเงินไอร์แลนด์ (ปอนด์)
- = 1936.27 หน่วยเงินอิตาลี (ลีรา)
- = 40.3399 หน่วยเงินลักเซมเบิร์ก (ฟรังก์)
- = 2.20371 หน่วยเงินฮอลันดา (กิลเดอร์)
- = 13.7603 หน่วยเงินออสเตรีย (ชิลลิง)
- = 200.482 หน่วยเงินปอร์ตุเกส (เอสคูโด)
- = 5.94573 หน่วยเงินฟินแลนด์ (มาร์คคา)

ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง เงินยูโรก็เปรียบเสมือนตะกร้าของเงิน 11 สกุล

ซึ่งมีอยู่แล้ว เนื่องจากเงินเหล่านั้นแลกเปลี่ยนเป็นเงินสกุลอื่นได้ เมื่อออกมาใช้ เงินยูโรจึงมีอัตราแลกเปลี่ยนกับเงินสกุลอื่นทันที เช่น ในเดือนมกราคม 2542 หนึ่งยูโรมีค่าแลกเงินไทยได้ 42.45 บาท 1.16 ดอลลาร์สหรัฐ ๑ และ 131.31 เยนญี่ปุ่น เป็นต้น หลังจากวันนั้นมา อัตราแลกเปลี่ยนก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามแต่ความต้องการเงินสกุลต่าง ๆ ในตลาดโลก ซึ่งสะท้อนถึงภาวะเศรษฐกิจในประเทศเหล่านั้น เช่น ในวันที่ผมเขียนถึงตรงนี้ (22 พฤษภาคม 2543) หนึ่งยูโรแลกได้ 0.9 เหรียญสหรัฐ ๑ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเงินดอลลาร์แข็งขึ้นเรื่อยมาหลังจากเงินยูโรออกใช้เมื่อปีที่แล้ว

เรื่องตั้งค่าเงินของประเทศ ขอเล่านิดหนึ่งว่าเขาตั้งกันอย่างไร อันที่จริงเรื่องนี้ก็มีประวัติยาวนาน แต่ละประเทศมีประวัติเงินของตนเอง แต่เมื่อจะค้าขายกับต่างประเทศก็ต้องตกลงกับคู่ค้าว่าเงินต่างสกุลกันนั้นจะแลกกันตามอัตราเท่าไร เนื่องจากประเทศมหาอำนาจในประวัติศาสตร์ซึ่งมีการค้าขายทั่วโลก เช่น อังกฤษ และต่อมาสหรัฐอเมริกาเคยตั้งเงินของตนเองตามน้ำหนักของโลหะสองอย่าง คือเงินและทองคำ และต่อมาเปลี่ยนเป็นทองคำอย่างเดียว ประเทศอื่นที่มีเศรษฐกิจด้อยกว่าประเทศเหล่านี้ก็มักทำตามคือ ตั้งค่าเงินของตนตามน้ำหนักทองคำหรือเงินสกุลสำคัญ ๆ เช่น เงินปอนด์ของอังกฤษและเงินดอลลาร์ของสหรัฐ ๑ พร้อมกันกับเก็บทองคำและเงินสกุลสำคัญ ๆ นั้นไว้เป็นเงินสำรองหรือเป็นฐานเงินของตน ฉะนั้นในสมัยหนึ่งเงินสกุลต่าง ๆ จะมีอัตราแลกเปลี่ยนตายตัวโดยมีทองคำเป็นตัวเชื่อม แต่เนื่องจากทองคำมีจำกัดและมีจำนวนเพิ่มขึ้นช้า ไม่ทันการขยายตัวในการค้าขายระหว่างประเทศ (กรุณาดูเรื่อง “ทองคำกระตาศ” ในภาคผนวกของ ภาค 1) ประเทศ

ใหญ่ ๆ เช่น สหรัฐ ฯ จึงเลิกใช้ทองคำเป็นฐานของเงินมาเกือบ 30 ปีแล้ว และในปัจจุบันนี้ประเทศอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ก็ทำเช่นนั้น ส่วนอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสกุลใหญ่ ๆ ไม่ตายตัวอีกต่อไปแล้ว เปลี่ยนไปแต่ละวันตามความต้องการในตลาดเงินของโลก

ขอกลับมาเรื่องเงินยูโรอีกที นอกจากความสะดวกและการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการแลกเปลี่ยนเงินแล้ว การสร้างเงินยูโรขึ้นมาใช้ร่วมกัน ยังเป็นการเล็งผลเลิศทางเศรษฐกิจและการเมืองสำหรับประเทศกลุ่มยุโรปในการแข่งขันกับต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาอีกด้วย ทั้งนี้เพราะหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติเป็นต้นมา สหรัฐ ฯ เป็นมหาอำนาจฝ่ายตะวันตกที่สามารถครอบคลุมเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศอื่น ๆ เกือบจะสมบูรณ์แบบ และเมื่อสงครามเย็นสงบลง หลังจากความพ่ายแพ้ของโลกคอมมิวนิสต์เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว สหรัฐ ฯ ยังมีอำนาจเพิ่มขึ้นจนแทบจะเรียกได้ว่าขึ้นกเป็นไม้ขีดไม้เป็นนกในกิจการของโลกได้ทีเดียว ผลพวงอย่างหนึ่งของความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการเมืองนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาเป็นเสมือนเจ้าของชายหาดและสามารถเก็บ “เปลือกหอย” ได้อย่างไม่มีสิ้นสุดแต่เพียงผู้เดียว “เปลือกหอย” ในที่นี้คือเงินดอลลาร์ ซึ่งเป็นเงินสกุลเดียวที่ทั่วโลกตะครุบหมดไม่ว่าสหรัฐ ฯ จะพิมพ์ออกมาเท่าไร พุดง่าย ๆ ว่าถ้าสหรัฐ ฯ พิมพ์กระดาษหนึ่งแผ่นออกมาซึ่งมีเลขบ่งว่ามีค่า 1,000 ดอลลาร์ก็สามารถนำไปแลกของได้ทั่วโลก เช่น สามารถแลกข้าวเปลือกไทยได้เกือบ 10 ตัน กระดาษแผ่นเดียวแลกกับข้าวเกือบ 10 ตัน ! น่าคิดไหม ?

ตามธรรมดาประเทศในกลุ่มยุโรปแต่เพียงประเทศเดียวไม่สามารถจะแข่งกับสหรัฐ ฯ ได้ เยอรมันซึ่งใหญ่ที่สุดในกลุ่มตลาดร่วมยุโรปทั้ง 15 ประเทศ มีประชากรเพียง 82 ล้านคน เทียบกับสหรัฐ ฯ 270 ล้านคน และมีพลังเศรษฐกิจ (วัดตามรายได้ประชาชาติในปี 2541) เพียง 1 ใน 4 ของสหรัฐ ฯ เท่านั้น² แต่ถ้า 15 ประเทศรวมกันได้ จะมีประชากรกว่า 375 ล้านคนและมีพลังเศรษฐกิจมากกว่าสหรัฐ ฯ ประมาณ 5 % ถึงแม้กลุ่มประเทศยุโรปจะรวมกันได้ในขั้นต้นเพียง 11 ประเทศก็ตาม ประชากรในกลุ่มนี้ก็มากกว่า 290 ล้านคนและมีพลังเศรษฐกิจเกิน 80 % ของสหรัฐ ฯ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าพืดพอยเหวี่ยงกันทีเดียว และถ้าการรวมตัวกันสัมฤทธิ์ผลคือ สมาชิกมีประสิทธิภาพในการแข่งขันในตลาดโลกยิ่งขึ้น ประเทศอื่น ๆ อาจเข้าร่วมอีก และในขั้นสุดท้ายเมื่อเศรษฐกิจของกลุ่มยุโรปนี้เข้มแข็งขึ้นอีกและเงินยูโรแข็งจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลกเหมือนเงินดอลลาร์สหรัฐ ฯ ชาวยุโรปก็จะได้ “ขายขาด” ที่ตนสามารถเก็บ “เปลือกหอย” ไปแลกอะไร ๆ ได้ทั่วโลกเมื่อจำเป็น

ผมได้ข่าวว่าประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความคิดที่จะรวมตัวกันในทำนองกลุ่มยุโรป เพื่อสักวันหนึ่งจะได้มีเศรษฐกิจเข้มแข็งและออกเงินสกุลใหม่เป็นของตัวเองได้ และเงินนั้นก็จะเป็นเสมือน “เปลือกหอย” ที่ประเทศสมาชิกสามารถจะเก็บไปแลกของอื่นได้ทั่วโลก

² คู่แข่งสำคัญอีกประเทศหนึ่งคือญี่ปุ่นซึ่งมีประชากร 126 ล้านคน และมีพลังเศรษฐกิจรองลงมาจากสหรัฐ ฯ หรือประมาณสองเท่าของเยอรมัน (ตัวเลขของธนาคารโลกซึ่งพิมพ์ใน *World Development Report, 1999/2000*)

นั่นเป็นความฝันซึ่งผมคิดว่าในชีวิตเราไม่มีโอกาสเห็นเป็นความจริงแน่ เพราะเหตุหลายประการ เช่น ประเทศในกลุ่มเอเชียยังมีเทคโนโลยีล้ำหลังมาก ขนาดเศรษฐกิจยังเล็ก³ ฐานการเมืองและสังคมยังไม่มั่นคงพอ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของสมาชิกยังต่างกันมาก ความสามัคคีในกลุ่มยังไม่แน่นัก ฯลฯ

อันที่จริงไม่ถูกนักที่ผมบอกว่าสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่สามารถเก็บ “เปลือกหอย” ในยุคโลกาภิวัตน์ได้ นั่นคือเงินดอลลาร์เป็นเงินสกุลเดียวที่ทั่วโลกยอมรับ ยังมีเงินสกุลในกลุ่มของประเทศที่ผมเรียกว่า “พีเอ็ม” อื่นอีก 4 ประเทศซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางคือ เงินเยนของญี่ปุ่น เงินมาร์คของเยอรมนี เงินปอนด์ของอังกฤษ และเงินฟรังก์ของฝรั่งเศส นอกจากนั้นเงินฟรังก์ของสวิตเซอร์แลนด์ก็เป็นที่ยอมรับกันมากพอสมควร มองจากมุมนี้ ประเทศเหล่านั้นสามารถเก็บ “เปลือกหอย” ได้บ้าง แต่อย่างน้อยเมื่อเทียบกับสหรัฐ ฯ สำหรับในอนาคตเงินสกุลต่าง ๆ จะเป็นที่ยอมรับกว้างขวางขึ้นหรือน้อยลงย่อมขึ้นอยู่กับความสำเร็จทางเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นเจ้าของเงินนั้น ๆ

³ ประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 9 ประเทศมีประชากรรวมกันได้กว่า 385 ล้านคนแต่มีพลังทางเศรษฐกิจ ในปี 2541 เพียงประมาณ 550,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ หรือประมาณ 7 % ของสหรัฐ ฯ และ 13 % ของญี่ปุ่น เท่านั้น จึงนับว่าเล็กมาก

3

ในปัจจุบันนี้ การยอมรับเงินดอลลาร์กว้างขวางมากจนเกือบจะพูดได้ว่าเงินดอลลาร์เป็นเงินของโลกแล้ว นั่นคือ ประเทศเกือบทั่วโลกเก็บเงินดอลลาร์เป็นเงินสำรองของชาติ ในการค้าขายกับต่างประเทศก็ใช้เป็นหน่วยในการตั้งราคาสินค้า ใช้เป็นตัวกลางในการซื้อขายสินค้าและบริการ ใช้ในการชดใช้หนี้สิน ใช้เป็นตัวกลางในการโยกย้ายและเก็บทรัพย์สิน และบางประเทศในกลุ่มลาตินอเมริกาใช้เงินดอลลาร์สหรัฐ ฯ แทนเงินประจำชาติของตน ในกรณีนี้ เราอาจเรียกว่าประเทศเหล่านั้นสูญเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจจนเกือบสมบูรณ์ทีเดียว

ทำไมบางประเทศเลือกเสียอิสรภาพด้วยการเลิกใช้เงินของตน และหันมาใช้เงินดอลลาร์สหรัฐ ฯ แทน ?

คำตอบที่ง่ายที่สุดแบบกำปั้นทุบดินเห็นจะได้แก่เพราะคนในประเทศนั้นขาดความเชื่อมั่นในรัฐบาลและเงินของตน จึงไม่นิยมรับเงินของตัวเอง ชอบรับดอลลาร์มากกว่า แต่เรื่องราวมีมากกว่านั้น

นายอาจได้ยินอะไรต่อมิอะไรหลาย ๆ อย่างเกี่ยวกับประเทศในกลุ่มลาตินอเมริกา เช่น ฟุตบอลฟีฟ่าบันลือโลก สาวงามหยาดเยิ้ม ชุดว่ายน้ำหรือบิกินีที่ใช้ผ้าเนื้อที่ สุด เพลงและการเต้นรำจังหวะเร้าร้อน ยาเสพติดร้ายแรงที่เรียกว่าโคเคน ฯลฯ แต่นายอาจไม่ได้ยินว่าประเทศเหล่านั้นจำนวนมากมีชื่อเสียงเกี่ยวกับเงินเฟ้อ อย่างน้อยในระยะหนึ่งของช่วงเวลา 40-50 ปีมานี้ หลาย ๆ ประเทศประสบภาวะเงินเฟ้อปีหนึ่ง ๆ เป็นร้อย ๆ เปอร์เซ็นต์ หรือพูดง่าย ๆ ว่าของขึ้นราคาเกือบทุกวัน พอสิ้นปีอาจมีราคาเป็นหลายเท่าของราคาเมื่อต้นปี ฉะนั้นเมื่อได้

เงินมา คนในประเทศเหล่านั้นต้องรีบใช้ทันที ถ้าเก็บไว้ค่าของเงินจะตกลงไปเรื่อย ๆ ทำให้ซื้อของได้น้อยลง ๆ ทุกวัน ถ้าเป็นไปได้คนที่มีเงินก็แลกเปลี่ยนของตนเป็นเงินต่างประเทศ โดยเฉพาะเงินดอลลาร์แล้วเก็บไว้ คนที่รวยหน่อยก็จะหาทางส่งไปฝากไว้ในต่างประเทศ

สาเหตุของเงินเพื่อมีหลายอย่าง แต่ที่มักเกิดขึ้นคือ รัฐบาลชาตินิยม ในการควบคุมค่าใช้จ่ายของรัฐ ใช้เกินกว่าทรัพย์สินที่ได้ซึ่งส่วนมากเป็นเงินภาษีที่เก็บจากประชาชน เมื่อไม่มีทรัพย์สินจะจับจ่ายก็ใช้วิธี “พิมพ์แบงค์” หรือเพิ่มจำนวนเงินในประเทศ เมื่อจำนวนเงินเพิ่มขึ้นมากในขณะที่ทรัพย์สินจริงหรือสิ่งที่ผลิตได้ไม่เพิ่มตามขึ้นไปด้วย ทำให้มีเงินมากกว่าจำนวนสินค้า ในภาวะเช่นนั้น แนนละ ของย่อมขึ้นราคาเพราะมีคนเต็มใจที่จะแย่งกันซื้อในราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ

หลายประเทศในกลุ่มลาตินอเมริกาพยายามทุกวิถีทางที่จะลดเงินเพื่อ รวมทั้งทั้งเงินเก่าและพิมพ์เงินสกุลใหม่ออกมาใช้ แต่ก็ไม่สำเร็จทุกประเทศไป เมื่อประเทศเปลี่ยนไปใช้เงินดอลลาร์สหรัฐ ฯ รัฐบาลไม่มีสิทธิ์ที่จะพิมพ์เงินเองได้ ทำให้รัฐบาลมีวินัย แต่ในขณะเดียวกันประเทศก็หมดอิสรภาพในเรื่องนโยบายการเงินของตนเอง ฉะนั้นสาเหตุของการสูญเสียอิสรภาพของประเทศในยุคโลกาภิวัตน์นี้อาจไม่ใช่เพราะความอ่อนแอทางทหาร แต่เป็นเพราะความอ่อนแอในการบริหารเศรษฐกิจของรัฐบาลจนคนของตนเองหมดความเชื่อมั่นในเงินของประเทศ (บท “ฝรั่งง” กล่าวถึงการโจมตีค่าเงินบาทของนักเก็งกำไรต่างชาติและของคนไทยกันเอง นั่นอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การเสียอิสรภาพ ถ้าการบริหารเศรษฐกิจของไทยไม่ดีขึ้นใช่ไหม ?)

นายอาจถามว่าแล้วจำนวนเงินดอลลาร์นั้นมีมากพอจะให้

ประเทศต่าง ๆ ทำเป็นเงินของตนหรือ ? เรื่องนี้ผมลองดูตัวเลขแล้วคิดว่าไม่มีปัญหาอะไร เช่น ตัวเลขล่าสุดที่ผมเห็น (กุมภาพันธ์ 2543) เงินดอลลาร์ในรูปของเหรียญและธนบัตรที่เฟ้นฟ่านอยู่ทั่วโลกทั้งในและนอกสหรัฐ ฯ ทั้งหมดมีจำนวนประมาณ 518,200 ล้านเหรียญสหรัฐ ฯ ไม่มีใครทราบแน่นอนว่าในจำนวนนี้อยู่นอกสหรัฐ ฯ เท่าไร ผู้เชี่ยวชาญคาดคะเนกันไปต่าง ๆ นานา แต่อำนาจกลางของสหรัฐ ฯ คำนวณว่าประมาณ 2 ใน 3 หรือ ราว 300,00 ล้านเหรียญ อยู่ภายนอกประเทศ⁴ ฉะนั้นประเทศเล็ก ๆ เช่น ปานามาซึ่งมีรายได้ประชาชาติทั้งประเทศเพียงประมาณ 9,000 ล้าน หรือ อีเควดอร์ ซึ่งมีรายได้ไม่ถึง 20,000 ล้านเหรียญสหรัฐ ฯ จึงไม่น่าจะมีปัญหาในการที่จะแสวงหาเงินสหรัฐ ฯ มาแทนเงินของตน

นอกจากนั้น ประเทศต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องใช้เงินสดทั้งหมดในการดำเนินเศรษฐกิจ ยังสามารถใช้ตัวเลขในบัญชีธนาคารและสถาบันการเงินของสหรัฐ ฯ ได้อีก ตัวเลขล่าสุดบ่งว่า เงินในรูปของบัญชีธนาคารและสถาบันการเงินในสหรัฐ ฯ มีกว่า 6,000,000 ล้านเหรียญสหรัฐ ฯ นายพอนิกออกโทมว่าเงินจำนวนมากขนาดไหน ? ผมจินตนาการไม่ออกเหมือนกันว่าเงินนี้มากขนาดไหนเพราะมันเกือบ ๆ เท่ากับ 50 เท่าของรายได้ในปี 2542 ของคนไทยทั้งหมดกว่า 61 ล้านคนรวมกัน

เมื่อถึงเรื่องนี้ ขอฟุดต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า นอกจากยินดีที่จะรับเงินดอลลาร์อย่างไม้อั้นแล้ว ประเทศต่าง ๆ ยังยินดีซื้อพันธบัตรและตราสารหนี้ของรัฐบาลและองค์กรของสหรัฐอเมริกากอีกด้วย ตอนสิ้นปี 2542

⁴ ตามที่อ้างโดย จอห์น เบอร์เกสส์ ใน *Washington Post* ประจำวันที่ 18 มกราคม ค. ศ. 2000 หน้า E1

รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรของรัฐเป็นเจ้าของพันธบัตร และตราสารหนี้หรือเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นเจ้าหนี้สหรัฐฯ อยู่เกือบ 140,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ซึ่งมากกว่ารายได้ของคนไทยทั้งชาติเสียอีก

ธนบัตรดอลลาร์จำนวนมากที่เฟ้นผ่านอยู่ทั่วโลกสร้างความสะดวกให้แก่การค้า และการเดินทางไม่น้อยทีเดียว ไม่ว่าผมจะไปที่ไหน ผมสามารถขายหรือซื้อเงินดอลลาร์ได้ แม้แต่ในประเทศที่ควบคุมการแลกเปลี่ยนตราต่างประเทศอย่างเข้มงวดก็มักมีตลาดมืดซื้อขายธนบัตรใบละ 100 เหรียญสหรัฐ ฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่นักเดินทางชอบพกเพราะสะดวกแก่การถือติดตัวและมีราคาต่างวุดไม่มากไม่น้อยจนเกินไป นอกจากนั้น มีข่าวเสมอว่าพ่อค้ายาเสพติดและนักฟอกเงินก็ชอบเงินดอลลาร์ใบละร้อยด้วย นักค้ายาเสพติดต้องการเงินสดและเงินสดที่ยอมรับกันมากที่สุดคือเงินดอลลาร์ เมื่อได้เงินสดมาจากธุรกิจผิดกฎหมายก็ต้องหาทาง “ฟอก” ให้สะอาด ฉะนั้นธุรกิจสองอย่างนี้จึงมีความสัมพันธ์กันสูงมาก เนื่องจากธุรกิจสองอย่างนี้ผิดกฎหมาย จึงไม่มีใครรู้แน่นอนว่ามันใหญ่โตขนาดไหน ตัวเลขที่ผมเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือในข่าวที่แพร่ทางอินเทอร์เน็ต (Internet) ต่างกันมาก องค์กรของสหรัฐ ฯ ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมเงิน (Comptroller of the Currency) คาดว่าธุรกิจฟอกเงินในสหรัฐ ฯ เองมีประมาณ 100,000 ล้านดอลลาร์ต่อปี และนอกสหรัฐ ฯ ประมาณ 200,000 ล้านดอลลาร์ต่อปี⁵ ตัวเลขนี้นับว่าต่ำที่สุดที่ผมค้นพบ

⁵ สำนักงานของ Comptroller of the Currency มีหน้าในอินเทอร์เน็ตชื่อว่า Public Information ซึ่งผมเปิดพบตัวเลขนี้เมื่อ 21 พฤษภาคม 2543 นักวิเคราะห์บางคนบอกว่าตัวเลขนี้ต่ำไป กิจการฟอกเงินน่าจะเป็น 500,000 ล้านดอลลาร์ต่อปี นอกจากนั้น ผมเห็นตัวเลขที่สูงที่สุดคือ 2,850,000 ล้านดอลลาร์ต่อปี ซึ่งผมไม่ค่อยแน่ใจว่าจะเป็นไปได้

แต่ก็ยิ่งมากกว่ารายได้ของคนไทยทั่วประเทศ เป็นไปได้ไหมว่าธุรกิจค้า ยาเสพติดติดมากกว่านี้ เพราะการค้าในประเทศใช้เงินท้องถิ่นได้และมีอีก มากที่ไม่จำเป็นต้องฟอกหรือฟอกไม่ได้ ?

นายอาจถามว่าเมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ทำไมสหรัฐฯ ฯ จึงพิมพ์ธนบัตร ไบละร้อยเหรียญออกมามากมาย และทำไมจึงไม่ควบคุมไม่ให้คนนำออก นอกประเทศ ? คำตอบคือ เขาเป็นประเทศในระบบตลาดเสรี เขา พิมพ์ธนบัตรตามจำนวนที่ตลาดต้องการในการทำธุรกิจภายในประเทศ เขาพยายามป้องกันไม่ให้คนนำเงินออก (หรือเข้า) ที่ละมาก ๆ เช่น ใคร มีเงินติดตัวมากกว่า 10,000 เหรียญเมื่อเข้าออกประเทศต้องรายงาน ต่อเจ้าหน้าที่ของเขา (ผมยังเคยถูกค้นเลย เหตุเพราะคนไทยเราไปทำซื้อ เสียไว้ เมื่อเขาเห็นผมเขาก็ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อน) แต่อย่างว่านั่นแหละ มีความพยายามที่หนอย่อมมีความสำเร็จที่นั่น เมื่อเงินดอลลาร์ไบละร้อย ที่เขาพิมพ์ออกมาไหลไปอยู่นอกประเทศจนไม่พอแก่การทำธุรกิจและการ ดำเนินชีวิตประจำวันภายในประเทศ เขาจำเป็นต้องพิมพ์เพิ่มอีกตาม ความต้องการของประชาชน

4

ถึงแม้จะดูมากมาย เงินที่ต้องฟอกหรือขนย้ายเป็นเงินสดข้าม ประเทศอย่างผิดกฎหมายนั้น ยังน้อยมากเมื่อเทียบกับเงินที่ถูกขนย้าย ข้ามประเทศเพื่อกิจการที่ถูกกฎหมาย แต่การย้ายชนิดนี้เกือบจะไม่เป็น ในรูปของเงินสดเลยเพราะมันมากมายเสียจนทำไม่ได้และก็ไม่จำเป็น ด้วย เกือบทั้งหมดเป็นการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เงินสดอาจข้าม

พรมแดนของประเทศในรูปของเงินที่นักท่องเที่ยวถือติดตัวไป เช่น เวลาผมมาเมืองไทยทุกครั้ง ก็จะมีเงินสดติดมาบ้างเพื่อแลกใช้เมื่อจำเป็น สำหรับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น บางทีตัวเงินซึ่งเป็นเลขในบัญชีธนาคารไม่ได้ย้ายที่แต่ว่าย้ายเจ้าของเท่านั้น

นายลองจินตนาการดูว่าการโยกย้ายเงินนั้นมากขนาดไหน ในปี 2540 ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่ผมมีตัวเลขอยู่ในมือ ประเทศต่าง ๆ ส่งสินค้าออกเป็นมูลค่าอย่างน้อย 5,400,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ (จาก *World Development Report, 1999/2000*) นอกจากนั้นยังมีการขายบริการ เช่น ค่าที่ปรึกษา ค่าประกันภัย ค่าขนส่ง ฯลฯ อีกไม่น้อยกว่า 1,400,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ผู้ซื้อต้องจ่ายเงินให้แก่ผู้ขายเพื่อสินค้าและบริการเหล่านี้ นอกจากนั้น ยังมีเงินลงทุนข้ามชาติในปีเดียวกันนั้นอีกอย่างน้อย 400,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และยังมีเงินอื่นอีก เช่น เงินซื้อหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ เงินปันผลจากเงินลงทุน เงินค่าจ้างของคนงานที่ไปทำงานต่างชาติ เงินค่าดอกเบี้ยของเงินกู้ เงินชำระหนี้ระหว่างประเทศ เงินช่วยเหลือจากประเทศที่ร่ำรวยและจากองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นเงินอีกไม่น้อย แต่ผมไม่มีโอกาสไปค้นหาให้ดู เงินจำนวนมหาศาลนี้อาจเรียกว่าเป็น **ไอเอ็มเอฟ** ได้เหมือนกัน แต่เป็น **ไอเอ็มเอฟ** ที่ย่อมาจาก **International Financial Flows**

ดังที่กล่าวข้างต้น เงินเป็นเทคโนโลยีอย่างหนึ่งที่มีทั้งคุณและโทษ นอกจากจะมีจำนวนมหาศาลแล้ว ลักษณะของเงินในยุคโลกาภิวัตน์มีความสำคัญเป็นพิเศษคือ สามารถไหลไปได้ทุกหนทุกแห่งโดยไม่มีพรมแดนใดจะกั้นได้ และไหลได้อย่างรวดเร็วเกินสายฟ้าแลบเสียอีก เช่น

เจ้าของเงินที่นครนิวยอร์ก อาจส่งย้ายเงินของตนเองไปกรุงโตเกียวได้ในไม่กี่วินาทีซึ่งเป็นเวลาที่คำสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์เดินทางระหว่างสองเมือง ลักษณะเช่นนี้มีคุณอนันต์แต่ก็อาจมีโทษมหันต์ได้เช่นกัน เราลองดูที่เงินลงทุนข้ามชาติ 400,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๑ ในปี 2540 ที่ผมเพิ่งกล่าวถึงในย่อหน้าที่แล้ว เงินนี้เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรในโลกที่ประเทศด้อยพัฒนาสามารถมีโอกาสดึงดูดให้มาช่วยสร้างประเทศของตนได้ (เงิน 400,000 ล้านดอลลาร์นี้เป็นทุนที่ชาวต่างชาตินำไปสร้างโรงงาน และซื้อเครื่องมือเครื่องมือนักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “ลงทุนโดยตรง” ในปีนั้น ประมาณ 3,745 ล้านดอลลาร์ หรือน้อยกว่า 1 % มาลงในเมืองไทย) นายทราบดีไหมว่าเงินจำนวนนี้น้อยมากเมื่อเทียบกับเงินที่พยายามหาที่ไปลง

ผมลองคิดเล่น ๆ ดู เฉพาะในสหรัฐอเมริกาแห่งเดียวมีทรัพย์สินที่อยู่ในมือขององค์กรอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า Mutual Funds (ซึ่งเราอาจแปลตามภาษาชาวบ้านของเราว่า “กองทุนร่วมบุญกรรม”) ทรัพย์สินนี้เกิดจากคนเอาเงินที่ออมได้ไปฝากให้นักลงทุนนำไปลงทุนให้ (กองทุนของนายยอร์ช โขโรส ที่ใช้โจมตีค่าเงินบาทเมื่อปี 2540 ก็เป็นกองทุนในจำพวกนี้) ในปัจจุบัน (กุมภาพันธ์ 2543) ในอเมริกามีกองทุนจำพวกนี้เป็นหมื่นกองทุนซึ่งมีทรัพย์สินรวมกันกว่า 6,856,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๑ (ตัวเลขของธนาคารกลางสหรัฐ ๑ ใน *Federal Reserve Bulletin, May 2000*) จริงอยู่ทรัพย์สินนี้ส่วนมากอยู่ในรูปของหุ้น พันธบัตร ฯลฯ ในอเมริกาและประเทศที่เจริญแล้ว แต่มีเป็นแสนล้านเหรียญสหรัฐ ๑ ที่พร้อมที่จะไหลไปสู่ประเทศด้อยพัฒนา ถ้าผู้จัดการกองทุนเห็นโอกาสได้ผลตอบแทนคุ้มค่า

สิ่งที่เป็นข้อคิดสำหรับประเทศด้อยพัฒนาคือ เงินทุนในโลกมีมากมายและพร้อมที่จะไหลไปสู่ประเทศด้อยพัฒนา และเงินทุนส่วนมากอาจเรียกได้ว่าเป็นทุนจำพวกมีคุณเพราะสนใจจะไปลงเพื่อทำประโยชน์ในประเทศที่มีเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมมั่นคง ทุนจำพวกนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น **ไอเอ็มเอฟ** แต่เป็น **ไอเอ็มเอฟ** ที่ย่อมาจาก **Investable Meritorious Funds** มีน้อยกองทุนที่ตั้งขึ้นมาเพื่อมุ่งไปที่การเก็งกำไร และการโจมตีค่าเงินในประเทศที่เศรษฐกิจกำลังจะล่ม กองทุนเช่น **Quantum Fund** ของนายยอร์ช โซโรส เป็น **ไอเอ็มเอฟ** เหมือนกันคือ **ไอเอ็มเอฟ** ที่ย่อมาจาก **Invasion-oriented Mutual Funds** หรือกองทุนเพื่อการโจมตี กองทุนจำพวกนี้มีโทษ แต่มีเงินน้อยเมื่อเทียบกับกองทุนที่มุ่งไปในทางดี และหลายกองทุนในกลุ่มให้โทษนี้ รวมทั้งของนายยอร์ช โซโรส เองด้วย ต้องประสบมรสุมหนักอยู่บ่อย ๆ จนกองทุนหนึ่งที่มีชื่อว่า **Tiger Management Fund** ซึ่งใหญ่เป็นที่สองรองลงมา จากของนาย ยอร์ช โซโรส และมีเงินทุนประมาณ 6,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๆ ต้องเลิกกิจการไปเมื่อเร็ว ๆ นี้⁶

ประเทศไทยเคยประสบมาแล้วโดยตรงคือ เป็นเวลานานก่อนที่เศรษฐกิจจะมีปัญหา เงินจากกองทุนจำพวกมีคุณไหลมาเทมาลงเมืองไทยมากมาย แต่เมื่อเราเอาไปใช้ผิดประเภท เช่น เก็งกำไรเพื่อรวยทางลัด จนทำให้ฐานเศรษฐกิจสั่นคลอน เงินทุนประเภทมีคุณก็เริ่มหาทางหนี แต่ในขณะที่เดียวกันทุนจำพวกมีโทษเริ่มเข้ามา ณ จุดหนึ่งเมื่อ

⁶ Noelle Knox, Associated Press, 28 เมษายน [2543] ตามที่อ้างใน **Washington Post**, 29 เมษายน ค. ศ. 2000 หน้า E1

เศรษฐกิจของเราเน่าเฟะจนได้ที่แล้ว ทุกทั้งสองประเภท พร้อมด้วยทุนของคนไทยเอง (กรุณาดูรายละเอียดเพิ่มในบท “ฝรั่งง”) ก็หนีออกจากประเทศอย่างรวดเร็วปานสายฟ้าแลบตามลักษณะของเงินยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการเร่งให้เศรษฐกิจของไทยเข้าสู่วิกฤตทันที

เงินจะวิวัฒน์ไปอีกในอนาคตตามพัฒนาการของมนุษย์ จะวิวัฒน์ไปทางไหนเราคงเดาไม่ได้ เท่าที่ผมทราบ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีคาดว่าคุณ วันหนึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ เราจะไม่จำเป็นต้องใช้เงินสดในรูปแบบของเหรียญและธนบัตรอีกต่อไป ตัวเลขในคอมพิวเตอร์และบัตรสั่งจ่ายเงินหรือโทรศัพท์จะทำหน้าที่แทน เมื่อถึงวันนั้น ผมคิดว่าเงินก็จะเป็นอมตะเหมือนสิ่งหนึ่งที่ผมมีในใจเสมอ นั่นคือความรัก คุณ วันนั้น เงินและความรักจะไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้ ไม่มีพรมแดน และไม่มีศาสนา เหมือนกับเนื้อเพลงที่ สุเทพ วงศ์คำแหง ร้องได้อย่างไพเราะจับใจ และเงินก็จะเหมือนความรักในด้านที่อาจทำให้เราเป็นสุขปานขึ้นสวรรค์หรือเป็นทุกข์ปานลงนรกได้ นั่นคือมีทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์

ฝรั่งงง

1

“ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้” จอห์น เพื่อนร่วมงานเก่าแก่เอ่ยขึ้นหลังจากผ่านมายืนถามทุกข์สุขผมอยู่ที่ประตูห้องทำงานที่ธนาคารโลกวันหนึ่งในตอนปลายฤดูร้อนปี 2540

“นายว่าอะไรไม่น่าเชื่อ?” ผมถาม

“ไม่น่าเชื่อว่าธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำอะไร ๆ ผิดพลาดจนก่อให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ” จอห์นอธิบาย

ผมเห็นว่าเพื่อนกำลังพูดเรื่องสำคัญเป็นพิเศษจึงจะยั้งคะยอให้เข้ามานั่งคุยกันในห้อง จอห์นเคยทำงานกับผมที่ไซปรัส ได้เลื่อนขั้นขึ้นเป็นใหญ่เป็นโตหลังจากนั้น แต่ก็ไม่ได้ตัว นาน ๆ ผ่านมาทางที่ทำงานของผมมักแวะมาถามทุกข์สุข เขาเคยทำงานในธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ในสมัย ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นผู้ว่าการ และใน

ธนาคารกลางของสหรัฐอเมริกาก่อนที่จะเข้าทำงานที่ธนาคารโลก มีความเชี่ยวชาญทางด้านการเงินการธนาคารและเรื่องหนี้สินของประเทศด้อยพัฒนา นอกจากนั้นยังมีความสนใจเรื่องเมืองไทยเป็นพิเศษ

วันนั้นเราคุยกันนานกว่าปกติ ไม่ได้สรุปว่าอะไรเป็นสาเหตุของวิกฤติเศรษฐกิจในเมืองไทยเพราะเราไม่มีข้อมูลละเอียดนัก แต่เราเห็นพ้องกันว่า ปัญหาเศรษฐกิจของไทยนั้นเป็นเรื่องพื้นฐานซึ่งสั่งสมมานานปี ไม่ใช่เพิ่งมาเกิดขึ้นในวันสองวันแล้วนำไปสู่วิกฤติทันที ฉะนั้นจะไปโทษธนาคารแห่งประเทศไทยว่าทำให้เกิดวิกฤติย่อมไม่ถูกต้อง ถึงอย่างไรก็ตามเราอดแปลกใจไม่ได้ว่า ทำไมธนาคารแห่งประเทศไทยปล่อยให้ระบบการเงินการธนาคารของไทยเน่าเฟะ และทำไมจึงใช้เงินสำรองเป็นหมื่นเหรียญสหรัฐ ฯ เพื่อป้องกันค่าเงินบาท เราเห็นพ้องกันอีกว่า นักวิชาการและผู้บริหารของธนาคารแห่งประเทศไทยล้วนได้ร่ำเรียนกันมาจากสถาบันชื่อดังทั้งในและนอกประเทศ มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ยาวนาน ฉะนั้นไม่น่าเป็นไปได้ว่าท่านเหล่านั้นจะไม่รู้ความเป็นไปต่าง ๆ ของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเกี่ยวกับสถาบันการเงินของประเทศ จนกลายเป็นผู้จุดชนวนให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น

คำถามของเราต่อไปคือ ถ้าท่านเหล่านั้นรู้ทุกอย่าง ท่านทำอะไรบ้างเพื่อหาทางป้องกันการล่มสลายของสถาบันการเงิน ?

คำตอบที่เราเดามีหลายอย่าง เช่น ประการแรกผู้บริหารธนาคารแห่งประเทศไทยมองเห็นปัญหาแต่ไม่คิดว่ามันจะร้ายแรงมากนักจึงปล่อยไป ประการที่สองท่านได้พยายามจะหาทางแก้ไขแต่ไม่สามารถต้านทานกระแสการเมืองได้ เราเห็นพ้องกันว่า ถ้าจริง เรื่องนี้ค่อนข้างจะน่าวิตกเพราะการเมืองเข้าไปครอบคลุุมการทำงาน of ธนาคาร ฯ

ซึ่งในสมัยจอห์นทำงานอยู่ที่นั่นจะไม่เกิดขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทย เคยมีประวัติในด้านความเป็นอิสระ ปราศจากการยุ่งเกี่ยวของนักการเมือง จนเป็นที่เชื่อถือของชาวต่างประเทศ ประการที่สามเป็นเรื่องที่น่าวิตกที่สุดคือ คนของธนาคารมีส่วนได้ส่วนเสียทางใดทางหนึ่งกับความเป็นไปของระบบและสถาบันการเงินจนทำให้เบี่ยงเบนวิจารณ์ญาณของตน เรื่องนี้เราคิดว่าไม่น่าจะเป็นไปได้

สำหรับการใช้เงินสำรองของประเทศจำนวนมหาศาลเพื่อป้องกันค่าเงินบาท เราก็เดากันไปหลายอย่าง เช่น ผู้บริหารและนักวิชาการของธนาคาร ฯ ไม่เข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ คิดว่าเป็นเรื่องการโจมตีค่าเงินบาทชั่วคราวของนักเก็งกำไร ถ้าทุ่มเงินสำรองสู้ ปัญหา ก็จะหมดไป เรื่องนี้ถือเป็นความผิดพลาดทางเทคนิคซึ่งอาจจะเกิดได้ ประการที่สองอาจเกิดเพราะความทวิภูษิตของคนของธนาคาร ฯ คือ โหน ฯ จะสู้กับนักเก็งกำไรแล้วก็สู้ยิบตา ไม่ยอมแพ้ ประเทศจะหายน่ะก็ช่าง เรื่องนี้ค่อนข้างร้ายแรง แต่ก็ยังไม่เท่ากรณีที่เราคิดว่าอาจเป็นไปได้คือ นักการเมืองและคนของธนาคารเองมีส่วนได้ส่วนเสีย กินตามน้ำกับการลดค่าของเงินบาท เรื่องนี้เราคิดว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่เราไม่มีข้อมูล โดยเฉพาะเกี่ยวกับนักการเมือง เราได้ยินข่าวลือต่าง ๆ นานาซึ่งอาจเป็นจริงได้เพราะนักการเมืองของเราจำนวนมากเป็นนักธุรกิจด้วย

นอกจากข้อมูลทางเศรษฐกิจกว้าง ๆ แล้ว สิ่งที่เราพอรู้ขณะนั้นคือเรื่องปัญหาของธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยกรรมและบรรษัทเงินทุนหลายสิบแห่ง อันที่จริงเฉพาะเรื่องนี้เรื่องเดียวไม่ใช่ของแปลกอะไร เพราะแม้แต่ที่สหรัฐอเมริกาเองก็มีเรื่องในทำนองนี้เกิดขึ้นเมื่อสิบกว่าปีก่อน คือในยุคประธานาธิบดี โรนัลด์ รีแกน ซึ่งเริ่มเมื่อปี 2523

นายอาจจะนึกไม่ถึงว่าเรื่องในทำนองนี้จะเกิดขึ้นที่สหรัฐ ฯ และอาจไม่เคยรู้รายละเอียด จึงขอเล่าเท่าที่พอจำได้

2

ก่อนพูดถึงเกี่ยวกับวิกฤติทางการเงินในสมัยประธานาธิบดีรีแกน ขอทำความเข้าใจเรื่องสถาบันทางการเงินสำคัญสองชนิดในระบบการเงินของสหรัฐอเมริกาในสมัยนั้น ชนิดแรกเป็นธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีลักษณะเหมือนธนาคารพาณิชย์ที่นายคูนเคยในเมืองไทย ธุรกิจสำคัญของกลุ่มนี้คือรับฝากและให้ยืมเงินแก่บุคคลและธุรกิจทั่วไป การให้ยืมส่วนมากเป็นระยะสั้น เนื่องจากสหรัฐ ฯ เป็นประเทศใหญ่ มีความเจริญทางเศรษฐกิจมาก ใช้ระบบตลาดเสรี และในสมัยนั้นธนาคารพาณิชย์ได้รับอนุญาตให้ทำธุรกิจได้ในเพียงรัฐเดียวใน 50 รัฐเท่านั้น จำนวนธนาคารพาณิชย์จึงมีมากมายถึงประมาณ 17,000 ธนาคารด้วยกัน

สถาบันการเงินอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า “สมาคมออมทรัพย์และให้เงินกู้” ซึ่งผมแปลมาจากคำว่า “Savings and Loan Association” ธุรกิจหลักของสมาคมนี้ คือ การรับเงินฝากและให้เงินกู้ระยะยาวแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ซึ่งส่วนมากได้แก่บ้าน วิธีคือให้เจ้าของบ้านยืมเงินเพื่อซื้อบ้านและยึดบ้านนั้นไว้เป็นประกัน พุดง่าย ๆ ก็คือรับจำนองบ้านระยะยาวนั่นเองซึ่งส่วนมากจะเป็นเวลา 30 ปี (ตอนผมซื้อบ้านก็ยืมเงินในรูปแบบนี้เช่นกัน) ในสมัยนั้น สมาคมจำนวนนี้มีเกือบ 5,000 แห่ง

สถาบันการเงินสองกลุ่มนี้มีกิจการต่างกัน มีกฎเกณฑ์ต่างกันและอยู่ในการกำกับดูแลของต่างสำนักงานกัน ทั้งในระดับรัฐบาลกลางและ

รัฐบาลมลรัฐ จนมาถึงสมัยประธานาธิบดีรีแกน นายอาจไม่ทราบในอดีต ดาราภาพยนตร์เก่าคนนี้เป็นผู้มีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นในเรื่องตลาดเสรี เชื่อว่ารัฐควรปล่อยให้พลังตลาดควบคุมการทำงานของธุรกิจเอง ความเชื่อนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ควบคุมสถาบันการเงินครั้งสำคัญ เช่น ลดมาตรฐานในด้านเงินทุนและด้านวิธีทำบัญชี เปลี่ยนกฎการเป็นเจ้าของ ให้สถาบันการเงินทำธุรกิจข้ามรัฐได้ ปล่อยให้ดอกเบี้ยลอยตัว อนุญาตให้มีนายหน้าหาเงินฝาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีผลให้สถาบันทั้งสองชนิดนี้มีกิจการเข้าช้อนกันและแข่งขันกันโดยตรงมากขึ้น

ผลลัพธ์คือในสมัยประธานาธิบดีรีแกนเกิดวิกฤติทางการเงินครั้งใหญ่ ทั้งที่เกี่ยวกับธนาคารพาณิชย์และที่เกี่ยวกับสมาคมออมทรัพย์ ๆ กว่าที่จะแก้ได้ ธนาคารล้มไปกว่า 1,600 แห่ง ในจำนวนนี้มีธนาคารใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ 7 ของสหรัฐ ๆ ชื่อว่า Continental Illinois ซึ่งมีทรัพย์สินถึง 45,000 ล้านดอลลาร์รวมอยู่ด้วย เนื่องจากธนาคารพาณิชย์มีองค์กรของรัฐรับประกันผู้ฝากขนาดย่อมซึ่งมีเงินฝากไม่เกินบัญชีละ 100,000 เหรียญ ฉะนั้นเมื่อธนาคารซึ่งส่วนมากเป็นธนาคารเล็ก ๆ ถูกปิด ผู้ฝากได้เงินคืน ผู้เสียเงินคือผู้ถือหุ้นและคนรวยที่มีบัญชีใหญ่ ๆ เท่านั้น

สำหรับธนาคาร Continental Illinois นั้นใหญ่มาก จึงได้รับการยกเว้น ใหญ่ขนาดไหน ? ใหญ่จนผมก็นึกไม่ค่อยออกเหมือนกันว่าจะเปรียบเทียบกับอะไร จึงลองคิดเล่น ๆ ดูก็พบว่าทรัพย์สินจำนวน 45,000 ล้านดอลลาร์ในปี 2527 มีค่าเท่ากับ 1.2 % ของรายได้ทั้งหมดของสหรัฐอเมริกา และมากกว่ารายได้ของประเทศไทยทั้งประเทศในปีนั้น (ตามตัวเลขของธนาคารโลกซึ่งพิมพ์ใน *World Development Report, 1986*

รายได้ของประเทศไทยทั้งประเทศในปี 2527 เท่ากับ 43,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๑) เงิน 45,000 ล้านดอลลาร์ในปี 2527 นี้ถ้าคิดเป็นค่าเงินในปี 2541 ก็ไม่น้อยกว่า 70,000 ล้านดอลลาร์เนื่องจากค่าของเงินในสมัยนี้น้อยกว่าในสมัยก่อนเพราะผลของเงินเฟ้อ นายรู้ไหมว่าเงิน 70,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๑ นี้มากกว่ารายได้ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในปี 2541 ถึงอย่างน้อย 160 ประเทศ !

นอกจากผู้ฝากเงินในระดับบุคคลแล้ว ยังมีธนาคารอื่น ๆ อีกถึง 2,300 แห่งที่ฝากเงินไว้กับธนาคาร Continental Illinois ฉะนั้นรัฐบาลจึงไม่กล้าปล่อยให้ธนาคารนี้ล้มเพราะเชื่อว่าจะทำให้ระบบการเงินของประเทศทั้งหมดปั่นป่วนถึงขนาดนำไปสู่ความล่มสลายทางเศรษฐกิจได้ รัฐบาลกลางจึงฉีดเงินของรัฐเข้าไป 2,000 ล้านดอลลาร์และขอให้ธนาคารอื่นฉีดเข้าไปอีก 24,000 ล้านดอลลาร์ เพื่อให้ธนาคารนี้เปิดทำงานได้ต่อไป ผู้ที่สูญเสียทรัพย์สินจำกัคอยู่ที่ผู้ถือหุ้นของธนาคารนี้เท่านั้น ส่วนผู้ฝากได้รับการคุ้มครอง

สำหรับทางด้านสมาคมออมทรัพย์ ๑ ปัญหาต่างกักับธนาคารพาณิชย์ในแง่หนึ่งคือ องค์กรที่ประกันผู้ฝากเป็นทั้งของรัฐและของเอกชน และทุนที่สะสมไว้นั้นไม่พอจ่ายให้กับผู้ฝากของสมาคมออมทรัพย์ ๑ ที่ถูกปิด ฉะนั้นผู้ฝากรายย่อยไม่เกินบัญชีละ 100,000 เหรียญก็จะต้องสูญเสียทรัพย์สินถึงแม้จะไม่ใช้ความผิดของเขาเลย เรื่องการล้มของสมาคมนี้ผมจำได้ดีเพราะมีเพื่อนใกล้ชิดได้รับลูกหลงอย่างคาดไม่ถึงด้วย ในที่สุดรัฐบาลต้องกัคพันเข้าช่วยซึ่งเป็นเงินเบ็ดเสร็จถึง 160,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๑ เงินจำนวนมหาศาลนี้มีค่าประมาณ 4 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติของเขา ถึงอย่างไรก็ตามเพื่อนของผมคนหนึ่งก็ต้องรออยู่

หลายปีกว่าจะได้เงินคืน แต่ก็ยังไม่เสียหายเท่าอีกคนหนึ่งซึ่งมีหุ้นจำนวนมากอยู่ในสมาคมออมทรัพย์ ๑ ที่ล้มเพราะต้องสูญเงินที่ซื้อหุ้นไปทั้งหมด มีการศึกษาและวิจารณ์กันมากมายถึงเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดวิกฤติในสถาบันการเงินสองชนิดนี้ ทั้งหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ถ้านำมาตั้งกึ่งกองท่อมหัว ฉะนั้นผมจะไม่ไปค้นหารายละเอียดมาให้ท่านอ่านละเอียดเพราะถึงอย่างไรนายกหลับเสียก่อนจะอ่านจบ ปล่อยให้เป็นเรื่องของนักเศรษฐศาสตร์เขาเถียงกันก็แล้วกัน ผมจะยกเพียงข้อสังเกตบางอย่างมากล่าวซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับวิวัฒนาการในเมืองไทย

ผมมาเมืองไทย 4 ครั้งหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 รวมเวลาที่มาอยู่เมืองไทยทั้งหมดประมาณ 11 เดือน (ที่ทำอย่างนั้นได้เพราะเกษียณตัวเองจากธนาคารโลกพอดี) ผมได้เห็นความเป็นไปของปัญหาในบ้านเราใกล้ขีดขึ้น แต่ก็ไม่ได้ทำวิจัยด้วยตัวเอง เพียงแต่อ่านรายงานของคนอื่นบ้าง ฟังใครต่อใครคุยให้ฟังบ้าง สิ่งที่ผมได้อ่านและประทับใจในความละเอียดที่สุดได้แก่ หนังสือซึ่งย่อยรายงานของ คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร)¹ รายงานฉบับนี้ทำให้ผมเปลี่ยนใจในบางเรื่องเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานที่เพื่อนเก่าจอห์นและผมตั้งกันไว้เมื่อสองปีก่อน ตอนมาเมืองไทยครั้งที่แล้วเมื่อต้นกุมภาพันธ์ เมษายน 2543 ผมตั้งใจที่การศึกษาในทำนองเดียวกันหรือที่เรียกว่า ศปร.2 เพิ่งเสร็จและนำเสนอต่อรัฐบาล แต่เสียดายอย่างยิ่งที่รัฐบาลเลือกเก็บ

¹ ชารา จินดา และคณะ (บรรณาธิการ) บันทึกประวัติศาสตร์ รายงาน ศปร. มูลเหตุเศรษฐกิจไทยเกือบล้มละลาย. กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์หน้าฝน, 2542.

รายงานนั้นไว้เป็นความลับ ผมไม่แน่ใจว่าทำไมรัฐบาลเลือกทำเช่นนั้น ไม่อยากจะคิดไปในแง่ร้ายว่ารัฐบาลต้องการปกป้องใครสักคนหรือชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ข้อสังเกตเรื่องวิกฤติเศรษฐกิจของผมใช้รายงานของ ศปร. เป็นเอกสารอ้างอิงหลัก และเมื่อผมอ่านรายงานนี้หลายครั้งก็ยิ่งแน่ใจว่าสาเหตุหนึ่งของวิกฤติเศรษฐกิจไทยครั้งนี้คือ ไอเอ็มเอฟ แต่ไอเอ็มเอฟ นี้ไม่ได้ยืมมาจาก International Monetary Fund ฉะนั้นอย่าไปโทษเขา หากเป็น ไอเอ็มเอฟ ที่ยืมมาจาก Incomprehensible Management Failure ซึ่งคงแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า ความล้มเหลวของการบริหารอันเกินหยั่งถึง

3

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องอื่น ขอกล่าวถึงข้อสังเกตในความคล้ายคลึงบางอย่างของวิกฤติทางการเงินในอเมริกาและในเมืองไทยพอสังเขป วิกฤติของเขาเกิดก่อนเรา จึงอาจตีความหมายได้ว่า “ผู้ไม่อ่านประวัติศาสตร์ย่อมทำพลาดซ้ำ” (ขอสารภาพว่า สำนวนคมคายนี้ไม่ใช่ของผมหรอก ผมไม่เก่งขนาดนั้น ผมขโมยแปลมาจากคำคมของฝรั่งที่ว่า Those who don't read history are doomed to repeat it. อันที่จริงถ้าจะพูดถึงประวัติศาสตร์ของวิกฤติเศรษฐกิจที่ไทยเราน่าจะได้บทเรียนสด ๆ ร้อน ๆ ยังมีอีกมาก เช่น ที่ประเทศชิลี สวีเดน และเม็กซิโก แต่ผมไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์เหล่านั้นโดยตรงนอกจากที่อเมริกา จึงไม่ขอนำมากล่าวละ)

การขยายตัวอย่างรวดเร็วสูงสุดในประวัติศาสตร์ของกิจการสถาบันการเงิน การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องกระตุ้นให้สถาบันการเงินแข่งขันกันอย่างเข้มข้นและพยายามขยายกิจการอย่างรวดเร็ว ผลพวงอย่างหนึ่งคือสถาบันการเงินเหล่านี้ให้ยืมเงินแก่โครงการหรือเพื่อกิจการที่มีความเสี่ยงสูงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อธุรกิจมีปัญหา โครงการและกิจการต่าง ๆ ล้ม แ่นละ ผลกระทบต้องไปถึงผู้ให้ยืมเงินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ระยะเวลาของเงินฝากและเงินให้กู้ต่างกันมาก เรื่องนี้เกิดเพราะเงินฝากส่วนมากที่สถาบันการเงินได้รับจะเป็นเงินฝากระยะสั้น แต่การให้ยืมเป็นระยะยาวโดยเฉพาะในกิจการอสังหาริมทรัพย์ซึ่งมีบทบาทมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เรื่องนี้ผมขอใช้คำที่นักกอล์ฟมักใช้กันคือ “ชกสั้น ตะบันยาว” ซึ่งใช้ในสนามกอล์ฟไม่เป็นไร แต่ถ้าเกิดในวงการเงินเมื่อไร โอกาสจบลงด้วยความหายนะมีมากทีเดียวเพราะฝ่ายผู้ฝากนั้นถอนเงินได้ทันที แต่ฝ่ายผู้ยืมจะจ่ายคืนเพียงครั้งละเล็กละน้อยเป็นเวลานาน ถ้าเกิดดอกเบี้ยขึ้นมากหรือมีผู้ถอนเงินจำนวนมากเมื่อใด เมื่อนั้นสถาบันการเงินนั้นจะประสบปัญหาสภาพคล่องทันที

การเก็งกำไรในอสังหาริมทรัพย์ ในยุคนั้น การเก็งกำไรในที่ดิน อาคารสินค้า สถานที่พักผ่อนและสนามกอล์ฟ เข้มข้นมาก เงินจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากญี่ปุ่นซึ่งร่ำรวยมากและเงินเยนแข็งปานเพชรไหลเข้าไปเล่นอสังหาริมทรัพย์หลายแห่งในโลก นอกจากให้คนอื่นยืมเงินเพื่อเก็งกำไรแล้ว สถาบันการเงินบางแห่งลงไปเล่นเองอีกด้วย แ่นละราคาของสิ่งเหล่านี้จะขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยปราศจากฐานทางเศรษฐกิจที่ขยายขึ้นไปพร้อม ๆ กันไม่ได้ จึงเกิดภาวะที่นายไต้ยีนเสมอว่าเป็น

เศรษฐกิจฟองสบู่ เมื่อถึงจุดหนึ่ง ราคาที่สูงเกินไปก็จะตกชวบลงมาหรือที่เรียกว่าฟองสบู่แตกนั่นแหละ

การคดโกง ในบางสถาบัน เจ้าของหรือผู้จัดการทำผิดกฎหมายในการบริหารกิจการของสถาบัน เรื่องนี้คงไม่จำเป็นต้องอธิบาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนำเงินไปใช้เพื่อกิจการของตัวเอง หรือใช้เพื่อส่วนตัว หรือให้คนอื่นยืมโดยปราศจากหลักประกันที่มีค่าเพียงพอเพราะตัวเองได้สินบน ล้วนมีผลพวงร้ายแรงทั้งสิ้น

การถอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ ผลพวงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์อย่างหนึ่งคือความสามารถในการโยกย้ายเงินข้ามสถาบันหรือข้ามชาติได้อย่างรวดเร็วด้วยการสั่งทางอิเล็กทรอนิกส์ เมื่อมีข่าวกระพือออกมาว่าสถาบันบางแห่งอาจมีปัญหา ผู้ฝากราย ใหญ่ ๆ สั่งถอนหรือย้ายเงินไปที่อื่นทันทีทันใด เป็นชนวนทำให้สถาบันซึ่งอ่อนแออยู่แล้วล้มครืนลง

นายอาจถามว่าแล้วทางองค์กรของรัฐที่ควบคุมอยู่ไม่รู้หรือว่า วิกฤตการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้กำลังจะนำไปสู่ความล่มจม ผมขอพูดถึง สหรัฐ ฯ ก่อนเพราะปัญหาดูจะไม่ซับซ้อนเท่าของไทย เท่าที่ผมพอทำได้ เรื่องนี้เขาก็ถกเถียงกันพอสมควร หลาย ๆ ฝ่ายเห็นไม่ค่อยพ้องกันนัก แต่ในตลาดเสรีอย่างของเขา สถาบันต่าง ๆ สามารถทำอะไร ๆ ได้มากมาย พอดีในขณะนั้นเป็นยุคของประธานาธิบดีซึ่งไม่ต้องการให้รัฐเข้มงวดกวดขันนัก จึงทำให้การตรวจสอบและการควบคุมลดลง ฉะนั้นสถาบันที่บริหารผิดพลาดหรือเสียมาก ๆ ย่อมล้มลงได้ก่อนที่จะมีใครดักเตือน ถึงอย่างไรก็ตาม คนที่คดโกงก็เข้าคุกกันเป็นทิวแถวเหมือนกัน เจ้าของสถาบันที่ทำให้พรรคพวกคนไทยของผมต้องสูญเสียเงิน

และมีเงินติดค้างถอนไม่ได้อยู่นานต้องเข้าตารางคนละเป็นสิบปี รายหนึ่ง ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากเมืองที่ผมอยู่นักติดคุกทั้งสามปีกรรยา นอกจากนั้นยังถูกปรับและถูกยึดทรัพย์อีก โอกาสที่จะออกมาใช้เงินที่โกงไปอย่างสุขสำราญนั้นดูจะไม่มี

4

สำหรับในเมืองไทย นายรู้รายละเอียดมากกว่าผม แต่เราอาจจะมองจากคนละมุมกัน นายอยู่ในป่าอาจมองเห็นต้นไม้แต่ละต้นชัดเจน ผมอยู่ข้างนอกจึงมองไม่เห็นต้นไม้แต่ละต้นชัดเจนนักแต่ก็เห็นรูปร่างป่าทั้งหมดว่าเป็นอย่างไร ขอพูดเรื่องที่จอห์นกับผมสนนินษฐานผัดก่อนพูดถึงเรื่องความล้มเหลวของการบริหาร

เราสนนินษฐานว่า ผู้บริหารและนักวิชาการของธนาคารแห่งประเทศไทยต้องรู้อย่างลึกซึ้งถึงความเป็นไปของเศรษฐกิจ แต่ผมชักไม่แน่ใจเมื่ออ่านรายงานของ ศปร. ซึ่งกล่าวถึงผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไว้ดังนี้ "...เป็นโชคร้ายของประเทศไทยและประชาชนชาวไทยที่รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา แต่งตั้งนายเริงชัย มระกานนท์ เป็นผู้ว่าการ ธปท. ... ในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งต้องใช้ความรู้ความสามารถ ... แต่ ศปร. ไม่แน่ใจว่านายเริงชัยมีคุณสมบัติเหล่านี้เพียงพอ ... นายเริงชัยยอมรับว่าตนเองไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านอัตราแลกเปลี่ยน ซึ่งรวมถึงนโยบายการเงินระหว่างประเทศด้วย..." (หน้า 144-145)

ถึงอย่างไรก็ตาม ผมคิดว่านี่ไม่ใช่ปัญหาใหญ่เพราะนอกจากผู้ว่า ๆ แล้วยังมีนักวิชาการอีกมากมาย แต่ก็อดคิดไม่ได้ว่าทำไมเขาจึงได้อ่าน

สถานการณ์ผิดขนาดจะทำให้ประเทศล่มจม เขาอ่านว่าแนวโน้มต่าง ๆ ที่ปรากฏตัวขึ้นก่อนที่จะถึงวิกฤตินั้นเป็นเรื่องชั่วคราว ไม่ใช่เป็นปัญหาพื้นฐานทางโครงสร้างของเศรษฐกิจ หลักฐานการอ่านเหตุการณ์ผิดบงไว้อย่างชัดเจนในการตอบโต้ระหว่างผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศซึ่งมีข้อความดังนี้ “We are of the view that the recent adverse developments on the external front were in no small part of a cyclical nature.” [เราเห็นว่าสิ่งเลวร้ายเกี่ยวกับด้านภายนอกประเทศที่เกิดขึ้นเร็ว ๆ นี้ส่วนมากเป็นเรื่องชั่วคราว] (หน้า 85) ฉะนั้นการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะการใช้เงินสำรองของประเทศจำนวนมหาศาลเพื่อป้องกันค่าเงินบาทจึงมีรากฐานอยู่กับการอ่านสถานการณ์การแนวโน้มนี้ แต่ผมยังคิดอีกว่าการอ่านสถานการณ์ผิดนี้คงไม่จำกัดอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้น สำนักงานอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนในการเสนอนโยบายต่อรัฐบาลก็คงอ่านสถานการณ์ผิด ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเห็นหนโตอยู่เป็นเวลานาน

อะไรคือสิ่งที่ผมกำลังพูดถึง ?

ผมขอตอบโดยแปลงภาษิตชาวบ้านจาก “ฝนตกชุกหมูไหล คนจัญไรมาเจอกัน” เป็น “ฝนตกชุกหมูไหล นักแก๊งกำไรมั่วสุมกัน”

การแก๊งกำไร ไม่ว่าจะเป็นการเล่นหุ้น เล่นสมาชิกในสนามกอล์ฟ บ้านชุด (คอนโด) บ้านแถว ตึกแถว และที่ดินนั้นเกิดติดต่อกันมานาน เป็นสิบปี ความร่ำรวยของผู้เริ่มเล่นที่ดินโด่งดังไปถึงอเมริกา จนคนไทยหลายคนในธนาคารโลกส่งเงินมาร่วมเล่นด้วย (และได้ข่าวว่าตอนหลังสูญเงินไปตาม ๆ กัน) การแก๊งกำไรนี้แพร่หลายลงไปเกือบทุกหย่อมหญ้า

นายรู้ดีอยู่แล้วเพราะเพื่อนครูของนายในชนบทเป็นจำนวนมากก็เข้าร่วมเล่นด้วย ฉะนั้นการที่จะอ้างว่านักวิชาการทั้งหมดไม่เห็นสิ่งที่เห็นตำตาอยู่ทุกวันนี้เลยย่อมเป็นไปได้

ถ้านายไม่เบื่อเรื่องเศรษฐศาสตร์ ขอพูดต่อว่า การเก็งกำไรของเรา ร้ายแรงกว่าของสหรัฐ ฯ คือ นอกจากจะมีปัญหาในแง่ “ชักรัน ตะบัน ยาว” ที่ผมกล่าวถึงแล้ว เรายังมีปัญหาเนื่องจากเงินจำนวนมากที่ใช้ในการเก็งกำไรนั้นยืมมาจากต่างประเทศ เป็นเงินยืมระยะสั้น ตอนนั้นประเทศไทยเราเป็นที่นิยมให้ยืมเงินของชาวต่างประเทศเพราะประเทศด้อยพัฒนาเป็นส่วนมากกำลังประสบปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่ว่าจะเป็น เม็กซิโก บราซิล ตุรกี ฯลฯ เราจึงโชคดีที่มีเงินไหลมาเทมา แต่เรา กลับทำโชคดีนั้นให้เป็นโชคร้าย ถ้าเรานำเงินนั้นไปใช้ปรับปรุงโรงงาน และฐานเศรษฐกิจของเราให้ทันต่างประเทศ เราก็คงไม่ประสบปัญหาในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งมีการแข่งขันข้ามชาติอันเข้มข้นขึ้นทุกวันนี้ ประเทศ ไทน์ที่ไม่ปรับปรุงการผลิตของตนให้ทันโลกอยู่ตลอดเวลาจะพ่ายแพ้ ในการแข่งขัน สิ่งนี้เกิดขึ้นกับเราเมื่อการส่งออกของเราเริ่มชะงัก และเมื่อฝรั่งเห็นไม่ชอบมาพากล เขาก็เริ่มถอนเงินออก เราไม่มีเงินพอให้ เขาจึงต้องสูญเสียเงินสำรองของชาติไป

ไทน์ ๆ เขียนมาถึงตอนนี้แล้ว ขอต่ออีกนิดหนึ่ง นายรู้ไหมว่าใคร ได้เงินสำรองหลายหมื่นล้านเหรียญสหรัฐ ฯ ซึ่งเป็นของคนไทยทั้งชาตินั้นไป ? แน่ละ นักเก็งกำไรต่างชาติที่โจมตีค่าเงินบาทได้ไปส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งตกอยู่ในมือคนไทยกันเองที่ร่วมมือกับฝรั่งโจมตีเงินบาท

ด้วย² รายงาน ศปร. ซึ่งอ้างถึงบันทึกภายในของ ธปท. กล่าวถึงพฤติกรรมของคนไทยไว้ว่า “แรงกดดันต่ออัตราแลกเปลี่ยนในเดือนธันวาคม 2539 ส่วนใหญ่เป็นผลจากการถอนการลงทุนของต่างชาติเสริมด้วยการซื้อเงินตราต่างประเทศของบริษัทเอกชนในประเทศส่วนหนึ่งที่เริ่มขาดความเชื่อมั่นในระบบอัตราแลกเปลี่ยน มิได้เกิดจากการโจมตีค่าเงินบาทของนักเก็งกำไร” (หน้า 105 และหน้า 251) และ “ปัญหาช่วงนี้มีได้เป็นปัญหาอันเกิดจากการโจมตีจากข้างนอก แต่เป็นการไหลออกของเงินบาทของนักลงทุนในไทย และของคนไทยเอง โดยกระแสแรงขึ้นจากวันที่ 25 และ 26 มิถุนายน [2540] เป็นต้นไป” (หน้า 139) เรื่องคนไทยร่วมกินตามน้ำนี้ในวันหนึ่งผมได้ยินมากับหูตัวเองจาก คนที่อวดอ้าง จะจริงหรือคุยโม้ผมไม่ทราบ เขาบอกว่าเขาได้กำไร

² เนื่องจากตัวเลขต่าง ๆ ส่วนมากถูกเก็บเป็นความลับ จึงยากแก่การจะบอกได้อย่างแน่นอนว่าใครน่าจะได้กำไรในการโจมตีเงินบาทบ้าง ตามตัวเลขที่ผมเห็น ธนาคารแห่งประเทศไทยอาจสูญเงินไปถึง 22,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ในการป้องกันค่าเงินบาท นายยอร์ช โซโรส นักเก็งกำไรและโจมตีค่าเงินที่ใหญ่ที่สุดและที่คนไทยได้ยินชื่อบ่อย ๆ มีเงินอยู่ในสองทุนซึ่งปัจจุบันมีทรัพย์สินประมาณ 14,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ เขาจะทุ่มลงมาเล่นเงินบาททั้งหมดหรือ ? เขาไม่โง่พอที่จะทำอย่างนั้นแน่ เขาแยกเงินไปลงในที่ต่าง ๆ มากมายเพื่อลดความเสี่ยง เพราะตามประวัติการเก็งกำไรของเขา เขาไม่ได้กำไรทุกครั้งไป เช่น เขาบอกว่าเมื่อปี 2535 เขาได้กำไรจากการเล่นเงินปอนด์ของอังกฤษถึง 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ แต่ในเดือนกุมภาพันธ์ 2537 เขาขาดทุนกว่า 600 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ในการเล่นเงินเยนของญี่ปุ่น นอกจากนั้นยังมีนักเก็งกำไรรายย่อย ๆ อีก แต่ไม่มีใครมีทุนมากถึง 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ และไม่ใช่ว่าทุกคนจะมาทุ่มเงินเล่นที่เมืองไทย ฉะนั้นไม่จำเป็นไปได้ว่าชาวต่างประเทศได้ไปถึง 22,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ถ้านายอวยกรวยอย่างนายโซโรส อาจต้องอ่านหนังสือของเขาชื่อ **Soros on Soros: Staying Ahead of the Curve**. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1995.

17 ล้านบาทจากการร่วมใจมตเงินบาทเพราะเขาได้ข้อมูลจากคนที่พอจะรู้ความเป็นไปภายในว่าเงินบาทต้องลดค่าแน่

อันที่จริง ถ้ามองกันให้ลึกกลงไปจริง ๆ เงินสำรองที่เราสูญเสียไปอีกจำนวนหนึ่งไปตกอยู่ที่นักเก็งกำไรคนไทยที่ลงเล่นที่ดินและสิ่งอื่น ๆ ตอนเริ่มต้นและได้กำไรไปมากมาย เรื่องนี้ผมจะไม่อธิบายละว่ามันเป็นไปได้อย่างไร ให้นายเก็บไว้คิดเป็นการบ้าน

สิ่งที่ผมสงสัยมากคือ เป็นไปได้ไหมว่านักวิชาการของเราไม่น้อยที่ไปมั่วเมา มีส่วนได้ส่วนเสียกับวิวัฒนาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเสียจนตาฟางมองไม่เห็นความหายนะที่กำลังจะเกิดขึ้น ? ผมค่อนข้างแน่ใจว่าทรัพย์สินสมบัติที่นักการเมืองของเราหลายต่อหลายคนรายงานออกมาเป็นที่ดินมากมายนั้นได้มาจากการเล่นที่ดินในระยะก่อนวิกฤติ แต่ที่ผมไม่แน่ใจคือพวกนักวิชาการรวมทั้งผู้มีหน้าที่เสนอและควบคุมนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ (และญาติสนิทมิตรสหายของท่านเหล่านั้นด้วย) ได้เข้าร่วมวงไพบูลย์ในการเก็งกำไรด้วยจนทำให้วิจารณ์ญาณของท่านไม่กระจ่างไปบ้างหรือเปล่า ? (เรื่องนี้ยังไม่รวมถึงมาตรการต่าง ๆ ที่มีผลทำให้มีผู้ได้ผู้เสีย ซึ่งอาจรวมทั้งธุรกิจต่าง ๆ ที่ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและนักการเมืองเป็นเจ้าของอยู่ด้วย เช่น การลดค่าเงินบาทมีผลพวงทำให้ผู้ที่มีหนี้สินเป็นเงินตราต่างประเทศมีภาระหนักเพิ่มขึ้นทันที ถ้าเงินบาทลดค่า 60 เปอร์เซ็นต์ ภาระก็จะเพิ่ม 60 เปอร์เซ็นต์ไปด้วย ดังที่ได้อธิบายไว้ในภาค 1 แล้วท่านจะไม่สร้างความกดดันให้ลดการลดค่าเงินบาทหรือ ?)

รายงานของ ศปร. เกี่ยวกับประสบการณ์ของนักวิชาการและผู้บริหารใน ธปท. เกี่ยวกับการป้องกันค่าเงินบาทว่า “นายไพบูลย์ หัวหน้าส่วนวิเคราะห์และธุรกิจตลาดเงิน ฝ่ายการธนาคาร ธปท. ซึ่งเป็นตัวจักรกล

สำคัญในการต่อสู้ป้องกันค่าเงินบาท] มีพื้นความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ แต่มีประสบการณ์ในการทำงานโดยเฉพาะการซื้อขายเงินตราต่างประเทศน้อยมาก ... ไม่เคยสัมผัสกับการปฏิบัติงานในสถาบันการเงินหรือตลาดเงินอย่างใกล้ชิดมาก่อน จึงทำให้ไม่สามารถเข้าใจพื้นความคิด ปัญหา และเทคนิคต่าง ๆ ของบุคคลในวิชาเหล่านี้” (หน้า 174)

“ในช่วงนี้ บรรยากาศภายใน ธปท. ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นบรรยากาศของการทำสงครามและจิตวิทยาของผู้บริหารได้กลายเป็นจิตวิทยาสนามรบ นักเก็งกำไรได้กลายเป็นศัตรู มิได้เป็นคู่ค้า เป้าหมายของนโยบายได้แปรเปลี่ยนไปเป็นเป้าหมายในการเอาชนะศัตรูให้จงได้” (หน้า 121) และคนใน ธปท. ทหารู้ไม่ว่า “คู่ต่อสู้ ... คือนักการเงินฝีมือฉกาจฉกรรจ์ ซึ่งเป็นทั้งนักเก็งกำไร ผู้จัดการ Hedge Fund [กองทุนเพื่อการเก็งกำไร] ในตลาดการเงินต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้ได้เปรียบ...มาก เพราะทุกคนมีข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการเงินของไทยอย่างสมบูรณ์ตลอด เวลา แต่ [ธปท.] ไม่มีข้อมูลของบุคคลเหล่านี้ว่าเป็นใคร ได้รวบรวมเงินบาทไว้มากน้อยเท่าไรในการจะใช้โจมตีค่าเงินบาทในระลอกต่อไป ...” (หน้า 173-174)

การขาดความรู้ความชำนาญทางวิชาการและวิจารณ์ญาณจบลงตามที่ ศปร. รายงานซึ่งปรากฏในหน้า 128 ของเอกสารที่ผมอ้าง ผมขอยกย่อหน้า 185 มาทั้งดุ้นดังนี้ การทำให้นักเก็งกำไรขาดทุนถูกมองว่าเป็น “ชัยชนะ” สำหรับ ธปท. อย่างน้อยสำหรับนายกรัฐมนตรี (พล. อ. ชวลิต ยงใจยุทธ) ตามคำชี้แจงของนายเริงชัย มะระกานนท์ “บ่ายวันเดียวกัน [ที่ 15] ท่านยังได้โทร. มาแสดงความยินดีที่ธนาคารและแจ้งว่าจะเลี้ยงพวกเจ้าหน้าที่ด้วย” “ชัยชนะ” นั้นเป็นการอุปมา

อุปไมยจากสงคราม ถ้าจะใช้อุปมาอุปไมยนี้ ก็ต้องสรุปต่อด้วยว่า ใน การสงครามนี้ ธปท. สามารถทำให้นายพลของฝ่ายตรงข้ามบาดเจ็บ ถอยทัพกลับไป แต่ไพร่พลของตนนั้นล้มตายไปเป็นจำนวนมาก และ ทำให้ ธปท. ต้องอ่อนกำลังลงมาก เพราะฉะนั้นถึงแม้จะยกให้ว่าศึก ครั้งนี้ ธปท. ชนะ แต่ถ้ามองในระยะยาวกว่านั้น ธปท. ได้แพ้สงคราม ลงอย่างแน่นอน เพราะอีก 6 สัปดาห์หลังจากนั้น เมื่อถึงเวลาที่ต้อง ลอยตัวค่าเงินบาท ธปท. ก็ต้องทำด้วยความจำเป็นโดยแทบจะไม่มีทุน สำรองเหลืออยู่เลย นายพอนิกออกโหมว่า ในสมัยเราเป็นเด็กเขาเรียก การถอยชั่วคราวเพราะการขาดทุนเล็กน้อยของพวกนักเก็งกำไรนี้ว่า “ถอยละ” ซึ่งฝรั่งเรียกว่า “strategic retreat” และฝรั่งเรียกชัยชนะชั่วคราวของ ธปท. ว่าเข้าตำรา “Won the battle but lost the war.” หรือ “หลงดีใจในชัยชนะหนึ่งการยุทธ แต่ในที่สุดแพ้สงคราม”

อีกเรื่องหนึ่งคือการก้าวก้าวของการเมืองในการการทำงานของ ธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งเคยมีชื่อเสียงทั่วโลกว่าเต็มไปด้วยนักวิชาการ มืออาชีพ เรื่องนี้ไม่ใช่สิ่งที่สรุปง่าย แต่ผมขอยกบางตอนของเอกสารที่ ผมอ้างมาดังนี้ “... แต่ในเรื่องนี้ ธปท. มักจะถูกฝ่ายการเมืองกดดันให้ ผ่อนคลายมาตรการทางการเงินอยู่ตลอดเวลา” (หน้า 65) และ “... ธปท. เป็นสถาบันที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ มีศักยภาพและมีชื่อเสียงที่ดียิ่ง ทั้งเป็นเวลานับหลายสิบปี ธปท. ได้รักษาตนเองมาอย่างดี ในฐานะเป็นสถาบันแบบมืออาชีพ ปฏิบัติงานแบบตรงไปตรงมา ปลอดภัย การเมือง แต่ในระยะหลัง ผู้บริหารระดับสูงของสถาบันได้นำตัวเข้าไป อิงการเมืองอย่างเห็นได้ชัดเจน มีการปฏิบัติงานแบบไม่โปร่งใสและ

ยึดเชื้อ” (หน้า 18)

เรื่องความไม่โปร่งใสที่น่ากลัว แต่ก็เป็นเรื่องกำกวมซึ่งยากแก่การสรุปว่ามีส่วนในการก่อให้เกิดวิกฤติมากน้อยเพียงไหน ผมอ่านรายงานแล้วก็อดวิตกไม่ได้ ขอยกบางตอนจากการช่วยเหลือธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยกรรมมาอ้าง นายพิจารณาเอาเองก็แล้วกันว่ามันน่าจะสำคัญขนาดไหน สำหรับเรื่องการตัดสินใจช่วยไม่ให้ธนาคารแห่งนี้ล้มมันน่าจะเป็นการตัดสินใจที่ถูกเมื่อเทียบกับกรณีที่รัฐบาลสหรัฐ ฯ เข้าช่วยธนาคาร Continental Illinois ทั้งนี้เพราะตามสัดส่วนแล้ว ธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยกรรมซึ่งมีทรัพย์สินสูงถึงประมาณ 2.75 % ของรายได้ประชาชาติของประเทศไทย ใหญ่กว่าธนาคาร Continental Illinois ซึ่งมีทรัพย์สินเพียง 1.2 % ของรายได้ประชาชาติของสหรัฐ ฯ แต่ปัญหาอยู่ที่วิธีการช่วยซึ่ง ศปร. บ่งว่าสื่อถึงความไม่ชอบมาพากล

“ประการแรกคือ การเข้าไปซื้อหุ้นเพิ่มทุนโดยไม่มี การลดทุนก่อน ทำให้ผู้ถือหุ้นเดิมไม่ได้รับความเสียหายเลย และไม่ได้มีการปรับปรุงผู้บริหารอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน ... ก่อให้เกิดความสงสัยในความเป็นธรรมของผู้บริหารธนาคารกลาง” (หน้า 184)

“... จึงเห็นได้ชัดว่า ธปท. พยายามปิดบังข้อเท็จจริงเรื่องฐานะของธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยกรรมจากประชาชน ผู้ฝากเงิน และเจ้าหนี้” (หน้า 186)

“เมื่อพิจารณาการดำเนินงานช่วยเหลือธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยกรรมของ ธปท. ... คงจะต้องกล่าวว่าปราศจากความโปร่งใส ... มาตรการต่าง ๆ เอื้อประโยชน์ต่อผู้บริหารเดิมที่สร้างปัญหา ... และผู้ถือหุ้นเดิมมาตลอด ... นอกจากนั้นยังมีช่วงเวลาแตกต่างของวันตรวจสอบและ

วันรายงานเป็นเวลานาน เช่น ผลการตรวจสอบ ณ วันที่ 30 เมษายน 2534 รายงานเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2535 ระยะเวลาระหว่างวันที่ตรวจสอบกับวันที่รายงานต่างกันประมาณปีครึ่ง ซึ่งนับเป็นเวลานานมากจนไม่ทันเหตุการณ์ และข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการตรวจสอบเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว การตรวจสอบ ณ วันที่ 31 มีนาคม 2536 ก็เช่นเดียวกัน รายงานเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2537 มีระยะเวลาแตกต่างกันเกือบปี ...บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายและปฏิบัติการของ ธปท. ... ได้แก่ นายวิจิตร สุพินิจ ซึ่งเป็นผู้ว่าการ ธปท. ความรับผิดชอบในเรื่องการไม่ลดทอนก่อนให้ความช่วยเหลือและการดำเนินการแก้ไขปัญหาแบบไม่เด็ดขาดเป็นของนายวิจิตร สุพินิจ เกือบทั้งหมด” (หน้า 191-192)

สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ เรื่องนี้ยังไม่จบ การดำเนินคดีต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในปัญหาของธนาคารกรุงเทพ ฯ พาณิชยการยังมีต่อไป ตัวการสำคัญคนหนึ่งหนีไปอยู่ประเทศแคนาดา จะได้ตัวกลับมาหรือไม่เมื่อไรและใครจะติดคุกเหมือนในกรณีการคดโกงในอเมริกาบ้างหรือไม่ต้องรอดูกันต่อไป

5

สำหรับเรื่องการบริหารล้มเหลวอย่างยากที่จะหยั่งถึงนั้นคงพูดได้เป็นหลายแง่หลายระดับ ระดับที่สูงสุดได้แก่ระดับการเมืองซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่สองอย่างคือ การขาดการต่อเนื่องเพราะรัฐบาลเปลี่ยนบ่อย ๆ ในระหว่างที่เงินต่างประเทศไหลเข้ามามากและคนไทยกำลังหมกมุ่นกับการรวยทางลัดด้วยการเก็งกำไร อีกอย่างหนึ่งคือการแยกกันไม่ออก

ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับหน้าที่ของผู้บริหารประเทศและผู้มีหน้าที่พิจารณานโยบายเศรษฐกิจของชาติ แม้แต่เมื่อเศรษฐกิจประสบปัญหาวิกฤติแล้ว เราก็ยังพยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีเดิม แทนที่จะเป็นแบบวิธีฉุกฉิน

น่าเสียดายที่รัฐบาลไม่ได้สั่งให้ศึกษาบทบาทและการบริหารของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่หลักในการบริหารเศรษฐกิจของประเทศ เช่น กระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ และสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในทำนองเดียวกันกับที่แต่งตั้ง ศปร. ศึกษาบทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทย จากการได้อ่านบทสรุปของ ศปร. ผมเชื่อว่าการศึกษาหน่วยงานเหล่านั้นจะพบสิ่งที่น่าสนใจอีกมาก

สำหรับการบริหารของธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งนำไปสู่ความล้มเหลวนั้น ผมจะยกมาบางตอนให้นายพิจารณาเอาเองว่าทำไมผมเชื่อว่ามันเป็นความล้มเหลวชนิดเกินที่จะหยั่งถึง

“หลังจากการโจมตีค่าเงินบาทอย่างรุนแรงในวันที่ 8 และ 9 พฤษภาคม 2540 นายบัณฑิต นิจถาวร ผู้อำนวยการฝ่ายการธนาคาร ได้มีบันทึกลงวันที่ 12 พฤษภาคม เพื่อขอให้ ธปท. พิจารณาความเหมาะสมของนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนในต่อนั้น และเตือนด้วยว่าทุนสำรองอาจกลายเป็นศูนย์ได้ ...บันทึกดังกล่าวผ่านนายศิริ ผู้ช่วยผู้ว่าการอาวุโส ก่อนส่งถึงนาย เรืองชัย [ผู้ว่าการ ธปท.] นายศิริได้เขียนความเห็นพ้องกับความเห็นของฝ่ายการธนาคารที่ควรจะทบทวนนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนระบบตะกร้า บันทึกดังกล่าว ... เมื่อไปถึงนายเรืองชัย แทนที่นายเรืองชัยจะพิจารณาสั่งการในทันที กลับแพ่งเรื่องต่อไปให้นายชัยวัฒน์ [รองผู้ว่าการ] บันทึกดังกล่าวไม่ได้ออกจากนายชัยวัฒน์ จนวันที่ 18

มิถุนายน 2540 นายเริงชัยเมื่อสั่งการไปแล้วก็ได้เร่งรัดหรือทวงถาม ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด แสดงให้เห็นว่ามีใช้นักบริหารที่ดี และมีได้มีความรับผิดชอบมากเท่าที่ควร” (หน้า 150)

“จากคำชี้แจงของนายชัยวัฒน์ ... ศปร. อดที่จะมีความรู้สึกไม่ได้ว่า ทั้ง ๆ ที่ธนาคารกำลังเผชิญปัญหาวิกฤติ และทั้ง ๆ ที่นายชัยวัฒน์มีตำแหน่งสูงถึงรองผู้ว่า ฯ นายชัยวัฒน์น่าจะมีความกระตือรือร้นและความคิดริเริ่มในการที่จะช่วยแก้ปัญหาของประเทศ ... เมื่อฝ่ายธนาคารมีบันทึกลงวันที่ 12 พฤษภาคม 2540 แจงให้ทราบถึงเงินจำนวนมากที่หมดสิ้นไปกับการแทรกแซงและต่อสู้ป้องกันค่าเงินบาท ... นายชัยวัฒน์เอาเรื่องที่มีความสำคัญและเร่งด่วนไปเก็บไว้เดือนเศษ ... จึงได้แทงหนังสือกลับมา ในช่วงวิกฤติดังกล่าวทุก ๆ วันมีค้ายิ่ง เพราะธนาคารต้องสูญเสียเงินตราต่างประเทศวันละหลายร้อยล้านเหรียญสหรัฐ ในบางวันสูงถึงหลายพันล้านเหรียญสหรัฐ ... น่าเสียดายที่นายชัยวัฒน์ซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูง ... และมีความชำนาญในเรื่องนี้มากที่สุด กลับสงวนถ้อยคำและความคิด ... โดยมีได้เห็นว่าการจำกัดตนดังกล่าวอาจมีผลทำให้ทั้งองค์การเดินพลาด และเป็นผลเสียหายต่อประเทศส่วนรวม ดูจะเป็นการตั้งแง่เพราะการไม่สะดวกในการทำงานร่วมกันอันเป็นเรื่องส่วนตัว” (หน้า 165-167)

“เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบาทของฝ่ายวิชาการก่อนที่จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจและระหว่างที่เกิดภาวะดังกล่าวแทบไม่มีการกล่าวถึงเลย ซึ่งแตกต่างจากบทบาทของฝ่ายวิชาการในอดีตที่ทำหน้าที่ประหนึ่ง “เสนาธิการให้กับผู้ว่าการธนาคาร เพราะทำหน้าที่วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และมองไปในอนาคตว่ามีปัญหาอะไรที่จะมากระทบกระเทือน

ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ และเตือนให้ผู้บริหารของธนาคารทราบล่วงหน้า พร้อมทั้งเสนอมาตรการที่จะใช้ในการป้องกันปัญหาดังกล่าว” (หน้า 240-241)

“จากคำชี้แจงของพนักงานระดับสูงของ ธปท. หลายคนที่มาให้ปากคำต่อ ศปร. นายเริงชัยเป็นบุคคลที่ขาดภาวะผู้นำที่ดี และวัฒนธรรมองค์กรที่ไม่ชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความเห็นของตนซึ่งเป็นมาตั้งแต่สมัยนายวิจิตร ทำให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงส่วนมากจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่คิดว่าไม่ตรงกับความเห็นของนายเริงชัยเมื่อประชุมร่วมกัน ... การทำงานในสภาวะการณดังกล่าวจึงอาจเป็นเหตุนำไปสู่ความผิดพลาดได้ง่าย” (หน้า 147)

“วันที่ 10-11 พฤษภาคม ... ผู้ว่าการเริงชัยได้รายงานสถานการณ์ให้รองนายก ฯ อำนวย ... [และ] ให้นายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) ทราบโดยตรง ... ในการรายงานทั้งสองครั้ง ไม่ปรากฏว่าทั้งรองนายก ฯ และนายก ฯ ได้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของทุนสำรองสุทธิเฉพาะในกรณีของรองนายก ฯ อำนวยนั้น มีหลักฐานและเหตุผลที่ทำให้ ศปร. เชื่อว่าในช่วงนี้ผู้ว่าการ ธปท. มิได้รายงานข้อเท็จจริงให้ทราบโดยสมบูรณ์” (หน้า 113)

จากตัวอย่างนี้ เราสรุปได้หรือยังว่า เราควรจะโทษ ไอเอ็มเอฟ ที่เป็นชนวนสร้างความหายนะให้แก่ประเทศของเรา แต่ ไอเอ็มเอฟ ในที่นี้ ย่อมาจาก Incomprehensible Management Failure ซึ่งแปลได้ง่าย ๆ ว่า ความล้มเหลวของการบริหารอันเกินหยั่งถึง ?

ภูมิปัญญาไทย¹

1

คืนวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ผิดกับคืนอื่น ๆ เนื่องจากผมได้ดูโทรทัศน์ซึ่งตามธรรมดาไม่ค่อยมีโอกาสได้ดูบ่อยนัก สิ่งที่ได้ดูได้ฟังมีค่ายิ่ง ผมได้ฟังพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นครั้งแรก ในฐานะที่ได้ร่ำเรียนมาทางเศรษฐศาสตร์ ผมจึงสนใจเรื่องที่พระองค์ตรัสเป็นพิเศษและเก็บเอาไปคิด ยิ่งคิดก็ยิ่งซาบซึ้งในความหลักแหลมลึกซึ้งของพระองค์ ผมเห็นว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้ น่าจะเป็นทั้งปรัชญาดำเนินชีวิตสำหรับคนไทยทุกคนและแนวคิดหลักสำหรับการพัฒนาประเทศของเราด้วย ผมแน่ใจว่าการพัฒนาตามแนวนี้จะแก้ปัญหา

¹ อาจหารายละเอียดเพิ่มเติมได้อีกในหนังสือของผมเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง: ภูมิปัญญาชาวไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท พี. เอ. ลีฟวิง จำกัด, 2543

ต่าง ๆ ที่เราประสบอยู่ในปัจจุบันได้ สาเหตุหนึ่งที่เศรษฐกิจของเราต้องล้มครืนลงมาเมื่อกลางปี 2540 ก็เพราะเราขาดแนวคิดหลักหรือปรัชญาการพัฒนาที่เหมาะสมของตัวเอง เราเดินตามคนอื่นไปเรื่อย ๆ ประวัติศาสตร์คงจะไม่ซ้ำรอยถ้าเรามีปรัชญาในการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งในความเห็นของผมจะเป็นอะไรไม่ได้นอกจาก “เศรษฐกิจพอเพียง”

ในด้านปรัชญา ผมเชื่อว่าความหมายของ “พอเพียง” ในด้านการดำเนินชีวิต มีความสำคัญยิ่งกว่าความหมายทางด้านเศรษฐกิจเสียอีก ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะไม่มีความรู้สึกว่า “พอเพียง” ในทางเศรษฐกิจหรือทางวัตถุถ้าไม่มีความ “พอเพียง” ในด้านจิตใจซึ่งมีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยา ผมยังเชื่ออีกว่า ถ้าคนไทยเราไม่ “งก” อายกรวยทางลัดกันเป็นจำนวนมาก รู้จักดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงตามพระราชดำรัสของในหลวง ประเทศชาติของเราก็คงไม่ต้องพบวิกฤติเศรษฐกิจดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ในอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจจะไม่สำเร็จและยั่งยืนหากฐานทางสังคมและการเมืองยังไม่มั่นคงพอ ฐานทางสังคมและการเมืองจะมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในสังคมปฏิบัติตนตามกฎหมายเกณฑ์ของส่วนรวมซึ่งสร้างอยู่บนกรอบของศีลธรรมจรรยา เรื่องนี้ผมได้พูดถึงในบท “ต้นแค/เสาเข็ม”

สำหรับในด้านเศรษฐกิจ ผมคงไม่มีความสามารถที่จะหยั่งพระราชหฤทัยอันแหลมลึกของพระองค์ได้ทุกแง่ทุกมุม มีคติความหมาย “เศรษฐกิจพอเพียง” กันมากพอสมควรแล้ว แต่เท่าที่ได้ยินและอ่านจากสื่อต่าง ๆ ผมคิดว่าคนส่วนมากตีความหมายพระราชดำรัสเรื่องนี้กันแคบเกินไป จึงไม่ทำให้คนทั่วไปมองเห็นว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” จะเป็นแนวคิดหลักสำหรับการพัฒนาประเทศได้อย่างไร ฉะนั้นผมจะพยายาม

อธิบายว่าผมเข้าใจ “เศรษฐกิจพอเพียง” อย่างไรจึงคิดว่ามันกว้างและลึกถึงขนาดที่จะเป็นแนวคิดหลักหรือแสงสว่างส่องทางของชาติในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่น้อยกว่าที่รัฐธรรมนูญจะเป็นหลักในการพัฒนาชาติไทยในด้านการเมืองการปกครอง การกระทำของผมนี้เป็น **ไอเอ็มเอฟ** อย่างหนึ่ง แต่ **ไอเอ็มเอฟ** ในที่นี้ไม่ได้ยืมมาจาก International Monetary Fund หากยืมมาจาก Interpreting My Father ซึ่งแปลง่าย ๆ ว่า “ตีความพระราชดำรัสของพ่อหลวง”

2

เศรษฐกิจวิวัฒน์มาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์อยู่บนพื้นโลก ตั้งแต่เดิมทีเดียวมนุษย์อาศัยสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นที่เราเรียกว่าปัจจัย 4 ในการเสาะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มนุษย์ต้องแบ่งเวลาอันจำกัดของแต่ละวัน อาจจะใช้มากสักหน่อยในการหาอาหารและการพักผ่อนหลับนอน รong ๆ ลงมากก็อาจจะเป็นการหาเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค การแบ่งเวลา (หรือทรัพยากรอื่น ๆ) ที่เรามีอยู่อย่างจำกัดเพื่อใช้ทำสิ่งต่าง ๆ นี้แหละคือหัวใจของเศรษฐกิจ

ครอบครัวเป็นหน่วยเบื้องต้นในการดำรงชีวิต ในยุคนั้นทุกครอบครัวพยายามเสาะแสวงหาสิ่งจำเป็นด้วยตัวเองเพื่อสนองความต้องการของครอบครัว ได้รับความ “อยู่ในตัวเอง” ระดับหนึ่ง ความ “อยู่ในตัวเอง” นี้มีความหมายในทำนองเดียวกันกับ Self-sufficiency ของฝรั่ง แต่ความ “อยู่ในตัวเอง” ในยุคนั้นมักอยู่ในระดับที่น้อยกว่าความต้องการเบื้องต้นของชีวิต เช่น ได้อาหารไม่ครบตามที่ร่างกายต้องการ นั่นคือ

ความ “อยู่ในตัวเอง” เกิดขึ้นเพราะความจำเป็น ไม่ใช่ด้วยความสมัครใจ ในภาวะที่สังคมมีครอบครัวเดียว “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” จะจำกัดอยู่ที่ระดับครอบครัว

มนุษย์ค้นพบด้วยวิธีต่าง ๆ ว่าอะไรใช้สนองความต้องการเบื้องต้นได้ และวิธีการไหนหรือเทคโนโลยีอะไรที่ช่วยให้การเสาะแสวงหาสิ่งเหล่านั้นได้สะดวกขึ้นหรือมากขึ้น ความรู้ความสามารถเหล่านั้นอาจได้จากการลองผิดลองถูก และจากการทดลอง เราเรียกความรู้ความสามารถนี้ว่า **ภูมิปัญญา** ในระดับครอบครัวก็รวมกันเป็น **ภูมิปัญญาครอบครัว**

เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ฉะนั้นส่วนมากจึงไม่ได้อยู่คนเดียว หากรวมกันอยู่เป็นชุมชน ในชุมชนเล็ก ๆ ในสมัยก่อน เกือบทุกครอบครัวยังต้องเสาะแสวงหาหรือผลิตสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองเพื่อให้ได้เกือบทุกอย่างมาสนองตามความต้องการเบื้องต้น มีการร่วมมือกันในระหว่างครอบครัว มีการแบ่งปันกัน หรือแลกเปลี่ยนกันบ้างในวงแคบ ๆ กระบวนการร่วมมือและแลกเปลี่ยนนี้ทำให้ “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ขยายกว้างออกไปครอบคลุมทั้งชุมชน การร่วมมือกัน แบ่งปันกัน และแลกเปลี่ยนกัน ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถเสาะแสวงหาหรือผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ทำให้สนองความต้องการเบื้องต้นได้มากขึ้น แต่ระดับของความ “อยู่ในตัวเอง” ก็มักยังอยู่ในเกณฑ์ที่ยังไม่สามารถสนองความต้องการเบื้องต้นทุกอย่างได้ นั่นคือ “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ยังอยู่ในระดับที่ยังไม่ “เพียงพอ”

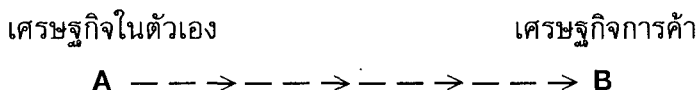
กระบวนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ความรู้ความสามารถของชุมชนสั่งสมขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้ความสามารถเหล่านี้ก็คือ **ภูมิปัญญาชุมชน** หรือ **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** นั่นเอง

เมื่อชุมชนหนึ่งมีการคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงได้ การแลกเปลี่ยนเริ่มเกิดขึ้น เป็นการขยาย “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ออกไปอีก แต่โลกในยุคนั้นก็ยังเป็นโลกของคนป่า และเศรษฐกิจ ในยุคนั้นยังอยู่ใน “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ที่เกิดขึ้นเพราะความจำเป็นมากกว่าความเพียงพอ คือ ยังไม่สามารถยกระดับได้ถึงจุดที่ความต้องการเบื้องต้นได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอทุกด้าน

พร้อม ๆ กับการขยาย “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” นี้ ภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ก็พัฒนาและสั่งสมขึ้นเรื่อย ๆ มนุษย์มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นและสามารถประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้มีศักยภาพในการผลิตจนเหลือใช้เอง เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น การแลกเปลี่ยนก็ขยายวงกว้างออกไปอีก ในกระบวนการวิวัฒน์นี้ คนที่มีความสามารถเป็นพิเศษเริ่มผลิตเฉพาะบางสิ่งบางอย่างที่ตนถนัดจนเกินความจำเป็นของตนเอง และนำส่วนที่เหลือนั้นไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่นที่ตนต้องการจากคนอื่น การผลิตสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะนี้ต่อมาเรารู้จักกันในนาม “อาชีพ” ของบุคคล เช่น ชาวนา ช่างไม้ ฯลฯ คนที่มีความสามารถเป็นพิเศษในด้านต่าง ๆ อาจรวมตัวกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ผลิตเป็นบางอย่างที่ตนถนัดให้ได้มาก ๆ แล้วนำไปแลกเปลี่ยนกับคนอื่นซึ่งมีความสามารถพิเศษทางอื่น การแลกเปลี่ยนโดยตรงจะมีน้อยลง ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่ผู้ผลิตไม่ต้องการใช้เองให้เป็น “เงิน” ซึ่งเรียกว่าการ “ขาย” ก็แพร่หลายมากขึ้นพร้อมกับการนำ “เงิน” ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องการ “ซื้อ”

กระบวนการนี้ทำให้บุคคลหรือชุมชนเล็ก ๆ ผลิตสิ่งที่ตนชำนาญได้มากขึ้น การแลกเปลี่ยนทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น หรือที่เรา รู้กันทั่วไปว่า

เศรษฐกิจพัฒนาเพิ่มขึ้น หรือเราอาจเรียกได้ว่า “การผลิตเพื่อการค้า” มีบทบาทสูงขึ้นเรื่อย ๆ วิวัฒนาการนี้อาจแสดงได้โดยสังเขปตาม **ภาพ 1: เส้นวิวัฒนาการเศรษฐกิจ ข้างล่างนี้**

ภาพ 1: เส้นวิวัฒนาการเศรษฐกิจ

กระบวนการนี้วิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ จนมีคนเริ่มทำเฉพาะสิ่งที่ตนถนัดอย่างเดียวก่อนนั้น ทำให้บุคคลหรือชุมชนเริ่มเดินออกห่างจาก “เศรษฐกิจในตัวเอง” มากขึ้น ๆ เกิดชุมชนที่มีอาชีพเฉพาะอย่าง เช่น บ้านบาตร บ้านหม้อ โดยทั่วไปแล้ว ถึงแม้หมู่บ้านเหล่านี้จะผลิตเฉพาะอย่างมากขึ้น แต่ยังมีสมาชิกของหมู่บ้านที่ยังผลิตสิ่งต่าง ๆ ใช้เองในครอบครัว นั่นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการหาเลี้ยงชีพแบบเดิมยังไม่สูญหายไปจากหมู่บ้าน

วิวัฒนาการอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการผลิตหรืออาชีพซึ่งเป็นกิจกรรมเฉพาะอย่างระดับสูงสุด ทำให้สมาชิกในชุมชนละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ใช้หาเลี้ยงชีพเองอย่างหมดสิ้นคือ เมื่อสังคมเมืองเกิดขึ้น สมาชิกในเมืองเลือกทำเฉพาะบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการค้า การทำภาพยนตร์ ฯลฯ คนที่มีอาชีพเหล่านี้ไม่มีความรู้ความสามารถ หรือภูมิปัญญาเดิม ที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นของตนแล้ว เพราะได้เดินทางเข้าสู่เศรษฐกิจการค้า

หรือจุด B ใน ภาพ 1 อย่างสมบูรณ์ ถ้าไม่สามารถขายบริการที่ทำอยู่ได้ หรือซื้อสิ่งอื่นได้ ผู้มีอาชีพเหล่านี้ก็จะขาดปัจจัยในการดำรงชีวิตถึงขนาดอดตายได้

“ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ขยายตัวกว้างขึ้นเรื่อย ๆ จากชุมชนเล็ก ๆ ไปเป็นกลุ่มของชุมชนใหญ่ขึ้น รวมทั้งรวมชุมชนที่เรียกว่าเมืองเข้าไปด้วย จนในที่สุด “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ก็คือขอบเขตของประเทศ ใน “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” นี้อาจจะมีทุกสิ่งทุกอย่างเพียงพอหรือไม่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตเบื้องต้นของสมาชิกในขอบเขตก็ได้ แต่สิ่งที่มักเกิดขึ้นให้เราเห็นทั่วไปก็คือ คนส่วนหนึ่งจะมีทุกอย่างเกินความเพียงพอในขณะที่อีกส่วนหนึ่งยังขาดเกือบทุกสิ่งทุกอย่างที่จะสนองความต้องการเบื้องต้นของชีวิต

วิวัฒนาการที่เป็นมา จะไม่มีประเทศใดที่ไม่ค้าขายกับต่างประเทศเลย จะมีมากมีน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะทรัพยากรและนโยบายของประเทศ ในปัจจุบันนี้ เทคโนโลยีทำให้ประเทศทั่วโลกติดต่อค้าขายกันได้สะดวก จนโลกทั้งโลกกลายเป็น “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” โลกนี้เรารู้จักในนามของโลกยุคโลกาภิวัตน์

ประเทศไทยอยู่ ณ จุดไหนระหว่าง “เศรษฐกิจในตัวเอง” กับ “เศรษฐกิจการค้า” ในยุคของยุคโลกาภิวัตน์นี้ ? เราคงไม่สามารถรู้ได้อย่างแน่นอนว่าประเทศไทยเราอยู่ใกล้จุด A หรือจุด B ใน ภาพ 1 แค่นั้น ถ้าจะทำการเปรียบเทียบเป็นหลัก เราอาจใช้สัดส่วนระหว่างการค้าต่างประเทศกับผลผลิตมวลรวมของประเทศเป็นดัชนี เช่น ในปี พ. ศ. 2541 สัดส่วนการส่งออกกับผลผลิตมวลรวมของไทยอยู่ที่ 47 เปอร์เซ็นต์ ในปีเดียวกันนั้น ของเกาหลีใต้อยู่ที่ 38 เปอร์เซ็นต์ ของสหรัฐ

อเมริกาอยู่ที่ 12 เปอร์เซ็นต์ ของมาเลเซียอยู่ที่ 118 เปอร์เซ็นต์ และของฮ่องกงอยู่ที่ 125 เปอร์เซ็นต์² จากตัวเลขนี้เราอาจสรุปคร่าว ๆ ว่า สหรัฐอเมริกาอยู่ใกล้จุด A มากที่สุด รองลงมาก็เป็นเกาหลี ไทย นั้นอยู่กลาง ๆ ส่วนมาเลเซียและฮ่องกงนั้นอาจเรียกได้ว่าอยู่ที่จุด B คือเป็นเศรษฐกิจการค้าค่อนข้างสมบูรณ์แบบที่เดียว

3

ในระหว่างที่เลี้ยงควายอยู่ในชายทุ่งอำเภอบ้านนา 17 ปี ผมไม่เคยรู้ความหมายของการ “ประกัน” ในด้านต่าง ๆ เลย ไม่ว่าจะเป็นการประกันชีวิต ประกันราคา ฯลฯ ถึงแม้จะได้เข้าไปอยู่ในเมืองในตอนเรียนฝึกหัดครูก็ยังไม่รู้เรื่องการประกันนัก หลังจากอยู่ในอเมริกาและท่องเที่ยวไปในประเทศต่าง ๆ เป็นเวลานานจึงรู้ว่าในประเทศที่เจริญแล้วมีการประกันกันเกือบทุกอย่าง แม้แต่สะตือและซาอ่อนก็ได้รับการประกันไปแล้ว! สะตือและซาอ่อน ดาราภาพยนตร์สาว ๆ บางคนเห็นว่าจุดขายสำคัญของเธอคือสะตือและท่อนซาอ่อนดงาม จึงซื้อประกันกับบริษัทที่เต็มใจออกประกันแปลก ๆ ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรืออะไรก็แล้วแต่ ทำให้สะตือหรือซาของเธอต้องเป็นอันหมดความมีเสน่ห์ไป และหากินทางอาชีพที่ต้องเผยสะตือหรือซาอ่อนไม่ได้ บริษัทจะต้องจ่าย “ค่าเสียหาย” เป็นจำนวนที่ประกันไว้

ตรงกันข้าม ในประเทศด้อยพัฒนาโดยทั่วไปไม่ค่อยนิยมการบริการ

² The World Bank. **Entering the 21st Century. World Development Report 1999/2000.** New York: Oxford University Press, 1999, pp. 254-255.

ประกันในด้านต่าง ๆ มากนัก

ทำไมประเทศที่เจริญแล้วประกันกันทุกอย่างส่วนประเทศด้อยพัฒนาไม่นิยมทำกัน ?

คำตอบเห็นจะเป็นว่า ในประเทศที่เจริญแล้ว คนทั่วไปมีการศึกษาสูง มีระดับความเป็นอยู่สูง มีค่าใช้จ่ายสูง และเข้าใจหลักการและความสำคัญของการลดและการกระจายความเสี่ยงมากกว่าคนในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งด้อยการศึกษา

อะไรคือการลดและการกระจายความเสี่ยง ?

คำตอบคงชัดอยู่แล้วเพราะชีวิตเราต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา เราไม่รู้ว่าเกิดอุบัติเหตุหรือไม่ จะตายเมื่อไร ฯลฯ ความไม่แน่นอนนำไปสู่หลักของความเสี่ยง เช่น ในการมีรถยนต์ เราไม่รู้ว่าอะไรจะโชคร้ายเกิดอุบัติเหตุหรือไม่ ถ้าไม่เกิด ทรัพย์สินก็ไม่เสียหายร่างกายก็ไม่เจ็บ แต่ถ้าเกิดอุบัติเหตุขึ้นมา เราอาจต้องเสียทั้งทรัพย์สินทั้งเจ็บตัว ความเป็นไปได้ทั้งสองอย่างนี้ทำให้เราต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร เราอาจไม่ซื้อประกัน ยอม “เสี่ยง” เอาว่าจะไม่เกิดอุบัติเหตุ หรือถ้าเกิดและทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหาย เราเป็นผู้จ่ายค่าชดใช้ให้ ในกรณีที่เราต้องบาดเจ็บ เราจ่ายค่ารักษาพยาบาลเอง ในกรณีที่เราซื้อประกัน ถ้าเกิดอุบัติเหตุขึ้นมา เราไม่ต้องเสียอะไรมากไปกว่าค่าประกันที่เสียไปแล้ว การลดความเสี่ยงต่อการสูญทรัพย์หรือต่อการต้องเสียค่ารักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก พร้อมกับกระจายความเสี่ยงไปให้คนอื่นด้วยการซื้อประกันนี้เป็นหัวใจของการจัดการความเสี่ยง

ที่กล่าวมานั้นเป็นลักษณะหนึ่งของความเสี่ยงและการจัดการความเสี่ยง ยังมีความเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งซึ่งเราได้ยินบ่อย ๆ คือความ

เสี่ยงในการลงทุน ความเสี่ยงนี้มักเป็นความเสี่ยงในเชิงพานิชย์ซึ่งหมายความว่า ผู้มีเงินอาจเลือกที่จะเก็บเงินไว้เฉย ๆ โดยการฝากธนาคารไว้ เก็บไว้ได้หมอน ผังดินไว้ หรืออาจนำไปลงทุนซึ่งมีโอกาสสูญต้นทุนทั้งหมด แต่ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสได้ผลตอบแทนหรือกำไรงาม ๆ ในประเทศที่เจริญแล้ว กลไกของตลาดมักทำให้เกิดความสัมพันธ์สูงระหว่างระดับของความเสี่ยงกับระดับของกำไร คือโครงการที่มีความเสี่ยงต่อการสูญเงินลงทุนสูง ถ้าไม่สูญไปก็จะได้กำไรสูงกว่าการลงทุนที่มีความเสี่ยงต่ำ

ความเสี่ยงอย่างอื่นที่เราได้ยินอยู่เสมอ เช่น เสี่ยงชีวิต เสี่ยงตาย เสี่ยงอันตราย ฯลฯ อยู่นอกข่ายของเศรษฐกิจที่เรากำลังกล่าวถึง

ความเสี่ยงเกิดมาพร้อมกับมนุษย์และวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ มนุษย์ในสมัยหินไม่มีทางเลือกมากนัก ฉะนั้นธรรมชาติของความเสี่ยงจึงต่างไปจากปัจจุบัน ปัญหาหลักของ “เศรษฐกิจในตัวเอง” สำหรับมนุษย์ในสมัยหินได้แก่ภาวะที่ทำให้มนุษย์เสาะหาสิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติได้ไม่เพียงพอแก่ความต้องการเบื้องต้นของชีวิต ในยุคนั้นมนุษย์เริ่มรู้จักการลดและการกระจายความเสี่ยงแบบง่าย ๆ เช่น การร่วมมือกันทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทำคนเดียวไม่ได้ แล้วแบ่งผลที่ได้จากความร่วมมือกัน ต่อมามนุษย์รู้จักแก้ปัญหาด้วยการเก็บถนอมสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะการถนอมอาหารที่หามาได้จากป่า เช่น การตากแห้ง การค้นพบสิ่งใหม่ทำให้มนุษย์มีทางเลือกมากขึ้น เช่น เมื่อโอกาสอำนวยให้หาอาหารได้มาก ๆ ก็มีทางเลือกสองทางคือ ทางหนึ่งใช้เวลาหาอาหารเพิ่มขึ้นแล้วถนอมไว้ ส่วนอีกทางหนึ่งคือหาแต่เฉพาะที่จะกินอยู่ประจำวันเท่านั้น แล้วใช้เวลาที่

เหลือ “นั่งเล่นนอนเล่น” ในกรณีหลังนี้เป็นทางเลือกที่มนุษย์ “เสี่ยง” ต่อความอดอยากเมื่อโอกาสซึ่งเอื้ออำนวยในการหาอาหารนั้นหมดไป

มนุษย์สามารถลดความเสี่ยงได้มากขึ้นเมื่อรู้จักการทำการเกษตรแรก ๆ ที่มนุษย์รู้จักการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นของตน เศรษฐกิจก็ยังคงเป็น “เศรษฐกิจในตัวเอง” อยู่ในวงแคบ ๆ ถึงแม้จะมีการแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ในแต่ละชุมชนก็ยังสามารถเสาะหาหรือผลิตของใช้ได้เองทุกอย่างถ้าจำเป็น หรือจะเรียกว่ายังมี “ภูมิปัญญา” ในตนเองหรือในชุมชน ยังไม่ลืมนิยามภูมิปัญญาดั้งเดิม วิวัฒนาการต่อมาทำให้เกิดกระบวนการที่นำไปสู่การทำกิจกรรมเฉพาะ กระบวนการนี้ทำให้เกิดความเสี่ยงเพิ่มขึ้น ในระดับบุคคลหรือชุมชน ความเสี่ยงสูงสุดเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือชุมชนทำแต่เพียงบางสิ่งบางอย่างเป็นเวลานาน จน “ลืมนิยาม” ภูมิปัญญา บางอย่างที่จะใช้ผลิตสิ่งต่าง ๆ เอง เพื่อสนองความต้องการของตนหรือชุมชนเล็ก ๆ เมื่อใดการค้าขายแลกเปลี่ยนต้องหยุดชะงักลง เมื่อนั้นคนนั้นหรือชุมชนนั้นต้องขาดสิ่งที่จำเป็นทันที ชุมชนในเมืองซึ่งต้องซื้อทุกอย่างเป็นตัวอย่างเป็นดีที่สุดที่สุด

สำหรับในระดับประเทศ ประเทศมีทรัพยากรและความสามารถในการผลิตสิ่งต่าง ๆ ไม่เท่ากัน การค้าขายเป็นทางออกที่ดี เอื้อให้ประเทศผลิตสิ่งที่ตนเองมีความสามารถพิเศษ แล้วนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนต้องการจากประเทศที่มีความเชี่ยวชาญในการผลิตสิ่งนั้น การผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้มาก เพราะความเชี่ยวชาญพิเศษและการค้านี้ทำให้สมาชิกของประเทศมีรายได้สูงขึ้น ทำให้ประเทศ “พัฒนา” มากขึ้น เมื่อประเทศต่าง ๆ มองเห็นว่า การผลิตเพื่อค้าขายหรือส่งออกเป็นทางที่นำไปสู่ความ “พัฒนา” อย่างรวดเร็ว ก็นำเอาหลักหรือปรัชญานี้มาใช้มากขึ้น ทำให้เกิดวิวัฒนาการ

ที่นำไปสู่การค้าเสรี จนในที่สุดก็ทำให้โลกทั้งโลกกลายเป็นชุมชนเดียวกัน มี “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” ที่ใหญ่ที่สุด มีการค้าขายแลกเปลี่ยนเป็นหลักในการสนองความต้องการของมนุษย์ เรายุ่จักโลกแบบนี้ในนามของโลกไร้พรมแดนหรือโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ความเสี่ยงสำคัญทางเศรษฐกิจสำหรับประเทศต่าง ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์นี้คือเมื่อบุคคลหรือชุมชนผลิตเฉพาะอย่างเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนเป็นเวลานานขึ้น “ภูมิปัญญา” หรือความสามารถในการผลิตทุกอย่างเพื่อสนองปัจจัย 4 เริ่มค่อย ๆ หายไป เมื่อมีเหตุต้องทำให้การค้าขายแลกเปลี่ยนต้องชะงักลง เช่น ในเวลาสงคราม บุคคลนั้นหรือชุมชนนั้นยอมขาดสิ่งที่จำเป็นทันที

ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศต่าง ๆ จัดการความเสี่ยงอย่างไร ? ขอยกตัวอย่างในบางแง่จากสองประเทศที่ผมคุ้นเคยคือ ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา รัฐบาลญี่ปุ่นทุกยุคทุกสมัยโอบอุ้มชาวนามาเป็นเวลานานที่เป็นเช่นนั้นเพราะญี่ปุ่นมียุทธการของชาติที่แน่นอน ส่วนหนึ่งของยุทธการนั้นคือต้องมีอาหารอย่างเพียงพอในยามสงคราม ยุทธการของชาตินี้ขึ้นอยู่กับเมือง ฉะนั้นรัฐบาลทุกสมัยจะโอบอุ้มชาวนา ทั้ง ๆ รัฐบาลต้องเสียเงินสนับสนุนชาวนาเป็นจำนวนมากและชาวญี่ปุ่นต้องบริโภคข้าวราคาแสนแพง

ปัญหาของสหรัฐอเมริกาต่างกับญี่ปุ่นเพราะชาวนาสหรัฐ ๆ สามารถผลิตสิ่งต่างๆ ได้มากมายจนเหลือบริโภคในประเทศ ต้องพยายามส่งออกขายภายนอก แต่รัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือหลายด้าน รวมทั้งด้านของการลดความเสี่ยงด้วย รัฐให้การสนับสนุนด้วยการประกันต่าง ๆ เช่น ประกันราคาขั้นต่ำ และประกันความเสียหายจากภัย

ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็สร้างโกดังขึ้นเพื่อเก็บผลผลิตต่าง ๆ ไว้ในยามฉุกเฉิน ลดความเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งของรัฐบาลอเมริกันคือการเก็บวัตถุดิบต่าง ๆ ไว้ใช้ยามสงคราม รวมทั้งแร่ธาตุ เช่น ทองขาว และน้ำมันดิบ การลดความเสี่ยงโดยการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงสำรองนี้เป็นยุทธการของชาติ อยู่เหนือการเมือง ฉะนั้นไม่ว่าพรรคไหนจะขึ้นเป็นรัฐบาล จะไม่มีการนำน้ำมันนั้นออกมาใช้

ถ้าจะมองกันในแง่ของความเสี่ยงสำหรับ 5 ประเทศที่กล่าวเปรียบเทียบกับข้างต้น แน่ละ ถ้าเกิดเหตุการณ์ภายนอกที่ทำให้การค้าขายต้องหยุดชะงักลง มาเลเซีย และฮ่องกงประสบปัญหาปีก่อนประเทศอื่น ไทยกับเกาหลีมีความเสี่ยงระดับรองลงมา ส่วนสหรัฐอเมริกานั้นก็ไม่ได้เดือดร้อนมากนักเนื่องจากประเทศของเขาแสนใหญ่และสามารถผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้เองเกือบหมดทุกอย่าง มีสัดส่วนการค้าขายหรือการพึ่งต่างประเทศค่อนข้างต่ำ

ณ จุดนี้ประเทศไทยมีความเสี่ยงทางเศรษฐกิจอย่างไร ?

ผมเห็นว่า ประการแรกเป็นการเสี่ยงต่อความเปลี่ยนแปลงต่อเหตุการณ์ภายนอก การที่ประเทศเราเปิดขนาดมีอัตราส่วนการส่งออกถึง 47 เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตมวลรวมของชาติทำให้มีความเสี่ยงสูงมาก ถ้าหากตลาดใหญ่ ๆ ที่เราส่งออก เช่น สหรัฐอเมริกาและกลุ่มยุโรปเกิดความถดถอยทางเศรษฐกิจและลดซื้อสินค้าเรา เศรษฐกิจของเราถูกระทบอย่างแรงทันที ประการที่สองเป็นการเสี่ยงภายในซึ่งเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปกระจุกอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ และในมือของผู้มีอันจะกินอยู่แล้ว คงไม่ต้องพูดถึงมากนักเรื่องของการที่คนในชนบทต้องอพยพไปทำงานในกรุงเทพ ฯ เป็นจำนวนมากว่ามีผลพวงมาก

มายอย่างไร ทั้งในด้านความเสี่ยงต่อการล่มสลายของครอบครัว ความแออัดในเมืองใหญ่ ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ สำหรับเรื่องผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปตกอยู่กับคนรายนั้น เราคงเห็นไม่ยากจากความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนในเมืองบางกลุ่มกับของชาวไร่ชาวนา

4

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียง “...หมายความว่า วิธีปฏิบัติ ...ไม่ต้องทำทั้งหมด และขอเติมว่า.....ทำทั้งหมดทำไม่ได้ ไม่มีทาง ถ้า... ครอบครัว หรือแม้แต่หมู่บ้าน จะทำเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน ...” ฉะนั้นพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงไม่ได้หมายความว่าให้คนไทยทุกคนผลิตทุกอย่างใช้เองในครอบครัว หรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งผลิตทุกอย่างเพื่อใช้ในชุมชน หรือประเทศไทยทั้งประเทศพยายามผลิตทุกอย่างเองเพื่อใช้ภายในประเทศ โดยปราศจากการค้าขายแลกเปลี่ยนหรือเดินกลับไปสู่จุด A ใน วิวัฒนาการเศรษฐกิจ

ในอีกนัยหนึ่ง เศรษฐกิจพอเพียงหมายความว่า เราใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดในการผลิตเพื่อบริโภคเองบ้าง และเพื่อแลกเปลี่ยนบ้างตามความเหมาะสม จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงคือ ให้คนไทยทุกคนสามารถมีสิ่งต่าง ๆ เพียงพอสนองความต้องการเบื้องต้นหรือปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ถ้าทรัพยากรและความสามารถมีพอ จะผลิตและบริโภคเกินนั้นบ้างก็ได้ แต่คนไทยทุกคนควร

มีทุกอย่างครบตามที่ร่างกายต้องการก่อนที่บางคนหรือบางกลุ่มจะมีบางสิ่งบางอย่างเกินความจำเป็นจนถึงระดับฟุ่มเฟือย

ถึงแม้จะไม่สามารถหยั่งพระราชหฤทัยได้ ผมแน่ใจว่าเราต้องเน้นคำว่า “พอเพียง” มากกว่าคำว่า “เศรษฐกิจ” ในการที่จะทำให้ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชั้นนำชาติไทยของเรา ทั้งนี้ เพราะถ้าเราไม่รู้จัก “พอ” เสียแล้ว ไม่ว่าเราจะมีทรัพย์สินมากมายก่ายกองอย่างไร เราก็คงจะไม่มีชีวิตที่สงบสุขได้ ปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้คือรากฐานทางศีลธรรมจรรยาที่มั่นคง และการเปลี่ยนกระบวนความคิดของคนไทยเป็นจำนวนมาก

ในฐานะที่มีประสบการณ์จากการเป็นทั้งพ่อคน ทั้งครู และทั้งหัวหน้าครอบครัว ผมเชื่อว่าครอบครัวซึ่งเป็น “ขอบเขตของความอยู่ในตัวเอง” มาแต่ดึกดำบรรพ์ จะต้องเป็นหัวใจของการสอนให้คนมีศีลธรรมจรรยาและมีความคิดว่าจะดำรงชีวิตอย่างพอเพียงอย่างไร เด็กจะต้องได้รับการเลี้ยงดูที่ดี ได้รับการสอนที่ดี และที่สำคัญที่สุดเห็นตัวอย่างที่ดีในครอบครัว ก่อนที่จะออกไปเผชิญกับโลกภายนอก ครอบครัวต้องสร้างฐานทางศีลธรรมจรรยาที่มั่นคงให้ ครอบครัวที่มีฐานมั่นคงเท่านั้นจึงจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ แต่ชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้ถ้ายังมีครอบครัวที่ล่มสลายเป็นจำนวนมาก

สาเหตุของครอบครัวล่มสลายมีมากมาย แต่ละ การขาดศีลธรรมจรรยาของสมาชิกในครอบครัวเป็นสาเหตุหนึ่ง ในด้านรายได้และความเสี่ยง สาเหตุของการล่มสลายอย่างหนึ่งคือทั้งสามีภรรยาต้องแยกกันไปทุ่มเททำงานเพื่อหารายได้ให้มากที่สุด เรื่องนี้อาจจะกล่าวเป็นสองแง่ แง่หนึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดด้วยความสมัครใจ และมัก

เกิดกับชุมชนเมืองที่มีการศึกษาและรายได้สูง ถึงแม้รายได้จะมากเกินไป ความจำเป็นเบื้องต้นก็ตาม ทั้งสามมีภรรยาที่ยัง “มู” หาเงินให้มากที่สุด เพื่อการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยและเพื่อสะสม งานหนักทำให้เกิดความเครียด ทำให้ไม่มีเวลาเลี้ยงลูก ทำให้สามภรรยาไม่ค่อยมีเวลาให้กันและกัน ไม่ฟังกัน อีกแห่งหนึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดเพราะความจำเป็น เรื่องนี้มักเกิดกับครอบครัวชนบทที่มีการศึกษาน้อยและยากจน การทำมาหากินในชนบทผิดเคื่อง ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องเดินทางไปทำงานท่าไกล ๆ ในถิ่นที่มีโรงงาน ในเมืองที่มีงานธุรกิจบริการ หรือบางทีในต่างประเทศที่ค่าจ้างสูง ความยากจนและการทอดทิ้งครอบครัวเป็นเวลานานเป็นบ่อเกิดสำคัญของากลุ่มสลายของครอบครัว

ในอีกนัยหนึ่ง “เศรษฐกิจพอเพียง” ในระดับประเทศหมายความว่าเราต้องหา **ความสมดุลระหว่างการผลิตทุกอย่างเพื่อตลาดซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อเหตุการณ์ภายนอกและการล่มสลายภายใน** กับ **การผลิตทุกอย่างเองเพื่อสนองความต้องการเบื้องต้นอันเป็นการขจัดความเสี่ยงนั้น**

ในการแสวงหาความสมดุลนี้ ผมเห็นว่ารัฐบาลควรตั้งคณะกรรมการระดับชาติขึ้นคณะหนึ่งซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ อาจเรียกว่า “คณะกรรมการร่างยุทธการแห่งชาติ” คณะกรรมการนี้จะเป็นตัวจักรในการอำนวยการศึกษา ค้นหา ตั้งจุดมุ่งหมายและออกแบบยุทธการเพื่อพัฒนาชาติ ในทำนองเดียวกันกับคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อสำเร็จแล้ว เราจะยึดยุทธการเพื่อพัฒนาชาติเป็นแนวการพัฒนาประเทศสืบไป ยุทธการนี้จะอยู่เหนือการเมืองเหมือนรัฐธรรมนูญคือ จะไม่ยกเลิกไม่ว่าใครจะเข้ามาเป็นรัฐบาล จะเป็นแนวการพัฒนาในระยะยาวที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทุกฉบับต้องยึด

เป็นแกน เราอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้างตามความเหมาะสม แต่จะไม่ยกเลิก

นายกคงได้ยินบ่อย ๆ เรื่องการทำการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ หรือเกษตรแบบผสมผสาน และคนหลายคนคิดว่านั้นเป็นหัวใจของ “เศรษฐกิจพอเพียง” แต่ผมเข้าใจว่าการเกษตรตามทฤษฎีใหม่นี้ไม่ใช่หัวใจ หากเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของยุทธการเพื่อพัฒนาชาติตามแนว “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ว่าเป็นส่วนหนึ่ง เพราะเรานำไปใช้กับครอบครัวเกษตรกรเท่านั้น เราไม่สามารถนำไปใช้กับชาวเมืองทั่วไปได้นอกจากในรูปของงานอดิเรกคือการทำสวนครัวเท่านั้น ครอบครัวเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานจะสามารถลดความเสี่ยงจากเหตุการณ์ภายนอกได้มาก ทั้งนี้เพราะพวกเขาจะสามารถผลิตหลาย ๆ อย่างที่เป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตได้เอง ยิ่งไปกว่านั้น การผลิตหลาย ๆ อย่างเอง ไม่เหิโรหรือทุ่มผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งยังเป็นการป้องกันสินค้าเกษตรล้นตลาด ทำให้ราคาตกต่ำและเกษตรกรต้องขาดทุนย่อยยับดังที่เกิดขึ้นกับแตงโม มันเทศ และผลไม้หลายชนิดมาแล้ว ผมคิดว่าการเกษตรตามทฤษฎีใหม่นี้ควรจะได้รับส่งเสริมอย่างจริงจัง ให้เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของยุทธการของชาติ การเกษตรแบบนี้ไม่เฉพาะจะลดความเสี่ยงให้กับเกษตรกรเท่านั้น ยังน่าจะให้ผลสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ป้องกันการอพยพของชาวไร่ชาวนาไปหางานทำที่อื่นเป็นเวลานาน ๆ เป็นการป้องกันการล่มสลายของครอบครัวในชนบทและการสร้างปัญหาความแออัด ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคมในเมืองดังที่เราทราบกันดีอยู่แล้ว

ถึงอย่างไรก็ตาม ปัญหาหนึ่งที่มีการส่งเสริมเกษตรกรรมตามทฤษฎีใหม่ต้องช่วยแก้คือ จะทำอะไรเกษตรกรจึงจะมีผลผลิตเหลือขายได้ในจำนวนที่พอเพียงเพื่อสนองความต้องการของครอบครัว เกษตรกรต้องมีรายได้จำนวนหนึ่งทีนอกเหนือไปจากการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัว ทั้งนี้เพราะมีหลายอย่างที่เกษตรกรผลิตเองไม่ได้ ต้องซื้อ ต้องใช้เงิน เช่น ค่าเล่าเรียนของลูก ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ฯลฯ

นอกจากจะพิจารณาร่างยุทธการเพื่อพัฒนาชาติแล้ว ผมอยากจะเสนอให้ “คณะกรรมการร่างยุทธการแห่งชาติ” นี้ ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง ศูนย์ปฏิบัติการภูมิปัญญาชาติไทย ขึ้น

อะไรคือ ศูนย์ปฏิบัติการภูมิปัญญาชาติไทย ?

ความเสี่ยงสำคัญของเราในปัจจุบันนี้คือ เราผลิตอาหารส่วนมากด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ต้องใช้สิ่งที่เราต้องซื้อจากภายนอก เช่น น้ำมัน รถไถ ปุ๋ยเคมี เกษตรกรส่วนมากลืมการผลิตสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีดั้งเดิมที่ปู่ย่าตายายของเราใช้ไปเกือบหมดแล้ว เราลืม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะทำอะไรเราจึงจะไม่ลืม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ในขณะที่เราพัฒนาเศรษฐกิจไปเรื่อย ๆ และพร้อมที่จะนำมันออกมาใช้เมื่อยามจำเป็น ? ผมเห็นว่าเราต้องมีนโยบายระดับชาติที่จะรักษาสິงเหล่านี้ไว้ เท่าที่มองเห็น ง่าย ๆ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การเกษตรเพื่อผลิตและประกอบอาหารด้วยวิธีดั้งเดิมไว้หลาย ๆ แห่งทั่วประเทศ การทำนาด้วยวิธีดั้งเดิมหมายถึงเรากลับไปเลี้ยงและฝึกควายเพื่อไถนา ลากเกวียน ฯลฯ กันอีก การประกอบอาหารด้วยวิธีดั้งเดิมซึ่งใช้ ฟาง แกลบ ฟืน และถ่านเป็นเชื้อเพลิง หมายถึงเราต้องปลูกป่าหมุ่นเวียนเพื่อเป็นแหล่งของพลังงานด้วย ฯลฯ

ศูนย์ ๆ ต่าง ๆ อาจารย์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคแบบเดิมไว้ด้วย จะรวมอะไรไว้บ้างก็แล้วแต่การศึกษาวิจัยจะชี้บ่งว่าควรทำ พร้อมกันนั้นก็พิจารณารวมเอาศูนย์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นแล้วเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ ๆ ใดศูนย์ ๆ หนึ่งด้วย ทั้งนี้เพื่อจะช่วยให้เราคิดแก้ปัญหาแบบบูรณาการ หรืออย่างเป็นระบบ นอกจากนั้น ศูนย์ ๆ ยังอาจรวมกิจกรรมทางวิจัยและการพัฒนาด้านการเกษตรไว้ด้วย

การศึกษาอย่างถ่องแท้คงจะบ่งว่าเราจะผลิตทุกอย่างเพื่อสนองความต้องการได้ทันทีที่พอเพียงไม่ได้ ในกรณีที่เกิดภาวะฉุกเฉินและการติดต่อค้าขายกับโลกภายนอกต้องชะงักลง ฉะนั้นเราจะต้องพิจารณาเก็บสำรองสิ่งจำเป็นจำนวนหนึ่งไว้ในที่ปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งยุ้งฉางเพื่อเก็บอาหาร หรือคลังยารักษาโรค เรื่องนี้เราทำอยู่บ้างแล้ว เพียงแต่นำเข้ามาให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธการของชาติ และทำให้ต่อเนื่องทำอย่างเป็นระบบให้ได้ประโยชน์จริงจัง

ประเด็นหนึ่งที่พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงดูจะสร้างความสับสนให้คนเป็นจำนวนมากคือ เรื่องความพอเพียงราว ๆ เศษหนึ่งส่วนสี่ หรือ 25 เปอร์เซ็นต์ ประเด็นนี้ไม่ได้หมายความว่าเราใช้เนื้อที่เพียง 25 เปอร์เซ็นต์ของประเทศผลิตสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการ หรือเราทุกคนทำงานเพียง 25 เปอร์เซ็นต์ของความสามารถหรือประเทศใช้ 25 เปอร์เซ็นต์ของศักยภาพ หากหมายความว่า ในระดับชาติโดยรวม เราอาจใช้สิ่งหนึ่งซึ่งเราอาจเรียกว่าพลังของชาติ (National Efforts) หรือศักยภาพของชาติ (National Capacity) เพื่อผลิตและเก็บสำรองสิ่งจำเป็นเบื้องต้นของคนทั้งชาติเพื่อใช้ในกรณีที่เกิดภาวะซึ่งทำให้การ

ค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างชาติต้องชะงักลง เป็นการลดความเสี่ยงของชาติ ตัวเลข 25 เปอร์เซนต์นี้ในหลวงทรงยกขึ้นเป็นตัวอย่างเท่านั้น ไม่ได้เป็นตัวเลขที่ตายตัว อาจมากหรือน้อยกว่านั้นก็ได้ การวิจัยอย่างละเอียดจะบอกเราว่า ความพอเพียงจะอยู่ที่ไหน เมื่อวิจัยอย่างละเอียดแล้ว เราจะรู้ว่า เราจะทำอะไร สักเท่าไรโดยประมาณจึงจะทำให้ประเทศมีความสมดุลระหว่าง “เศรษฐกิจในตัวเอง” กับ “เศรษฐกิจการค้า” หรือ จุด A กับจุด B ใน **ผังวิวัฒนาการเศรษฐกิจ** ตาม **ภาพ 1** ที่กล่าวไว้ข้างต้น

ถ้าการศึกษาบ่งว่าเราควรทุ่มเทศักยภาพของชาติประมาณ 25 เปอร์เซนต์ เพื่อผลิตและเก็บสำรองสิ่งจำเป็นของชาติเพื่อลดความเสี่ยง ส่วนที่เหลือ หรือ 75 เปอร์เซนต์นั้นเราสามารถนำไปใช้เพื่อร่วมกับกระแสโลก นั่นคือควรทุ่มเทให้กับการผลิตหลาย ๆ อย่างให้มีประสิทธิภาพทัดเทียมกับชาวโลก เราใช้ศักยภาพส่วนนี้พัฒนา “เศรษฐกิจการค้า” ซึ่งจะทำให้เราสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันข้ามชาติอันเข้มข้นนี้ได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ ไปจะเป็นเครื่องมือในการชี้แนะว่า เราจะมึนโยบายอะไร มาตรการชนิดไหน และใช้ทรัพยากรเท่าไร อย่างไร ที่จะทำให้เราบรรลุจุดมุ่งหมายของชาติได้

5

ถ้าจะให้บอกว่า ตามความเข้าใจของผม หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่ไหน ขอตอบว่าอยู่ที่ความสมดุลอันเป็นการลดความเสี่ยง ความสมดุลมีหลายด้าน

- * ด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจ กับ ด้านจิตใจหรือศีลธรรมจรรยา
- * ด้านการผลิตเพื่อบริโภคเองในครอบครัว กับ เพื่อขาย
- * ด้านการผลิตเพื่อขายในประเทศ กับ การผลิตเพื่อส่งออก
- * ด้านการลงทุนในกรุงเทพฯ และปริมณฑล กับ ชนบทที่ห่างไกล
- * ด้านการกระจายผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่าง

คนรวย กับ คนจน

- * ด้านการอุตสาหกรรมและการบริการ กับ การเกษตร
- * ด้านเทคโนโลยียุคใหม่ กับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความไม่สมดุลอันเกิดจากการพัฒนานาบุคคลและการพัฒนาชาติในอดีตทำให้ประเทศล่อแหลมต่อผลกระทบจากเหตุการณ์ภายนอก และล่อแหลมต่อความล่มสลายของสังคมภายใน ถ้าการตีความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในแนวนี้เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้อง สิ่งทีผู้นำของประเทศควรจะทำต่อไปคือ ศึกษาและวิจัยให้ได้ข้อมูลที่แน่นอนว่าเราจะต้องทำอย่างไร ใช้พลังของชาติสักเท่าไร ฯลฯ ในการที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของชาตินั้นสัมฤทธิ์ผล

ในขณะนี้เรากำลังจะเริ่มทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ผมจึงคิดว่าเป็นโอกาสดียิ่งทีเราจะตกลงกันในเรื่องปรัชญาของชาติและยุทธการระยะยาวของชาติเสียก่อน แล้วเราจึงทำแผนพัฒนา ฯ ต่อไป การมีปรัชญาของชาติที่แน่นอนเปรียบเสมือนเรามีแสงสว่างส่องทางให้เราเดินไปอย่างมั่นคง อย่างมีสติ ไม่วกวน ไม่หลงทาง หรือเสี่ยงต่อการสะดุดและหกล้มดังที่เรากำลังอยู่ในขณะนี้ คนอื่นจะคิดอย่างไรไม่ทราบ แต่สำหรับผม แน่ใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิด

หรือปรัชญาที่ประเสริฐยิ่ง เป็นแนวคิดที่ทันสมัย ไม่ทวนกระแสของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ไม่ย้อนยุค คนไทยทุกคนควรจะภูมิใจ ยึดปฏิบัติและรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอที่ทรงประทาน เศรษฐกิจพอเพียง ให้แก่เราซึ่งเราถือได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาไทย อย่างแท้จริง

ภาค 3

ไอเอ็มเอฟสากลที่ทุกคนควรรู้จัก

สวนโมกข์/โลกแก้ว

1

เพื่อนดีเป็นบ่อเกิดของความสุข นอกจากความเป็นเพื่อนแล้ว หนังสือเป็นของกำนัลจากเพื่อนที่ให้ความสุขแก่ผมมากที่สุด ในช่วงสองสามปีมานี้ ผมได้รับหนังสือจากเพื่อนหลายต่อหลายเล่ม ผมเก็บ 4 เล่มไว้ที่โต๊ะตั้งคอมพิวเตอร์ข้างเตียงนอน ลำดับจากเล่มล่าสุดไปถึงเล่มที่ได้ก่อน ดังนี้ เล่มแรกเป็นของฝากจาก **ดร. วิไล ทองแผ่** อาจารย์สถาบันราชภัฏเทพสตรี ชื่อ **โยคะ** เขียนโดย บุตดา โบส และเรียบเรียงโดย “วงศ์แซ่” อีกสองเล่มเป็นน้ำใจจาก **สุณี เบลียนสุข** ถ้าไม่รู้ว่าใคร บอกว่าเป็นคนเดียวกันกับ สุณี ต้นจ้อย หรือ “จ้าย” ญาติห่าง ๆ ของนายจากบ้านบางอ้อนนั้นแหละ เป็นหนังสือของท่านพุทธทาสภิกขุ ชื่อ **คู่มือมนุษย์** และ **แก่นพุทธศาสนา** อีกเล่มหนึ่งเป็นของกำนัลจาก **ชู ชาโบ** ซึ่งเคยทำงานกับผมที่ธนาคารโลกและเป็นคนเดียวกันกับ “ชู ที่รัก” ในหนังสือ

“จดหมายจากบ้านนา” เล่มนี้เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ *Living Buddha, Living Christ* เขียนโดยท่าน ดิซ นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh)

ผมเก็บหนังสือ 4 เล่มนี้ไว้ใกล้ตัวทั้ง ๆ ที่อ่านจบแล้วเล่มละอย่างน้อย 2 เที้ยว เพราะนอกจากจะเป็นของฝากจากเพื่อนผู้มีน้ำใจเป็นเลิศ และดูจะรู้ใจผมแล้ว ยังเป็นหนังสือที่มีค่าพิเศษในชีวิตประจำวันของผมอีกด้วย เป็นหนังสือที่คอยเตือนผมให้พยายามรักษาและหาความสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจในการดำเนินชีวิต ผมเก็บไว้ใกล้เตียงนอนเพื่อสะดวกแก่การหยิบขึ้นอ่านบางตอนก่อนนอน

เล่มแรกชี้ทางในการบริหารร่างกาย ธรรมดาผมบริหารร่างกายเป็นประจำทุกวันอยู่แล้ว แต่ทำไปงู ๆ ปลา ๆ โดยปราศจากกรอบอ้างอิงที่มั่นคง หนังสือ โยคะ สอนวิธีตัดตนมากมายหลายท่า ผมสามารถเลือกอ่านบางตอนและนำไปปฏิบัติ และเปลี่ยนท่าไปได้เรื่อย ๆ จึงเป็นหนังสือที่ให้กรอบอ้างอิงสำหรับการบริหารร่างกายซึ่งผมแสวงหาอยู่แล้ว ส่วนสามเล่มหลังเป็นหนังสือเกี่ยวกับศาสนาซึ่งให้กรอบอ้างอิงทางจิตใจ ผมเลือกอ่านเป็นบางตอนเป็นประจำเพื่อหาความเข้าใจและเพื่อคอยเตือนสติถึงธรรมชาติของโลก อ่านแล้วรู้สึกว่าจะจิตใจสงบขึ้น

ผมจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของเล่มแรกว่าสอนอะไรบ้าง เพราะนายต้องดูรูปประกอบคำอธิบาย จะกล่าวถึงเล่มของท่านพุทธทาส และของท่าน ดิซ นัท ฮันห์ เพราะเห็นว่านายสนใจทางศาสนาอยู่แล้ว และเนื้อหามบางตอนดูจะสอดคล้องกับวิชาพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ของสิ่งที่ผมเขียนมา

แน่ละ นายรู้เรื่องของท่านพุทธทาส และสถานวิปัสสนาของท่าน ชื่อ **สวนโมกขพลาราม** หรือ **สวนโมกข์** ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์

ธานี เป็นอย่างดี ผมได้อ่านและได้ฟังจากเพื่อนที่ไปนั่งวิปัสสนาที่สวนโมกข์มา รู้สึกประทับใจ คิดว่าสักวันหนึ่งต้องหาโอกาสไปสัมผัสบ้างสำหรับท่าน ดิซ นัท ฮันท์ นั้นเป็นพระสงฆ์ญาณซึ่งเป็นที่ยุติอย่างดีของชาวตะวันตกที่สนใจในศาสนาพุทธ คุณชู ไปฟังท่านเทศน์เป็นประจำ และบอกว่าถ้ามีโอกาสควรไปสัมผัสกับสถานวิปัสสนาของท่านที่นอกนครปารีส ชื่อ **Plum Village** ซึ่งอาจแปลเป็นไทยได้หลายอย่างเนื่องจาก Plum นอกจากจะเป็นผลไม้จำพวกมะปรางแล้ว ยังหมายความว่า “ตรง แน่ชัด สมบูรณ์ ฯลฯ” ได้อีก ผมแปลว่า “โลกแจ้ง” เพราะเป็นสถานฝึกให้คนเห็นแจ้งในความจริงของโลก ทั้ง **สวนโมกข์** และ “**โลกแจ้ง**” ต้อนรับผู้สนใจจากทุกชาติทุกภาษา ทุกศาสนา จะยากดีมีจนอย่างไรก็ได้ ฉะนั้น **สวนโมกข์/โลกแจ้ง** เป็น **ไอเอ็มเอฟ** อย่างหนึ่งและเป็น **ไอเอ็มเอฟ** ที่น่าจะมีประโยชน์แก่ทุกคนเพราะสอนหลักศาสนา ซึ่งเป็นสากล เป็นอมตะ เหมาะสำหรับคนทั่วโลกจะปฏิบัติ เป็น **ไอเอ็มเอฟ** ที่ผมแปลมาจาก **International Meditation Facilities**

2

คู่มือมนุษย์ สอนหลายอย่าง สิ่งทีละจุดใจผมมากที่สุดในฐานะนักพัฒนาเศรษฐกิจได้แก่เรื่องวัฏฏสงสาร ผมเคยมีความฝังใจตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือในชั้นมัธยมกับนายอยู่ว่า วัฏฏสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งจะสิ้นสุดเมื่อมนุษย์เราบรรลุนิพพาน ท่านพุทธทาสสอนไว้ดังนี้ “... ที่แท้จริงกว่านั้น เป็นเรื่องการวนเวียนของสิ่ง ๓ สิ่ง คือ ความอยาก—การกระทำตามความอยาก—ผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้มา

จากการกระทำนั้น—แล้วไม่สามารถหยุดความอยากได้ เลยต้องอยาก
 อย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป—แล้วก็กระทำอีก—ได้ผลมาอีก—เลยส่งเสริม
 ความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปอีก เป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด”
 (หน้า 34) ท่านอธิบายต่อไปอีกในเล่มนี้และใน **แก่นพุทธศาสตร์** การหลุด
 พันจากวัฏฏสงสารต้องมาจากความพยายามภายในของผู้ที่อยู่ใน
 วัฏฏสงสารเอง และการหลุดพ้นอาจได้รับการชี้ทางจากภายนอก เช่น
 การวิปัสสนาในสถานฝึกที่กล่าวถึง

คำอธิบายของท่านพุทธทาสสะดุดใจผมเพราะผมนึกถึงวงจร
 อับปรีย์ หรือวงจรอุบาทว์ (Vicious Circle) ที่ผมร่ำเรียนมาในวิชาพัฒนา
 เศรษฐกิจ ก่อนนั้นผมทราบดีว่าการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนา
 เศรษฐกิจในแนวนี้มีรากฐานอยู่ในหลักพุทธศาสนาซึ่งสมเด็จพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าทรงสอนไว้กว่า 2,500 ปีมาแล้ว ผมรู้สึกตื่นเต้นมากทีเดียว
 เมื่อแน่ใจว่าหลักวิชาพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเป็นวิชาหากินของผมอยู่นี้
 เป็นความจริงของโลก และมีอยู่แล้วในคำสอนของพระพุทธองค์ เพื่อ
 ความกระจ่าง ผมขอขยายสั้น ๆ ทั้งในระดับบุคคลและระดับประเทศ

ในระดับบุคคล วงจรอับปรีย์อาจมองได้ง่าย ๆ ดังนี้ ครอบครัวชานา
 ยากจนอย่างพ่อแม่ของเรา—ขาดทรัพย์ที่จะนำไปลงทุนเพื่อจะผลิตข้าว
 ให้ได้มากขึ้น—เมื่อผลิตข้าวไม่ได้มากขึ้นก็ยากจนต่อไป—ทำให้ขาดทรัพย์
 เพื่อการลงทุนต่อ—ทำให้ผลิตข้าวไม่ได้มากขึ้น—ทำให้ยากจน ต่อไปเป็น
 วงกลม หรือ พ่อแม่เป็นกรรมกรยากจน—ไม่มีทรัพย์ให้ลูกไปเรียน
 หนังสือ—การขาดการศึกษาทำให้ลูกต้องเป็นกรรมกรรายได้น้อย—ทำให้
 ยากจนไม่สามารถส่งลูกให้มีการศึกษา—ทำให้ลูกขาดการศึกษา—ทำให้
 ต้องเป็นกรรมกรที่มีรายได้น้อยต่อไป เป็นวงกลมจากพ่อแม่—ไปถึงลูก—

ไปถึงหลาน—ไปถึงเหลนและต่อ ๆ ไปอีกหลายชั่วคน

วิธีแก้ปัญหานี้ของนักพัฒนาเศรษฐกิจคือ ต้องหาอะไรจากภายนอก ที่มีพลังพอที่จะดึงดูดครอบครัวหรือบุคคลให้พ้นจากวงจรอับปรียนี้ได้ การให้ชวานากู้เงินของสหกรณ์หรือของธนาคารเพื่อการเกษตรก็เพื่อจะให้เป็นทุนซึ่งมีพลังพอที่จะพาชวานาออกไปจากวงจรนี้ ชวานาส่วนหนึ่งทำสำเร็จ แต่บางพวกที่กู้เงินไปแล้วใช้เงินเพื่อการบวชนาคหรือแต่งงาน ลูกสาวอย่างเอิกเกริกมักหนีไม่พ้นวงจรอับปรีย การที่รัฐให้ทุนหรือให้ลูกกรรมกรยืมเงินเพื่อการศึกษา ก็เพื่อหวังที่จะให้เขาได้รับการศึกษามากขึ้นซึ่งจะทำให้มีโอกาสได้งานที่มีรายได้สูงขึ้น เป็นการปูทางให้เขาหลุดพ้นวงจรอับปรียของความยากจน นักศึกษาส่วนมากได้รับความสำเร็จ นายพ้นจากวงจรมันเพราะส่วนหนึ่งเคยได้รับทุนปีละ 600 บาทเพื่อเรียนชั้นมัธยม 6 ปี ผมพ้นจากวงจรมันเพราะเคยได้รับทุนปีละ 1,300 บาทเพื่อเรียนที่วิทยาลัยครูเทพสตรี 2 ปี และจากผู้ใจบุญอื่น ๆ จนเรียนจบปริญญาเอก แต่ก็น่าเศร้า ! ที่มีเด็กยากจนส่วนหนึ่งซึ่งเมื่อได้เงินก็ชวนพรรคพวกไปตั้งวงกินเหล้ากันจนเงินหมด พวกนี้มักหนีวงจรอับปรียไม่พ้นเพราะเขายังไม่พร้อมที่จะหนี

ในระดับประเทศ วงจรอับปรียอาจมองได้ดังนี้ ความยากจนของประเทศทำให้ขาดการออมทรัพย์—การไม่มีทรัพย์ทำให้ขาดการลงทุน—การขาดการลงทุนทำให้ขาดศักยภาพในการผลิต—การขาดศักยภาพในการผลิตทำให้ยากจน—ความยากจนทำให้ขาดการออมทรัพย์ ต่อ ๆ ไปเป็นวงกลม ทางแก้ของนักพัฒนาเศรษฐกิจคือการหาเงินทุนจากภายนอก อาจจะเป็นความช่วยเหลือจากประเทศร่ำรวย การยืมจากองค์กร เช่น ธนาคารโลก หรือจากกองทุนเอกชน หรือจากทั้งสามแหล่ง หลาย

ประเทศทำได้สำเร็จ แต่เป็นเรื่องน่าเศร้าที่อีกจำนวนมากต้องเวียนว่ายอยู่ในความยากจนซึ่งอาจเป็นเพราะพลังจากเงินทุนภายนอกนั้นไม่เพียงพอที่จะพาประเทศเหล่านั้นออกไปจากวงจรได้ แต่ผมคิดว่าส่วนมากเป็นเพราะประเทศเหล่านั้นยังไม่พร้อมที่จะให้ถูกจุดออกไปเองสำหรับประเทศไทย ถ้าเราไม่เอาเงินที่ไหลเข้ามาจำนวนมากไปเก็งกำไรเพื่อหวังรวยทางลัดกันจนทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจแล้ว เราก็คงจะหลุดจากวงจรอับปรีย์ได้เร็ว ๆ นี้ แต่การที่เราเอาเงินไปใช้ผิดทาง คล้ายชวานาซึ่งยืมเงินจากสหกรณ์ไปทำพีอีแต่งงานลูกสาวให้เอ็กเกริก และเด็กซึ่งนำเงินเพื่อการศึกษาไปซื้อเหล้าเลี้ยงเพื่อน อาจทำให้เราตกอยู่ในวงจรอับปรีย์ต่อไปอีกนาน

3

ที่กล่าวมานั้นเป็นความยากจนและการพัฒนาทางด้านวัตถุ ถ้าจะอิงคำของท่านพุทธทาสใน **แก่นพุทธศาสตร์** ซึ่งถอดมาจากการเทศนา 3 ครั้งของท่านให้แพทย์ฟิงที่ศิริราชพยาบาลระหว่างเดือนธันวาคม 2504-มกราคม 2505 เราอาจพูดได้ว่า ความยากจนทางวัตถุนี้ เป็นความยากจนทางร่างกาย ซึ่งผมจะเรียกต่อไปว่าทาง “กายภาพ” ขอลิงคำเทศนาของท่านพุทธทาสต่อไปอีกนิตหนึ่งว่า นอกจากจะเป็นโรคทางกายภาพแล้ว ท่านบอกว่าคนเราเป็นโรคสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งได้แก่ โรคทางวิญญาณ ท่านอธิบายว่าโรคทางกายภาพนั้นรวมทั้งโรคที่ร่างกายหรือตัว (ท่านใช้ภาษาอังกฤษว่า physical) และโรคที่ระบบประสาท (mental) ที่เรารู้กันในนามของโรคจิต ท่านบอกว่าโรคทางกายภาพนี้เป็นกันไม่มาก

และเป็นกันเป็นครั้งคราว เมื่อกินยาหรือรักษาตามโรงพยาบาลรวมทั้งที่ คลองสานแล้วก็หาย ส่วนโรคทางวิญญาณ (ท่านเรียกว่า spiritual decease) นั้นเป็นกันแพร่หลาย เป็นกันทั่วทุกคน และมักไม่มีใครมองเห็นหรือยอมรับ แม้แต่ผู้ที่เป็นเองก็ไม่รู้หรือยอมรับว่าตัวเป็นโรคนี้อาจต้องรักษาด้วยตัวเองโดยอาศัยความเข้าใจความจริงของโลกซึ่งลึกลับอย่าง ลึกซึ้ง สถานวิปัสสนาต่าง ๆ อาจช่วยให้เราค้นพบความจริงนั้นได้เร็วขึ้น

ถ้าประยุกต์มาใช้ในวิชาพัฒนาเศรษฐกิจ คำเทศนาของท่านพุทธทาสนี่ คือสิ่งที่ผมอ้างว่าเป็นความยากจนทางจิตใจใน **จดหมายจากบ้านนา** (หน้า 339 ถ้าจะใช้คำของท่านจริง ๆ ก็อาจต้องเรียกว่าความยากจนทาง วิญญาณ) ถ้านายยอมรับการวิเคราะห์ของผมที่ว่า ความยากจนหรือด้อยพัฒนานั้นมีทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ นายจะเห็นว่าความหลุดพ้นจากความยากจนนั้นต้องหลุดทั้งสองด้าน แน่ละ ในฐานะที่ได้บวชเรียนและได้คลุกคลีอยู่กับวัดมาตั้งแต่เด็ก นายเข้าใจดีกว่าผมว่า การหลุดพ้นทางวิญญาณชั้นสูงสุดก็คือนิพพาน วิชาการพัฒนาเศรษฐกิจของผมไม่ได้มุ่งถึงขนาดนั้น เราไม่ได้มุ่งนิพพาน แต่ตั้งที่ผมอธิบายในบท “ต้นแค/เส้าเข็ม” การพัฒนาเศรษฐกิจจะสำเร็จยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อฐานทางสังคมและการเมืองมั่นคง และฐานทางสังคมและการเมืองจะมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อฐานทางศีลธรรมจรรยาแน่นพอ

ถ้าเรามองตามคำสอนของท่านพุทธทาสใน **คู่มือมนุษย์** การปฏิบัติ 3 ชั้น ซึ่งจะนำไปสู่ความหายจากโรคทางวิญญาณได้แก่ *ละความชั่ว*

ทำความดี และทำให้บริสุทธิ์¹

สำหรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เราทำเพียงขั้นแรกคือ ละความชั่วก็พอ ไม่ต้องมุ่งถึงขนาดนิพพานเพราะจะทำให้เกิดความสับสนหรือหือแท้เปล่า ๆ เรามุ่งเพียงให้คนเราลดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่อยู่บนฐานของ “การละโมภโลภลามด้วยกิเลส” (หน้า 23) เช่น การแก่งกำไร การฉ้อราษฎร์บังหลวง การละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม การตั้งตัวอยู่เหนือกฎหมาย ฯลฯ มองจากมุมนี้แล้ว วิชาการพัฒนาเศรษฐกิจของผมนั้น มีก็น้อยมาก ไม่ได้มุ่งให้คนพ้นจากวงจรอภัยปรีย์ของโรคทางวิญญาณเลย เพราะเราคิดว่าโรคทางวิญญาณนั้นถ้าเป็นไม่มากจะไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในฐานะที่นายเป็นครู นายอาจสรุปอีกอย่างหนึ่งว่า “จะพัฒนาชาติต้องพัฒนาคน” นั้นหมายถึงในด้านจิตใจ เราพัฒนาคนให้ถึงระดับการละทำชั่วก็พอ แล้วไปมุ่งพัฒนาคนทางด้านกายภาพหรือด้านวัตถุเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการผลิตให้เขา เช่น การศึกษาและการฝึกฝนทางด้านเทคโนโลยี

เรื่องนี้ผมคิดว่าท่านบิดาของเศรษฐศาสตร์ยุคใหม่ของชาวตะวันตกคือ ออดัม สมิท ก็คงได้นำไปประยุกต์ใช้ ท่าน ออดัม สมิท สอนไว้ในหนังสือต้นตำหรับเศรษฐศาสตร์ของท่าน (**The Wealth of Nations**

¹ การกระทำสามขั้นนี้ฟังดูเฝื่อน ๆ แล้วดูไม่น่าเข้าใจยากอะไรเลย แต่ผมยังอ่านเรื่องศาสนาก็ยังแน่ใจว่าความหมายทางศาสนานั้นลึกซึ้งมาก โดยเฉพาะขั้น “ทำให้บริสุทธิ์” นั้นท่านพูดถึงถ้าทำได้ก็เป็นอันว่าถึงนิพพานกันทีเดียวละ และผมยังแน่ใจอีกว่า “นิพพาน” จริง ๆ นั้นต่างกับที่ผมเคยเข้าใจในมาแต่เดิย หลังจากได้ศึกษาหนังสือของท่านพุทธทาส และท่าน ดิษ นัท ธันท์ ผมพอจะเข้าใจเลา ๆ ว่าท่านหมายความว่าอะไร แต่คงจะต้องศึกษาอีกมากจึงจะรู้ว่าเข้าใจถูกต้องหรือไม่

ซึ่งพิมพ์ในปี พ. ศ. 2319) ว่าให้คนทำทุกอย่างเพื่อตัวเอง ไม่ต้องทำเพื่อส่วนรวม ทำเพื่อตัวเองเท่านั้น แล้วการทำเพื่อตัวเองนี้แหละจะทำให้เกิดพลังที่ท่านเรียกว่า **มือลับ (Invisible Hand)** พาเศรษฐกิจไปสู่ความรุ่งเรืองเอง ท่านอดัม สมิธ ไม่ได้บอกเราว่าการทำเพื่อตัวเองนี้ต้องทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม หรือละทำความชั่วนั้นเอง ทั้งนี้เพราะท่านคงคิดว่าเรามองเห็นได้ง่าย ๆ แล้ว ถ้าทุกคนทำเพื่อตัวเองแต่ผิดกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น ทำแบบโจรที่เที่ยวปล้นชาวบ้าน “มือลับ” หรือ “Invisible Hand” ของท่านนั้นจะไม่นำไปสู่ความรุ่งเรือง แต่ตรงกันข้าม จะพาไปสู่ความหายนะมากกว่า

ท่านบรมครูเศรษฐศาสตร์ผู้นี้เชื่อว่าการกระทำเพื่อตัวเองของทุกคนจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเพราะท่านเชื่อใน **ไอเอ็มเอฟ** แต่ไม่ใช่ **ไอเอ็มเอฟ** ที่ย่อมาจาก International Monetary Fund หากย่อมาจาก **Invisible Market Force** หรือ **พลังลับของตลาด** ซึ่งเรามองไม่เห็น แต่ช่วยทำให้เศรษฐกิจทั่วโลกก้าวหน้ามาตลอด นอกจากจะมองไม่เห็นแล้ว **พลังลับของตลาด** นี้ เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น จึงจัดอยู่ใน **ไอเอ็มเอฟ** จำพวก Inescapable Mean Facts ซึ่งผมกล่าวถึงในบท “กรรม” ในระยะ 80 กว่าปีมานี้ มีหลายประเทศไม่เชื่อว่า **พลังลับของตลาด** จะเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจถึงขนาดหลีกเลี่ยงไม่พ้น จึงนำเอาระบบคอมมิวนิสต์มาใช้ ผลลัพธ์เป็นที่รู้กันแล้วคือ ประเทศเหล่านั้นประสบกับความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสิ้นเชิง

พลังลับของตลาด หรือ **มือลับ** เป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี แต่หัวใจนี้จะเด่นดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง

คือ จะต้องไม่มีใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งมีอำนาจมากพอจนสามารถผูกขาดการซื้อขายในตลาดได้ ด้วยเหตุนี้ ท่าน อัดัม สมิธ จึงสอนนักสอนหนาให้ทุกคนระวังการ “ฮั้ว” กันของคนบางกลุ่ม หรือของผู้มีอำนาจผูกขาด สหรัฐอเมริกาเห็นความสำคัญของคำสอนนี้ จึงพยายามป้องกันการผูกขาด และมีกฎหมายเพื่อการนี้โดยเฉพาะเรียกว่า Anti-trust Law ในปัจจุบันเขากำลังพยายามใช้กฎหมายนี้บังคับบริษัท Microsoft ซึ่งใหญ่มากจนสามารถคุมตลาดโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้ แยกตัวเป็นอย่างน้อยสองบริษัท

สหรัฐ ฯ ใช้กฎหมาย Anti-trust อยู่บ่อย ๆ เรื่องที่ดังมากในอดีตเห็นจะเป็นการบังคับให้บริษัทโทรศัพท์และบริษัทน้ำมันแยกตัว นายอาจได้ยินแล้วว่าบริษัท Microsoft เป็นของมหาเศรษฐีอันดับหนึ่งของโลก ชื่อ บิลล์ เกตส์ และบริษัทน้ำมันที่ถูกบังคับให้แยกตัวไปแล้วนั้นเป็นของมหาเศรษฐีร็อคกี้เฟลเลอร์ ฉะนั้นเขาไม่กลัวความเป็นเศรษฐี เงินไม่มีอำนาจซื้อนักการเมืองและข้าราชการของเขาได้ แต่เขายังหาวิธีป้องกันอิทธิพลของเศรษฐีด้วยการจำกัดจำนวนเงินที่เศรษฐีสามารถบริจาคให้นักการเมืองหรือพรรคการเมือง เขาตระหนักดีว่าระบอบประชาธิปไตยจะถูกบั่นทอนถ้าเขายอมให้เศรษฐีหรือคนกลุ่มเล็ก ๆ “ซื้อเสียง” เพื่อเข้าไปมีหรือผูกขาดอำนาจการปกครอง จากตัวอย่างนี้เราพอสรุปได้ว่า ทั้งระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีกฎเกณฑ์ ถ้าเราจะนำมาใช้ให้ได้ผล เราต้องทำตามกฎเกณฑ์นั้น ๆ ฉะนั้นผมขอฉายซ้ำอีกครั้งว่า สาเหตุที่ระบบตลาดเสรีและระบอบประชาธิปไตยไม่ค่อยได้ผลในประเทศด้อยพัฒนาก็เพราะคนในประเทศเหล่านั้นไม่ค่อยทำตามกฎเกณฑ์

ประเด็นที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งคือ ตามคำสอนของพุทธศาสนา โลกประกอบด้วยกายภาพ 1 ส่วน (รูป) และทางจิตใจถึง 4 ส่วน (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ซึ่งรวมกันเป็น **เบญจขันธ์** หรือ **ขันธ์ห้า** เราจำเป็นต้องพัฒนาทั้งทางกายภาพหรือทางวัตถุและทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน การพัฒนาทางจิตใจซึ่งมีถึง 4 'ส่วน'นี้คงยากมากทีเดียว ผมไม่แน่ใจว่าจะทำอะไรจึงจะนำการพัฒนาทั้งสองส่วนนี้มารวมกันให้เป็นระบบได้ ผมได้ข่าวว่า สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำลังทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับ 9 และคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกำลังทำแผนปฏิรูปการศึกษาซึ่งจะให้บทบาทสำคัญแก่วัด เรื่องนี้นับเป็นนิมิตดีเพราะการพัฒนาทางจิตใจคงต้องอาศัยวัดไม่น้อย ไม่ทราบว่ทั้งสององค์กรนี้ได้ประสานงานกันใกล้ชิดมากน้อยแค่ไหน นายเก็บไว้คิดเป็นการบ้าน แล้วเราค่อยคุยกันเมื่อพบกันคราวหน้าดีไหม ?

ก่อนจะจบ ผมขอนำความคิดอย่างหนึ่งที่ได้จากการอ่านหนังสือของท่านพุทธทาส และ ท่านดิช นัท ฮันท์ มากล่าวนิดหนึ่ง นายจะคิดว่าผมเลอะเลือนไปก็ไม่เป็นไร คำเทศนาของพระสองรูปนี้อ้างถึงความสำคัญของความมีสติ โดยเฉพาะท่าน ดิช นัท ฮันท์ ดูจะเน้นที่ความมีสติเป็นแนวทางหลักของการเข้าถึงทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ นอกจากนั้น ท่านยังได้เปรียบเทียบคำสอนของศาสนาพุทธและของศาสนาคริสต์ไว้มากมายหลายมุม ตามความเข้าใจของผมในฐานะนักพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเป็นปุถุชนธรรมดา ๆ ที่ยังไม่ได้สัมผัสนิพพาน ทางนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจและทางนำไปสู่นิพพานนั้นเริ่ม ณ ที่เดียวกันคือ ความมีสติ (Mindfulness) ในศาสนาพุทธ หรือ ที่พระ

จิตหรือพระวิญญาณบริสุทธิ์ (The Holy Spirit หรือ The Holy Ghost) ในศาสนาคริสต์

ผมสรุปไว้ในบท “ภูมิปัญญาไทย” ว่าหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักการพัฒนาที่ประเสริฐทันสมัย ไม่ย้อนยุค ไม่ทวนกระแสของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เหมาะที่คนไทยจะนำมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ เมื่อศึกษาคำเทศนาของพระสองรูปนี้มากขึ้น ผมยิ่งมั่นใจว่าผมสรุปไม่ผิด ทั้งนี้เพราะ “เศรษฐกิจพอเพียง” มีรากฐานมั่นคงอยู่ที่ความสมดุล รวมทั้งความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ และเริ่มที่ความมีสติซึ่งเป็นทั้งสากลและอมตะ ฉะนั้นถ้าผมองให้ลึกลงไปอีก “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักเศรษฐกิจที่เหมาะสมสำหรับทุกประเทศ ไม่เฉพาะประเทศไทยเท่านั้น และเป็น ไอเอ็มเอฟ อย่างหนึ่ง เป็น ไอเอ็มเอฟ ที่ย่อมาจาก Invaluable Manifesto for the Future หรือ หลักการอันล้ำค่าสำหรับอนาคต

เอาละนะ ประसार ผมมีแรงเขียนได้เท่านี้ หวังว่าคงพอใจกับของขวัญวันครบรอบ 44 ปีแห่งมิตรภาพของเรา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามิตรภาพนี้จะยั่งยืนต่อไปอีก 44 ปี

ด้วยความคิดถึงและไมตรีจิต

ไสว

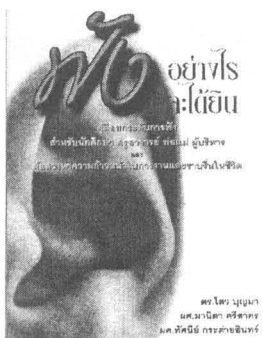
จดหมายจากบ้านนา เป็นบันทึก

ประสบการณ์ชีวิตของหนุ่มบ้านนา ผู้พลิกผันโชคชะตาจากเด็กยากไร้ในวังวนของวงจรอุบาทว์ ไปสู่เศรษฐีกรอากูโสของธนาคารโลก (The World Bank) แม้จะใช้ชีวิตในต่างแดนกว่า 30 ปี แต่ไม่เคยลืมคนไทย ภาษาไทยและชีวิตไทย

ภาพสังคมชนบทไทยในความทรงจำอันทรงคุณค่าที่ยากฝากไว้ในแผ่นดินของ

ลูกผู้ชายชื่อ ไอศว บุญมา ดังคำประกาศก้องให้โลกรู้ว่าอุปสรรคขวากหนามอันเกิดจากความจนมิใช่สิ่งสำคัญ หากมุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่ชัยชนะด้วยมันสมอง สองมือและโลกทรรศน์ที่งดงาม

ราคา 150 บาท

การวิจัยที่สหรัฐอเมริกา พบว่า สาเหตุใหญ่ของความแตกร้างในครอบครัว เกิดจากสามีภรรยาไม่ฟังกัน การขาดขวัญและกำลังใจในที่ทำงานเกิดจากผู้บริหารไม่ยอมฟังพนักงาน และความกังวลอย่างหนึ่งของผู้มีรายได้สูง เกิดจากความตระหนักรู้ว่า ตนเองขาดสมรรถภาพในการฟัง ผลการวิจัยนี้ทำให้คนอเมริกันตื่นตัว

เริ่มเห็นว่าการฟังเก่ง มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอ่านเก่ง การเขียนเก่ง และการพูดเก่ง จึงเริ่มฝึกการฟังอย่างจริงจัง

ทำให้เกิด “ฟังอย่างไรจะได้ยิน” เพื่อเป็นคู่มือยกระดับการฟังสำหรับนักศึกษา ครูอาจารย์ พ่อแม่ ผู้บริหาร และผู้แสวงหาความก้าวหน้าในการทำงานและความราบรื่นในชีวิต

ราคา 80 บาท

ทุกเล่มสั่งซื้อได้ที่

1. บริษัท เคสிடไทย จำกัด 117-119

โทร. 225-9536-39 โทรสาร 222-5188

2. ศูนย์หนังสือจุฬาฯ

หรือ

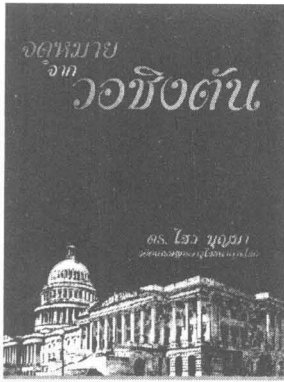
3. ผศ.ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์

สถาบันราชภัฏเทพสตรี อ.เมือง จ.ลพบุรี 15000

โทร/โทรสาร (036) 411150

และ

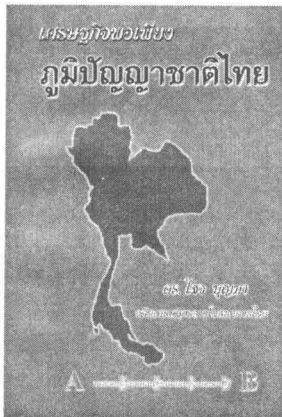
วางจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป

“จดหมายจากวอชิงตัน เป็นผลึกของความเข้าใจอันต้องแท้ในปัญหาความล้ำลึงทางเศรษฐกิจและสังคม และในปัจจุบันสำคัญที่ทำให้ประเทศพัฒนาได้สำเร็จ นอกจากจะให้ความรู้ทางวิชาการและข้อคิดที่ท้าทายนักพัฒนาเศรษฐกิจและผู้นำของประเทศแล้ว ดร.ไสว บุญมา ยังนำเกร็ดความรู้ในประเทศต่าง ๆ มาเสนอได้อย่างสนุก

นำอ่าน “จดหมายจากวอชิงตัน” จึงมีค่าอย่างยิ่งสำหรับทุกคน ไม่เฉพาะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและสนใจในการพัฒนาเศรษฐกิจและผู้นำประเทศเท่านั้น”
รศ.ดร.บุญคง หันจางสิทธิ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราคา 160 บาท

เศรษฐกิจพอเพียง: ภูมิปัญญาชาติไทย เป็นหนังสือที่เกิดจากความซาบซึ้งในพระอัจฉริยภาพและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและสังคม ในภาวะที่คนไทยประสบปัญหาด้านต่าง ๆ พระอัจฉริยภาพลึกซึ้งนี้ดูจะประทีปส่องทางให้คนไทยมองเห็นทางที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่าง

มั่นคงและมีความหวัง ดร.ไสว บุญมา ตีความและเสนอข้อคิดในฐานะนักเศรษฐศาสตร์และนักพัฒนาเศรษฐกิจ

ราคา 60 บาท

เกิด 12 กุมภาพันธ์ 2488
 ที่บ้านดอนแก้ว ต.พิบูลออก
 อ.บ้านนา จ.นครนายก

การศึกษา

ป.4 โรงเรียนวัดแหลมไม้ย้อย
 ม.6 โรงเรียนบ้านนา "นายกพิทยากร"
 ป.กศ. สูง วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
 นักเรียนทุน AFS
 นิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
 ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์
 วิทยาลัยชายแคลร์มอนท์ (Claremont
 Men's College) สหรัฐอเมริกา
 ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัยแคลร์มอนท์ สหรัฐอเมริกา

การทำงาน

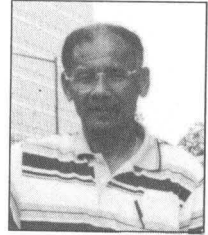
2518 - 2521 ธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB)
 2521 - 2541 ธนาคารโลก (The World Bank)

ผลงาน

1. จัดหมายจากบ้านนา
2. ฟังอย่างไรจะได้ยิน
3. จัดหมายจากวอชิงตัน
4. เศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาชาติไทย
5. ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ ไอเอ็มเอฟ

ผลงานเล่มต่อไป

เสื้อ สิงห์ กระทั่ง แรด

ดร.ไสว บุญมา

ผมเคยตั้งข้อสังเกตว่า สิงคโปร์
ได้ทวี และเกาหลี พัฒนาได้สำเร็จ
มากกว่าประเทศอื่นเพราะผู้นำของ
เขาเข้มแข็ง ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี
ไม่ได้เข้าไปบริหารประเทศเพื่อผล
ประโยชน์ส่วนตัว และพรรคพวก
เป็นที่ตั้ง คัดโกงน้อย พยายามกำจัด
อภิสัทธินิยม ฯลฯ ผู้นำเหล่านี้หลังจาก
หมดอำนาจไปแล้วจึงไม่มีข่าวว่า
ข้าราชการติดปกติดจนรัฐบาลต้องไป
ติดตาม เอาทรัพย์สินที่เขาอภัยออกหรือ
โกงชาติไป

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี
ไม่เฉพาะทำให้การแข่งขันทาง
เศรษฐกิจทวีความเข้มข้นขึ้นเท่านั้น
หากเป็นเครื่องเขี่ยอำนาจให้การแข่งขัน
ทางวัฒนธรรมเข้มข้นขึ้นด้วย
ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา ดนตรี ศิลปะ
อาหาร ประเพณี การดำเนิน ชีวิต
 ฯลฯ

ในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี
อย่างรวดเร็วและการแข่งขันอย่าง
เข้มข้นนี้ ประเทศด้อยพัฒนาเสียเปรียบ
เกือบทุกประการ ทำไมจึงเสียเปรียบ?